IONALE VITT. EMANUELE
14
L
0M

14
5
D
31

Digitized by Google

ELEMENTA
METAPHYSICAE
MATHEMATICUM IN MOREM
ADORNATORUM
A B
ANTONIO GENUENSI
In Regia Neapolitana Academia Ethices
Profeſſore

SANCTISSIMO PATRI NOSTRO
BENEDICTO XIV.
P. M.

D.

Editio ſecunda Neapolitana multo auctior & correctior

Pertinet ad Bibliothecam S. Franc. ad Ripas
Ex industria P. Angelici a Roma

NEAPOLI CIↃ.IↃ.CC.LI.
TYPIS BENEDICTI, ET IGNATII GESSARI.
SUPERIORUM AUCTORITATE.

Oportet in ea re maxime, in qua vitae ratio verſatur, ſibi quemquam confidere, ſuopte judicio ac propriis ſenſibus niti ad inveſtigandam & perpendendam veritatem, quam credentem alienis erroribus decipi, tamquam rationis expertem.... Quare.... ſapientiam ſibi adimunt, qui ſine ullo judicio inventa majorum probant, & ab aliis pecudum more ducuntur.

Lactant. lib. II. *cap.* VII.

BENEDICTO XIV.

REI CHRISTIANORUM PUBLICAE

PONTIFICI MAXIMO

Regnique in terris Dei ſupremo
Principi.

Laborum ſuorum primitias

ANTONIUS GENUENSIS

D. D. D.

DIVINA lege cautum eſt, B. P. M. ut rerum humanarum omnium primitiae per manus Summi Sacerdotis Deo ſa-

crentur. Quid autem Deo & Pontifici ſuo offeret Levita? Nempe quando beatae regionis portio nulla obtigit, laborum ſaltem ſuorum primitias laetus exhibebit: ſecundum haec mente & animo litabit. Viri ordine Levitae, profeſſione Philoſophi, genio Telluris bonorum incurioſi, ideſt, ut vulgus cenſet, paupertate τρισμέγιςυ, primitias vides, τρισμέγιςος Tu, B. P. M. Maximus nempe Eccleſiae Princeps, Doctor, Pater, *elementa nimirum Metaphyſicae*, intimioris illius & ſacrae diſciplinae, qua divinarum, humanarumque rerum omnium fundamenta prima continentur, quamque majores noſtri, viri illi μάκαρες, ipſam dixere & habuere ſapientiam. Plures ſunt, qui mirantur, me tantum operae in his ſtudiis poſuiſſe: tu, cujus ratione & manu Regnum Coelorum, quod in terris Chriſtus ſervator noſter fundavit, moderatur

tur Deus, cujus regni ſapientia eſt & principium, & nervus, & cuſtos, & finis; non ignoras quantae mihi ſuppetant rationes, quamobrem laboris me mei non poeniteat. In primis autem intelligis, quam turpe ſit Sacerdotibus, quod B. Baſilius graviſſime pronunciat, perſtrepentibus, qui foris ſunt profanis hominibus, & mundana ſapientia ſapientiae divinae petulanter inſultantibus, nos velut inertia pecora tacere. Vetuſti illi Patres noſtri non dubitaverunt latebras omnes Graecae eruditionis ſcrutari, ſicubi aut repetenda eſſent ab illis velut ab injuſtis poſſeſſoribus, quae in rem eſſent noſtram, aut ipſis ſuis armis, velut Philiſteus gigans mucrone ſuo, eſſent confodiendi. Horum ego veſtigia preſſi; hos mihi imitandos propoſui, dum mundi philoſophià perniciali iſti peſſimorum quorumque colluviei ar-

ginem ponere ſtudui. Emerſere nuper, quod ſcis, ab Aquilone, viri aliquot ingenio praefidentes, lingua procaces, qui quum rationi ſuae divinam tationem, quae ſumma eſt, ſubſtituendam in Religione non ignorarent, per ſummum nefas divinam omnem providentiae, & Religionis oeconomiam, altiſſime repetita oratione, ſophiſmatibus ſuis ſubvertere conati ſunt.

. . . . Quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyſſi
Temperet a lacrimis?

Ad eum nunc ego giganteum conatum pro virili infringere adgredior: id unum in his Metaphyſicae Elementis ſpecto. Tuo quoque moveor exemplo, qui, ut mittam hoc in loco tot Eccleſiaſticorum canonum vulumina, totque decretales epiſto-

las,

las, in quibus morum praecepta ex remotiſſima ſapientia repetis, in iis certe libris quos *de beatorum hominum apotheoſi* ſumma cura ſcripſiſti, & Miraculorum hoſtes, in primis Spinozam, & Prophetiarum deriſores, ex penitiſſima ipſa Metaphyſica, tam maſcule, tantaque orationis elegantia, nitore, ac perſpicuitate contudiſti, ut illi in te non Pontificem modo revereri, ſed acutiſſimum & diſertiſſimum philoſophum formidare didicerint, ſibique operae pretium habuerint, cur impudentiae ſe ſuae poeniteret. Accedunt eodem curae illae maxime, quibus Romae literas magnanime promoviſti, dum veterem, quae ſuperat adhuc, ſcholarum rubiginem atque ſqualorem detergis, graviſſimoſque philoſophos, & in omni literarum genere ſubactos viros velut in orbis domicilium revocas, novoſque literatorum conſeſ-

 ſus,

ſus, in quibus res quaeque graviſſimae pertractentur, cogis; quod intelligas ipſe penitiſſime, Religionem Chriſtianam, ideſt ſupremam Dei Sapientiam *aſconditam a ſeculo*, in Chriſto tandem patefactam, Philophiam non adſpernari, neque evertere, ſed velut podiſſequam individuam adſciſcere & praeclaro conſortio ſibi copulare. In quo non modo immortalia Eccleſiae decora Leones, Gregorios, Innocentios, Alexandros humanarum, divinarumque rerum ſcientiſſimos ipſos & conſultiſſimos, amatiſſimos vero doctorum hominum, atque vehementes literarum inter chriſtianos Autores, plane imitaris, atque exprimis, ſed acutius etiam rationis & fidei remotiſſimos fines longe proſpectas. Quae quum ſint, quantis nominibus & Pontifici Summo, & maximo philoſopho, & literarum Parenti atque litteratorum hominum juſto aeſtima-

ma-

matori opuſculum hoc qualecumque Levita debet ? Quod ſuperèſt, tu Regni in terris Princeps imperato; Eccleſiae ſupremus Doctor divinaeque legis interpres doceto: Chriſtianorum Pater amantiſſimus foveto. Paratus ſum a te Principe & Doctore, ſi quae peccavi (peccavi certe multa) poenam & ſapientiam juxta obſequentiſſimus accepturus : a Patre amorem & tutelam adverſus eos, qui, quantum alii profecere, ſibi demtum putant, & immaniter iraſcuntur. Nam tu jubes, & obſequimur: doces, & audimus: amas, & exultamus. Scilicet, quae data eſt Chriſto aeterno Eccleſiae Pontifici *ex hominibus aſſumpto in Coelo & in terra omnis poteſtas* eam Tu manu geris, ejus ex aſſe haeres coſtitutus in Petro: & Tibi *non haedos* tantum, *ſed & oves paſcere* mandatum, & *confirmare fratres*: & caritatis, qua primum Reſpublica Chriſtiana coa-

luit, ſemper continetur, ut ſit in omnibus *mens una & cor unum*, poſitus es fons uberrimus. Nam idcirco a Petro, cujus Tu ſucceſſor es, pluſquam a ceteris diligi in extrema cum Apoſtolis converſatione ſollicitus Chriſtus poſtulavit. Te igitur obſecro atque obteſtor, Pontifex, Doctor, Pater Maxime, ut ne invitus Sacerdotis tui oblationem acceptes, ſimulque jubeas, quae ſint pollutae ſacrificii mei partes, doceas quas fieri acceptiores oporteat. Te Chriſtiani Regni incolumitati natum ſempiternum Deus ſoſpitet.

LE-

LECTORI

ΦΙΛΟΣΟΦΩ.

PAUCA ſunt, Lector, quae de Elementis hiſce Metaphyſicae monere te debeo. Libri inſcriptio prima eſt, quae te monet, in uſum privatorum adoleſcentium *ea comparata eſſe. Praelegebam nimirum illa privatis auditoribus, atque, uti apud nos in more eſt, dictabam. Quum autem adoleſcentium alii quidem non ſatis pulchre litteras pingerent: alii in iis excipiendis, quae dictabantur, aut pigri eſſent, aut non ſatis attenti: alii politam latine ſcribendi artem ignorarent, eveniebat ſaepe, ut me in ſcriptis meis non amplius agnoſcerem: adeo verba, atque verborum ordinem, & ſententias ipſas corrumpebant. Ea prima cauſa fuit, non levis certe, qua, ut haec typis mandarem, motus ſum. Res igitur tironum captui accomodatas, etſi ex univerſa re Metaphyſica decerptas, heic habebis.*

Alterum, quod te rogatum volo, eſt, ne ex ſtylo nares contrabas, priuſquam in re Metaphyſica latine ſcribendi difficultatem perpenderis. Quis enim de rebus obſcuris, atque difficillimis, non ſolum

a 6 dilu-

dilucide , *ſed verbis etiam ornate dixerit ? Quis porro notiones magna ex parte in Europae barbarie natas* , *atque apud barbaros adultas* , *latina oratione perſequutus fuerit ? Praeterea plurimis in rebus vocabula latina deficiunt* , *nedum vocabulorum ordo. Quae ſi quis latine velit efferre* , *nae is Philoſophis deridiculus fuerit* . *Ceterum* , *niſi vehementer fallor*, *non modo minus barbare* , *ſed paullo etiam dilucidius haec explicui* , *quam ſolent noſtri*.

Tertium , *quo te volo* , *eſt* , *ut quemadmodum ego haec dum ſcriberem* , *Eclecticorum Philoſophandi libertate uſus ſum* , *ita & tu* , *ſi tantum abs rebus tuis tibi ocii eſt* , *ut de his judicare velis*, *eadem libertate fruaris oportet* . *Solemnem enim hanc habeo edictionem* , *me cum iis* , *qui Sacramento rogati uni ſe ſectae mancipaverunt* , *negocium non habere* . *Nam hos Philoſophos eſſe non cenſeo* : *praecipue quum quidam ſint* , *qui prius ſe Ariſtoteleos* , *Carteſianos* , *aut Nevvtonianos eſſe oportere cenſuerunt* , *quam Ariſtotelis* , *Carteſii* , *aut Nevvtoni dogmata noſcerent*. *At enim* , *libertas haec philoſophandi Religioni adverſatur*. *Qui haec praedicant quaenam ſit philoſophandi libertas* , *ignorent ne ceſſe eſt* . *Eam ego libertatem Philoſophandi voco* , *quae RECTA RATIONE duce utitur* , *non eam* , cui tantum opinio praedicata poteſt , ut etiam ſine ratione valeat auctoritas : *Quod ſi haec libertas Religioni adverſatur* , *recta quoque ratio Religioni adverſabitur*, *quo quid impius dici poteſt ? Qui ex recta ratione* , *inquiunt* , *Philoſophatur* , *auctoritatem divinam aut praeterit*, *aut contemnit*. *Atque iſti*

Faciunt nae intelligendo , ut nihil intelligant. *Nam quam haec reprehendunt* , *ignorant ſummam eſſe rationis humanae regulam Dei rationem & auctoritatem.*

ritatem. Qua de re quoniam in Elementis Artis Logico-Criticae diſputo, ſupervacaneum puto aliquid hoc in loco addere.

Atque ex his intelligis, Lector, quid voluerim, quum in Prolegomenis ſcripſi, Italis libertatem philoſophandi *deeſſe. Nempe apud plurimos regnat adhuc Ariſtoteles. Hi putant non poſſe Arabico-Peripateticam philoſophandi rationem everti, quin Theologia evertatur, aut obſcuretur. Scilicet ſtabili, ſi Diis placet, conjugio inter ſe junctae ſunt. Qua perſuaſione, quid, non dicam abſurdius, ſed Religioni Chriſtianae pernicioſius eſſe poteſt? Quaſi nimirum non poſſit Chriſtianorum Religio ſtare ſine Graecorum atque Arabum Philoſophia. Alii vero ab hac ſecta deſciverunt, ſed aſſuetudine ſerviendi ſervile contraxerunt ingenium; quare quum non poſſint* ſibi fidere, ſuoque judicio ac propriis ſenſibus niti, *ſervitutem commutarunt, & Carteſio, aut Nevvtono ſe manciparunt. Alii tandem, tametſi barbariem faſtidiant, at, quod gravius eſt, omnem hanc recentiorum Philoſophiam, ut Atheiſmi Scholam perhorreſcunt. Nempe, tota Europa, quae ita nunc Philoſophatnr, Atheiſmi Schola eſt? Scilicet!*

Haec ſunt, Lector, quae monere te volebam. Nunc ut aequo animo adſis, atque rem cognoſcas oro, judiciumque tuum libere, humaniter tamen, feras, ut pernoſcere poſſim, premenda mihi adhuc ſint & nonum in annum, Univerſae Chriſtianae Theologiae Elementa Dogmatica, Hiſtorica, & Critica, *in quibus terendis totus jamdiu ſum, an edenda* (a). *Spem face, & vale.* LE-

(*a*) Haec ego ſcribebam an. 1743. Sed alia nunc mens eſt, alius animus. Seponamus haec in ſcriniis ſenectuti otia.

LECTORI PHILOSOPHO

ANT. GEN. F.

QUUM Elementorum Metaphisicae, *quae dudum ego vulgaveram, exemplaria eſſent hic rara, eſſentque qui, contra quam ego opinarer, adhuc illa deſiderarent, caepere me fratres Geſſari, juvenes optimi, expoſtulare, ut & ſecundis curis, quod editum eorum erat, in publicum iterum emittere vellem, & quod deerat addere. Ego vero, qui ab iis ſtudiis animum averteram, negare. Difficile enim dictu eſt quam me abſterreat memoria exhantlatorum bona parte ſterilium harum* ακροασεων *laborum. Itaque eo, unde laetus evaſeram, reſpectare, horrebat animus. Erat ad manus tertia eorum* Elementornm *pars, breviuſcula illa, &, quod ego ludens alias dixeram,* monogramma. *Eam ut publici juris facerent, ſi vellent, non refragabar. Sed illi a me acriores curas exigebant, quas ubi in me ſuſcipere vellem, tota* prioris partis, *res nempe intricatiſſima, materies refundenda erat, ad ſua principia revocanda, novaque forma exprimenda, quod ego nec volebam, nec ſi vellem, curae aliae, & valetudo, pectoris morbo jamdiu labefactata, patiebantur. Accedebat illud, quod haec ſtudia paucis inter noſtros ſapere viderem, quamplurimis eſſe ſuſpecta. Et tota quidem philoſophia ejuſmodi eſt, ut, quod ille dixit, paucis contenta ſit, plurimis vero inviſa, quam idcirco*

qui

Digitized by Google

qui vituperare velit, is ſecundo populo facere poteſt: ſed nulla tamen aeque, quam eam, quam nos noſtris politiorem dandam curaveramus. Nam Metaphyſicum fanaticum tantum audire, lucro eſt: non enim ſine ratione pejora timeat. Quid quod totius philoſophiae neſcio quis horror me invaſit? Nam quum videam ejus cultores omnibus invidorum ac furentiſſimorum hominum telis eſſe ſubjectos, nihil intereſſe cenſeo, tanto capitis dolore philoſophum miſeriam ſibi conſciſcere. Enimvero ſi quae hic inter mortales eſſe beatitudo poteſt, ea profecto in vita tranquilla & pacata ſita eſt. Huic, ſi ſapimus, litare curas omnes oportet, ab eaque diſtinere omnia, quibus illa deturbatur. Turbas ſibi creare ejus eſt, qui vitae rationum imperitus ſit. Non id malorum ſat eſt, quod a natura habemus, ut voluntaria arceſſerere quaſi deguſtandi amore, ſit neceſſe?

Homunculi quanti ſunt quum recogito!

Ac ſubiit quandoque animum, beatiores eſſe Caffaros, aliaſque barbaras gentes, apud quas litterae nondum provenere; quippe quae naturam ſectantes ducem, ut nihil quod ſupervacaneum eſt concupiſcunt, ita nec alii aliis eas ob res inſidias ſtruere didicere; in ſyllabis & apicibus crimina venari, ignari: reos punire, quam facere, conſuevere. Confirmabat me in hac phraeneſi, quod quum ſuperiori anno in noſtra ſtudiorum Academia orationem ad litteras exhortatoriam dixiſſem, eaque ſtuduiſſem demonſtrare, quantopere in publicam felicitatem litterae influere poſſint, ſi rite ac recte tractentur, fuere qui, non obmurmurando, ſed palam praedicarent, me toto, ut dicitur, Coelo aberraſſe, ac quum publicam, quam litterae moliuntur, perniciem ob oculos omnium proponere debuerim, ego contra ad litterarum ſtudia impellere plurimos conatus eſſem.

Quis

Quis a me in hoc rerum ſtatu exigeret non ut ſcriberem modo quidquam, ſed ut cogitarem? Ac quamquam ego de ſententia non diſcedebam, nec jucundius quidquam eſſe, quam philoſophari, nec in rem publicam utilius; impetrare tamen ab animo non potui, at quod illi a me poſtulabant totum efficerem. Itaque quum nec omnia vellem concedere, quae rogabant, nec negare omnia, privatum primae ac ſecundae partis, quo ego uſus fueram, exemplar, exſcribendum tradidi. Sunt in eo adnotata plurima, deleta, mutata, addita. Tertiam praeterea illam partem exſuccam, & monogrammam, qualem ego privatis auditoribus dictaveram, addidi; talem tamen in qua perſpicax lector pauca admodum ad naturalem Theologiam attinentia deſiderare poſſit; nam ea praecipua theoremata, quibus profanum genus refelli poſſit, complexus ſum. Haec ut publica de privatis faciant non refragor. Cetera mihi pax ſit, oro. Futuri ſunt, non ignoro,

Odioſicique & multum incommodiſtici

plures, qui, quae ego promiſi pluries, non deſinant expoſtulare. Addent fortaſſis etiam convicia; me Lucinam clamaſſe, partu nondum conceptu. *Sed certum mihi eſt, ſtare decreto. Cochleas ego ſapientes ajo, quae quum caletur,*

Suo ſibi ſucco vivunt, ros ſi non cadit.

Jam erunt alii, qui indignabuntur, me tot ſpinoſas veterum concertationes revocaſſe. Ego vero revocem? eos oro, ut praeſentem Europae litterariam rem accuratius diſcant. Intelligent me, & meas omnes qualeſcumque, quas ego gratus Deo refero, vires in pietatem tuendam impendere debuiſſe, qua re nihil nec antiquius, nec carius habere debemus; &, niſi hallucinor, egiſſe aliquid, eo tempore, ac iis moribus,

bus,

bus , quibus nec quidquam magis negligitur , nec eſt quidquam magis neceſſarium. Ac fieri quidem poteſt, ut rerum mearum amor mihi illudat ; quod ſi eſt , ego humanitati veniam peto , ac nec dictum , nec cogitatum profiteor, quodcumque minus cum Chriſtianae ſapientiae regula conſentit : ſed conſcius mihi ſum , me in omnibus his qualibuſcumque laboribus non aliud ſpectaſſe , niſi pietatem , ac Religionem : in eam omnes ego dudum converti curas. Nam & ignorare non potui , quodnam eſſet Sacerdotis officium ; & eo occulto quodam genio impellebar ; ut idcirco nemo me jure poſſit reprehendere , ut ſi quidquam valeo, quod quam ſit exiguum ſentio , in his potiſſimum occuper. Nec id ego nunc dico , quaſi horum gratiam initurus, aut laude occupaturus praemium ; ſed ut iis , qui aliena curioſius perſcrutantur , ſuſcepti a me Operis cauſas & rationes explicem , quo , ſi ab ingenio diſcedere queant , deſinant tandem maledictis aliorum inſtituta inceſſere.

Audivi ego quoſdam , qui in partis hujus primae ordinem acrius inveherentur : exiſtimabant enim pleraſque eo a me innexas propoſitiones a rebus , de quibus diſſero , alienas eſſe , nec videre , quid cauſae fuerit , quam ob rem voluerim tot ἄτοπα *inter ſe concatenare. Quos ego oro ut Metaphyſicae Generalis naturam & finem penitius introſpiciant. Monuerat F. Baco , Metaphyſicam univerſali cuidam mentium humanarum cognitioni principia communia praeſtare debere. In hac igitur priori parte eum ſcopum ob oculos habui : ei cogitavi. Inde quaedam natae propoſitiones , quas ſi ad res peculiares , de quibus diſputo , retuleris , velut alieno loco poſitas cenſere poſſis , ſed quae tamen cum fine illo generico conſentiunt , atque inde rationem habent ſuam. Ac*

pote-

poteram ego illas ita deducere in conſectaria , ut appareret arctius quoque totum inter ſe corpus ac cum fine ſuo cohaerere , quam quod librorum iſti deguſtatores judicant . Sed nec neceſſarium illud erat , nec elementa decebat : Elementorum enim eſt non integras res exhaurire , ſed lineamenta prima tradere : iis inſtructi induſtrii adoleſcentes ipſi per ſe generica illa ſingularibus aptare debent . Eſt etiam hoc exercitium neceſſarium , ſi philoſophi evadere cupiunt . Nam philoſophia non tam in aliorum praeceptis ediſcendis eſt poſita , quam in mentis vi exercenda , & ſubtilitate judicandi & ratiocinandi contrahenda , quod nemo conſequitur , qui non ipſe ſibi fidere incipiat , & rebus perpendendis aſſueſcere . Quin etiam obeſt plurimum philoſophari volenti nimis copioſus doctor , quique nihil omittat diſcipulorum curioſitati & perquiſitioni . Quae eadem ratio eſt , cur philoſophus futurus meditari magis , quam legere , contra quod hodie fit , debeat : nam plurima lectio non tempus modo meditandi pene totum ſubtrahit , ſed animum quoque opprimit , ac paullo ſtupidiorem efficit . Sed haec alias . Tu , interim , lector Philoſophe , proſice , ſi quid eſt , quod hinc in rem tuam convertere poſſis , & vale . Dabam Neapoli anno aerae Chriſtianae CIↃ. IↃ. CC. LI. *Idibus Aprilis.*

EMI-

EMINENTISSIMO SIGNORE.

Benedetto, ed Ignazio Geſſari Fratelli ſupplicando eſpongono a V. E. come deſiderano di riſtampare la *Metafiſica* del Signor D. Antonio Genoveſe Regio Profeſſore dell' Univerſità, alla quale vi ſi aggiugnerà la terza parte della ſudetta Metafiſica, pertanto ſi voglia compiacere l' E. V. ordinarne la reviſione, e lo riceveranno a grazia, ut Deus &c.

Admodum Rev. P. D. Joannes Maria a Turre Congregationis Somaſcorum in Gymnaſio Archiepiſcopali Phyſicae anteceſſor S. T. profeſſor, revideat, & referat. Datum Neap. hac die 23. *Julii* 1750.

C. VIGILANTI EPISC. CAJAC. VIC. GEN.
Jul. Nic. Epiſcop. Arcad. Can. Dep.

Attente perlegi Metaphyſicam doctiſſimi viri D. Antonii Genuenſis, nihilque in ea offendi quod bonis moribus, & Fidei dogmatibus adverſetur; quinimò Opus numeris omnibus abſolutum eſſe mecum conſentient ii, qui & regulas Artis Criticae norunt, & quibus intimè perſpecta ſunt ope interioris experientiae ea quae in mente humana peraguntur. Cenſeo itaque ob inſigne, quod ex eo capere emolumentum poſſunt, qui Philoſophicis diſciplinis addicti ſunt, opus edi poſſe.
Ex Collegio SS. Demetrii, & Bonifacii, Neapoli 16. Februarii 1751.

Humillimus, & Addictiſſimus Famulus
Jo: Maria de Turre C. R. S.

Attenta relatione P. Reviſoris, imprimatur. Datum Neapoli hac die 9. *Martii* 1751.

C. VIGILANTI EPISC. CAJAC. VIC. GEN.
Jul. Nic. Epiſcop. Arcad. Can. Dep.
S.R.M.

S. R. M.

BEnedetto, ed Ignazio Geſſari poſti a' piedi di V. M. l' eſpongono, come volendo riſtampare la *Metafiſica* del Signor D. Antonio Genoveſe Regio Profeſſor d'Etica, e ciò coll'aggiunta di due altri tomi, voglia la M. S. compiacerſi concederne la licenza, con ordinarne la reviſione, e lo riceveranno a grazia ut Deus &c.

Reverendiſſimus P. Abbas D. Joſephus Orlando in hac Regia Studiorum Univerſitate Profeſſor in Cathedra Phyſicae experimentalis revideat, & in ſcriptis referat. Neap. die 20. *menſis Jan.* 1751.

C. Galianus Archiep. Theſſal. Capell. Major.

ILLUSTRISSIME DOMINE.

MEtaphyſicam D. Antonii Genuenſis in Neapolitano hoc Lyceo Ethicae Profeſſoris clariſſimi novis auctariis ab eodem Auctore exornatam nil continere ajo bonis moribus, & regiis juribus adverſum: novam idcirco typorum lucem adſpicere poſſe puto.

D. Joſeph Orlandi Abbas, & Regius Profeſſor.

Die 24. *menſis Martii* 1751. *Neapoli.*

Viſo Reſcripto ſuae Regalis Majeſtatis interpoſito ſub die 23. *currentis menſis & anni, relatione facta per Reverendiſſimum P. Abbatem D. Joſephum de Orlando, de Commiſſione Reverendi Regii Cappellani Majoris, Ordine praefatae Regalis Majeſtatis.*

Regalis Camera Sanctae Clarae providet, decernet, atque mandat, quod imprimatur cum inſerta forma prae-

ſentis

ſentis ſupplicis libelli, ac approbationis dicti Reverendiſſimi Reviſoris, & in publicatione ſervetur Regia Camera hoc ſuum &c.

CASTAGNOLA. ANDREASSI.
FRAGGIANNI. GAETA.

Ill. Marchio Danza Praeſes S. R. C. tempore ſubſcript. imprimatur.

Athanaſius.

Reg. fol. 38.

Larocca.

IN-

Digitized by Google

INDEX CAPITUM

PRolegomena de natura, origine, utilitate, partibus Metaphyſicae Pag. 1.
Definitiones Ontologicae & Coſmologicae. 11.
CAP. I. *Notiones Rei, Entis, Nihili, Poſſibilis, Impoſſibilis, Neceſſarii, Contingentis.* ibidem.
CAP. II. *De Relatione, Subjecto, Adjuncto, Subſtantia, Attributo, Modo.* 19.
GAP. III. *De Eſſentia, & Natura.* 24.
CAP. IV. *De Identitate, & Diſtinctione.* 30.
CAP. V. *De Uno.* 33.
CAP. VI. *De Potentia, & Cauſis.* 38.
CAP. VII. *De Spatio, Infinito, Duratione, & Motu.* 53.
CAP. VIII. *De Perfectione, Veritate, Bonitate, Similitudine, Ordine, Proportione, Pulchritudine.* 59.
Propoſitiones Ontoſophicae & Coſmoſophicae.
CAP. I. *Generalia theoremata de Ente, Nihilo, Poſſibili.* 67.
CAP. II. *De natura Entis neceſſarii & contingentis, deque ſubſtantia, generatim.* 74.
CAP. III. *De Relatione, deque ſubſtantiarum Origine & indeſtructibilitate.* 83.
CAP. IV. *De eſſentiarum origine prima, deque primis hujus rerum Univerſitatis exordiis intelligibilibus.* 95.
CAP. V. *De Legibus, quibus rerum Univerſitas regitur generatim diſſeritur.* 112.
CAP. VI. *De Rerum differentia & diſtinctione.* 120.
CAP. VII. *De Uno & Univerſalibus.* 124.
CAP. VIII. *De rerum activitate, deque Fato Stoico & Spinoziſtico.*
CAP. IX. *De natura mundani ſpatii.* 151.
CAP. X. *De primis corporum ſubſtantiis.* 181.
CAP. XI. *De tempore & motu.* 195.

CAP. XII.

Digitized by Google

CAP. XII. *De rerum Perfectione , Bonitate , & Veritate .* 202.
Diſſertatio , Scepticiſmus confutatus . 210.
Appendix , libri duo . . . . 250.
Diſputatio Hiſtorico-Phyſica de origine & conſtitutione rerum corporearum .

ELE-

DISPUTATIO

PHYSICO-HISTORICA

De rerum corporearum origine & conſtitutione.

QUI in ſtudiis hodie Phyſicis atque Mathematicis verſantur , ita a novis rapiuntur ingeniis , itaque omne antiquitatis refugiunt commercium , ut nihil ferme probent , quod aut ipſi , aut recentiores iſti Philoſophi non invenerunt, aut adornarunt : veterum vero ingeniorum conatum aut velut minus utilem negligunt , aut velut puerorum contemnunt . Præterea in ſeverioribus diſciplinis conſummati ita omnia faſtidire videntur , quæ Geometrarum , & Arithmeticorum non ſapiunt oleum , ut , quemadmodum olim Plato , iis omnibus ad se aditum occludant , qui Geometrico pulvere non ſint conſperſi . Ego etſi non negem plurima ævi noſtri Philoſophos effeciſſe , & rebus ipſis Mathematicis auctis , illuſtratiſque , cetera quoque Philoſophiæ ſtudia aucta & illuſtrata intelligam , iiſque impenſe delecter, & Mathematicorum ſcitis , ſicubi id fieri poteſt commode, utar libentius ; tamen in ea ſum ſententia , hiſtoriam philoſophicam omnis ævi , omniumque nationum , Philoſopho eſſe non ad ornatum tantum & pompam , ſed ad ſcientiam maxime perutilem , nullumque eſſe ullius ingenium ſapientiæ amatori negligendum . Quum enim mens noſtra ſit brevis , plureſque , ut in proverbio eſt , cernant acutius , quam pauciores ; & præterea in præcipuarum rerum inventione , non tam induſtria & ſolertia , quam natura ipſa & caſus contulerit , maximum profecto lumen eſt allaturus Philoſopho, omnis ævi, omniumque nationum de natura rerum ſenſus , ejus vero defectus non incomtum modo eum & quaſi ruſticum , ſed minus etiam doctum

factурus. Accedit eodem, quod quum diſciplinæ omnes non plenæ, perfectæque inter Adæ poſteros de Cœlo eeciderint, ſed ſint inventæ, auctæque paulatim, juvat haud dubium ſcire, quando, & a quibus, & qua via ac ratione inventæ eæ primum ſint & excultæ. Quocirca optime eos de Republica litteraria meritos cenſeo, qui (fuere autem plurimi, & docti quidem atque eruditi) Philoſophiæ hiſtoriam ſunt perſecuti. Cujus nunc ego partem unam, *de rerum corporearum origine & conſtitutione*, eamque per ſumma capita explicaturus, ut Phyſicæ tironibus morem geram, doctos quidem rogo mihi ut ignoſcant, ſi graves res quaſdam, minime quas ſcire tironum captus poſſit, aut omitto, aut attingo leviter: tirones vero, ſi aliquando (quæ ſcribentis labori juſta datur venia) & genio indulgeo, & paullo longius, quam ferre ii poſſunt, divagor.

CAP. I.

De Veterum ſententia circa mundi originem ad Philoſophiam uſque Græcanicam.

§. I. *Quid Principia, quid Elementa.*

QUI veterum Philoſophorum ſententias circa rerum corporearum originem hucuſque explicuerunt, in eo ſunt omnes, quod ſcio, hallucinati, quod non recte inter *αρχας*, *principia*, & *ςοιχεια elementa* diſtinxerint; quum id in hiſtoria rerum Phyſicarum perdiligenter ſit diſcriminandum, ſi veteres Philoſophos intelligere velimus. Sunt autem *αρχαι principia univerſi activa*: *ςοιχεια* vero, res illæ, ut ut inertes, ex quibus veluti ex materia quadam, univerſum conflatur. Vi igitur *των αρχων*, *ςοιχεια* coagmentantur, hæcque corpora, corporumque ſeries, ordinemque conficiunt. Confirmari id plurimis poſſet veterum Græcorum Philoſophorum locis, niſi eſſet ſupervacaneum.

Sed

Sed conferatur Plutarchus *de placitis Philoſophorum*.

§.II. *Doctrina Hebræorum de rerum corporearum origine*.

DE origine autem mundi Philoſophis ſibi non convenit. Quibuſdam, quod magis ſimile vero eſt, & quo omnes duce natura vehimur, nec æternum illum, & genitum, placuit: aliis genitum quidem, ſed æternum: nonnullis nec genitum, & æternum. Qui autem genitum fecerunt, plurima ſunt in diſſenſione ac varietate poſiti: nec enim de cauſa genitrice, nec de ratione, qua ſit genitus, nec de elementis, elementorumque natura, atque vi, conveniunt. Quod ut intelligatur clarius, facto a vetuſtiſſimis nationibus principio, præcipuarum annumerabimus opiniones. Auſpicabimur autem ab Hebræis, ſi non ætate, at certe dignitate, & Philoſophiæ præſtantia, longe clariſſimis.

Statum eſt certumque Hebræorum dogma, *mundum nec eſſe æternum, & a Deo eſſe creatum:* Deum vero eſſe ens intelligentiſſimum, potentiſſimum, optimum. Quod etſi paſſim legatur in libris Hebræorum ſacris, tamen ex inſtituto explicatur a Moſe ſub Geneſeos initio. Sic autem eo in loco Vulgata noſtra. *In principio creavit Deus Cœlum & terram; terra autem erat inanis & vacua, & Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Et dixit Deus fiat lux &c.* Ex eo loco hæc deducere poſſe videmur 1. Ex Moſis doctrina Deum eſſe primum, unicumque Mundi *αρχην* & *δημιουργον opificem*. 2. Ab eo omnium primum conditum eſſe chaos, quod *maim*, *aquas*, vocat: aquas vero pro maſſa fluida accipit. 3. Hoc fluidum *vehementiſſimo motu* agitatum, qui eſt *ruah Jehovah*, Spiritus Dei (1). 4. Hinc mechanicis legibus efformaſſe Pla-

 netas,

(1) Eum Spiritum vocabulo *Amoris* a veteribus nominatum ſcribit Cudworth *Syſtem. Intell.* *c.*4. §. 14. Moſshemius vim quandam in natura activam, & genitricem vocabulo illo deſignatam propugnat, *adnotat* 57. *ad eundem* §. Quæ eadem opinio fuit Theophili ad Autolycum, & aliorum veterum Patrum.

netas, & Stellas. 5. Porro produxiſſe in Tellure *vires genitrices* animantium, plantarumque verbis illis, *producat terra, herbam, quadrupedia, volatilia, piſces &c. 6.* Tandem homines, animantia nempe ratione prædita, effeciſſe (2).

§.III.

(2) Quum nullus Scripturarum locus æque ſit obſcurus, nulluſque Religionis, & Philoſophiæ magis interſit, hac de re paullo luculentius commentari operæ pretium eſt. In primis Geneſeos verbis interpretandis in diverſa abeunt Linguæ Hebraicæ docti. Sunt quidam, qui opinantur prima illa verba ſic verti poſſe, *Quum primum creavit Deus Cælum & terram, terra erat inanis & vacua*. Qui ſi is idem eſt Moſaici ſcripti ſenſus, videtur Moſes in ea fuiſſe ſententia, qua cæteræ ferme nationes, chaos præexſtitiſſe mundi generationi. Reapſe qui hunc in modum verti verba illa poſſe docent, in primis Richardus Simonius *In Hiſt. Crit. vet. teſt.*, non dubitant aſſerere, ex hoc Geneſeos loco nullo modo materiæ *creationem ex nihilo* deduci poſſe. Eodem vero redit interpretatio Hieronymi Oleaſtri, qui verbum *bara* vertit *diviſit*, ita, *in principio diviſit Deus Cælum, & terram*. At fidem omnem ſuperat, Rabbinum Maimonidem, cujus magna eſt apud Hebræos exiſtimatio, audacter adfirmaſſe, non materiæ modo, ſed ne mundi quidem creationem diſci poſſe ex hoc loco: quod nempe Moſes de Deo loquatur ex populari ſenſu. *In More Nebuchim part. 2. cap. 25.* Alii vero cenſuerunt mundi generationi chaos nunquam præexſtitiſſe, etſi id populariter, & ad captum Hebræorum ſit a Moſe narratum; ſed omnia eſſe eodem temporis momento a Deo facta, eoque digeſta ordine, quo nunc ſunt. Ita, præter alios, ſenſiſſe videtur Beatus Auguſtinus, vir in primis doctus & acutus. At alii ex oppoſito ſex annis ex Chaos mundum, aut potius Tellurem noſtram, mechanicis legibus formatam autumant. Ita Wiſthon in *Theoria Telluris*. Legatur examen Theoriæ Telluris Burnetii, cum animadverſionibus in Theoriam novam Wiſtoni, a Keillio editum. Sed omnes ſententiæ iſtæ uno, eoque per quam validiſſimo argumento confutantur, quod & vim Moſaicis verbis inferunt, & vetuſtæ Hebræorum omnium, atque Chriſtianorum conſentienti traditioni adverſantur.

Strabo autem Geographus, ut & quidam alii Gentiles, alia videntur Moſaicam doctrinam ratione interpretati. Strabo enim in XVI. Geographiæ, ſcribit, ex Moſis ſententia Deum eſſe *το περιεχον ημας απαντας, και γην, και θαλατταν, ο καλουμεν ουρανον και κοσμον, και την των οντων φυσιν. nempe, quod nos omnes continet, terram, & mare, quod Cœlum & mundum, & rerum omnium naturam appellamus*. Straboni ſimilia ſcribit Diodorus Siculus *in Biblioth. hiſt. lib.* 40. *in Eclogis apud Photium Myriobibl. Cod.* 244. In quam ſententiam videntur inducti ex eo, quod nulla Idola, nulla Templa viderent a Moſe inducta. Ex ea certe cauſa Juvenalis *Satyr.* XIV. ℣. 98. de Judæis ſcripſit,

§. III. *Chaldæorum Doctrina de rerum corporearum Origine*.

HÆc eſt de origine mundi divinorum librorum doctrina. Ceteras autem res naturæ quod ſpectat, non valde eas curaſſe Hebræos, earumque proinde valde fuiſſe rudes, in confeſſo eſt. Accedamus nunc ad Chaldæos, celeberrimam olim Aſiæ Philoſophorum ſectam, *& antiquiſſimum doctorum genus* ut loquitur Cicero (a). Vetus oraculum memoratum Euſebio (b) ex Porphyrio, Chaldæorum æque atque Hebræorum ſapientiam conjungit, atque commendat, *Μυνοι χαλδαιοι σοφιαν λαχὸν, ηδ' αρ Εβραιοι Chaldæis ſolis ſapientia ceſſit, Hebræiſque*. Aſtronomiæ fama celeberrimi apud veteres fuere Chaldæi. Alexandri Macedonis tempore 470000. annorum obſervationes aſtronomicas jactaſſe dicuntur (c). Sed obſervationes Aſtronomicæ, quas Calliſthenes ad Ariſtotelem miſiſſe ſcribitur, quaſque ex Porphyrio memorat Simplicius (d) annos continebant 1903., quorum initium retrogrediendo

(a) *Lib.* 1. *de Divinat.*
(b) *Præp.* 9. 10
(c) *Stanl. par.* 13. *ſect.* 1. *cap.* 1.
(d) *In prim. de Cœlo*.

Nihil præter Nubes, & Cœli Numen adorant. Sed auctores iſtos imperitiæ potius rerum Hebraicarum, quam malitiæ accuſaveris. At non eodem modo ferri poteſt Tolandi impudentia, *qui in originibus Judaicis pag.* 157. & alibi non veretur Strabonem apertæ Moſis narrationi præferre. Præſidium iners ex Dei nomine *Jehovah* accerſit, quod primum Moiſi uſurpatum conſtare ait ex ipſo Mose, apud quem Deus nemini id indicaſſe antea dicitur. Id vero vocabulum, quod ita Tolando placet, ſignificat *το ων* Græcorum, *mundum incorruptibilem, æternum, & interminabilem*. Sed quam hæc ſunt putida? diſerte enim Moſes tradit *hunc Jehovah* mundum condidiſſe: id conſervare ſumma libertate, quum poſſit deſtruere, idque plurimis eventis demonſtraſſe: omnia ab eo pendere, eſſeque coram illo inania: vetat præterea ullam fieri *Jehovæ* imaginem, quod nulli rei aſſimilari poſſit. An qui hunc in modum loquitur, Deum cum Univerſo confundit? Quæ quum ſint, pudet me Tolandi interpretationes pluribus confutare:

diendo incidit in annum mundi 1750, in annum vero poſt diluvium 94., quo circiter tempore, ex Hebraica Chronologia, Babylonicæ turris exſtructio facta eſt. Vide Stanleyum loco citato & Marshamum (a). Plinius vero (b) hunc in modum ſcribit: *Epigenes apud Babilonios DCCXX. annorum obſervationes ſiderum coctilibus laterculis inſcriptas docet, gravis auctor in primis. Qui minimum Beroſus & Critodemus CCCCLXXX. annorum*. Fuit autem Epigenes circa Alexandri tempora, ut conjicit Burnetius in Archeologiis (c). Quidquid ejus ſit, ex veterum teſtimoniis conſtat, antiquiſſimos fuiſſe Chaldæos Philoſophos. Id autem narrationi Moſaicæ valde eſt conſentaneum: quandoquidem primi poſt diluvium mortales ea incoluerunt loca, in quibus poſtea Chaldæi floruiſſe dicuntur, circa Armeniam nempe, Mediam, Parthiam, Aſſyriam, Perſiam &c. (1).

Su-

(a) *Can. Chro. l.* 4. *p.* 504.
(b) *L.* 5. *c.* 56.
(c) *L.* 1. *c.* 9.

(1) Veteres Scriptores artium & diſciplinarum omnium apud vetuſtas has nationes cultores quidem Chaldæos faciunt, inventorem vero Zoroaſtrem, aut Zardhuſt. At quis mortalium fuerit Zoroaſter, quo tempore vixerit, unus ne, an plures fuerint, tam eſt inter eruditos controverſum, quam quod maxime. De Zoroaſtre Perſico, aut Bactriano recentiore illo Perſicorum Magorum inſtitutore, probabiliora quædam produxit vir veteris Perſicæ linguæ callentiſſimus Thomas Hyde *De veteri Perſarum Religione*. Sed & ea varie interpolata atque corrupta eſſe cenſet vir Polyſtor Albertus Fabricius *In Biblioth. Græc. lib.* 1. *cap.* 36., quamquam Pridaus in hiſtoria Judæorum nimium hæc extollit. Ego (quum ejus libri copiam mihi feciſſet ex ditiſſima Bibliotheca ſua Neapolitanarum litterarum Mecænas, non avita tantum nobilitate, quam litteris & virtute magnus *Mattheus de Sarno*) a Fabricii opinione non diſſentio. At de Chaldæorum Zoroaſtre, ut ut vulgata plurima incerta omnia. Sed ſimilius vero veteres nationes plurimorum inventa in perſonatum quempiam retuliſſe; Ægyptios in *Mercurium*, Thraces in *Orpheum*, Lydios in *Marſyam*, Celtas in *Arimanium*, Germanos in *Tuiſconem*, ut Chaldæi in Zoroaſtrem: Legatur *Vicus* noſter in Tabula Chronol. ad *Scientiam Novam*, Deslandius *Hiſtoire Critique de la Philoſophie tom.* 1. *pag.* 220. Urſinus *de Hermete Zoroaſtre* &c. aliique.

Ex iis autem qualibuſcumque Chaldæorum litterariis fragmentis, aut potius, ut ego puto, ex traditione magna ex parte a Græcis depravata, vel etiam conficta, hæc de univerſo apud Chaldæos doctrina colligitur a Stanleyo. Naturarum omnium tres claſſes Zoroaſtrem partitum, ſcribit Pletho in oraculis. In prima claſſe eas poſuit naturas, quæ nec initium habuerunt, nec finem ſunt habituræ: in altera eas, quæ initium habuerunt, fine vero ſunt cariture: in tertia perituras. Ad primam claſſem pertinet Supremum Numen, ſeu unicum illud & bonum principium rerum omnium. Reperitur in his Chaldaicis fragmentis principium hoc vocatum ignem *or*, vel *our*. In oraculis Zoroaſtris *υπατον πυρ ſupremus ignis* (2). Ab hoc *æterno igne* emanaſſe *υπερκοσμιον φως Supramundanum lumen*, *infinitum*, *idemque incorporeum*, *ac lucidum ſpatium*, *intellectualium naturarum ſedem beatam*, ex Chaldæorum doctrina tradidere Græci. Sed crediderunt ne ita ut loquebantur, an pro Orientalium nationum genio tropis indulgente, aliud intellexerint, forte ipſam Dei intellectivam, & vivificam vim, incertum. Scimus Danielem [a] ſimili loquendi modo uſum ſcribere, *Deum incolere lucem*; & quidem *lucem inacceſſam*, ut loquitur Paulus [b]. Chriſtianorum quoque opinio eſt communis, Empyreum Cœlum, ideſt, ſi verbum verbo reddas, *Cœlum igneum*, ſedem eſſe beatorum. In Apocalypſi Joannis *fluvius igneus a facie Dei exire ſcribitur*. Hæc tamen Theologi allegorice ſolent interpetrari: ſed nihil vetat & cum naturali ſenſu accipere: conſentaneum id enim eſt Religionis noſtræ principiis. Hæc do-

a 4

(a) *Cap.* 11. *v.* 22.
(b) 1. *ad Timoth.* 4. *v.* 16.

(2) Hinc ignis cultus apud Chaldæos & Perſas. Fortaſſis & inde Oppidum, unde Abrahamus vocatus a Deo venit in Chananitidem, *Ur* dictum: nam Ur illud non ignem, ut plerique opinati ſunt, ſed oppidum, ad Meſopotamiæ Septemtrionem, Tigrim verſus, memoratum quoque Ammiano Marcellino *lib.* xxv. *cap.* VIII. plurimis probat Samuel Bochartus *Phaleg. lib.* I. *cap*: x.

docent , reſurrectura olim beatorum corpora *Spiritualia* , atque lucidiſſima : par ergo eſt credere & lucidiſſimam corpoream ſedem habitura . Quidquid ſit, hæc ad litteram intellecta a veteribus vero valde eſt ſimile . Nam veteres nationes tam ſublimes atque metaphyſicas de rebus divinis cogitationes non habebant : ſimplicius , ut vivebant , cogitabant. Nec nos remorari debet , vocatum ab illis ignem incorporeum: mos enim fuit veterum ferme omnium , etiam Philoſophorum, craſſiora tantum corpora vocare *corporea*, ſubtiliora *incorporea* , ut præter alios docet Baſilius *de Spiritu Sancto* , & Pſellus *de Dæmoniis* : & pluribus oſtendunt Petavius *de Angelis* , & Huetius in *Origenianis* . Jam hic ignis per univerſam materiam diffunditur , eamque vivificat : unde in oraculis itidem vocatur *ζωογονιον πυρ vivificus ignis* . Qua etiam de re appellari poteſt *mundi anima* , *natura genitrix* . Cum hac autem natura genitrice conjungendæ ſunt , ſi credimus Pſello , ex Chaldæorum doctrina *potentiæ mundanæ* , quæ auctore eodem Pſello , ex Chaldæorum ſententia, *Sola & indeclinabilis mundorum cauſa ſunt* . Hæ autem potentiæ an *ideæ* ſint Divinæ Mentis Philonis (a) , an *Dii minores* Timæi (b) , an abſtracta & ſeparata Platonis exemplaria , an quid aliud , parum ſcire refert . Id certe magna conſenſione veterum ſcriptorum de Chaldæis diſcimus , eos ante corporeum hunc mundum , mundum alium naturarum incorporearum a Deo genitum , illumque primum omnium lumine illo Dei illuſtratum , docuiſſe : Vide Stanleyum loco ſuperius citato . Quod & placuit Patribus ferme omnibus Græcis , Latinorumque pluribus , qui *plures æternitates* (ut verbis loquar Hieronymi) Angelos ante corporeum mundum conditos docuerunt . Legatur Petavius de Angelis.

Ad res corporeas quod adtinet , materiam Chaldæis æter-

(a) *De gubernat. mundi.*
(b) *Plato in Timæo:*

æternam poſitam, ſcribit Diodorus Siculus (a): & Chaos mundo præexſtitiſſe, quæ antiquarum omnium gentium opinio fuit, docet Euſebius in præparatione. Ex ea autem materia conflatos tres præcipue mundos oracula tradiderunt 1. *Empyreum*, qui proxime ſupramundano ſubjacet lumini, quique ſit στέρεωμα, *ſolidum firmamentum* rotundiſſimum: 2. *æthereum*, qui Empyreo adjacet: 3. & craſſum omnium infimum, quem ſolum vocant *materialem*, quod craſſus & tenebricoſus ſit. Sed Franciſcus Patricius eos hoc ordine diſtribuit: 1. Empyreus. 2. Ætherei, nempe orbes fixarum & Planetarum, excepta Luna. 3. Elementares, aereus, aqueus, & terreſtris. Obſervatione autem dignum eſt, quod traditur Pſello, Empyreum tributum *Menti*, æthereum *Animæ*, materialem ſeu craſſum *Naturæ*. Quæ quidem pol credo niſi Oedipus intellexerit, *interpretari alium poteſſe neminem*. Sed & illud quoque obſervandum eſt, Planetas, ex oraculorum doctrina, ſtatui Ζῶα πλανώμενα *animantia erratica*. Quod reperias ſaepe alios uſurpaſſe Philoſophos Græcos, qui habitatos eſſe Planetas, aut ſaltem *interiore quodam ſpiritu ali*, & *moveri*, magna conſenſione docuerunt. Jam vero Gens Aſtrologiæ Judiciariæ, ut magna veterum pars, impenſe addicta, credidit ſeptem has erraticas ſtellas, habere rationem cauſarum agentium in unumquodque eorum, quæ in vita accidunt. Qua perſuaſione (etſi non defuerint magna ingenia, præſertim in Italia noſtra, quæ deſertæ cauſſæ patrocinium ſuſceperunt, Cardanus in primis, vir haud dubium doctiſſimus) nihil eſſe ſtultius poteſt. Atque hæc eſt Chaldaica phyſica, ſi vera oraculorum compilatores narrant. Ex his licet conjicere elementa mundana ex Pſeudo-Chaldaica hac Philoſophia, eſſe. 1. lumen ſupramundanum. 2. ætherem. 3. materiam. 4. mentes. 5. animas. 6. naturas.

§. IV.

(a) *Lib.* 2.

§. IV. *Perſarum*, *Jndorum & Serum Phyſiologia*.

Accedamus nunc ad Perſas, Indos, & Seres, qui profecto inter primos Telluris incolas connumerandi ſunt, ſeu profanos, ſeu ſacros hiſtoricos conſulamus. Nam Seres, & Sinenſes antiquiſſimam eſſe gentem, litteris, armis, vitæ commodis jamdiu florentiſſimam, Sinenſium annales tradunt. Indos vero, Celto-ſcythas, hiſque conterminos Medos atque Perſas Græci Latinique faciunt populorum vetuſtiſſimos. Qua de re vide Juſtinum Trogi (a), Paulum Pezronium, Sucfordium in hiſtoria ſacra & profana, qui a Noe Seres natos valde putat probabile. Hiſtoria autem Moſaica docet in Armeniæ Montibus primum conſediſſe Noemi poſteros: ergo eæ omium primum regiones cultæ, quæ ab Armenia Orientem ſpectant Solem, utpote & mediterraneæ, & planiores, & aquis perennibus irriguæ. Fuere his nationibus ſui ſapientes, qui, uti apud ceteras alias nationes antiquas, φιλοσοφοι erant, atque φιλοθεοι, ut Suidæ vocibus utar verbo Μαγοι. Eſt autem id obſervandum apud veteres quaſque nationes, eoſdem & *Sapientes*, & *Theologos*, & *Sacerdotes* fuiſſe.

Quæ fuerit Perſarum de origine mundi ſententia, incertum: nihil enim ferme tradunt veteres præter hæc duo: Perſas & *ovum* mundi ſymbolum ſtatuiſſe, & *ignem* coluiſſe (b); in quo cum Ægyptiis, Phœnicibus, Phrygibus, Chaldæis, Thracibus Orphicis, & vetuſtis Græcis conſentiunt. Qui hæc interpretantur non ſibi conveniunt. Ignem colere veluti ſupremi Dei ſimulacrum ſcripſit Maximus Tyrius (c): quod ſane perſpecte eum interpretari cenſeo. Duo ergo Perſæ univerſi principia, *ovum* Chaos, quæ eſt *materia*; & *ignem*, ideſt αρχην, *Principium activum*, & *men-*

tem

(a) *In* 3. *cap.* 1.
(b) *Voſſ. de Idolol. lib.* 2. *cap.* 64.
(c) *Diſſer.* 38.

tem, ſtatuerunt. Quæ quum ſit & cæterarum nationum ſententia; inde patet, cur *ovum* ſymbolum mundi apud veteres ferme omnes nationes reperiatur; *ignis* vero tam late per Aſiam, Africam, & Europam cultus fuerit. Jam doctrina ignis Perſarum cum Chaldaica illa oraculorum conſentit (1).

Porro Indorum duo fuiſſe ſapientium genera, *Brachmanes*, & *Germanes* (ſeu *Sarmanes* ex Clemente Alexandrino, *Samanes* ex Porphyrio) auctoritate Megaſtenis veteris Indicarum rerum ſcriptoris, docet Strabo (a). Celebratiſſimi ſunt in Græca, Latinaque hiſtoria Indorum *Gymnoſophiſtæ*. Quæ autem horum fuerit de origine mundi ſententia, non admodum liquidum eſt. Mundi materiam aquam extitiſſe cenſebant, ſi Straboni fides: fluidum ſcilicet chaos, ut ego accipio; in quo cum reliquis Orientalibus conveniebant. Nec tamen *αρχην* excludebant; Deum enim omnium Opificem faciebant. *Παλιγγενεσιαν Regenerationem* admittebant omnium rerum, uti tradit Clemens Alexandrinus (b); quæ res non eodem modo ab omnibus accipitur. Sunt qui in hac doctrina Pantheiſmum reperiunt: quaſi nempe veteres Indi, ut Siamenſes, & Sinenſes hodierni, agnoverint, Mundum ex duobus conflatum. 1. materia craſſiore. 2. & ætherea atque activa, quæ ſit mundi *Spiritus*: Inde vero deduxiſſe, rerum omnium generationem eſſe variam modificationem ætheræ cum craſſiore materia, mortem vero eſſe *παλιγγενεσιαν*, ideſt tranſitum *Spiritus*, ſeu ætheris ex uno in aliud corpus, quæ & *μετεμψυχωσις* quoque ſit. Revera qui de

(a) *Geogr. lib.* 15.
(b) *Stromat.* 2.

(1) Nihil hic memoro de duplici mundi Principio, bono uno, malo altero, quæ Zoroaſtrem Perſam induxiſſe contendit Baelius *dict. art. Zoroaſt.*: Vir enim veterum rerum Perſicarum peritiſſimus Thomas Hyde *de vet. Perſar. Relig.*, eumque ſectatus Humfredus Pridaus *in hiſtor. Jud. &c.* negant id unquam ex Zoroaſtris libris deduci, aut unquam Zoroaſtrem docuiſſe, coæva eſſe principia illa, ut ut minus docti ſic crediderint. Sed vide Beauſobre.

de rebus Indicis & Sinenſibus noſtra memoria ad nos paullo certiora retulerunt, non dubitant hujuſmodi apud illos Pantheiſmum regnare, eumque ab antiquis derivari (a). Proditum quoque a recentioribus iſtis ſcriptoribus eſt, Indos Philoſophos rerum omnium emanationem ab una Dei ſubſtantia, exemplo Araneæ telam e ſinu ſuo evomentis, deſcribere, aut Oceani & vaſculorum ex aquis Oceani repletorum (b). Ego iſta affirmare nolim ex ejuſmodi loquendi tantum modis emphaticis, aut ex emphaticis exemplis: quum utrumque gentile ſit Orientalibus Gentibus.

§. V. *Phœnicum Phyſiologia*.

SUccedant his Phoenices populi perantiqui ad imam oram Maris mediterranei ſiti. Hæc gens adeo litterarum fama percrebuit, ut apud plurimos vulgatum fuerit, litteras a Phœnicibus inventas, ut tradit Plinius. Numeros etiam inveniſſe dicuntur, tum & Aſtronomiam, ſeu Sideralem ſcientiam: ad hæc Nauticam, & nova per Oceanum itinera, quæ apud Herodotum & Diodorum deſcripta habes. Omnimodæ tandem Philoſophiæ peritos Phœnices facit Strabo (c). Sed ut veterum aliorum Philoſophorum, qui Græcos præceſſerunt, ita Phænicum nihil ad nos diſtincti pervenit, præter fragmenta quædam Sanchoniathonis Berytii, qui ante Trojana tempora vixiſſe dicitur, quæ tamen viri docti plurimi in dubium revocarunt (1). Ea in

(a) *Desland. in hiſt. crit. Phil. lib.* 1. *cap.* 7.

(b) *P.Bouchet lettr. edifian.* 13. *cap.* 148. *Bælius in dict. Art. Japon.*

(c) *Geog.* 14.

(1) Viri, ut dixi, plurimi, iique doctrina conſpicui impoſturam aliquam hac in re ſubodorantur. Et primum quidem, quod ad ætatem hominis iſtius pertinet, fabuloſum id eſſe plurimis argumentis demonſtravit Antonius Vandalius in *Diſſert.* ſuper *Sanconiathone*. At novem illos Sanchoniathonis libros non a Philone Biblienſi verſos ex Phænicia lingua, ſed confictos; aut certe a po-

in ordinem digeſſit Cumberlandus, commentariiſque illuſtravit. Ex his fragmentis hæc de rerum *Origine & Conſtitutione* Phænicum fuiſſe videtur doctrina. 1. Univerſo huic præexſtitiſſe *chaos turbidum*, *ſeu aerem tenebroſum*, idque per infinitum prope tempus. 2. Huic chaos *πνευμα Spiritum*, quem *vim genitalem* interpreta-tur

poſteriore alio Græculo ſaburratos ſuſpicatus eſt Joannes Henricus Urſinus *de Zoroaſtre*, *Hermete*, *& Sanchoniathone*. Henricus vero Dodvvellus duas an. 1691. edidit epiſtolas Anglicana lingua, in quibus id ex inſtituto aggreſſus eſt demonſtrare, Sanchoniathonis illa omnia primum a Philone Biblio confiсta, dehinc ab aliis nullo judicio, ut erant bona ex parte antiqui, adoptata. Richardus Simonius, quo apud me nemo his in rebus naſutior, circa tempora Porphyrii Hiſtoriam Sanchoniathonis confutam conjicit *in Biblioth. crit. tom.* 1. *cap.* IX. Quod tamen minus verum videtur: quandoquidem Athenæus *lib.* 3. *cap.* 36. *Dipnoſ.*, qui integro ferme ſeculo eſt Porphyrio antiquior, Moſchi ſimul meminit, & Sounietonis Phoenicum ſcriptorum; *peregrinus autem ſit oportet* (inquit eum in locum Caſaubonus) *in Republ. literaria*, *qui neget pro Σουνιαιθωνι ſcribendum eſſe Σαγχωνιαθωνι*. Mitto quod addit ibidem Caſaubonus, ejuſdem Sanchoniathonis & Philonem Judæum, & Joſephum meminiſſe: *in quo*, inquit Fabricius, *proculdubio memoria excidit*. Gratum ſaltem feciſſet, ſi Philonis, & Joſephi loca indigitaſſet. Ipſe vero Albertus Fabricius *Biblioth. Græc. lib.* 1. XXVIII. §. 3. variis prolatis opinionibus, rem, ut mihi videtur, in medium relinquit; at in partem negantem inclinat, Buddei judicio. Ego in Fragmentis Sanchoniathonis Platoniſmi veſtigia deprehendi, non nego: at id ſatis non eſt, ut de libri genuinitate dubitemus: potuit enim id ab Interprete Philone profiсiſci. Sed illud me magis commovet, quod ſequitur. Scripſit Philo iſte Biblienſis, uti ex Suida conjicit Voſſius, circa primi ſeculi finem, quo tempore Ethnicorum Religio eam maxime ob rationem contemtui eſſe cœperat, quod Deorum pluralitatem inducebat. Ethnici Philoſophi, ut cauſſam ſuam honeſtius defenderent, tantam Deorum, Dearumque copiam ad Phyſicas revocabant cauſas, & allegorias eſſe naturalium rerum docebant, Stoicorum potiſſimum exemplo. At Philo id videtur indignatus, quantum ex ejus præfatione in libros Sanchoniathonis, quam retulit Euſebius, patet; eamque ob rem ait in eadem præfat. ſe vertere voluiſſe Sanchoniathonis libros, ut avitam ſuſtineret Religionem, demonſtraretque tanti Theologi auctoritate, tot Deos virtutis merito factos. Hinc illæ lacrumæ! Nam alioquin ſcimus Ethnicos alios in eundem finem plura alia commentos. Sola Apollonii Thianæi vita a Philoſtrato ſcripta id evincit. Sed hæc talia ſunt, ut ea neque negare, neque affirmare ſit animus.

tur Grotius [a] 3. Hunc *Spiritum* tandem aliquando captum amore *των ·ιδιων αρχων* (*Principiorum ſuorum* idque Platonicos , ut videtur , ſeu id Sanchoniatho , ſeu Philo excogitaverit) arctius ſe Chao immiſcuiſſe , eamque commiſtionem vocatam *cupidinem* . 4. Ex hoc conjugio natum Μωτ (Moſaicum abyſſum interpretatur Grotius) , ſeu materiam quandam paullo corpulentiorem , licet mollem . 5. Hinc tandem factum rerum omnium Seminarium . Atque hunc in modum locus ille [b] ab Euſebio prolatus coagmentandus & explicandus eſt , ſi Auctorem ſibi conſtare velimus . Apparet autem hinc . 1. Materiam univerſi ſtatui fluidam & tenebricoſam . 2. Principium poni naturam non genitalem ſolum , ſed & intelligentem , uti ex vocabulis *ιδιων αρχων* liquidum eſt. Non recte igitur Euſebius hanc Phœnicum Coſmogoniam atheiſmi inſimulat , quaſi a mundi creatione omnem ſupremæ mentis curam excluſerint . Rectius Grotius veſtigia quædam Moſaicæ doctrinæ in hac narratione agnoſcit [c].

Sed & illud non eſt tacendum , doctrinam *atomorum*, quam Leucippus , Democritus , Epicurus tam celebrem effecerunt , Phœniciis plurimos tribuere . Strabo enim [d], & Sextus Empiricus [e] Moſchum quendam Phænicium (Mochum alii legendum utrobique putant) qui ante Trojæ excidium vixiſſe creditur , doctrinæ atomorum inventorem faciunt . Ex inſtituto hac de re & prolixe diſputat Radulphus Cudworthus ſub initium Syſtematis intellectualis , ibique vir elegantiſſimus & acerrimi judicii Moſhemius . Non vacat horum diſputationem aut deſcribere , aut colligere . Duo addo . 1. Hæc narratio unius Poſidonii fidei nititur , de qua nonnihil addubitare videntur Strabo , & Sextus : re enim enarrata uterque addit , *ει δε δει Ποσειδωνι πιστευσαι ſi Poſidonio*

cre-

(a) *De verit. Relig. Chriſt. lib.* 1.
(b) *Lib.* 1. *præpar. c.* 10.
(c) *De verit. Rel. Chr. lib.* 1. §. 15. *adnot.* 2.
(d) 16. *Geog.*
(e) *Lib.* 1. *adv. Phyſic.*

creditur : quod acute obſervatum Burnetio (a). Alterum idem obſervat Burnetius : *non mihi videtur*, inquit, *indolem antiquiſſimorum temporum referre iſte modus philoſophandi per hypotheſes , & ſyſtemata , quem modum ab introductis atomis ſequebantur Philoſophi . Hæc Græcanica ſunt , ut par eſt credere , & ſequioris ævi* . Quamquam non video cur aut Phænices Græcis habendi ſint agreſtiores , quando conſtat humanitatem a Phæniciis veniſſe ad Græcos ; aut admittendæ ſint hypotheſes & ſyſtemata , ſtatim ac quis atomos corporearum rerum eſſe elementa dixerit . Quod vero Huetius (b) contendit Moſchum hunc eundem fuiſſe ac Moſem *argumentis id facit tam infirmis* , inquit Buddeus (c) , *ut paucos in ſententiam iſtam ſit pertracturus* .

VI. *Ægyptiorum Phyſiologia* .

VEntum eſt ad Ægyptios . Antiquiſſimam eam eſſe Gentem , & litteris olim florentiſſimam , graviſſimi tradunt Auctores . Bochartus Chamum facit Ægyptiorum fundatorem (1) . Sed ego ut tantam Ægyptiorum antiquitatem abnuo , ita ferre eos nequeo , qui Ægy-

(a) *In Archeol. pag.* 360.
(b) *Dem. Evan. pr.* 6.
(c) *Hiſt. Phil. cap.* 3. *ad* §. 14.

(1) Idque duobus maxime argumentis . I. Quod in Sacris Hebræorum litteris 1 *Paralip.* IV. v. 40. & *alibi* , Ægyptus vocetur terra Cham. II. Quod ipſi Ethnici Scriptores Hammoniam Ægyptum appellent , in Sacris vero Iſidis χημια dicatur , auctore Plutarcho *de Iſide & Oſiride* . At,ut eidem Bocharto obſervatum , quum vocabulum Cham *calidum & nigrum* ſignificare poſſit , cur non hinc potius Ægyptus Chami terra dici potuit ? Sed cultus eſt in Africa Cham ſub Jovis Hammonis ſimulacro ? id quidem video placere multis . At non aeque video cur in poſteris Noachi eſſe alius non potuerit , qui & ipſe Cham diceretur ; aut Chami poſteros, qui in Africam devenerunt, communis parentis memoriam , relato inter Deos Chamo , colere non potuiſſe . Cur autem ſic puto ea eſt ratio quod migrationes populorum tam antiquas non habeo, quam iſti volunt : & primos illos mortales Noach, Sem, Cham, Japheth, tam cito eas terras deſeruiſſe,quas primum incoluerant , non admodum ſimile vero putaverim .

Ægyptiorum litterarias res ad Cœlum evehunt. Diodorus Siculus [a] omnem Aſiæ litteraturam, Aſtronomiæ potiſſimum ſcientiam, ab Ægyptiis repetit, quorum vult colonias eſſe pleraſque Aſiaticas nationes; in quo ignoratione temporum, populorumque originum hallucinatur. Hiſtoria enim Moſaica, quæ pluribus ex cauſſis Ethnicis omnibus eſt præferenda, ex Aſia aliarum nationum omnium originem deducit. Sed & Geometria, cujus Ægyptios inventores faciunt Herodotus *in Euterpe*, Plato *in Phedro*, Diodorus [b], Strabo [c], Laërtius *in proœmio*, Jamblicus [d], vulgaris & puerilis fuiſſe ante Græcos Philoſophos reperitur. Siquidem Pythagoras, qui apud Ægyptios diu fuerat peregrinatus, quum excogitaſſet demonſtrationem propoſitionis Euclideæ XXXXVII. libri primi, Hecatombem; Thales vero inventa circuli & trianguli *adſcriptione*, vel *inſcriptione* gaudio emotus Diis bovem immolaſſe fertur apud Laërtium. Quæ inventa, & ob inventa geſtientes lætitiæ demonſtrant, nedum apud Ægyptios, ſed apud Græcos ipſos Pythagoræ & Thaletis tempore puerilem fuiſſe Geometriam. Idem dicendum de Ægyptiorum Aſtronomia. Nempe quædam Cœli phænomena obſervabant Ægyptii & Chaldæi, ſed obſervatu faciliora, & quæ hodie agreſtes ipſi pagani obſervant. Fixarum quarundam ortus & occaſus, errantium periodos & revolutiones veſtigabant, iiſque pro Kalendario, Agricultura, Arte Genethliaca utebantur. At Planetarum theorias, Aſtronomiæ partem maxime operoſam, nec Chaldæi unquam, nec Ægyptii intellexerunt, aut attigerunt [e]. Sane veteres magna conſenſione tradiderunt, Thaletem primum fuiſſe, qui Eclypſes prædixerit [f]: tantum

(a) *Lib.* 1.
(b) *Lib.* 1.
(c) *16. & 17.*
(d) *De vita Pyth.*
(e) *Burnet. in Arch. lib.* 1. *cap.* 13.
(f) *Laert. in Thal.*, *Cic. de divinat. lib.* 1., *Plin. lib.* 2. *cap.* 13.

tum in Aſtronomia Ægyptii & Chaldæi profecerant! & profectò quum & eſſent in Geometria, aliiſque Mathematicis imperiti, & nondum Teleſcopiorum uſus invaluiſſet, qui poterant in eas res ingenio penetrare, quas recentes Aſtronomi tot auxiliis ſtipati abſtruſiſſimas eſſe fatentur? Hoc acute perviderunt, ſi fides Proclo habenda (a) Lunam eſſe, *αιθεριαν γην ætheream Tellurem*, & *αςερας πυρ*, *ſtellas ignem*, quod verum eſt.

De origine autem mundi ſic cenſuiſſe Ægyptios, diſcimus ex Laertio in proœmio. Materiam univerſi Principium eſſe *υλην molem confuſam*. Ex hac diſcreta quatuor *ςοιχεια* elementa, & præterea animantia perfecta. Sed præſtat hac de re audire Diodorum in primo ſic differentem ex Ægyptiorum ſententia. *Quum primum res univerſæ exſiſtere cœperunt, unius vultus* (*) *fuiſſe Cœlum & terram, permiſta eorum natura. Poſtquam diſceſſiſſent a ſe iſta corpora, mundo contigiſſe eum, quem nunc videmus, ordinem: aerem autem perpetui motus factum compotem. Hujus quod maxime erat igneum, ad ſublimia loca evectum, quippe quum ſurſum tendat ob levitatem talis natura: eademque de cauſa Solem & ceteram ſiderum multitudinem manſiſſe in perenni vertigine: quod vero cænoſum ac turbidum cum humida concretione, imo ſubſediſſe in loco, vi gravitatis. Sed hoc quoque cum volutaretur in ſe, verſareturque perpetuo, ex humidis mare, ex ſolidioribus edidiſſe terram, ſed cænoſam mollemque valde. Hanc vero, ut primum qui ſoli adeſt ignis collucere cæpit, incaluiſſe: tum vero quum fermentaretur ſumma facies, intumuiſſe pluribus in locis humentia, atque iis putredines extitiſſe tenuibus pelliculis circumdatas. Quod etiam nunc in ſtagnis locisque uliginoſis fieri conſpicitur, ubi poſt refrigeratum ſolum, ſubito incaleſcit aer, non autem paulatim im-*

(a) *In Tim. lib.* 1.

(*) *ιδεαν, adſpectum, faciem,* quidquid ex univerſo cernitur. *Vultum* vertit Grotius Ovidium imitatus.

Ante mare & terras, & quod tegit omnia Cælum.

Unus erat toto naturæ vultus in orbe.

mutatur. Quumque ad eum modum ex calore fœta impleta eſſent quæ madebant, iis fœtibus adveniſſe alimentum noctibus ex circumfuſa nebula, diebus vero eos ab æſtu ſolidatos. Poſtremo quum ad ſui plenitudinem veniſſent ii fœtus, peruſtaque, atque ita rupta eſſent membranarum involutra, enatas apparuiſſe omnimodas animantium formas. Horum alia plurimum ſortita caloris ad loca ſupera abiiſſe, facta volucria: & quæ terreſtri craſſitie eſſent prædita, ea in reptilium & aliorum humi viventium poſita claſse. At quæ de humente natura traherent plurimum, ea quoque ad locum perlata cognatum ſibi, dicique natantia. At tellurem, quum & ab æſtu Solis & a ventis magis magiſque induruiſset, ad poſtremum non ſuffeciſse gignendis majoribus animantium; ſed ea ex mutuo coitu cœpiſse gigni. Videtur ab his quæ dicta ſunt nec Euripides diſsentire, qui Anaxagoræ Phyſici diſcipulus fuit. Nam is in Menalippe ſic loquitur,

> *Figura ut una fuerit, & Cœli & Soli:*
> *Secreta quæ mox ut receperunt flatum,*
> *Cuncta ediderunt hæc in oras luminis,*
> *Feras, volucres, arbores, ponti gregem,*
> *Homines quoque ipſos ....*

De prima igitur rerum origine (ex Ægyptiorum ſententia) talia ſunt quæ accepimus. Qui Diodori locus oſtendit Mechanicam philoſophandi rationem non penitus fuiſſe veteribus ignotam (1).

Hæc

(1) Unus apud Ægyptios artium omnium & diſciplinarum inventor audit Mercurius, quem *Triſmegiſtum*, ideſt ter magnum vocant. Quis autem fuerit Mercurius iſte, quando vixerit, quid ſcripſerit, quæ fuerint ejus columnæ, ad quas legendas tanta aviditate peregrinabantur Græci, contendunt Philologi, & lis adhuc ſub Judice eſt. Conſulatur Burnetius in *Archeol.* loc. cit., Hermannus Conringius lib. 1. *de Hermetica Medicina*, Urſinus *de Hermete &c.*. Narrat Jamblicus à Mercurio ſcriptas duas Myriades voluminum: Manetho vero [uterque apud Euſebium in primo *Præparationis*), ſex Chiliades, quingentas, & viginti quinque ſupra tres Myriades. Ex hoc autem viri quidam eruditi conjiciunt numquam extitiſſe Mercu-

Hæc autem Diodori narratio huc redit. 1. Extitiſſe Chaos quoddam primigenium: 2. Deinde motu partes univerſi ſingulas locum ſuum accepiſſe, ita ut vi mechanica ignis ſublimem locum, terra infimum, media corpora medium obtinerent: 3. Animantia omnia ex molli adhuc Tellure nata, & adaptata locis, in quibus naſcebantur. Sed iidem Ægyptii, ut tradit Laertius, addebant, Mundum hunc, ut mechanice ortus eſt, ita fore interiturum, idque, aut combuſtione, aucto ignis calore, aut inundatione, excreſcentibus aquis. Nulla in hac narratione alterius activi principii ſit mentio, præterquam motus. Sed fortaſſis Diodorus, ut phyſicorum eſt mos, explicatis rebus mechanice, non putaverit fieri oportere mentionem Divintiatis. Nam alioquin conſtat Ægyptios ſuum *Chneph* veluti ſupremum numen ovum ore tenens, quod eſſet Mundi ſymbolum, depinxiſſe. Non recte igitur Euſebius Atheiſmi hanc Ægyptiorum Coſmogoniam accuſat.

§. *Thracum doctrina de rerum corporearum origine.*

Litterarum Thracum auctorem magna conſenſione Veteres faciunt Orpheum (2). Is rerum origi-

curium, ſcriptaque omnia, aut pleraque Ægyptiorum, ut majori in honore haberentur, majoriſque eſſent auctoritatis, ſub Mercurii nomine vulgata. Nam quod contendit Huetius, Mercurium eundem fuiſſe atque Moſem, & Mercurii columnas Moſaicam Doctrinam continuiſſe, id quale ſit viderint alii.

(2) Hunc ante bellum Trojanum, & quidem *μια γενεα una generatione* vixiſſe, ex antiquiorum traditione Græcorum ſcribit Theodoretus (*de Græc. affec. curat. ſerm.* 2.). Tradit Diodorus Siculus libro quarto in Ægypto omnem pene ſuam Phyſiologiam, & Theologiam Orpheum didiciſſe, quod confirmare nititur Burnetius (*Arch. lib.* 1. *cap.* IX.), ut nempe ſtatuat Ægyptiorum Mercurii, Phænicum Sanchoniathonis, Orphei Thracum, Coſmogoniam unam eandemque eſſe: quippe & ab Ægyptiis Sanchoniathonem ſua omnia accepiſſe ſcribit Philo apud Euſebium. Sed ſi ullus unquam fuit Orpheus, vero eſt proximius, ejus Phyſiologiam atque Theologiam ab Oriente potius profectam, unde originem duxiſſe Thraces pluribus demonſtrat vir doctiſſimus

ginem eodem ferme explicuit modo, quo recenſiti alii, ut pulchrum ſit videre totam atiquitatem in uno hoc mirifice conveniſſe, ex Chaos primum orta omnia. *Aethera* & *Chaos* pro univerſi *initiis* habuiſſe Orpheum, ſcribit Suidas, voce ορφ. ſed quæ tamen a Deo eſſent facta. Primus præterea Orpheus fuiſſe dicitur, qui Lunam, & reliquas Stellas perinde ut terram noſtram incoli & habitari docuerit. Certe in Orphicis hoc dogma olim lectitatum teſtatur Plutarchus (a), & ex eo (b) Euſebius. Hinc fortaſſis idem hauſerunt Anaximanes, Anaxagoras, Ariſtarchus, Democritus, aliique veterum Græcorum plures, ut diſcere poſsimus, non eſſe hanc recentiorum tantum Aſtronomorum opinionem, ſed cum Mundo ipſo fortaſſis natam; qua profecto nihil eſt validius ad Dei ſapientiam, potentiam, bonitatem intelligendam. De Luna Orpheus, apud Proclum in Timæum, hæc habet

Η πολλ' ὀρε ἐχει, πολλ' ἀστεα, πολλα μελαθρα

Hæc Montes habet, & Urbes, ædeſque ſuperbas.

Conjungi poſſunt cum Orpheo Linus & Muſæus, quorum ille præceptor, hic diſcipulus Orphei fuiſſe dicitur. De Lino hæc prodidit Laertius in proemio, eum nempe carminum ſuorum hoc feciſſe initium,

Olim tempus erat, ſimul indigeſta jacebant

Quo

(a) *De Placit. lib.* 1. *cap.* 13.
(b) *Præp. Lib.* 15. *cap.* 30.

Paulus Pezronius *de origine Gallorum*. Sane Thracum, quæ fertur de Univerſo doctrina cum orientali convenit. Dixi autem, ſi ullus unquam fuit Orpheus; quoniam non abhorret a vero, uti Ægyptios Sacerdotes ſub Hermetis nomine, ita Thraces ſub Orphei ſua vulgaſſe. Revera negat Ariſtoteles (*apud Tull. lib.* 1. *de nat. Deor.*) ullum fuiſſe Orpheum, eſſeque id nomen fabuloſum cenſet, cui & Dionyſius quidam a Suida laudatus, & Androtion apud Ælianum (*var. hiſt. lib.* VIII. *cap.* VI.) & Gerardus Voſſius (*de Arte Poetic. cap.* XIII.) adſtipulantur. At Voſſio præſertim iraſcitur Burnetius: hic quippe tale in Orpheo Coſmologiæ ſuæ præſidium reperiſſe ſibi viſus eſt, ut audacter ſcripſerit in Archeologiis *l.* 1. *c.* 9. *Hunc, ſi ab umbris revocare liceret, ut ille olim ſuam Euridicem, ad probandam doctrinam noſtram circa rerum origines unus valeret multos teſtes*. Legatur de hac eadem re Andreas Chriſtianus Eſchembachius in *Epigene de Poeſi Orphica*.

Quo cuncta . . . . . additque inde Anaxagoram ſententiam illam ſuam accepiſſe, *Omnia ſimul erant*, *Mens autem accedens ea in ordinem induxit*, quæ Moſaicam ſapit Coſmogoniam. Muſæum præterea, eodem Laertio teſte, docuiſſe ferebant ἐξ ἑνος τα παντα *ex uno omnia fieri*, *& in unum reſolvi*, quod de Chaos, ut firmata erat atque vulgata veterum traditio, intelligi debet (1). Orpheo jungendus Heſiodus (2) aliique veteres Græciæ Poetæ, qui Coſmogonias, & Theogonias cecinerunt; nihil autem habent aut novi, aut proprii. Omnes hoc unum recinunt, omnium primum extitiſſe chaos; inde natum univerſum, & quidem mechanicis motionibus, non ſine ſupremæ cujusdam mentis cura. Ea de

(1) Cæterum in his verbis Johannes Franciſcus Buddeus (*Hiſt. Eccl. Vet. Teſt period.* II. *ſect.* II. *ad* §. 18.) Orphei ſimul & Muſæi Pantheiſmum detexiſſe ſibi viſus eſt. Vult ergo omnem illud τελετων *ceremoniarum* apparatum, quo ſuos initiaſſe Orpheum tradunt veteres, huc directum, ut horribile dogma, *Naturam eſſe Deum*, ideſt Pantheiſmum, animis inculcaret ſuorum. Ergo ubi Burnetius ſanctioris Theologiæ Orpheum Doctorem ita facit, ut Moſi audacter conferat; Buddeus profanæ impietatis facit propagatorem. Angli Pantheiſtæ de Lino, non de Muſæo, verſum illum referunt.

Εκ παντος δε τα παντα, και εκ παντων παν εστιν, *ex toto quidem ſunt omnia*, *& ex omnibus eſt totum* (*Pantheiſticon pag.* 5. *apud Sykes connexion de la Religion naturelle & de la revelee pag.* 85.). *Hujus autem verſiculi*, ſequuntur, *quem ſemper habent in ore*, *fuſior eſt explicatio* .... *Univerſum itaque*, *cujus exigua portio eſt mundus hic adſpectabilis*, *affirmant eſſe infinitum tam extenſione*, *quam virtute*; *continuatione vero totius & partium contiguitate unum*: *immobile ſecundum totum*, *quum extra eum nullus ſit locus aut ſpatium*: *mobile autem ſecundum partes*, *ſive per intervalla numero infinita*: *incorruptibile ſimul & neceſſarium utroque modo*, *exiſtentia ſcilicet æternum & duratione*: *intelligens etiam eminenti quadam ratione* . . . , *cujus ſunt denique partes integrantes ſemper eædem*, *ut partes conſtituentes in motu*. Hæc illi Lini verſiculum explicantes. At ita veteres interpretari eſt velle recentium notiones antiquorum verbis affigere. Quid eſt aliud videre duplices Thebas, & geminum Solem?

(2) Ex Heſiodo potiſſimum ſuum Chaos, & mundi hinc geniti originem deſcribit Ovidius in primo *Metamorphoſeων*, ubi canit.

Ante mare & terras, & quod tegit omnia, Cælum,
Unus erat toto naturæ vultus in orbe.
Quem dixere Chaos, rudis indigeſtaque moles.

Legatur totus locus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

re legatur Grotius de veritate Religionis Chriſtianæ (a) & ſæpe laudatus Burnetius *in Archæologiis* (b), quo in loco το αρχαιον χαος omnium veterum nationum atque Philoſophorum conſenſione probatum, plurima eruditione demonſtrat.

C A P. I I.

De Phyſiologia Græcanica.

§. I. *Et primum de Secta Jonica.*

POſtquam philoſophandi libertas apud populos obtinuit (1), Phyſici apertius de rebus naturæ & diſſeruerunt, & ſcripſerunt, Phyſicamque a Theologia ſejunxerunt, in primis Græci. Horum præcipuas Sectas ad tres retulerunt veteres hiſtoriæ philoſophicæ Scriptores, *Jonicam*, *Italicam*, & *Eleaticam*. Jonicam Thales Mileſius, aut, ut Burnetio placet, Phænix, fundaſſe dicitur Auguſtino (c), Anaximander vero Diogeni Laertio (d). Sed quum hic fuerit Thaletis diſcipulus, potuit eidem id tribui, quippe qui auxerat, quod Magiſter inchoaverat. Dicti autem ſunt Jonici peculiari nomine *Phyſici*, quia relicto, ut dixi, priſco theologicus philoſophandi more per ſymbolorum caliginem, naturales tantum res ſcrutabantur: ex quo fortaſſis factum eſt, ut Thales pluresque alii Jonici Athei audirent, quod neceſſe erat contingere Philoſophis paulo liberioribus

(a) *L.* 1. §. 16.
(b) *L.* 2. *c.* 1.
(c) *De Civit. Dei lib.* 8. *cap.* 2.
(d) *In preœmio.*

(1) A Thalete videtur hæc apud Græcos libertas cæpiſſe: Antiquiores enim Philoſophi ob populi ſuperſtitionem vetabantur de rerum natura aperte loqui: itaque duplicem adhibebant linguam, *Theologicam* unam cum populo, qua ſententias ſymbolorum caligine involvebant: alteram *Phyſicam* cum initiatis, quod Burnetius in Archæologiis paſſim obſervat,

ribus apud ineptas illas & ſtupidas nationes.

Jam Univerſi materiam fluidum quoddam ſtatuerunt Jonici ferme omnes, in quo a *Chaologis* antiquioribus non diſceſſerunt. *Aquam* materiam hanc appellabat Thales, Orientalium *Maim*, ut puto, imitatus. Anaximander vero *infinitam quandam extenſionem*, *quo ad totum immutabilem*, *mutabilem vero quo ad partes*, *ex qua naſcerentur & in quam redirent omnia*, ut retulit Plutarchus *de Placitis in primo*. Anaximanes Anaximandri diſcipulus *aërem infinitum* vocabat: Anaxagoras vero Anaximanis diſcipulus, *infinitum quoddam*, *ſed ex infinitis particulis variorum generum*, *ſimilium tamen*, *conflatum*: ut videre poſſis Ionicos ferme omnes, alios quidem clarius, alios vero paulo obſcurius, eadem de prima rerum origine dicere. Jam Anaxagoræ doctrinam ita elegantiſſime deſcribit Lucretius,

Nunc & Anaxagoræ ſcrutemur homœomeriam.
Principium rerum, quam dicit homœomeriam:
Oſſa videlicet e pauxillis atque minutis
Oſſibus: ſic & de pauxillis atque minutis
Viſceribus viſcus gigni: ſanguinemque creari
Sanguinis inter ſe multis coeuntibus guttis:
Ex aurique putat micis conſiſtere poſſe
Aurum: & de terris terram concreſcere: parvis
Ignibus ex ignem: humorem ex humoribus eſſe:
Cetera conſimili fingit ratione, putatque.

Quid autem ſenſerint de principio univerſi activo Jonici, acerrime diſputari ſolet. *A Deo factum eſſe mundum dixiſſe* Thaletem, ſcribit Laertius. Deum *cuncta ex aqua finxiſſe* doctrinam eſſe Thaletis tradit Cicero (a). At id magna conſenſione veteres Anaxagoræ tribuerunt, ipſe in primis Cicero eodem loco, quum ſcribit: *Inde Anaxagoras, qui accepit ab Anaximane diſciplinam, PRIMUS omnium rerum deſcriptionem & modum, Mentis infinitæ vi ac ratione deſignari ac confici voluit.*

(a) *De Nat. Deor. lib.* 1.

luit. Nota ſane eſt Anaxagoræ ſententia *παντα χρηματα ην ομου, ει τα νους ελθων διεκοσμησε omnia ſimul erant confuſa, deinde mens ſuperveniens ea ordine digeſſit*. Eam ob rem locum hunc Ciceronis depravatum ſuſpicatur Bælius (a). At L'Eſcalopier doctus & eruditus Jeſuita, qui Ciceronis libros *de natura Deorum* perpetuis commentariis illuſtravit, rem ita componit: Thaletis quidem eam eſſe doctrinam, ab Anaxagora vero longe lateque promulgatam. Et quidem *το primus omnium* non ad Thaletem, ſed ad Anaximandrum, Anaximanem, aliosque Jonicos, qui nihil diſerte de Principio activo univerſi monuerant, referri commode poteſt.

Jam vero, ſi Burnetio credimus, hanc immenſam fluidamque materiam *in vortices* diſpoſuere Jonici. Præterea de Planetis & Stellis fixis idem ſenſerunt, quod hodie doctiſſimi Aſtronomi. De Anaxagoræ vorticibus videtur teſtari Plato in *Phædone*, quo in loco inducitur Socrates deridens *circumpoſitum Telluri ab Anaxagora vorticem*. Sed & Clemens Alexandrinus (b) Anaxagoræ *δινας vortices* memorat, eosque *ανοητως ſtulte poſitos* appellat. Porro Lunam eſſe *corpus opacum ψευδοφανη*, & a Sole *illuſtrari* Jonicorum erat doctrina. *Sed & habitari Lunam, & eſſe in ea colles, & valles* totidem verbis dicebat Anaxagoras. Is præterea Solem dicebat *μυδρον διαπυρον maſſam ignitam* & candentem. Quibus recitatis ſubdit Burnetius, *gratulari nos oportere veram Cœlorum Phyſiologiam, quam nuperis ſeculis reſtitutam vidimus, antiquis ſapientibus non ignotam fuiſse*. Interim valde vereor ne his antiquorum vocabulis notiones affingantur recentiorum; ſic enim habeo, dixiſſe quidem Jonicos aliquid, quantum Burnetius contendit, non dixiſſe (1).

§. II.

(a) *In dict. art, Anaxag. Rem. D.*
(b) *Strom.* 2.

☞ (1) De Geometria Thaletis ex inſtituto diſſerit Stanleyus (*Hiſt. Phil. part.* 1. *cap.* VII.). Proclus ab Ægyptiis Thaletem Geometriam ad Græcos derivaſſe ſcribit (*in Euclidem l.* 1.]: ſed plura ei addſ-

§. II. *De Secta Italica, deque ejus auctore Pythagora.*

SEctæ *Italicæ* auctor perhibetur Pythagoras, qui ſeculo ante Chriſtum VII. floruit. Nemo hoc Philoſopho aut in rerum perpetua inquiſitione pertinacior, aut magis in peregrinatione literaria infatigabilis, aut mente acutior. Ex ejus fontibus totam pene philoſophiam ſuam Græcia irrigavit, potiſſimumin iis quæ ad Matheſim & Metaphyſicam pertinent. Præceptorem habuiſſe Pherecidem quendam Syrum ſcribunt veteres; ſed & Ægyptios, &, ſi quibusdam credimus, Hebræos, tum Chaldæos, atque Perſas litterarum flagrans ſtudio adiit, & in ea peregrinatione quadraginta circiter annos conſumſit; atque, quo magis ſe inſinuaret in ſingulorum adyta & arcana, omnium fere quum Græcorum, tum Barbarorum Sacris initiatum ferunt (a). Pythagoras innumeros habuit ex Aſia atque Europa egregios ſectatores, & qui ejus Philoſophiam longe lateque provexerunt. Profert eos Stanslejus (b) *in hyſtoria philoſophica*. Eorum illuſtriores fama fuerunt Archyta Tarentinus, Empedocles Agrigentinus, Ocellus Lucanus, Parmenides Eleates. Sed & Plato, quamquam videatur ad Jonicam pertinere ſectam, Pythagoricus & ipſe fuit; quandoquidem a Pythagora non mathematicas modo res, ſed metaphyſicas quoque accepit, veterumque Pythagoreo-

(a) *Laert. Porph. ac Jamb.*
(b) *Part.* 8. *cap.* 23. 24.

addidiſſe fatetur. Hujuſmodi quædam Inſtitutionibus ſuis Geometricis admiſcuiſſe Euclidem conſtat. Stanleyus enumerat ſequentia.

I. *Quævis diameter circulum biſariam ſecat*: quæ definitio potius habenda eſt diametri: neceſt cur hanc ob rem magnas Thaleti gratias habere debeamus.

II. *Triangulorum Iſoſcelium anguli ab baſim ſunt inter ſe aequales, & productis &c.*

III. *Si duæ rectæ ſeſe mutuo ſecent, angulos ad verticem faciunt inter ſe æquales.*

IV. Eidem tribuit prop. 26. libri primi Euclidis. Tribuit & 1. 2. 3. 4. & 5. libri quarti *Ramus*. Legatur & Proclus in Euclidem.

goreorum fuit ſtudioſiſſimus. Ex his (nam conſentiunt veteres nihil eum literis mandaſſe) ejus dogmata petenda; nec tamen ſine magna cautione: nam quum varia vulgaverint, argumento eſt & ſuas magiſtri ſententiis admiſcuiſſe.

In confeſſo eſt ex veteribus Græciæ philoſophis neminem Pythagora longius latiuſque Mathematica provexiſſe. Ejus inventa omnia, & augumenta copioſe ſimul & perſpicue enarrat Stanlejus. Tres Pythagoras mentis humanæ ſtatus, quod ad ſcientiam attinet, ſtatuebat, *infimum*, *ſupremum*, & inter utrumque *medium*. In infimo Mens eſt, quouſque *ſenſu* utitur, & circa ea, quæ ſunt *ſenſibilia* occupatur: In *ſupremo* verſatur, quum quæ ſunt *intelligibilia*, ab omni materiæ concretione ſegregata, contemplatur. Medius vero ſtatus eſt *Geometria* & *Arithmetica*. Homines a *ſenſibilibus* incipere, ad *intelligibilia* vero ferri non poſſe, niſi ſtatus *medii*, ideſt Geometriæ, & Arithmeticæ ope, docebat: Geometriam enim neque circa *ſenſibilia*, neque circa *pura* intelligibilia verſari, ſed utraque conjungere, gradumque eſſe a *ſenſibilibus* ad *intelligibilia*. Quod tam præclare dictum eſt, ut avidiſſime illud Plato, Platonicique arripuerint.

In inveſtigatione *naturæ* has debere eſſe primas Philoſophi curas, ut ex quibus principiis omnia ſint facta, requireret, Pythagoras atque Pythagorici docebant, ut auctor eſt Sextus Empiricus (*a*). Ipſi vero, cunctis attente perpenſis, hoc primum reperiſſe ſibi videbantur, *apparentia hæc ex non apparentibus conſtare oportere*, ideſt *compoſita ex ſimplicibus*: niſi enim ſimplicia ſint, ſed omnia ſint compoſita, nulla eſſe rerum *principia prima*. Unde conjiciebant *corpora ex incorporeis* fieri. Quæ autem ſint hæc principia, ut ex eodem Empirico diſcimus, Pythagoricis non convenit. *Unitatem* & *binarium inde terminatum* ſtatuunt, ex quibus contendebant *natos numeros*, ex numeris *puncta* & *lineas*, hinc *plana* omnia *& ſolida*. At alii ex *puncto* omnia facta docent: inde

(a) *Adv. Math. lib. 9.*

inde enim *lineas*, ex lineis *ſuperficies*, ex ſuperficiebus *ſolida* naſci. Quæ quum Pythagoras Pythagoreique paſſim docerent, factum eſt, ut veteres omnes ſcripſerint, *rerum corporearum elementa ex Pythagoreorum doctrina eſſe numeros*. At ſi *numeri*, ut Arithmetici ſolent, *abſtracte* accipiantur, quis mortalium unquam intellexerit, qui poſſint *corpora ex numeris* conflari? Quis non videat quam ſint hæc abſurda & Philoſophis doctiſſimis indigna? Eam ob rem viri docti in varias iverunt ſententias: Itaque tuentur allegoricos ea dicta eſſe, numeriſque intelligi aut *atomos*, aut *ideas Platonicas*, aut rerum *ordinem* & *concentum* ex *unitate* ſuprema, *Deo* nempe, profluentem, aut ſimilia, quæ longum eſſet examinare (1).

Jam

(1) *Quod numeros* [inquit Burnetius in Archæolog. lib. 1. cap. ix.) *pro rerum principiis habuerit Pythagoras, teſtantur omnes veteres Plato, Ariſtoteles cum ſuis commentatoribus Græcis, Plutarchus, Sextus Empiricus, ceteri: neque teſtantur modo, ſed ea de re ut nota & confeſſa varie diſſerunt, diſcutiunt, exponunt, refellunt. Caret tamen tam fundamento, quam ordine hic modus philoſophandi: Numeri enim ſequuntur res, rerumque diviſionem: neque ſi antecederent, aut corporibus molem, aut animabus & mentibus cogitationem conferre poterant, quum utriſque deſtituuntur. Manifeſtum ſane eſt numeros, præter numeros, nihil poſſe generare .... Quapropter cum omnia ex numeris compoſuit Pythagoras, ſubintelligere non potuit cauſas efficientes, neque materiales, ſed aliquo modo exemplares, imagines nempe quasdam rerum e ſuis cauſis exorientium. Quemadmodum enim numeri progrediuntur ab unitate, ſive monade omnium ſimpliciſſima radice, in magis magiſque compoſitos, novaſque induunt proprietates in illo progreſſu; ita a Deo ſimpliciſſimo recedunt gradatim rerum productarum claſſes, retinentque characteres aliquo modo ſuis numeris analogos*. Hæc Burnetius. At Jacobus Brukerus in *Schediaſmate Hiſtorico Philoſophico de convenientia numerorum Pythagoræ cum ideis Platonis, harumque ex illis origine*, ſi Buddeo credimus (*in Hiſt. Phil. pag. 99.*) evincit numeros hujuſmodi Pythagoricos nihil eſſe aliud, quam *ideas* Platonis. Ipſe interim Buddeus Burnetio adhæret. At alii magnis argumentis atomos interpretandos numeros illos cenſuerunt, quod indicare videtur Sextus Empiricus loco ſuperius prolato. Legatur Cudvvorthus *in Syſt. Intell.* Nolim tamen eo niti argumento, quod numeros vocaverit Pythagoras *Monades*; Monadis tantum meminere Pythagorici omnes, non etiam *Monadum*. Nec defue-

re ,

Jam de Univerſi ordine hæc cenſuiſſe Pythagoram ſcribit Burnetius. Solem in centro mundi noſtri, ſeu ſyſtematis planetarii, ſitum immobilem: Tellurem vero circa Solem circumagi. Cœlos fluidos & æthereos ſtatuiſſe; ſingulaſque ſtellas pro totidem mundis numeraſſe, auctor eſt Plutarchus de *Placit. Phil.* (a). Quod ſpectat ad Solem, rem aliter videtur narrare Simplicius (b): nempe Pythagoram in mundi centro *ignem* ſtatuiſſe, &, *qui penitus hæc intelligunt*, affirmare, ignem illum eſſe *vim procreantem*, *nutrientem*, & *excitantem;* mundique centrum illud eſſe Telluris centrum, non Univerſi. Certe Laertius (c) *Philolaum* primum facit auctorem ejus ſyſtematis, *terram motu in orbem ferri*. Nec valde repugno potuiſſe, ut *Philolaum*, ita *Ariſtarchum Samium* ex *Pythagoræ* fontibus ſyſtema illud haurire. Sed viri docti, Ezechiel Spanhemius, & Joannes Albertus Fabricius *in Biblioth. Græc.* (d) per peram Pythagoreis hanc ſententiam tribui contendunt. Nec diffitendum eſt, antiquorum verba paulo intorqueri a recentioribus iſtis interpretibus.

§. 18. Paucis nunc complectar, quid de *Deo*, & *anima mundana* docuerit Pythagoras. Tullius (e), & Lactantius (f) teſtificantur Pythagoræ definitum Deum ani-

(a) *Lib.* 2. *cap.* 13.
(b) *In Ariſt. de Cœlo cap.* 8.
(c) *Lib.* 8. *ſegm.* 85.
(d) *Lib.* 1. *cap.* 20. §. 9.
(e) *Lib.* 1. *de nat. Deor.*
(f) *Inſt. lib.* 1. *cap.* 5.

re, qui in hac Pythagoræ doctrina Pantheiſmum ſubodorati fuerint. Auctor eſt Cicero Deum Pythagoræ fuiſſe *Mentem per univerſum commeantem*, *ex qua animi noſtri caperentur*. Ergo quum doceant Pythagorei animas ex *Monade* naſci, *Monas*, unde cuncta progignuntur, Deus eſt, ex quo & animi, & reliqua fiunt. Quid ſi Pythagoras, ut erat ille aſſuetus enigmaticus philoſophari, Monadis nomine intellexerit *Chaos* primigenium? Nam mirum certe eſt potuiſſe illum a ſententia tanta antiquitatis conſentione firmata omnino diſcedere.

animum per univerſas mundi partes commeantem atque diffuſum, ex quo omnia, quæ naſcuntur animalia, vitam capiunt. Cicero hæc ita accepiſſe videtur *quaſi animi noſtri eſſent partes divinæ ipſius naturæ*. Quod ſi verum eſt, profectò manifeſtarius Pantheiſta fuit Pythagoras: nec enim aliud Spinoza, aliique Pantheiſtæ docent (1). Vide quæ dicta ſunt pag. 19. not. 1. Juſtinus Matyr *in Protreptrico* ita & ipſe de Pythagoræ Deo diſſerit, ut Pythagoræ Pantheiſmum conmare videatur. *Unus eſt*, inquit, *Deus*, *non ille autem*, *quemadmodum nonnulli ſunt ſuſpicati*, *extra hunc mundi ornatum*; *ſed ipſe in ſe totus in* CIRCULO TOTO (univerſum accipio) *omnes inſpiciens generationes*. *Omnium ipſe eſt* TEMPERATIO, *&* *virtutum operumque ejus omnium* OPIFEX, PRINCIPIUM *omnium*. UNUM, *Cœli lumen*, *&* *parens omnium*, MENS *&* ANIMATIO *univerſorum*, *circulorum omnium* MOTIO. Nec tamen hinc moveor, ut Pythagoram Pantheiſtam faciam. Nam I. Hæc eſſe, ut referuntur, ab illo dicta, vix mihi perſuaſerim, in tanta potiſſimum Pythagoreorum diſſentione, & varietate II. Tenuit Pythagoras veterum Orientalium emphaticam docendi rationem. III. Tenuit & enigmaticam, quæ

(1) Pantheiſtæ Angli in *Pantheiſtico* pag. 54. & 55. apud Sykes (*Connexion de la Religion naturelle & de la revelèe tom. 1. pag.* 87. 88.) eodem prorſus modo loquuntur.

Modimperator

In mundo omnia ſunt unum,
Unumque eſt omne in omnibus.

Reſp.

Quod omne in omnibus Deus eſt
Æternus ac immenſus,
Neque genitus neque interiturus.

Modimp.

In eo vivimus, *movemur*, *&* *ſumus*.

Reſp.

Ab eo natum eſt unumquodque
In eumque denuo revolutu-rum,
Omniumque ipſe principium & finis.

Modimp.

Carmen accinamus
De natura univerſi.

Reſp.

Quidquid eſt, *hoc omnia animat*,
Format, *alit*, *auget*, *creat*
Sepelit recipitque in ſe omnia
Omniumque idem eſt Pater;
In idemque omnia quæ oriuntur
De integro atq; eodem occidunt.

quæ occaſio fuit, cur ejus dicta in partes varias diſcipuli traxerint, uti in rerum obſcurarum interpretatione uſu venit.

Sed & illud inter Pythagoreorum dogmata valde eſt celebratum, *anima quadam mundum eſse animatum*, quod placuit Platoni, Platoniciſque ferme omnibus, placuit & recentioribus plurimis, in primis, *Cudvvortho*, *Moro*, *Clarkio*, *Nevvtono*, aliiſque. Legenda omnino ſunt, quæ de *cauſa genitrice* diſſerit Cudvvorthus, & quæ ibi doctiſſime adnotat *Moſhemius*. Me prohibet inſtituti operis ratio longius progredi: ad pauca verba rem conferam. I. Plurima eſſe in Tellure rerum genera quæ vivunt, *plantas* nempe, & *animantia*, non eſt quod dubitemus. II. Has res omnes ex *ſeminibus* ſuis, aut *ovis* ſtatis quibusdam temporibus prodire in compertis eſt. III. Temporis harmoniam quandam eſſe inter plantarum, animantiumque generationes, fierique eas non ordinata tantum perennitate, ſed & ſucceſſione quadam pene immutabili, itaut licet nec omnia ſemina, nec omnia ova eodem anni tempore pariant; eodem ſemper anni tempore in eadem regione, ejusdem generis ſemina, & ova adaperiantur. IV. Sequi generationes iſtas vim caloris, ejuſque incrementa, aut decrementa. Quibus ex rebus hæc ſequi videntur. I. Eſſe in univerſo, ſaltem in Tellure noſtra, *vim quandam genitricem*, *Principium quoddam hylarchicon*, *archœon*. II. Cauſam hanc mechanicis legibus operari, varieque agere in variis ſeminibus, aut ovis. III. Naturæ eſſe mediæ, igneæ ſcilicet, aut cum igne conjunctæ, & ſi *Stoicis*, atque *Heraclito* credimus, ignem ipſum. IV. Cauſam hanc eam fortaſſis eſſe, quam veteres, Ariſtoteles potiſſimum, *Naturam* appellabant. V. Eam tamen a *mente* univerſi creatrice pendere (1).

Ex

(1) Sed in eo graviſſima inter Philoſophos verſatur quæſtio, an hæc *Natura*, *Cauſa Genitrix*, *Principium Hylarchicon*, aut ſi aliud eſt vocabulum, quo id quod volo clarius explicem, ipſa ſit *Dei voluntas univerſi creatrix & conſervatrix*, an res aliæ a Deo conditæ, & inter cauſas, ut vocant, *ſecundas* referendæ? Plurimi veteres Eccleſiæ Patres, in primis Gregorius Nyſſenus, *in Dial. de anima*

Ex Pythagoreorum omnium ſcriptis unus ad nos *Ocelli Lucani* libellus demandatus eſt. In hoc libro mundum eſſe æternum, tam quoad ad formam, quam quod ad materiam, ſtatuit. Sed quiſquis hunc librum legerit Ariſtotelicam in eo contineri doctrinam facile odorabitur. Nec dubitant viri docti plurimi & acuti librum eſſe ψευδεπιγραφον. Legatur Albertus Fabricius in *Bibliot. Græc.*. Certe in libello *Timæi Locri*, & in Platonis *Timæo*, qui èx illo pene totus eſt hauſtus, mundum, Deoſque minores omnes a Deo ſupremo factos, ſcribitur: fuit antem & hic Timæus Pythagoreus. Præterea Plutarchus (a) veterum Philoſophicarum opinionum callentiſſimus, diſerte ſcribit, *Pythagoras & Plato genitum a Deo mundum ajunt*.

§. III. *De Sectis, quæ ex Jonica & Italica prodiere, & primum de Academica, ſeu Socratica, & Platonica.*

E*X Jonica* ſimul & *Italica* aliæ Philoſophornm Sectæ prodiere: *Academica* enim, quæ a Socrate videtur cœpiſſe, tum *Peripatetica* & *Stoica* philoſophia, Jonicorum & Italicorum fontibus pene omnis eſt irrigata. Socratica, ſeu Academica, atque hinc primus ejus ramuſculus Platonica Philoſophia in Theologicis magis, Geometricis, atque Ethicis, quam in Phyſicis præcelluit. De Univerſo hunc in modum cenſuiſſe Socratem & Platonem ſcribit

(a) *De Plac. lib. 2. cap.* 4.

anima, *& reſurrect.*, & Auguſtinus non aliam agnoſcere videntur *Naturam* præterquam Dei voluntatem. Sequiores vero Theologi, iis exceptis, *qui phyſice omnia a Deo prædeterminari* docent, naturam aperte a Deo diſtinxerunt, eoque vocabulo cauſarum ſecundarum vires intellexere. Nam qui *Phyſicam prædeterminationem* induxerunt, omnes videntur *activas vires* ab univerſo eradicaſſe. Saltem Auctoris operis vulgatiſſimi *Actions de Dieu ſur les Creatures*, qui horum partes magna doctrina, & elegantia tuetur, hanc eſſe ſententiam, nemo, qui legerit, dubitabit. Ego, ſi quod ſentio dicere non prohibeor, & intelligo Creaturarum eſſe *aliquas activas vires*, quas *naturam* appello; & eorum ſententiam, qui omnem ab Univerſo *Activitatem* (ſi eo uti licet vocabulo) auferunt, auctoribus interim imprudentibus, ad Pantheiſmum vergere video.

Digitized by Google

bit Plutarchus [a] *: Socrates* & *Plato* (*ambo enim idem de univerſo ſenſerunt*) *tria ſtatuunt principia* τον θεον, την υλην, και την ιδεαν, *Deum ſeu Mentem*, *Materiam*, & & *Ideam*. *Mens eſt quod Deum nominat*. *Materia primum rebus orientibus*, *&* *intereuntibus ſubjectum*. *Idea natura corporis expers in conceptionibus mentis* (εν τοις νοημασι) & *imaginationibus Dei*. *Deus autem mens mundi*. Quod ſpectat ad materiam, tradit Laertius [b] ſtatutam *infinitam*, *inordinateque motam*, *figurarum expertem*, *ordinatam tandem atque ornatam a Deo*. Qua ex re patet Platonem a veteribus Chaologis non diſceſſiſſe: materia enim illa *æterna*, *&* *inordinata* chaos eſt. Id vero mirifice confirmatur ex iis, quæ in *Timæo* habet. Sed & Calcidius *in Timæum* Platonicam materiam *ſylvam* appellat, ideſt *chaos*; niſi forte ex υλην fecerint *ſylvam*. Audiendi ergo non ſunt recentiores quidam, qui perſuadere nobis conantur, poſuiſſe Platonem materiam a Deo creatam: qua de re vide Moſshemium apud Cudvvorthum in diſſertatione *de rerum origine*. Jam vero ex eodem Laertii loco diſcimus non *materiam inertem* poſitam æternam, ſed & *motam*, ſuapte nempe natura, licet perturbata motione, ita ut chaos referret. Quod addit ſtatutam materiam *omnis formæ expertem*, id non Scholaſticorum in morem accipiendum, *quaſi omni forma ſubſtantiali* nudam, ſed ita ut iſta perturbata motione nihil referret, neque aquam, neque terram, neque ullum aliud corporum genus, quamquam ita fuerit a natura comparata, ut ordinata motione ad quamlibet corporum formam referri potuerit.

De Deo vero, ideſt *activo univerſi Principio* cum Pythagora ſenſiſſe Plato videtur, *Mentem nempe eſſe incorpoream* (ideſt, quæ nullam corporum referat ſpeciem, ac proinde minime ſit humanis ſenſibus ſubjecta) *quæ rebus omnibus inſit*, *per univerſum diffuſam*, *vimque*, *naturam*, *motum omnibus largiatur*; *ut quemadmodum animus noſter*

(a) *De Plac. cap.* 3.
(b) *In vita Plat.*

noſter per ſingula corporis humani membra diffunditur, arctiſſimeque ipſis conjungitur, ut inde calor omnis, ac motus oriri debeat, ſic etiam Deum Spiritum, animam, mentemque univerſi vocarunt, ſunt verba Eduardi Corſini, viri longe eruditiſſimi *in Inſtitut. Phyſ.* a). Pergit vero vir doctus, atque Platonis hunc Deum Virgilii verbis deſcribit,

Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe CORPORE miſcet.
Inde hominum, pecudumque genus, vitæque volantum.
Sic apibus partem divinæ mentis, & hauſtus
Æthereos dixere: Deum namque ire per omnes
Terraſque, tractuſque Maris, Cœlumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.

Confirmat porro idem Stoicorum ſententiis, qui Deum eſſe *Cœli ac terræ, ceterarum rerum animam dixerunt*. Cum Pythagora, ac Thalete, Deum ſtatuentibus *animum* per naturam rerum *omnem intentum & commeantem* ſenſiſſe Platonem, tandem concludit. Atqui viri docti plurimi jamdudum obſervarunt in *Thaletis*, *Pythagoræ*, & *Stoicorum* Philoſophia Pantheiſmum contineri; ergo & Plato, ſi Philoſophiæ ſuæ auctoribus, ſibique conſentaneus eſſe vult, Pantheiſta erit. Nollem ego virum doctum hanc Jonicorum, Italicorum, Stoicorum, Platonicorumque doctrinam cum Chriſtiana camparaſſe, & Librorum ſacrorum, atque Patrum eam in rem præſidium advocaſſe. Nam quod ait, emphaſim quamdam eſſe in his veterum Philoſophornm verbis, non nego: at ea talis eſt emphaſis, ut, quod caput eſt, *mentem cum materia commiſtam, eamque permeantem, eique fato quodam*, ideſt *neceſſitate naturæ* conjunctam & colligatam, quin dixerint veteres illi, & quin intellexerint ut dicebant, non efficit.

(a) *Diſp.* 1. *cap.* 2.

Jam vero quid de *Ideis* ſenſerit Plato, quod ex Plutarchi partitione tertium eſt univerſi principium, & olim diſputatum eſt acerrime, & nunc diſputatur. Poſteriorum Platonicorum ferme omnium ſententia eſt, eſſe eas *Dei Patris cogitationes in ipſa ejus mente permanentes*, ut Plotini verbis dicam. Idem Plutarchus loco ſuperius prolato ſentit: idem Seneca [a], *plenus eſt*, inquit, *his figuris* (Deus), *quas Plato ideas appellat, immortales, infatigabiles*. Veteres etiam plurimi Eccleſiæ Theologi, in primis Auguſtinus, eandem Platoni tribuerunt ſententiam. Ea de re digna lectu ſunt, quæ Petavius *de Deo* copioſe commentatus eſt. At Ariſtoteles, Platonis diſcipulus, idque per xx. annos, ſi Laertio fides, vir in primis mentis acumine præſtantiſſimus, aliam magiſtro ſuo tribuit ſententiam. Pluribus enim in locis *librorum metaphyſicorum* aperte teſtificatur, Platonem poſuiſſe *ideas*, non veluti imagines in divina mente exiſtentes, ſed potius veluti *ſubſtantias quasdam incorruptibiles*, & *incorporeas*, *a rebus omnibus*, & *ab ipſo Deo ſejunctas*, ac *ſeparatas*, quas veluti archetypas rerum formas, & exemplaria inſpiciens Deus, ad illarum ſimilitudinem materiam diſponeret, reſque omnes produceret. Quæ quum quid eſſent intelligere non poſſet, *vaniloquia*, *cantiones inanes*, *nugas*, *cantilenas inſulas*, & *circulatorum fabulas* eas appellavit. Quæ Ariſtotelis teſtificatio, Platonicæque doctrinæ interpretatio procul dubio recentiorum omnium Platonicorum auctoritati eſt præferenda, niſi canones omnes Criticos violare velimus. Nam quod ajunt, impoſuiſſe Platoni petulanter Ariſtotelem, minus verum reperio; in Ethica enim ad Nicomachum honorifice de Platone loquitur, quum hujuſmodi memorat ideas, *vir*, inquit, *mihi amiciſſimus ideas induxit:* nec ſimile eſt vero tam abſurdam ſententiam eo tempore virum doctum Platoni tribuiſſe, quum infinita eſſet adhuc in vivis Platonis diſcipulorum turba. Sed, inquiunt, an tantus Philoſophus tam ſtulte ineptire potuit? Quaſi vero ullum ſit abſurdum, quod non aliquis Philoſo-

(a) *Ep. 66.*

loſophorum dixerit. Quocirca rebus accurate perpenſis Jacobus Bruckerus (a) non dubitat Ariſtotelis veriorem eſſe ſententiam, idque pluribus confirmat argumentis. Sed ingenuitati debeo, hujuſmodi portentoſam opinionem in Platonis libris, qui extant, diſerte nullibi reperiri, niſi longe detortis ſententiis; Ariſtoteli vero, alteram opinionem vix ab alio vetuſtiore Platonico ante Tullium, Senecam, & Plutarchum, doceri.

De generatione porro Univerſi hunc in modum diſſeruit Plato. *Quum oporteat* (dicam verbis Burnetii) *mundum eſſe viſibilem & tangibilem; nihil autem ſit viſibile ſine igne, nihil tangibile ſine terra, corpore ſolido; hæc duo Elementa in primis erant neceſſaria: ut vero cohæreat mundus, & quid unum ſit, opus eſſet ut hæc duo extrema per aliquod medium proportionale conjungerentur. ſolida autem non uno, ſed duobus ſemper mediis inter ſe copulantur. Deus igitur ignem inter & terram, aerem aquamque diſpoſuit, tanquam proportionalia: ideoque ex quatuor elementis hoc modo diſpoſitis mundus neceſſario conflatus eſt. Deinde quum corpora ſolida reſolvantur in plana, & plana iterum, juxta Platonem, in triangula; ideo elementa hæc ex triangulis compoſita eſſe voluit. Ita ignem ponit eſſe figuræ pyramidalis propter penetrationem, & compoſitum ex quatuor triangulis: Aerem facit Octoedrum productum ex octo ſuperficiebus, quarum unaquæque in ſex ſcalena diſpertitur. Terram figuræ Cubicæ, propter ſoliditatem, ideoque genitam ex ſex planis, quorum unumquodque conſtat ex quatuor triangulis. Denique aquam facit Icoſoedram ex viginti triangulis conditam, e Scalenis itidem unoquoque compacto: Et cum mundi corpus hoc modo conſtruxiſſet,* Animam *ei mathematicam ex numeris & proportionibus conflatam inſerit & aſſociat.* Hæc Burnetius ex Timæo potiſſimum. Quæ ea maxime de cauſſa retuli, ut cognoſcatur, quot paradoxa, inconditaſque opiniones nimius Matheſeos abuſus in Phyſicis diſciplinis inducere poſſit. Nihil addo de *anima* Plato-

 nis

(a) *In hiſt. de Ideis ſect.* 1. *ad* §.5.,*& in Hiſt.Crit.Phil. t.* 1. *p.* 695.

nis mundana, quod ea res adeo eſt involuta, ut multis explicari non debeat, paucis non poſſit.

§. IV. *De Ariſtotele, ejuſque Peripatetica ſecta.*

PRimus Græcorum Philoſophorum Ariſtoteles Stagirites Platonis alumnus a conſtante antiquorum Chaologorum doctrina diſceſſit: nullum enim *Chaos* Univerſo præextitiſſe, ſed fuiſſe illud, ita ut nunc eſt, ab æterno *idem*, *idemque* æternum futurum, diſerte docuit, quum alibi, tum potiſſimum *de Cœlo* (a). Quod & Cenſorinus *de die natali*, & Lactantius, & veteres Ariſtotelicæ Philoſophiæ interpretes confirmant. Legi poſſunt quæ de hac re copioſe & docte diſſerit Jacobus Thomaſius de *Exuſtione mundi Stoica* (b). Nec tamen ingenitum univerſum voluit, ſed potius a Deo, *æterna* & ſuprema mente, factum: ſed factum tamen ab æterno. Id in octavo Phyſicorum librorum ſic conatur probare. Quidquid fit, actione aliqua, ſeu motione fit: ejus vero actionis & motionis Principium aliquod *activum*, *motivum*, *cauſa* ſit oportet. At ea cauſa aut ab alia determinatur, ut moveat, aut ipſa ſe determinat. Dicere cauſam hanc ab alia determinari, ducit nos in progreſſionem cauſarum, quarum alia ab alia movetur, infinitam, quod eſſe nequit: quippe ſi quælibet, ut moveat, ab alia eſt adigenda ad motum, nulla quum ſit prima in infinita ſerie, nec ulla profecto movebitur, aut movebit. Ergo prima quædam cauſa eſt, quæ ipſa ſe, aliaque omnia movet. Jam vero hæc cauſa aut ab æterno continua perennitate movet, aut quamquam non ab æterno movit, deinceps ad movendum ſe ipſa determinat. Poſterius hoc eſſe nequit: nam ſi ſtatuas tempus fuiſſe, quum hæc cauſa non moveret, intelligi non poteſt, quænam eam deinde cauſam ratio commoverit, ut moveret: ab *inactione* enim ad actionem nulla res ſuapte na-

(a) *In* 1. *c.* 19.
(b) *Diſſert.* 4.

natura tranſire poteſt. Quocirca, concludit, cauſa iſthæc æterna ab æterno movit, atque ab æterno opus ſuum fecit. Qua ratione (nam his exemplis utuntur veteres Peripatetici quam libenter) ſi Sol æternus fuiſſet, æternum & fuiſſet lumen: ſi ab æterno objectum lumini fuiſſet corpus, fuiſſet & ejus umbra æterna: ſi cretæ pes ab æterno hæſiſſet, æternum ejus fuiſſet veſtigium. Atque hæc talia ſunt, ut facile intelligamus Univerſi productionem factam a Deo, ex Ariſtotelis ſententia, *naturali quadam neceſſitate*, ut perſpecte obſervat Thomaſius: atque idcirco præiviſſe Ariſtotelem Spinozæ, quod plurimis probat Walchius in diſſertatione *de Atheiſmo Ariſtotelis*. Hujuſmodi autem erroris origo hinc & in Ariſtotele, & in Spinoza petenda, quod uterque *intrinſecas* Dei actiones cum *extrinſecis* imperite miſcuerit. Illæ enim procul dubio *æternæ* ſunt, *neceſſariæ*, *immutabiles*; quandoquidem ipſa Dei ſunt *eſſentia*: non item iſtæ, quæ liberæ ſunt, Deique voluntati ſubjectæ.

Ceterum *ſublunarem mundum* ex quatuor Elementis conſtare, *terra*, *aqua*, *aere*, *igne* docuit Ariſtoteles. Terram in centro univerſi immobilem ſtatuit([a])eo potiſſimum argumento, quod gravia ad centrum univerſi gravitent; gravitant vero ad centrum Telluris; Telluris igitur centrum & univerſi centrum. Cujus argumenti propoſitiones quum manifeſto ſint falſæ, quantum ei ſit pondus, vel rerum phyſicarum tirones noverint. Legatur Abrahamus Gravius *in hiſtoria philoſophica*([b]), quo in loco ariſtoteleas hac de re argumentationes profert. Jam *ignem elementarem* ſub Lunæ Sphæra ſtatuit, in quo, ut in aliis plurimis, imperitiam rerum phyſicarum patefecit; ita ut mirum ſit tam abſurdam opinionem potuiſſe a tot præclaris Peripateticis per plura ſecula defendi. Salſe Burnetius ([c]) ignem hunc *fatuum* appellat. At

(a) *Lib.2. de Cœlo c.13. & 14,*
(b) *Lib.4. cap.16.*
(c) *In Arch. lib.1. cap.13.*

mundum Cœleſtem ex nullo horum quatuor Elementorum compactum, ſed ex *diviniore quadam materia* (quam idcirco quintam vocat ſubſtantiam) *eaque immutabili* conſtitutum docet. Atque quinta hæc *materia*, *eſſentia*, *ſubſtantia* adeo Ariſtotelis eſt propria, ut in Ariſtotelis vita, quæ ſub Ammonii nomine exſtat, in *Phyſicis hoc eſſe Ariſtotelis præcipuum* ſcribatur.

Perſequamur autem externum hunc univerſi apparatum. Cœlos ſolidos atque adamantinos eſſe vult: Stellas vero inſtar clavorum aureorum in laquearibus orbium defixas, aut potius denſiores partes ſuorum orbium: libro enim *de Cœlo* 2. *cap.* 7. aperte docet *aſtra* ejuſdem eſſe naturæ, cujus ſit corpus, in quo ſunt fixa. Planetas ſua natura lucidos efficit: Cometas inflammationes eſſe non ultra mediam aeris regionem factas (a): *Galaxiam* eſſe meteorum (b). Quæ adeo ſunt inepta, ut me pœniteat *Genii hujus naturæ*, nec tam quod ita pueriliter in Aſtronomicis balbutiverit, quam quod veterum quædam acute obſervata velut deliramenta ſuperbe contemſerit; ipſe vero, magnus ille, ſi diis placet, Phyſicæ inſtaurator, tam deridicula ſubſtituit, ut habeamus unde affatim pueris riſum captemus. Tam in Phyſicis profecerat Ariſtoteles, ut *plebeis oculis*, inquit perbelle Burnetius, *naturæ phænomena contemplatus ſit!* Quid, quod in ipſa terra ne generalia quidem explicuit? qualia ſunt motus maris, phænomena magnetica, metallorum & mineralium vires & compoſitiones, & quæ ejuſdem ſunt generis plurima.

Perſcrutemur porro intimiorem Univerſi ſtructuram, prout eam Ariſtoteles tradidit: nam in hoc potiſſimum Ariſtotelica Phyſica occupata eſt. Tria eſſe docet Univerſi principia Ariſtoteles, *materiam*, *formam*, & *privationem*. Diſplicebat Ariſtoteli & *unum* illud Eleatenſium (c), & Anaxagoræ ὁμοιομερία,

(a) *Lib.*1. *Meteor. cap.*6.
(b) *Ibidem cap.*8.
(c) *Phyſ. lib.*1. *cap.*3. & 4.

ρια, & Democriti infinita atomorum turba, ut ne quid dicam de Pythagoræ numeris, quos ille, ita ut ſonant verba, ſemper accepit, & riſit. Contendebat principia Univerſi debere eſſe contraria: nam principia ſunt, *quæ neque ex ſe mutuo, neque ex aliis ſunt, ſed ex quibus ſunt omnia*. Atque talia ſunt *prima contraria*, quæ *prima* quum ſint, ex aliis eſſe nequeunt: quumque *contraria* ſint, non poſſunt ex ſeſe invicem exiſtere (a). Concludit hinc eſſe *tria*, quorum duo ſint contraria *privatio*, & *forma*; tertium ſit commune utriuſque ſubjectum, quod *materiam* vocat. Materiam neque generari, neque corrumpi vult: eam eſſe *unam*, *infinitam*, *immutabilem*, *ſimplicem* docet: Ex ea tamen, & in ea *formas* omnium rerum generari. Nec vero formas eſſe aut *alterationes*, aut *commutationes partium*, quod veteres *Eleatenſes*, & *Democritici* docuerant, ſed *ſubſtantias*, & *το τι ην ειναι*, *quo quid eſt eſſe*. Hinc in libris de *generatione* & *corruptione* veteres oppugnat, quod generationem & corruptionem per ſolam tranſmutationem partium explicabant, ignoratis *formis ſubſtantialibus* (1). Legatur hac de re

 acu-

(a) *Ibidem cap.* 5.

(1) Tam mordaciter diſputatum eſt a Scholaſticis de formis hujuſmodi ſubſtantialibus, ut Gisbertus Voetius non dubitaverit aſſerere, *formarum ſubſtantialium negationem Scepticiſmo, & Atheiſmo viam pandere*; quamquam affirmatiſſime dicere poſſumus, neminem minus quid hæc verba *formæ ſubſtantiales* ſignificant, intellixiſſe, quam eos qui tam contentioſe, tamque obſtinate ea de re diſputarunt. Veteres potius paulo clarius de his Ariſtotelis formis videntur ſenſiſſe. Plutarchus *de Placit. phil. lib.* 1. *cap.* 10. poſt deſcriptas Socratis, atque Platonis ideas velut *ſubſtantias a materia* ſejunctas, addit: *Ariſtoteles ſpecies quidem, & ideas reliquit, ſed neutiquam e materia ſejunctas*. Ex Plutarchi ergo ſententia Ariſtotelis formæ ſubſtantiales ipſæ ſunt *ſubſtantiales* Platonis *ideæ* ſed in materia inhærentes. Simplicii quoque teſtimonio idem confirmat Bruckerus (*Hiſt. Phil. de ideis ſect.* 1. §. IX.) qui velis remiſque in eandem pergit ſententiam.

Formas autem iſtas in rebus viventibus, homine præcipue, *εντελεχειας* appellavit Ariſtoteles (*lib.* 11. *de anim. cap.* 1.), novo prorſus, ceteriſque antiquioribus

acute diſputans Eduardus Corſinus (a) , & Bruckerus (b) .

De *materia* Ariſtotelis *prima* infinitas agitarunt Peripatetici turbas . Averroiſtæ materiam hanc primam eſſe voluerunt *ſolam potentiam* , *actum purum* , *ſolum Deum* (Legatur Joan. Picus Mirand. in Apol.) . Videntur igitur hunc in modum cogitaſſe . I. Exiſtere ab æterno extenſionem quandam *immenſam* , *ſimplicem* , *immutabilem* . II. Eam *purum eſſe actum* , *primumque actum* . III. In ea gigni *naturæ neceſſitate formas* omnes corporeas , adeoque eſſe eam formarum omnium univerſi *primum ſubjectum* , hancque eſſe *materiam primam* , *naturam* , *Deum* . Quod quum placuiſſet pluribus Italis Ariſtotelicæ Philoſophiæ interpretibus , in primis Vanino , hinc natus eſt teterrimus ille tot Ariſtotelicorum Atheiſmus , *Naturam eſſe Deum* . Legatur Buddeus *de Atheiſmo & ſuperſtitione* , & vita Lucilii Vanini Roterodami gallice edita 1717. . Qua ex re patet , ſi recte Ariſtotelica doctri-

(a) *In Phyſica diſp.4.cap.3.* §.2.

(b) *In hiſt. de Ideis ſect.1.* §.9.

bus Græciæ Scriptoribus inuſitato vocabulo. Cicero legiſſe videtur *ενδελεχεια* ; quocirca vocem illam interpretatur *continuatam motionem & perennem* (*Tuſcul. quæſt. lib.* 1. *cap.* x.) . Legatur Angelus Politianus in *Miſcellaneis cap.* 1. , qui ita omnino legendum , & in Cicerone , & in Ariſtotele contendit Id autem , & probatum eſt Leibnitio , & rationi eſt ſimilius ; quandoquidem viventium animæ *ſunt naturæ ſeſe percientes* , a quibus animantis motiones omnes proveniunt . At Peripateticorum turba omnis diſſentit , vetereſque refragantur codices , in quibus magna conſenſione *εντελεχεια* legitur . Adeatur Walchius *de Atheiſmo Ariſtotelis cap.* 3. *ſect.* 3. §. 2. . Scribit Crinitus *de honeſta diſciplina* , Hermolaum Barbarum , ut ejus vocis poteſtatem diſceret malum Genium advocaſſe , eamque reddidiſſe *perfectihabiam* , quod fabuloſum eſſe probat Naudæus (*Apol. virorum magiæ ſuſpect. cap.* XIII.) . Scaliger (*exercit.* 80. *ſect.* 3.) exiſtimat vocabulum hoc compoſitum ex *εν* , quod ſit anima in omnes artus infuſa , & ita pars compoſiti , & *τελος* , quod ſit finis , & perfectio ; & ex *εχειν* , quod poſſit producere omnes operationes & motus . Ego , ſi quid in me judicii his præſertim in rebus ineſſe poteſt , priorem prætulerim interpretationem ; quippe quod Ariſtotelico Syſtemati magis eſt conſentanea .

ctrina accipitur, ſimilia de *materia* prima cogitaſſe Ariſtotelem, quam quæ cogitavit Joannes Lockius, qui *ſpatium reale*, addita vi reſiſtendi, evadere corpus cenſuit (a). Quæ omnia magis etiam confirmant, quod ſuperius audacter diximus, præiviſſe Spinozæ Ariſtotelem.

Non puto ſupervacaneum conſpectum errorum Ariſtotelis, quem Burnetius propoſuit, tamquam hujus hiſtoriolæ coronidem adnectere.

I. Mundum æternum eſſe ſtatuit ex utraque parte, ingenitum nempe, & incorruptibilem.

II. Cœlos ſolidos & eodem tempore in contrarias partes actos.

III. Materiam Cœlorum divinam, *quinteſſentialem*, immobilem.

IV. Fixas eſſe denſiores partes ſuorum orbium, & Planetas lucidos ſua natura.

V. Lucem nec corpus eſſe, nec qualemcumque motum corporeum.

VI. Sub concavo Lunæ ignem latere elementarem.

VII. Galaxiam eſſe meteorum, & cometas itidem ultra mediam aeris regionem non evectos.

VIII. Terram hærere immobilem in centro univerſi.

IX. Surſum & deorſum in natura fundari ſecundum rationes immutabiles.

X. Formas rerum animatarum eſſe ſubſtantiales, & qualitates ſive affectiones corporum ab eorum modis prorſus diſtingui.

XI. Senſationem fieri per ſpecies intentionales. Rarefactionem & condenſationem fieri per incrementum, & decrementum extenſionis in materia.

XII. Providentiam infra Lunam non deſcendere.

XIII. Animam eſſe Entelechiam (vocem barbaram & ambiguam) & immortalitatis dubiæ.

His dictis addit: *vale Stagirita*: *ſemper mihi eris malus Aſtronomus*, *Theologus pejor*, *Phyſiologus peſſimus*. Hæc Burnetius. Ego, quod ad me attinet, fa-

teor,

(a) *Acoſta nota 2 ad* §. 18. *cap.* 10. *l.* IV. *de Intell. hum.*

teor, horum plurima Ariſtoteli, viro ceteroquin docto, idcirco affigi, quod ejus ſcripta, ob genium hominis aut natura abſtruſi, aut arte, non ſatis intelligantur. Nam ſane, quis putaverit virum acutum, ad ſyſtemata factum, tot ſecum ipſa pugnantia ſentire potuiſſe?

§. V. *De Secta Stoica*.

STOici aut ab Anthiſtene, aut, quod fama vulgatius eſt, a Zenone Cittiæo habent originem (a). Stoicorum ſecta in Moralibus magis eſt audienda, quam in Phyſicis: ut enim in iis profuſi, ita in his, ut magna ſeculi Socratici philoſophorum pars, admodum parci. Rem omnem Stoicorum phyſicam paucis complexus eſt Buddeus in *epitome hiſtoriæ Philoſophicæ* (b). Stoicorum igitur de univerſo dogmata ad hæc refert. I. *Mundum hunc componi ex materia, & anima mundi, quo nomine ipſum Deum, hoc eſt ignem puriſſimum, intelligebant*. II. *Cuncta Fato regi, cui ipſe Deus ſit obnoxius, Fati nomine rerum omnium immobilem, & immutabilem ordinem intelligentes, aut viciſſitudinem neceſſariam mundi creati, & increati*. III. *Perpetuas mundi eſſe periodos, itaut hoc mundo per ignem deſtructo, & ad ſtatum mundi increati reducto, novus prodeat per ſeminales rationes, qui idem Fatum ſit ſubiturus*. IV. *Mundi materiam ſimplicem, informem, atque immotam ab æterno extitiſſe, ſemperque extaturam*. V. *Solem puriſſimum eſſe ignem, uti & cetera aſtra*. VI. *Lunam ad terræ naturam accedere*. VII. *Aſtra non errantia cum univerſo Cœlo circumvolvi, errantia vero propriis motibus cieri*. VIII. *Animum hominis divinæ eſſentiæ eſſe particulam, hoc eſt animæ mundanæ, quæ in ſideribus purior ſit; unde ex Cœlo & æthere advenire, & cum hac eſſentia iterum tandem uniri*. Hæc ille: quorum quædam ſunt, quæ paullo uberius ſunt explicanda. Pri-

(a) *Laertius lib.7.ſegm.*1.
(b) *Cap.*4. §. 38.

Primum omnium Stoici, ut docet in *Zenone* Laërtius, *Principia* ab *Elementis* diſtinguebant: *illa enim*, inquit Plutarchus, *& numquam orta eſſe, & numquam interitura: Elementa autem in mundi exuſtione peritura*. Principia duo, activum unum, ideſt Deum, *paſſivum* alterum, *materiam*. *Dicunt Stoici noſtri*, inquit Seneca ([a]) *duo eſſe in rerum natura, ex quibus omnia fiant, cauſam* (Deum, quem paucis poſt *rationem* vocat), *& materiam*. Materiam *pure paſſivam* fecere, *inertem*, ſine ulla aut vi, aut motu, ſimplicibus conſtantem partibus, ut a corporibus, quæ *principiata* vocarent Scholæ, ſecernerent. *Materiæ huic Deum*, *principium activum* ubique præſentem eſſe, cum ea compenetrari, ejuſque eſſe *animam*, & naturam. *Quid eſt aliud natura*, inquit Seneca ([b]) *quam Deus, & Divina Ratio toti mundo & partibus ejus Inſerta?* & in ſecundo naturalium quæſtionum ([c]) *vis*, inquit, *Deum naturam vocare, non peccabis? eſt enim: ex quo nata ſunt omnia, cujus Spiritu vivimus*. Hujuſmodi autem *Deum* & *naturam* ita definit; ut eum dicat *ignem eſſe artificioſum ad gignendum progredientem viam*, uti Cicero in ſecundo de *natura Deorum* nos docet. Quod ita, ut dicebant, intellexere, quippe qui *nullam ſubſtantiam prorſus incorpoream* agnoverunt, ut pluribus demonſtravit Lipſius ([d]). Porro Naturam hanc & *Fatum* quoque appellabant, ut nos docet Laërtius ([e]), cui ſimilia habet ex Chryſippi mente Cicero ([f]). Fati autem hujus nomine *æterna, & ex neceſſitate naturæ manantia Dei decreta*, quæ *in ordinatas* univerſi *& neceſſarias motiones abirent*, intellexiſſe videntur. Quæ res, quum valde ſit perplexa, neque paucis explicari poſſit, multis vero non deceat, omit-

(a) *Ep.* 65.
(b) *Lib.*4. *de benef. cap.*7.
(c) *Cap.*45.
(d) *In Phyſ. Stoic. lib.* 2. *cap.* 45.
(e) *Lib.*8. *Segm.*135.
(f) *Lib.*1. *de nat. Deor.*

omittur. Sed patet ex his pauculis, non injuria cenſuiſſe & Jacobum Thomaſium in diſſertationibus *de exſuſtione mundi Stoica*; & Buddeum *de Atheiſmo & ſuperſtitione*, *Spinoziſmum* in hac Stoicorum doctrina contineri. Saltem, ut ego arbitror, plurima, quæ Spinoziſmi ſint fulcra: nam alioquin quædam ſunt in Spinoza, quæ, niſi verba fœde intorquere velimus, veterum nemo dixit. Conferri poteſt & Cudvvorthus *in ſyſtemate intellectuali*.

Sed & illud in Stoicorum Phyſiologia celebratum eſt, perpetuas *eſſe mundi* αποκαταστασεις, ſeu viciſſitudines, interire nempe veterem, hinc ex ejus λογοις σπερματικοις, *rationibus ſeminalibus*, veluti ex cineribus phoenix, alium prodire. Stobæus ([a]) *Zenoni*, inquit, *Cleanthi*, & *Chryſippo placet*, *mutari naturam in ignem*, *ut ſemen*; *idque rurſus perfici & deduci in eandem*, *quæ obtinuit antea*, *mundi compagem*. Hanc naturæ revolutionem παλιγγενεσιαν των ολων, regenerationem cunctorum appellat Marcus Antoninus Imperator, ejuſque ſæpius meminit. Meminit & ejuſdem Stoicorum dogmatis Origenes *in quinto contra Celſum*, & Euſebius *in decimoquinto Præparationis*. His autem viciſſitudinibus, quæ ab æterno pluries factæ ſint, fiantque in æternum, mundum perennem fieri docebant Stoici. Ita *Natura* materiam permeans atque pervadens æternis Fati legibus, eam aut compaginat, aut diſſolvit, *totumque hoc*, *quo continemur*, *quodque*, ut loquitur Seneca ([b]) *unum eſt*, *& Deus*, *cujuſque & ſocii ſumus & membra* ſuapte natura, aut in concinnam machinam diſtribuitur, aut in chaos convolvitur & perturbatur: Adeo veteres traditiones interpolabant, aut in conjecturis ſuis balbutiebant Stoici. Legatur, qui his de rebus ex inſtituto diſſerit Jacobus Thomaſius *de exuſtione mundi Stoica* ([c]).

§. V.

(a) *In Eclog. Phyſ. lib.1. cap.24.*
(b) *Ep. 92.*
(c) *Diſſert. 9.*

§. V. *De Secta Eleatica*.

TRium Græcanicarum Philoſophiæ ſectarum, enarratis jam iis quæ ad Jonicam, & Italicam pertinent, una reſtat Eleatica, de qua, ut cæpimus, pauca. Ejus originem Sectæ a *Xenophane Colophonio* repetitur: at quum aucta plurimum atque illuſtrata ſit a *Parmenide* & *Zenone Eleatis*, *Eleatica* eſt dicta. Fuit autem Elea Minoris Aſiæ urbs in Myſia majore. Nihil perplexius in hiſtoria Philoſophica, quam Eleatenſium de rerum origine & conſtitutione doctrina: nam & nulla Eleatarum ſuperſunt monumenta; & qui de illorum philoſophia litteris aliquid tradiderunt, aut minus ea intellexiſſe videntur, aut non ſincere enarraſſe. Cicero in ſecundo Academicarum quæſtionum, *Xonophanes*, inquit, *unum eſſe omnia dixit*, *neque id eſſe mutabile*, *&* *id eſſe DEUM*, *neque natum unquam*, *&* *ſempiternum*, *conglobata figura*. Similia habet Sextus Empiricus ([a]), *Xenophanis* nempe *dogma fuiſſe univerſitatem eſſe Unum*, *&* *Deum rebus ineſſe omnibus: eſſe autem rotundum*, *&* *nullis paſſionibus obnoxium*, *&* *immutabilem*, *&* *rationalem*. De Meliſſo vero & ipſo Eleatenſi ſcribit Laërtius ([b]) poſitum ei univerſum infinitum, immutabilem, immobile, unum, ſibi ipſi ſimile, ac plenum, *motumque non eſſe*, *verum videri eſſe*. Plato in *Sophiſta* quoque teſtificatur poſitum Eleatenſibus *univerſum immobile*, *quod non habeat locum in quo moveatur*. At quaſi repente Scena converſa, ſcribit Laërtius Xenophanes *quatuor rerum omnium Elementa ſtatuiſſe*. Empiricus vero, *omnia ex terra fieri*, velut Xenophanis dogma refert ([c]), Stobæus *aquam* quoque addit ([d]). At Parmenides *ignem*, & *ter-*

(a) *Pyrr. Hypoth.*1.
(b) *L.*9. *Segm.*24.
(c) *Adverſ. Phyſ.*1. *&* *alibi*.
(d) *Ecl. Phyſ. cap.*24.

terram, *illud activum*, *paſſivum* hoc (a).

Qui hæc interpretantur in diverſa abeunt. Joannes Chriſtophorus Wolfius *ad Origenis philoſophumena*, Nicolaus Hieronymus Gudlingius, Petrus Baelius (b), Joannes Franciſcus Buddeus *de Atheiſmo & ſuperſtitione* (c) inter Pantheiſtas Eleaticæ Sectæ Philoſophos referunt; non alia, inquiunt, ratione intelligi illud poteſt, *unum eſſe omnia*, *idque eſſe Deum*. Enim vero recentiores Pantheiſtæ non aliam loquuntur linguam. uti ſuperius demonſtravimus. Sed & Ariſtoteles ita Eleatenſium id enarrat dogma, ut hoc ipſum clarius efficiat. *Parmenides*, inquit, (d) *omnium rerum unum eſſe principium*, *& id immobile docuit*.: *unum porro omnia*, *& ens infinitum eſſe*: *quidquid vero eſt præter ens*, *id non eſſe*: *ens vero unum eſſe*: *quidquid ergo præter unum ſit*, *id eſſe nihil*: *Omnia ergo unum eſſe*. Nec nego, ſi Pantheiſtæ fuiſſent Eleatæ, clarius ſententiam ſuam explicare non potuiſſe: at ut id aſſeveranter affirmem, unum illud prohibet, quod mihi perſuaſerim, plura eſſe a vetuſtis Philoſophis horridius, & emphaticos dicta, quæ nimium urgenda non ſunt, potiſſimum quum bonam in partem inflecti poſſunt. Nam & *Deum eſſe omnia*, & Deum eſſe Naturam plurimos quoque veteris Eccleſiæ doctores dixiſſe reperias, quæ non idcirco ita ſunt dicta, ut eadem ab hujus ſeculi Pantheiſtis dicuntur. Cavendum ſemper eſt in veterum interpretatione, *ne verbis antiquis novas affigamus notiones*. Id interim non eo inficias, non Eleatenſes modo, ſed Græcos ferme omnes Philoſophos, ſi, quod alias dixi, ſibi eſſe conſentanei voluiſſent, Pantheiſtas futuros fuiſſe: at ut id diſerte voluerint, id vero eſt, quod non conſtare affirmo. Accedit quod narrationes ſuperius memoratæ ſibi ipſæ adverſantur, ſi acri judicio expendantur. Quis autem

(a) *Laert. l.9. cap.22.*
(b) *In Dict. art. Xenoph.*
(c) *Cap.1. §. 19. & in hiſt. Phil. cap.4. §. 47. & 48.*
(d) *In 1. Phyſ. cap.2.*

autem ſibi perſuaſerit viros non prorſus ineptos dogmata manifeſto pugnantia docuiſſe?

Jam vero de Cœlo, corporibuſque Cœleſtibus id notatu dignum reperitur in decretis Xenophanis, *infinitos eſſe Soles in immenſo Cœlo, & infinitas Lunas noſtræ non diſſimiles: noſtram vero habitari, eamque eſſe Terram multarum urbium & montium*. Vide *Philoſophumena* Pſeudo-Originis (a), Ciceronem *in Accademicis quæſtionibus* (b). Hæc haud dubium, licet antiquiora, quippe Orphicis communia, oſtendunt, magnam animo Eleatenſes univerſi imaginem, & præclaram geſſiſſe, nec, quod μικρόθυμοι *puſillanimes* Philoſophi fecerunt, omnia tellure concluſiſſe. Illud imperite ſimul, & minus pie, quod hæc omnia ingenita fecerint. Illud autem quid ſibi velit non intelligit Burnetius, quod ex Parmenide narrat Laertius, homines ἐξ ἡλίου, *ex Sole* natos. Itaque ſuſpicatur legendum ἐξ ἰλύος, *ex limo*: At utrumque fortaſſis dixit Parmenides, *calore nempe ſolis ex limo genitos homines*, quod præter alios Ægyptii ipſi, ut ſuperius enarratum eſt, docebant. Sed utcunque ſit, mirum eſt perſuaſum eſſe potuiſſe Philoſopho ulli, animal tam ſagax, tam providum ex inerti tellure gigni potuiſſe. Sed fatendum eſt majus etiam eſſe illud, quod Lucilius Vaninus dialogo 37. prodit, ex Simiarum, Porcorum, & Ranarum putredine genitum primum hominem.

Quum furor haud dubius, quum ſit manifeſta phreneſis.

Ad Eleaticam Sectam referunt hiſtorici & Democriticos, qui vetuſtæ hujus phyſicæ hiſtoriolæ agmen ſunt clauſuri. Abderites magna veterum conſenſione perhibetur Democritus. Olympiade 19. floruiſſe, anno vero ſecundo Olympiadis 93. obiiſſe, ſcriptum eſt in Euſebii Chronico: at apud Laertium dicitur natus Olymp. 80., quod placuit & Stanlejo. Incerta omnia pro-

(a) *Cap.* 14.
(b) *Libro* 4.

pronunciat Baelius (*a*). Fertur ultra centeſimum annum vixiſſe. De ejus indole, inſtitutione, peregrinationibus, plurima multiplicique doctrina, quae feruntur, omnia idem collegit Baelius. In confeſſo eſt, veterum omnium Philoſophorum longe acutiſſime in rerum naturam penetraſſe Democritum. *Atomos*, & *inane* prima eſſe, ex quibus omnia ſint conflata, docuit. Utrumque autem a Leucippo accepit (1). Atomos,

(a) *In dict. art. Democr.*

(1) De atomorum inventore quædam in ſuperiori capite adnotavimus: paucula hic addenda non abs re putamus. Burnetius (*in Arch. lib.* 1. *cap.* VI.) Leucippo inventæ atomorum hypotheſeos gloriam eripi non poſſe contendit. At, præter ea, quæ de Moſcho ſuperius ſunt dicta, viri plurimi, longe Leucippo, & Democrito antiquiorem eam eſſe opinionem, conati ſunt demonſtrare. Edmundus Dickinſonus non Moſi tantum, quod & probat Huetius, hanc doctrinam traditam ſcribit, ſed & Noacho, &, ſi Diis placet, ipſis antediluvianis Patriarchis: certe a Noacho ad Ariſtotelem uſque Philoſophiam hanc corpuſcularem apud pleraſque omnes nationes obtinuiſſe contendit. Democriti porro atomos Pythagoræ fuiſſe Monades, haud dubitat. Sed & Radulphus Cudworthus *In Syſt. Intell. cap.* 1. §. V. *& ſeqq.* idipſum omni, quo poteſt, conatu, & viris equiſque, ut dicitur, confirmare ſtudet, iis tamen rationibus, quibus id docto Interpreti Moſhemio non perſuadet.

Jam & de origine doctrinæ *de inani* par diſcordia. Non deſunt, quæ litteratorum eſt Borea, qui ab Adamo eam repetant: memoratum quippe in Scripturis *rakiah expanſum*, *&* *thehom abyſſum*, *& thohou vacuum*, *& blimah nihilum* (*Jobi* XXVI. XI. 7.) & quæ ſunt hujuſmodi. At hæc quum ex populari ſenſu ſint dicta, hoc probant aerem vetuſtis populis *vacuum appellatum* (*vide Clericum in laudatum Jobi locum*, *& in caput primum Geneſeos*). Enim vero ut ſublimes has abſtractaſque notiones veteres homines non habebant, ita divinis Scripturis, quæ populariter *naturæ* res deſcribunt, tribuendæ non ſunt. Job ſane non alia ratione pronunciat *terram fundatam* ſuper *nihilum*, quam qua Ovidius in primo Met. canit, quod

. . . . . *circumfuſo pendeat in aere tellus*

Ponderibus librata ſuis

& Manilius lib. 1.

. . . . *quum pendeat*

Mundus, *& in nullo ponat ipſe veſtigia fundo*.

Græcos ergo Philoſophos hæc primum tradidiſſe non eſt quod dubitemus. Horum autem, quod ad vacuum ſpectat, hiſtoriam hunc ferme in modum exhibet Bælius *in dict. art. Leucip.* ex Plutarcho *de Placit. lib.* 1. *cap.* XVIII. Nempe a Thalete uſque ad Platonem neminem fuiſſe, qui vacuum ſeu inane admiſerit: II. Leu-

mos, ideſt *corpuſcula inſecabilia*, multitudine infinitas ſtatuit; inane vero infinitum magnitudine ([a]). Leucippus infinita hæc & inſecabilia corpuſcula in ſe invicem commutari, totumque pervadere inane, atque in ſeſe mutuo incidere & implicari, indeque mundos generari docebat ([b]). Sed inane hoc non extra mundum, quod Stoicis placuit, & Ariſtoteli, verum per omnia interſperſum admiſiſſe Democriticos ex Philopono, & Ariſtotele demonſtrat Thomas Aldobrandinus ad laudatum Laertii locum. Jam eternas eſſe atomos, & ab æterno vi motrice præditas opinatus eſt Democritus; quem etiam ſingulis atomis quandam veluti animam & ſenſum tribuiſſe ex Plutarcho *de Placitis Philoſophorum* ([c]) conjicit Baelius in *dictionario* ([d]). Quod ſi Leucippus, Epicurus ceterique

(a) *Plutarch. de plac. in* 1. *cap.*18.
(b) *Laert. lib.*9. *Segm.*30.
(c) *Lib.* 4. *cap.* 4.
(d) *Art. Leucippe not. E.*

II. Leucippum, Democritum, Demetrium, Metrodorum, & Epicurum vacuum & quidem infinitum ſtatuiſſe. III. Stoicos cenſuiſſe nullum intra mundum eſſe vacuum, ſed extra mundum eſſe vacuum infinitum. IV. Ariſtotelem docuiſſe tantum eſſe inane extra mundum, ut reſpirare poſſet Cœlum. At quod primo loco ſtatuit Baelius id oppugnatur ab Henrico Moro, & Joſepho Raphſon, qui a Pythagora vacui doctrinæ repetunt originem. Gaſſendus vero audacter negat ullum unquam Ariſtoteli ſtatutum vacuum (*Phyſ. ſect.* 1. *lib.*11. *cap.* 2.) Sed perſequamur vacui hiſtoriam. Scholaſtici Philoſophi nullum eſſe in natura vacuum, illud etiam a natura horreri tenuerunt. At Galilæus, Torricellius, Petrus Gaſſendus vacui acerrime defenſionem ſuſceperunt. Interea Renatus Carteſius, atque numeroſæ Carteſianorum cohortes ita induruerunt, ut nec fieri vacuum, nec ullam ejus intelligi ideam poſſe, contentione magna probare conati ſint. His, etſi alia ex cauſſa, aliiſque rationibus, acceſſit ſenes Malmesburienſis Thomas Hobbius in Phyſica. Illis ex adverſo Angli plurimi, & docti quidem atque acuti Philoſophi, Henricus Morus, Joannes Lockius, Iſaacus Newtonus, Samuel Clarkius, Joſephus Raphſon, tum & plurimi Newtoni ſequaces, sGraveſandius, Keillius, Muſchembroekius denique, aliique numero propemodum infinito, ita ſe oppoſuerunt, ut jam omnia

Eu-

ex hoc grege Philoſophi admiſiſſent, apte cohærenterque adfirmare inde potuiſſent ex plurium atomorum complexu animam ſenſumque gigni poſſe, uti obſervatum eidem Baelio laudato loco. Inanimatis enim conſtitutis atomis, quî ex earum plurium congerie anima, ſenſuſque fiat, ut his Philoſophis placuit, intelligi nulla ratione poteſt, quemadmodum Plutarchus adverſus Epicureum Colotem argumentatur. Sed, quod non videtur Baelio obſervatum, *rationales* item & *liberas* atomas oportebat ſtatuiſſe Democritum, ſi ſibi coherere voluiſſet; alias enim graviſſimæ illæ difficultates, quas Baelius memorat loco citato, ſar-

Europæis Philoſophis *vacua* videantur. Enim vero Reipublicæ literariæ Rhadamanthi quidam ſevero pronunciant ore, ita rem omnem Muſſchembroekium confeciſſe, ut vix friguttiat Momus (*Memoire de Trevoux*). Quum ecce, quod minime timebatur, clariſſimi Philoſophi Gotofredus Leibnitius, & Chriſtianus Wolfius, aliique non pauci, qui acutiſſime cernere dicuntur, quum omnia *monadibus* plena viderent, nullibi, niſi forte in Epicureorum ſincipite, vacuum introſpexerunt. Ergo certamina recrudeſcunt, giguitque iterum

Ira truces inimicitias, & funebre bellum.

O miſeras hominum mentes! o pectora cæca!

Jam ut eruditionem Democriti Phyſicam tirones animo comprehendant, percenſebo breviter libros, quos aut de rebus naturæ, aut de mathematicis ſcripſiſſe ex Traſyllo refert Laertius *in IX. Sect.* 45.

I. *Diacoſmus magnus*, ſeu *de univerſo*. Hunc librum mirum in modum laudat Tullius in Lucullo. II. *Diacoſmus minor*. III. *Deſcriptio mundi*, ſeu *de mundi diſpoſitione*. IV. *De planetis* quos plures eſſe, quam ſeptem, oſtendit. V. *De natura*. VI. *De natura hominis libri duo* Hippocrati dedicati. VII. *De mente & ſenſibus*. VIII. *De coloribus*. IX. *De differentibus figuris atomorum*. X. *De mutationibus figurarum*. XI. *De ſpectro*, *ſive de providentia*, quo libro, formas rerum, quas videmus, divinitate præditas eſſe diſputavit, ut ex Cicerone, Plutarcho, Auguſtino docet in Bibliotheca Græca Fabricius. Vide, quæ hac de re diſputat Bælius in dict. Art. Democritus. XII. *De peſtibus*: XIII. *Cauſæ Cœleſtes*. XIV. *Cauſæ aereæ*. XV. *Cauſæ de igne*. XVI. *De Sonis*. XVII. *De Seminibus plantarum, & fructibus*. XVIII. *De animalibus libri tres*. XIX. *De lapidibus*. XX. *De Metallorum natura*. His accedunt mathematica, de *contactu Circuli & Sphæræ*, de *Geometria*, de *Numeris*, *Aſtronomia*, *Uranographia*, *Geographia*, *Polographia*, *Actinographia*, & infinita alia Mechanica. Muſica, Poetica, Medica, de quibus diffuſe Stanleyus *in Democrito cap. VIII.*

ſarctæ tectæque remanent, uti facile oſtendi poſſet, ſi hiſtoriolæ hujus ratio pateretur.

Atomorum ex Democrito proprietates duæ, *figura*, & *magnitudo*. Figuræ quidem infinitæ ſunt, angulares, non angulares, rectæ, rotundæ, leves, aſperæ, hamulatæ, curvatæ ([a]). Quantum ad magnitudinem adeo exiguas eſſe atomos voluit, ut omnino oculis ſint imperviæ. Statuit eas præterea ita ſolidas, ut *individuæ* ſint, utque neque pati, neque alterari queant. His accedit atomorum motus ex inſita atque æterna vi motrice perpetuo manans. Moventur itaque atomi in *infinito inani*, in quo nihil eſt ſummum, nihil infimum, nihil extremum, uti Lucretius plurimis demonſtrat argumentis. Hoc motu, qui ex Democrito ſemper eſt obliquus, colliduntur atomi, aut ſeparantur, atque ita res omnes efformant. Hic idem motus, quippe æternus, & neceſſarius, *Fatum* eſt Democrito, & providentia ([b]). Diſcrimen autem rerum ex atomis conflatarum a *figura*, *ſitu*, & *ordine* atomorum repetunt Leucippus & Democritus. Ergo in explicandis rerum *generatione*, *corruptione*, *alteratione*, non ad ullas *formas ſubſtantiales*, ſed ad coagmentationem, diſſolutionem, perturbationem atomorum corpuſcularis Philoſophiæ Auctores confugiunt: coagmentatione enim fit generatio: diſſolutione corruptio: perturbatione alteratio. Ariſtoteles in *primo de generatione & corruptione* hoc potiſſimum argumento hanc oppugnat doctrinam, quod generatio & corruptio, ſi nihil novi producatur, a ſe non differant, itaque *ad formas* confugit *ſubſtantiales*. Cui argumento quantum ſit ponderis non video: nam & diſcrimen *generationis*, & *corruptionis* ex *coagmentatione*, & *perturbatione* eſt in Democritica Philoſophia manifeſtum: & refert parum ſit necne hujuſmodi diſcrimen, quando nullam in natura *ſubſtantiam*

 tiam

(a) *Ariſt.* 1. *de gen. & corrup. Laertius in* x.
(b) *Stob. Ecl. Phyſ. cap.* 8.

tiam ex nihilo generari graviſſimæ demonſtrant rationes.

In explicanda autem atomorum natura in quibuſdam a Democrito diſſentit Epicurus: addit enim & tertiam proprietatem *pondus*; & atomorum motum duplicem facit, *rectilineum*, & *declinationis*: quæ commentus eſt, & quia rectilineo gravitatis motu fieri corpora non poſſe vidit; quoniam paralellæ ferrentur eo motu atomi: & ut ne libertatem ab univerſo auferret, ſi motum tantum *relictlineum indeclinabilem* ſtatuiſſet. Rectilineum motum a pondere atomorum derivat: itaque pondere naturali gravitat atomus, ſemitamque rectilineam conatur deſcribere (a). Pondus autem iſtud atomis ingenitum, atque intrinſecum eſſe vult (b). At in eo & Lucretius & alii Epicurei ingenium valde torquent, undenam ea *declinatio*, quæ ipſiſſima videtur quibuſdam Newtonianorum *vis centripeta*, naſcatur. Cicero enim in primo *de Finibus* graviſſime eam ob rem Epicurum reprehendit, quod *motum* induxerit ſine cauſa, quod Phyſico eſt indignum. Plutarchus certe, & Laertius eas Epicureorum proferunt rationes, quas tirones ipſi riſerint, ut *quod atomus magnis intervallis reſultat; quod ſpatiis brevibus pulſa, repulſave, quaſi concutitur, palpitatve*, quæ qui interpretetur pol iſte *magnus mihi erit Apollo*. Scio quoſdam *a vi attractrice* hanc declinationem repetere, atque blandiri ſibi, in Epicurea Phyſiologia *vires gravitationis*, & *attractionis*, reperiiſſe. Ego ſimilia hæc eſſe video, eadem non video. Ceterum utrum revera in his Epicureorum viribus *ponderis* & *declinationis* vires centripetæ & centrifugæ Newtonianorum contineantur, paulo prolixius explicitum eſt in notis ad Muſſch. §. 551.

Jam ex Democrito mundi in infinito inani dantur infiniti ſecundum omnes circumſtantias uti au-

(a) *Lucret. in* 2. *v.* 217. *Cic. de Finib. in* 1.
(b) *Lucret. in* 1. *v.*94. *Laert.*10. *Seg.*43.

auctor eſt Plutarchus de *Placitis Philoſophorum* (a). Horum nonnulli inter ſe non ſolum ſimiles, ſed undique perfecte & abſolute ita pares ſunt, ut inter eos ne minimum quidem interſit, ut tradit Cicero (b); omnes vero & generantur & corrumpuntur (c). Sol & Luna ex lævibus componuntur corpuſculis *vertigine circumactis*, ut Carteſianos vortices legere poſſis, ut fuſius Huetius in *Cenſura Philoſophiæ Carteſianæ*. Luna planities continet, monteſque, & valles (d). Jam vero, ſi interpretanti Burnetio credimus, agnovit Leucippus motum terræ circa ſuum axem: & in prima Telluris origine & formatione, quum maſſa fluida in corpus globoſum ſubſidebat, ait hunc globum membrana quadam circumductum fuiſſe, cetera omnia continente: quam membranam udam primum & limoſam, poſtea induruiſſe. Quæ Ægyptiorum ſunt Coſmogoniæ conſentanea. Id præterea tribuit Leucippo, memoraſſe eum, ſitum Telluris mutatum olim fuiſſe: quod ex Plutarcho ſimul & Laertio diſcimus: concluditque id ei difficile non fuiſſe, qui terram pendulam, & circa ſuum axem rotatam agnoverit. Ad hæc homines ex aqua & limo primum genitos eſſe ex Democrito tradit Cenſorinus (e), quæ Epicuri quoque ſententia fuit. Animam ignem quendam & calorem eſſe Democritus ſtatuebat, eamque ex rotundis atomis conflatam, quod & Epicurus deinceps, & Lucretius in III. ſtatuit. Hinc eam mortalem voluere. *In natura Deorum Democritus nutare videtur*, inquit Cicero (f). Nullum alium admiſiſſe Deum præter *imagines quaſdam, aut ſimulacra a natura rerum emanantia*, ſcribit Sextus Empiricus (g); quod ita intelligo, pro *vanis*

(a) *Lib.*11. *c.*1.
(b) *Academic. Quæſt. libro* 4.
(c) *Laert. in* 9.44.
(d) *Plut. de Plac.*11.25.
(e) *De die natali cap.*4.
(f) *De Nat. Deor.*1.
(g) *Adv. Mathem.*

Digitized by Google

antiquorum *imaginibus* traduxiſſe quæcumque de natura Deorum dicuntur ; in quo eum ſectatus eſt Epicurus , qui , ut graviſſime Cicero , *verbo Deos tenuit* , *re ſuſtulit* .

Jam Democritici & Epicurei inane hoc & univerſum infinitum eſſe voluerunt . Ergo , quod erat conſectaneum , nullum in eo centrum , contra quod voluerunt Peripatetici , poſuerunt . Diſputat hac de re Lucretius in primo de *natura rerum* elegantiſſime , nec inſcite . Argumenta ejus huc redeunt . I. Quum dico univerſum , *omnia* dico :

Nunc extra ſummam quoniam nihil eſſe fatendum
eſt ,
Non habet extremum : caret ergo fine , modoque .

II. Si jam finem habere conſtituatur omne quod eſt ſpatium , ſi quis procurrat ad ultimas ejus oras , *jaciatque volatile telum* , aut extra volabit , aut conſiſtet : Utrum dixeris , ſpatio fines demes :

Nam ſive eſt aliquid , quod prohibeat , officiatque
Quo minus , quo miſſum eſt , veniat , finique locet ſe ,
Sive foras fertur , non eſt ea finis profecto .

III. Si termini ſunt ſpatio , extra quos ferri atomi nequeant , jam omnes ad unum centrum gravitant : id autem efficere debuit , ut

Ex infinito jam tempore ſubſidendo

unum occupaverint locum , maſſamque fecerint unam . Argumentum eſt pluribus obnoxium exceptionibus . IV. Res qualisbet aliis terminari videmus , terram aqua , colles , monteſque aere : quo autem dicemus terminari ſpatium ?

Pergit autem , atque oſtendere conatur nullum eſſe in univerſo centrum .

Illud in his rebus longe fuge credere , Memmi ,
In medium ſummæ (quod dicunt) omnia niti . . . .
Nam medium nihil eſſe poteſt , ubi inane , locuſque
Infinita . . . . Talia porro addit , quæ clarius etiam oſtendunt ſyſtema mundanum Democriticum , & Epicu-

cureum ſimillimum eſſe Carteſiano ; (quamquam & pluribus Newtono dicatur conſentaneum) . Compaginantur nempe in utroque atomi non *medii cuppedine vinctæ* , ſed pondere , & declinatione . Quocirca nullus eſt ſecundum Epicureos in univerſo locus , ubi atomi non gravitent ,

Nec quiſquam locus eſt, quo corpora quum venere
PONDERIS amiſſa vi poſſint ſtare in inani

ſed ſemper conantur : ex quo fit , ut quolibet momento temporis poſſit univerſum diſſolvi , atque ex oculis eripi , ſi Epicureis credimus . Sed video obſcuritatem eſſe aliquam in hac Lucretii mundana theoria . Vult Lucretius vim *ponderis* atomorum , ideſt *gravitationis* , nullum habere medium , quo feratur; in quo conſentientes habet recentes philoſophos , qui nullum centrum virium centrifugarum agnoſcunt in immenſo vacuo ; At illud non explicat , an vis declinationis , quæ neceſſario centripeta eſſe debet , ad ullum feratur centrum , quod erat explicatu neceſſarium , ut intelligi poſſet mundum compaginari .

Qui præterito ſeculo Democriticam Philoſophiam inſtaurare ceperunt , Maignanus in primis , & Gaſſendus , non eodem modo vetera illa acceperunt . Ac primum de natura *vacui* diſcordant . Epicureorum *inane* non metaphyſicum , ſed vulgare intelligit Maignanus , nempe pro ſubtiliſſimo corpore & fluidiſſimo , quale eſt æther , idque plurimis veterum exemplis confirmare nititur : quod , docti viri pace , eſt nolle videre , aut , niſi illud malit , cæcutire . Sanius ergo hæc interpretatur Gaſſendus . Nec minor de natura atomorum contentio . Gaſſendus non negat atomos partes habere , ſaltem tales , quæ intelligi , & deſignari poſſint : itaque quod atomus dividi nequeat , non ejus tribuit ſimplicitati , ſed ſoliditati , & omnis interſperſi inanis defectui . At Maignanus poſt Lucretium , omnino ſimplices facit atomos : alioquin , inquit , ſi compoſitæ ſint , rerum naturalium elementa eſſe nequeunt : elementa enim

eſſe ſimplicia debent. Atque hanc eandem opinionem ſequuti ſunt Leibnitius, & Wolfius, quemadmodum in ſequenti capite explicitum erit.

CAP. III.

De Phyſiologia Recentiorum.

§. I. *De litterarum miſerrimo ſtatu, earumdemque Reſtauratione.*

VIdebantur Græcanicæ litteræ ad ſummum ejus, quæ inter homines verſatur, ſapientiæ apicem pertigiſſe; nam non artes modo humaniores, ſed ſublimes ipſæ diſciplinæ, Matheſis, Theologia, Phyſica, Ethica longe lateque per orientem, occidentemque provectæ erant, auctæque plurimum, defœcatæ, illuſtratæ. *Sed negatum ſummis ſtare diu.* Nam ecce repente mutata ſcena, barbariſque, & ne fando quidem antea notis gentibus ex imo Oceano excitis, atque per cultas Aſiæ, Europæ, Africæ oras effuſis, tetra Tellùri incumbuit nox. *Coortæ Sarmatarum ac Svevorum gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus. Jam vero Italia novis cladibus, vel poſt longam ſeculorum ſeriem repetitis, afflicta. Hauſtæ, aut obrutæ urbes: fæcundiſſima Graciæ, Italiæque ora incendiis vaſtata, conſumtis antiquiſſimis delubris: pollutæ cerimoniæ: plenum exiliis mare: infecti cædibus ſcopuli:* publica privataque omnia profanata jura: intermiſſæ artes: exſuſtæ bibliothecæ ditiſſimæ, omnia vaſtante Oſtrogothorum, Gothorum, Longobardorum, Wandalorum, Herulorum, Saracenorum, Turcarum fœda colluvie, ſeu ita humanarum rerum fatis vertentibus. ſeu, quod vero proximius, atrocibus malis nefanda Chriſtianorum ſcelera Deo ulciſcente.

Quis talia fando Myrmidonum, Dolopumve, aut duri, miles Uliſſis, Temperet a lacrymis?

Sed avertamus nos a conſpectu malorum, quæ & no-

noſtra tot per annos vidit ætas, & Phyſiologiæ dogmata tota mente repetamus. Ante annum 1453. unus erat toto philoſophiæ vultus in Occidente. Nihil enim aliud privatæ publicæque Scholæ, præter unam Ariſtotelis doctrinam crepabant. Hic unus hominum magiſter, Philoſophorum Deus audiebat. Quum hoc eodem anno Conſtantinopolis in Turcarum veniſſet Dominatum, immanem barbariem, tyrannidemque veriti Græci plurimi, magna copia per Italiæ amœniſſima ora effuſi, ſunt benigne quum Neapoli, tum præſertim Florentiæ excepti. Ergo literas Italos purgare, polire, reſtituere, Italorumque ingenia excitari. Cæptum Ariſtotelis, Averroiſtarumque jugum excuti, & aut Platonica reſtituta, aut nova excogitata. Paulatim hiſtoria naturalis, Anatomia, Aſtronomia, Mechanica aucta & illuſtrata. Inſtrumenta plurima phyſica, potiſſimum optica inventa, queis naturæ aut longinqua, aut occulta detecta. Res infiniti operis eſſet, quæ ſcientiis naturalibus addita ſunt, complecti, atque enarrare: nec diſputationis hujus termini, quos mihi præſcripſi, ſinunt. Res eſt præterea adeo vulgata, ut qui hujuſmodi ſunt rerum ſtudioſi, infinitam ubique ſcriptorum copiam ſint habituri. Paucorum ergo, ſed illuſtriorum, in extrema hac hiſtoriolæ noſtræ parte, meminerimus. Interim legatur, ſi vacat Chriſtophorus Auguſtus Heumannus in *Actis philoſophorum*, & Morhoſius in *Polyhiſtore*. Quæ igitur reſtant ad quatuor capita conferam. I. Italos. II. Gallos. III. Anglos. IV. Germanos.

§. II. *De præcipuis Italis, qui in litterarum reſtaurationem ſuam dederunt ſymbolam.*

Italos primum poſt fœdam illam Occidentis barbariem literas, impulſoribus, ut dixi, Græcis reſtituiſſe, in aperto eſt. Neapolitani Alphonſi Regis auſpiciis circa quinti & decimi epochæ Chri-

ſtianæ ſæculi medietatem magnum ſibi omnigenæ eruditionis nomen peperere : gens mentis acumine præſtantiſſima, & niſi Soli, ut puto, ubertate paullo lætior, negligentiorque, primis humanæ ſapientiæ Conditoribus, Autoribuſque par. In primis memorandus eſt Bernardinus Teleſius nobilis Conſentinus, *qui prævalido mentis conatu phyſica Peripateticorum Principis dogmata convellere auſus, ſumma ejus ætatis ingenia cunctis fere in orbis gymnaſiis concitavit .... ſeduloque mathematicarum addictus ſtudio, ac potiſſimum opticæ, nova, inexcogitata, imperſcrutabilia prope quamplurima detexit*. Ita Johannes Imperialis in Teleſii vita. Scripſit libros novem *de rerum natura juxta propria principia*, in quibus quum Ariſtotelis principia phyſica oppugnaſſet, Parmenidis doctrinam, *omnia eſſe unum*, eaque *ex igne*, quod *activum ſit principium*, & *terra*, quod ſit *paſſivum*, conflata, reſtituere conatus eſt (1).

Teleſio jungendus eſt *Jordanus Brunus* Nolanus Monachus primum Dominicanus, mox transfuga, vir ingenio quidem præcellens, pietate nefarius, qui Romæ an. 1600. ceu impius jure ac merito ultrices ex-

(1) * Teleſianæ Philoſophiæ ſynopſim erudite & *ακριβως* nuper tradidit Academiæ Conſentinæ præcipuum ornamentum & decus Salvator Spiriti in pereleganti ejus opere *Memorie degli Scrittori Coſentini* ſuperiori anno Mutianis typis edito. Plura ſane in Teleſii philoſophico ſyſtemate deprehendes rationi & experimentis diſſona, plura item phantaſtica, & vix intelligibilia. Horum nonnulla poſtquam recenſuiſſet Baco de Verulamio *de Augmentis Scientiarum*, addit: *Qua in parte non admodum feliciter Teleſius perfungitur, ſed more adverſariorum ſuorum ſe gerit, qui cum prius opinentur, quam experiantur, ubi ad res particulares ventum eſt, ingenio & rebus abutuntur, & tam ingenium, quam res miſere torquent*. Verum hæc pro temporum illorum conditione facile condonabis Teleſio; nec parum id eſt, quod iiſdem temporibus auſus fuerit adverſus Peripateticorum Principem, ingentemque ejus ſectatorum turbam primus ſigna dare, hominumque ingenia ab ejus tyrannide in libertatem vindicare. Hinc idem Verulamius ita de eodem ſubjunxit: *De Teleſio autem bene ſentimus, atque eum ut amatorem veritatis, & ſcientiis utilem, & nonnullorum placitorum emendatorem, & novorum hominum primum agnoſcimus*.

expertus eſt flammas (1) . Obſervatum eſt in Actis Lipſienſibus (a) mundanorum vorticum ſyſtema , quod Renatus Carteſius vulgavit , Bruno referri acceptum oportere ; quod & Bælius (b) , & Petrus Daniel Huetius (c) confirmant . *Extitit*, inquit Huetius , *inter novitios philoſophos Jordanus quidam Brunus Nolanus , quem Carteſianæ Doctrinæ Anteſignanum jure dicas , adeo accurate omnem propemodum ejus compoſitionem præſignavit in eo libro , quem de Immenſo & Innumerabilibus inſcripſit* .

Circa eadem tempora vixit Julius Cæſar Vaninus Taurisani in Apulia natus , qui niſi impietate doctrinam ſuam fedaſſet , magnis Philoſophiæ inſtauratoribus par eſſe potuiſſet . Ejus doctrina naturalis pene eſt Eleatica . Legi poteſt Vanini vita ſuperius citata . Superſunt ex ejus ſcriptis plurimis Amphiteatrum *providentiæ* Lugduni 1625. , & Dialogi de *Naturæ arcanis* Pariſiis 1615.

Recenſendi hoc loco eſſent , ſi Philoſophorum Neapolitanorum hiſtoriam ſcribere in animo eſſet , viri illuſtres Johannes Baptiſta a Porta , Campanella , Borellus , aliique : ſed vetant anguſtiæ . De Campanella pau-

(a) *Menſe Jun.*1682.*p.* 187.
(b) *In dict. art. Brunus* .
(c) *Cenſura Phil. Cart. cap.*8.

(1) Gaſpar Scioppius hæc Bruno tribuit dogmata . I. Innumeros eſſe in immenſo univerſo mundos . II. Animos humanos non modo ex corporibus in alia corpora migrare , ſed ex uno etiam mundo in alium . III. Una eademque anima duo corpora vivere poſſe . IV. Magiam ſcientiam eſſe , quam damnari non ſit fas . V. Spiritum Sanctum nihil eſſe , niſi mundi animam . VI. Mundum eſſe ab æterno . VII. Moyſem miracula arte magica ediſſe , & in ea fuiſſe Ægyptiis omnibus inſtructiorem . VIII. Moſaicas leges humana eſſe commenta . IX. Sacras Scripturas mera eſſe ſomnia . X. Dæmones fore ut tandem aliquando redimantur a miſeria . XI. Solos eſſe Hebræos , qui ab Ada , & Eva ſint progeniti , nationes vero alias ab alio cæpiſſe homine , qui diu antea fuerit a Deo creatus . XII. Chriſtum nec Deum eſſe , & inſignem fuiſſe magum . Quæ nefaria dogmata in ejus libro *de immenſo & innumerabilibus* extare ſunt qui tradunt (*Mr. la Croze dans les Entretiens pag.*287.)

pauca . Is natus eſt *Styli* , quod Calabriæ eſt oppidum , an. 1568. Monachus fuit Dominicanus. A Teleſio ad philoſophandum excitus ipſemet ſcribit *in Syntagmate de libris propriis art. 7. : Teleſius* , inquit , *me delectavit tum ob libertatem philoſophandi ; tum quia ex rerum natura , non ex dictis hominum penderet*. Inter opiniones ejus ſingulares primum meretur locum ea , qua rebus omnibus , etiam iis , quæ inanimæ vulgo habentur , animam tribuit atque ſenſum , veluti in libro *de ſenſu rerum* edito 1590. : motum ſe , & in eam opinionem impulſum ait a rerum , quæ cernuntur *ſympathia* , & *antipathia* . Videbatur , ſed quaſi inſcius , eo rapi , quo veteres illi omnes , qui *archeon* quoddam principium univerſo dedere , aut quo recentiores Newtoniani , qui mutuam corporum omnium *attractionem* , haud dubium ab *hylarchico* principio manantem , aut induxerunt , aut inſtaurarunt , illuſtraruntque. Quod vero ajunt , qui ejus refellunt idoctrinam , *intellectum quoque univerſæ materiæ dediſſe* , id , horum pace , minus verum puto : video enim æquo nimius ejus doctrinam provehi , ſententiaſque paullo emphaticos pronunciatas in deteriorem torqueri ſenſum , quod ingenuo interprete eſt indignum (1).

Nec ſegnius ceteri Itali philoſophiæ ſtudia proſequebantur . Primum in his meretur locum Hieronymus Cardanus Mediolanenſis , qui natus eſt anno vulgaris epochæ 1501. mortuus an. 1576. . Is in *naturæ ſcientia tot nova attulit* , inquit Voſſius (a) , *ut ſummus vir Andreas Alciatus eum vocaverit virum inventionum* . Ipſe ei infenſus Julius Cæſar Scaliger tantis eum laudibus ornat , ut nil exigi majus ab amico poſſit . Sunt qui Cardanum de Deo non recte ſenſiſſe ſcribunt , quos non probo , uti nec probat Samuel Par-

kerus

(a) *De Mathematicis part.*41.

(1) Auctor libri *Principia naturæ* , qui gallice prodiit , hunc eundem univerſalem ſenſum plantis , igni , aliiſque corporibus videtur dediſſe.

kerus (a), & Bælius *in Cardano*. Sane in libro XXI. de ſubtilitate Deum definit, *Cauſam*, *originem*, *fontem*, *& principium omnium horum*, *quæ in univerſo ſunt*. Interim fatetur ſe neſcire Dei *naturam*: *ſi ſcirem*, inquit, *Deus eſſem; nam Deum nemo novit, nec quid ſit quiſquam ſcit*, *niſi ſolus Deus*. Libros vero iſtos de ſubtilitate hunc in modum concludit, *Tu igitur altiſſime*, *a quo omnia bona profluunt*, *cujus nutu cuncta moventur*, *cujus imperium nullis finitur limitibus*, *claritas infinita*, *qui ſolus lumen verum habes*, *ſolus vere æternus*, *totus in teipſo*, *tibi ſoli notus*, *cujus ſapientia omnem excedit cogitationem*, *unus atque incomparabilis*, *extra quem nihil eſt*, *qui me velut terræ vermem in umbra ſcientiæ direxiſti*, *cui quicquid veri hic ſcriptum eſt*, *debeo* .... *ignoſce mihi*, *mentemque meam illuminando pro tua indefeſſa liberalitate ad meliora dirige*.

Quæ pertinent ad univerſum in libris de Arcanis æternitatis ſubtiliſſime ediſſerit Cardanus: *Univerſum hoc*, inquit (b), *ſive ſit unum*, *ſive plura*; *& ſi unum*, *ſeu finitum*, *ſeu infinitum*; *& ſi finitum*, *an aliquid extra ſe habet*, *an mobile*, *an immobile*; *ſit quoque genitum*, *vel ingenitum*; *& ſi plura*, *finita ne numero*, *an infinita*, *in libris de Acanis. æternitatis dictum eſt*.

Præcipua Philoſophiæ hujus capita breviter enumerabo ex Cardani libro de ſubtilitate potiſſimum hauſta. I. Principia rerum naturalium ſtatuit quinque; *materiam*, *ſeu hylem*, *formam*, *animam*, *locum*, *motum*, quæ omnia *æterna*, ideſt immutabilia eſſe vult. II. Materiam pene immenſam ſine ullo vacuo ſtatuit: eam autem vocat *ingenitam*, & *nunquam interituram*; quod ita intelligit, non ut materia ſit ſempiterna, ſed ita ut nec generetur, nec corrumpatur. III. In ea *Naturam* quandam eſſe, *principium activum motionum*, *& animam*, agnoſcit. Hanc na-

na-

(a) *De Deo & prov. Diſp.* 1. *ſect.* 23.
(b) *Lib.* 1. *de variet. cap.* 1.

turam in ſingulis rebus ſpectatam eſſe & *formam*, aut cum *forma* conjunctam. Ab eadem provenire mutationes omnes in materia; eas quoque, quas vacui horrori vetuſtiores Peripatetici tribuebant. IV. Negat ullum eſſe ſub Cœlo ignis elementum, idque validiſſimis rationibus, aitque ſe ea in re ita licere ab Ariſtotele diſſentire, ut ille diſſenſit a Platone, *homo*, inquit, *ille fuit*, *& in multis aberravit*. Itaque tria tantum eſſe docet elementa, *terram*, *aerem*, *& aquam*; eaque omnia natura ſua eſſe frigidiſſima vult, quod ſint expertia lucis & caloris, ſeu materiæ igneæ, quam extrinſecus tantum recipiant: hinc flammam vocat *aerem accenſum*. V. Ignem non *ſubſtantiam eſſe vult*, aut materiam quandam, ſed ſummam *caliditatem*, ideſt ſummam partium cujuſvis corporis agitationem, *fulmenque* nihil eſſe aliud, quam *celerrimum ignem*. VI. Terram eſſe in *medio* univerſi *immobilem*. VII. Aquarum ſalſedinem repetit & a montibus ſalinis, & a calore Solis maria torrentis. VIII. Planetas, præſertim Lunam, non omne lumen a Sole habere, ſed proprio quoque, quod ſit quavis flamma noſtra ſplendidius, lucere, ejuſque rei argumentum eſſe, quod in maximis Lunæ deliquiis, ea prunarum referat colorem.: nec vidit Lunam non in terræ perfectam umbram immergi, dum ea patitur deliquia, ſed in ſemiumbram. IX. Cometas non fieri ex vaporibus terreſtribus, quum altiores videantur eo loco, ad quem exhalationes terreſtres pertingere poſſunt, qui Cardano eſt a Tellure paſſibus 772. millibus diſſitus; Cometæ vero ad locum decuplo altiorem videantur: ſed nec eſſe vult Stellas errantes, verum meteora luminoſa a Solis forte radiis exorta, quale, inquit, ipſa eſt via lactea. Hunc in modum vir doctus inter vera & falſa errabat. Sed impendio longius evagatur oratio. Unum addo, neminem philoſophorum magis univerſum Intelligentiis, & Dæmoniis impleviſſe: adeo omnia ejus ſcripta Intelligentias, & Dæmonia crepant. Tandem quum

in

in Cardano, aliiſque hujus aevi philoſophiis *antipathiam* illam, & *ſympathiam* Univerſi contemplor, mihi videor mutuam hanc Newtonianorum attractionem videre: ſane attractio hæc & ſympathia ab eodem videtur in utriſque principio derivari, hylarchico nempe; archæo, aut quocumque id vocabulo appelletur.

* Andreas Ceſalpinus Patriam habuit Aretum; obiit vero, Romæ an. 1603. Papæ Clementis VIII. primarius Medicus. Is ſanguinis circulationem omnium primus in Orbem aut intulit, aut explicuit; quod quamquam fatetur ipſe Baelius ([a]), præſtat tamen ejus verbis confirmare: nam Angli magna conſenſione Harveo ſuo id tribuunt. In *quæſtionibus* igitur *Peripateticis* ([b]) hunc in modum ſcribit Ceſalpinus: *Idcirco pulmo per venam arteriis ſimilem ex dextro cordis ventriculo fervidum hauriens ſanguinem, eumque per anaſtomaſim arteriæ venali reddens, qua in ſiniſtrum cordis ventriculum tendit, tranſmiſſo interim aere frigido per aſperæ arteriæ canales, qui juxta arteriam venalem protenduntur &c.* De rerum origine & conſtitutione ita diſſeruit Ceſalpinus, uti Ariſtoteles ipſe, quem nemo haud dubium acutius interpretatus eſt, uti Parkerus agnoſcit ([c]). Mundum eſſe æternum, omnia in natura fieri æterna quadam neceſſitate, hominum brutorumque animas vires eſſe a materia indiſſolubiles, atque per totam diffuſas materiam. Eam ob rem Bælius cum Spinoziſtis facere Ceſalpinum ſcripſit.

Pauca nunc de Galilæo celeberrimo Florentino philoſopho & mathematico, qui anno 1642. ætatis ſuæ 78. mortuus eſt. Egregia prorſus ſunt, & quæ Galilæus ipſe majora optare non potuiſſet, virorum doctorum de eo judicia. Ejus ingenii *ſe admiratorem* fatetur Grotius in Epiſtola ad ipſum Galilæum. *Exacto judicio, magnaque interioris Geometriæ notitia inſtru-*

(a) *In dict. art. Ceſalp.*
(b) *Lib.5. cap. 3.*
(c) *De Deo & provid. diſp.1.*

ſtructus cenſetur in Actis Eruditorum an. 1684. *Galilæus omnium ſolertiſſimi ingenii eſſe videtur* ſcripſit Rapinus *in Animadverſionibus ad philoſophiam* ([a]). *Tanti apud Gallos æſtimatus fuit*, inquit Leo Allatius, *ut nonnulli illius tantum viſendi cauſa iter in Italiam inſtituerint*. Renatus ipſe Carteſius, nimium alias ſui admirator, ceterorum ferme omnium contemptor, non mediocriter eum laudat ([b]), eam potiſſimum ob rationem, quod *Materias Phyſicas Rationibus Mathematicis examinare conetur*. * Georgius Bernhardus Bulfinger in primo ſollemni Academiæ Petropolitanæ conventu an. 1725. ita apte, eleganterque Galilæum commendat: *Galilæum hic primum appello, virum ingenio & meritis magnum. Ille phyſicis tractationibus novam induxit formam; ille novam Aſtronomiæ lucem intulit; ille exemplo oſtendit optima quæque nondum detecta eſſe, poſſe autem a nobis plurima detegi; ille viam & præivit, & munivit, qua ſola tuto liceat progredi, & ad veritatem pertingere; ille æmulos præſtantia inventorum excitavit; ille excitatos commercio & conſiliis ſuis adjuvit; ille Amicos, & Diſcipulos reliquit Magiſtro ſuppares; ille immortalem Italiæ ſuæ gloriam intulit*. Plurima haud dubium ſunt, quæ aut ipſe detexit, aut ab aliis accepta auctiora fecit & meliora. In primis Copernicanum ſyſtema de motu Telluris circa Cœli orbes nullo agitatos motu plurimis confirmare & ornare conatus eſt in dialogis *de Syſtemate mundi*. Teleſcopii Aſtronomici inventionem, quamquam adhuc ea de re lis eſt ſub judice, uti docet Georgius Paſchius *de inventis novo-antiquis* ([c]), eidem vindicat Janus Nicius Erythræus ([d]). Teleſcopii hujus beneficio & maculas ſolares, & circumjoviales planetas detexit Galilæus; quamquam laudatus Paſchius illas Chriſtophoro Schenero e florentiſſima literis & pietate Socie-

tatis

(a) *Sect.* 18.
(b) *Part.* 11. *epiſtolarum ep.* 91.
(c) *Cap.* 7. §. 4.
(d) *Pinochot.* 1. *pag.* 279.

tatis Jeſu familia philoſopho, hos Simoni Mario detectas * falſo judicio velit. Ex his, ut & ex plurimis aliis Galilæi noſtri inventis, quæ miſſa facio, unum ad diſputationem hanc noſtram pertinet, ſyſtema mundanum. De eo igitur paulo prolixius eſſet dicendum; ſed quum id abunde præſtitum ſit in Inſtitutionibus Aſtronomicis, quæ ad calcem operis hujus ſunt, hoc in loco quicquam de eo memorare ſupervacaneum eſſe puto.

§. III. *De Gallorum Philoſophorum poſt reſtauratas litteras coriphæo Renato Carteſio.*

Accedamus ad Gallos, qui præterito ſeculo mentis præſtantia, perſpicuitate, & elegantia in primis floruerunt. Plures ex hac gente eſſent commemorandi, ſi non diſputationem tironum ergo, ſed plenam hiſtoriam ſcribere inſtituiſſemus. Ergo ad Carteſianos omnem conferam orationem. Renatus des-Cartes, qui & Carteſius dicitur, in *Turonibus* natus eſt, ſtirpe in *Armorica*, & *Pictonibus* perilluſtri. A prima juventa ſtudiis deditus in Philoſophia, & Mathematicis ſtupendos fecit progreſſus. Tam immodico flagravit mathematicarum diſciplinarum ſtudio, ceteras ut omnes ex earum formulis vellet pertractatas; nec ullam eſſe aliam ſcripſit inveſtigandi veri rationem, quam cuncta mathematicis rationibus perſequi (a). Eam certe ipſe viam atque rationem philoſophandi ſequutus eſt, concedendumque hoc Gallis, univerſam Europam ad accuratius, ſaniuſque philoſophandum excitam ea methodo a Carteſio eſſe; quum alii, qui eum anteceſſerant, conatus, utut egregii, vix latum profecerint unguem. Quanquam id non tam Carteſii ingenio, quam tempori concedam; de provincia enim ille triumphavit, in qua plura Europæ ingenia laboraverant. Mortuus eſt vir celeberrimus an. 1650. vitæ ſuæ 54.

e De

(a) *Part.2. epiſtolarum, ep.91.*

De univerſo hæc opinatus eſt Renatus. Extenſione illud *indefinitum* eſſe voluit, tantum nempe, cujus extrema intelligere non valeamus. *Vacui* juratus hoſtis, nec eſſe illud uſpiam, nec concipi, nec eſſe poſſe. Cujus ea eſt ratio, quod materiæ naturam in triplici poſuerit extenſione. Ergo nihil intelligere poterat tripliciter dimenſum, niſi corpora: vacuum igitur, inquit, aut corpus eſt, ſiquidem extenſum eſt; aut non eſt, ſi extenſione caret. Una igitur eademque res ſunt Carteſio *Quantitas*, *Extenſio*, *Materia*, *Corpus*. Jam nullas eſſe in corporibus *vires motrices*, ſed unam Dei voluntatem motiones omnes univerſi efficere ſubobſcure quidem Carteſius, aperte vero ejus ſectatores, in primis Malebranchius, docuerunt. Et Carteſius quidem eandem motus quantitatem ſemper a Deo in materia conſervari ſcribit. Malebranchius vero ([a]) longa ratiocinationum, eaque ſubtili ſerie concludit, nec corpora eſſe ullo modo poſſe motus cauſas, nec ſpiritus ullos creatos. *Dicere ergo neceſſe eſt, inquit, a ſola Dei voluntate motum produci, atque vim moventem corporibus motis non ineſſe, quum ea nihil ſit præter Dei Voluntatem. Dicitur tamen globus cauſa naturalis motus, quem communicat corpori, cui occurrit, non realis, ſed tantum occaſionalis, qua Autor naturæ utitur ad agendum illo, vel hoc modo, illa, vel hac occaſione.* Motus hujuſmodi tres ſtatuit leges mechanicas Carteſius. I. *Omne quod movetur, quantum in ſe eſt, ſemper moveri pergit, niſi ab externa aliqua cauſa cohibeatur*. II. *Omne, quod movetur, ſemper tendit moveri per lineam rectam*. Utramque complexus eſt Newtonus in *Principiorum Matematicorum libro* 1. lege motus prima, quæ eſt hujuſmodi; *Corpus omne perſeverat in ſtatu ſuo quieſcendi vel movendi uniformiter in directum, niſi quatenus a viribus impreſſis cogatur ſtatum illum mutare*. III. *Si corpus, quod movetur, alteri occurrat, ſi quidem habeat minorem vim ad pergendum per lineam rectam,*

(a) *De inq. verit. lib.6. part.2. cap.3.*

ctam, quam hoc aliud ad ei reſiſtendum, tunc in aliam partem deflectitur, & ſuum motum integrum ſervando, ſolam motus determinationem amittet. Contra vero, ſi illud majorem habeat vim ad pergendum ſecundum lineam rectam, quam hoc ad ei reſiſtendum, tunc corpus in motu exſiſtens ſecum hoc aliud movendo tantum de ſuo motu deperdet, quantum ei tribuet. Explicata hæc habes apud Carteſium ipſum in *Principiis*, tum & ab ejus ſectatoribus Sylvano Regis, Antonio le Grande, Jacobo Rohalto, aliiſque viris hujus ſectæ illuſtribus.

Omnium tamen eſt ingenioſiſſima Carteſii Coſmogonia. Eam ſic molitur Carteſius. I. Deum ſub rerum initium ingentem materiam creaſſe in particulas quamproxime inter ſe æquales figura fere cubicas diviſam. * II. His duplicem indidiſſe motum; primum nempe quo ſingulæ circa proprium axem, ſeu circa ſeipſas volverentur; alterum, quo earum plures ſimul circa commune centrum moverentur; totque conſtituta hujuſmodi centra, quot ſunt ſtellæ fixæ, Planetæ, & Cometæ. III. Priori motu cubicarum particularum angulos confractos, contritoſque; indeque tria materiæ nata genera, *ſubtilem* & *igneam*; *globoſam* & *æthercam*; *craſſam* & *terreſtrem*; eaque tria eſſe univerſi elementa. Poſteriori vero motu tot enatos vortices, quot conſtituta fuerant communia centra. IV. In circumrotatis vorticibus *ſubtilem materiam* centrum potiſſimum occupaſſe, *rotundam* athmoſphæram; *craſſam* vel interpoſitam, vel ad extimam delatam ſuperficiem. V. Hinc factum, ut vorticum omnium centra fuerint totidem Soles vividi, atque ardentes VI. Craſſa tamen materia quorundam vorticum paulatim incruſtatum fuiſſe Solium vultum, eoſque eſſe, qui Planetæ appellantur. VII. Horum idcirco Vortices tardiores factos, abſortos eſſe à grandiori aliquo vortice, ut a Saturno Saturnales, a Jove Joviales, a Tellure Lunam. VIII. Sed & grandiores iſtos (*omne enim regnum ſub regno graviore eſt*) a maximo

a maximo aliquo deglutitos, ut ſexdecim noſtros a Sole, ab alia qualibet fixarum fortaſſe alios. IX. Particulas omnes materiæ leves eſſe, ideſt omnes conari recedere a vorticis centro: gravitatem vero naſci ex earum vi, quæ vehementius recedant; ab his enim tardiores premi deorſum. X. Ea igitur corpora eſſe graviora, quæ particulis primi & ſecundi elementi, quæ vehementiſſime a vorticis centro conantur recedere, minus ſint referta.

Coſmogoniam hanc velut fabulam ſub initium habuit Carteſius: ſed paulatim eo res provecta eſt, ut rerum ſuarum amore impenſe Renato capto, fabula evaſerit hiſtoria. Mira autem ſunt, quæ inde pro univerſa Phyſica deduxit. Pauca attingam. I. * Lumen nihil eſſe aliud, niſi preſſionem materiæ ſubtilis Solem conſtituentis in proximam materiam æthaream & globoſam, eamque per totam vortici longitudinem diffuſam. Oculis nempe, eorumque nervo optico hinc agitatis, luminis in nobis procreatur ſenſatio. Ea ex re fit, ut quum omnia ſint plena, a Stellis ipſis fixis per immenſa intervalla, temporis momento, ſeu in inſtante lumen ad nos deveniat. Quam luminis doctrinam graviſſimæ rationes, atque plurima recentiorum experimenta minus eſſe veram demonſtrant: qua de re legatur Auctor noſter. II. Ex materiæ particulis quaſdam eſſe, quæ inter globorum angulos tranſeuntes *cochlearem* induant figuram, quas idcirco *ſtriatas* appellant Carteſiani. Harum ingentem copiam ferri in Telluris vortice e ſeptentrione ad meridiem: eam eſſe *magneticam materiam*: inde provenire non *magnetis* modo, ſed & *acus magneticæ* phænomena. III. Oceani fluxus, atque refluxus quum fluido Telluris vortici, tum etiam Lunæ motui deberi: nam dum inter Lunam & Tellurem materia Cœleſtis fluit, quaſi comprimitur; ab ea Telluris centrum urgetur, ſimulque & terreſtria corpora, imprimis aqua: inde Oceani fluxus. At recedente paulatim hinc Luna, motaque Tellure, liberius Cœleſtis vagatur materia,

teria, proprioque renifu refluunt aquæ. Sed huic ſententiæ quum capta in Oceano atque Euripis experimenta, tum graviſſimæ refragantur rationes, quas vir ſummus Iſaacus Newtonus, aliique ubertim ſuppeditabunt.

Jam, ne longius progrediar, quid de principiis Univerſi activis ſenſerit Carteſius explicandum eſt. Dum adhuc eſſet in vivis Atheiſmi expoſtulatus eſt Renatus, cum a Martino Schuokio, tum potiſſimum ab inſenſo doctrinæ ſuæ hoſte Gisberto Voetio. Utrique autem ita reſpondit, ut potuerit eos pœnitere temeritatis ſuæ. Interim argumenta exiſtentiæ Dei, quæ in meditationibus *de prima philoſophia* protulit, ſublesta ſunt, doctiſſimorum ferme omnium judicio. Qua de re legantur Gaſſendus in *objectionibus*, Huetius in *Cenſura*, Buddeus de *Atheiſmo*, & *ſuperſtitione*. Præterea in Coſmogonia exiguam videtur Dei habuiſſe rationem, conatuſque eſt omnia Epicureum in modum, omni ſublata providentia, explicare. Tandem, ſi Henrico Moro credatur, dum ſubſtantias incorporeas omnino fecit *inextenſas*, inextenſa vero nullibi eſſe docuerit, eas quoque eſſe negaſſe videtur, aut riſiſſe. His ego addo, quod quum mentes nihil eſſe aliud voluerit, quam *cogitationes*, nec cogitationes intelligi poſſint niſi *modi*, id videtur animo volutaſſe, cogitationem modum eſſe alterius ſubſtantiæ. Et ſane *Joannes Regius* in libro, quem præſcripſit, *Carteſius verus Spinoziſmi architectus*, conatus eſt demonſtrare, Carteſium, ſaltem ſi ſibi conſentaneus eſſe voluiſſet, in eodem revolutum cœno, quo inde Spinoza: quo certe tendit, ſi attente penſetur, ejus de exſiſtentia Dei, ut vocat, *demonſtratio* ex idea Entis ſumme perfecti depromta: ea enim ex univerſi adſpectu & contemplatione hauritur, uti obſervant Huetius & Gaſſendus. Accedit eodem, quod doctrina animarum humanarum, qua ſtatuuntur *meræ cogitationes*, intellectus vero *pure paſſivus* ponitur, non poſſit niſi in Pantheiſmo lo-

cum habere. Nec idcirco Carteſium Pantheiſtam efficio: tantum agnoſco plurima eſſe in ejus Philoſophia, quæ, niſi bonam in partem accipiantur, poſſint eo perducere, quo, quum iis eſſet abuſus, perductus eſt Spinoza, qui Univerſum *unam eſſe ſubſtantiam docuit, eamque æternam, duobus conſtatam attributis, æterna, & immenſa cogitatione, æterna & immenſa extenſione ſolida, totumque id eſſe Deum*. Nec id mediocriter confirmant quæ de brutis diſputat: nam & hæc in Carteſiana Philoſophia celeberrima eſt doctrina, *bruta animantia meras eſſe machinas*, horologiorum inſtar: nihil eſſe in illis *animæ*, nihil *ſenſus*, nihil *cognitionis*: mechanice brutorum omnium operationes fieri, ut in horologiis, aut, ſi rite accipiatur, Deum brutorum eſſe animam. Quæ interim ſententia etſi a Carteſianis plurimis, non ſatis tamen feliciter, propugnata, ſequioribus philoſophis & abſurda viſa eſt, & ſenſui hominum communi adverſa: quamobrem vix hodie reperias qui Carteſianis hac in re non ſtomachetur.

Hæc Carteſianæ Philoſophiæ ſumma. Unum ſupereſt ut memoremus, habiturum fuiſſe Carteſium, ſi vixiſſet, unde affatim voluptatis, & ejus, ad quod maxime litterati homines contendunt, præmii, gloriæ nempe, hauſturus fuiſſet: raro enim, aut nunquam alias poſt hominum memoriam commemoratum eſt, tantum intra paucos annos uni mortali nomen, tantam apud barbaras ipſas gentes partam gloriam. Nullus fuit ante inductum Newtonianiſmum Reipublicæ litterariæ locus, quo Carteſii dogmata non celebrarentur. Sed (adeo verum *mortalia facta peribunt!*) ceſſit Newtonianiſmo.

§. IV. *De Præcipuis Britannis Philoſophis.*

Accedamus nunc ad Anglos. Fera olim, atque inhoſpita Brittannia, extra hominum mores cultuſque poſita, feraciſſima hoc noſtro ævo extitit ma-

gno-

gnorum ingeniorum . Longum eſſet omnia connumerare : de Burnetio tantum , Wiſtono, ac Newtono pauca dicemus . Magnum ſibi Thomas Burnetius peperit nomen edito præclaro opere *Theoria Telluris ſacra* Londini 1681. 4. , recuſo mox Amſtelodami 1699. 4. In eo opere Moſem interpretari ſe profitetur : at revera Moſaicam miſerum in modum contorquet narrationem . Moſem in Ægyptiorum , ait , eruditione innutritum didiciſſe ab iis mundi origines , ſacram rem , nec imperito popello evulgandam , arcana lingua narrare, ideſt αλληγορικως : aut , quod vero etiam ſimilius cenſet , imitatum vetuſtos Theologos poetas , a quibus fortaſſis eam acceperit hiſtoriam , qui divinas res veriti , aut mirati ſymbolico carmine cecinerunt . Ergo quæcumque de origine mundi ſcripſit , alias, quam ipſa ſonant verba , eaſque abſtruſiores habere ſententias putat . Si igitur Burnetio credendum, antequam Deus ad Tellurem conformandam adgrederetur , dudum jam partes univerſi alias, Planetas , Solem , Stellas fixas conflaverat , ſedibuſque ſuis locaverat . Nunc ad opus aggreditur terraqueum . Ingentem materiæ maſſam creat , in particulas diverſorum generum diviſam ; has movet, miſcetque. Hoc αρχαιον eſt χαος , primigenium nempe illud , quod veteres ferme omnes meminere . Jam ejus Chaos particulæ quæ quidem paullo erant graviores centrum undique convenere , nucleumque ibi , qui paulatim in metallum induruit , compoſuerunt . At aqueæ partes nucleum hunc undequaque circumdederunt , atque ingentia maria , quæ *thehom*, *abyſſum*, vocat Moſes, effecerunt . Mari porro circumquaque oleaginoſæ , craſſæquæ aliæ particulæ , minus tamen gravitantes, inſederunt , mollemque primum pelliculam , mox etiam denſiorem , duriorемque cruſtam contexuerunt . Erat autem Telluris primigenia illa facies amœniſſima , nec aliud niſi delicias ſpirans . Evaporationibus ſubterranei Oceani , quæ rorem efficiebant , plantæ nutriebantur , fonteſque , atque rivuli,

li, placidi ii quidem, & chriſtallini, progignebantur. Sed paulatim uſta ſolis radiis, poſt 1656. tandem annos, pluribus in locis feſſa, disrupta magno fragore, hominum ferme omnium exitio, ſuccubuit Oceano; & reſilientibus aquis, omniaque mergentibus, Noeticum illud factum eſt diluvium, ita ut pauci huc illuc mortales evaſerint, ex quibus genus humanum ſit reparatum. Hinc montes, valles, prærupti ſcopuli: hinc inſulæ, iſthmi, freta: hinc ſubterranei lacus, aut maria; hinc ſubterraneæ cavitates.

Gulielmus Wiſtonus origines Mundi, quas enarrat Moſes, non ita accipiendas, quaſi totum Univerſum ſpectent, ſed Tellurem tantum noſtram reſpicere arbitratur. Tellurem vero priuſquam in hanc formam effingeretur, Chaos turbidum fuiſſe putat, idque ex Cometæ cauda factum; nam nihil dubitat ante Telluris generationem Stellas, Solem, ceteroſque Planetas diu fuiſſe a Deo creatos, quamquam Moſes ad hiſtoriam judaicam properans minus id clare narrat. Maxima autem Chaos illius pars, ſi credimus Wiſtono, aerea fuit atmoſphæra, ſed adeo denſa, ut ſolares radii nullo modo, ne lux quidem ulla Telluris ſuperficiei affulgeret. Interea rerum vis quædam genitrix, *ruah jehovah*, *Spiritus Dei* Moſi dicta, omnia permeabat, operique perficiundo incumbebat. Hæc quum geruntur, Tellus nondum circa axem ſuum agitata, circumacta tamen, utut informis, circum Solem, annuum ſuum curſum peragebat. In fine hujus anni, aer, quum perpetuo ex eo craſſiores particulæ excernerentur, mollique ſubſiderent cruſta, paulo evaſit rarior: ergo lux quædam ſubobſcura adhuc & maligna illuxit. Ita primo die, qui id temporis primus fuit annus, *facta* eſt *lux*. Pergit porro, atque eadem lentitudine ſecundo die, ideſt altero anno, illuſtriorem factam vult aeris atmoſphæram, itaut magna ejus pars appareret, quam vocat Moſes *rakiah*, ideſt expanſum, Græcus, Latinuſque interpres *firmamentum*. Tertio anno induruit adeo ſuperficies

ficies illa & cruſta maribus incumbens, ut omnino tegerentur aquæ, videreturque Tellus minus humida minuſque aquoſa, planiſphæra, undique æqualis, nullis nec montibus, nec vallibus, nec fluminibus, nec lacubus prærupta: ita *apparuit arida*. Quæ quum facta eſſent, quarta tandem Telluris circum Solem revolutione, ideſt quarto die, penitus defœcato aere, Sol, Planetæ, atque Stellæ ſunt conſpectæ, quas idcirco eo die factas memorat Moſes. Tum quinto anno in maribus quidem piſces, in aere volatilia produxit. Sexto tandem, quum ſatis Telluris jam induruiſſet ſuperficies, bruta animantia, & homines, queis incoleretur Tellus, produxit Deus (1).

Jam

(1) Plures viri docti Burnetii & Wiſtoni theoriam confutarunt, in primis Auctor libri *Moſes vindicatus*, qui Amſtelodami an. 1694. 12. prodiit. Joannes Keill in *Examine theoriæ Telluris a Burnetio editæ cum animadverſionibus in theoriam novam Whiſtoni* Londini 1698. 8. Buddeus *in hiſt. Eccl. vet. teſt.* tom. 1. period. 1. ſect. 1., ad §. 11. Sane vero non video cur debeamus a ſimplici Moſaica narratione diſcedere. Unum video potiſſimum Burnetio & Wiſtono negotium feciſſe, quod de diebus, primigenia luce, factiſque quarto tandem die Sole, atque Stellis aliis narrat Moyſes. Sed ea leviora mihi videntur, quam ut idcirco deſerenda ſit Moſaica hiſtoria. Statuamus, quod caput eſt, Deum mundum effeciſſe eo temporis intervallo, quod ſex noſtris diebus æquivaleat. Non video cur non potuerit Moſes hoc ſpatium vocabulis diei & noctis diſtinguere, ut facilius intelligeretur a ſuis. Nec in Pentateucho id eſt novum. Nam, ut cetera mittam, ut intelligeretur a ſuis, adhibuit in diluvio Noetico enarrando vocabula animantium *purorum*, & *impurorum*; quanquam id diſcrimen non obtinuit (quidquid pauci contra moliuntur) niſi poſt promulgatam legem *ritualem*. Jam non intelligo, qui valeat Burnetius explicare ſyſtemate ſuo *ſubcæleſtium*, atque *ſupracæleſtium* aquarum diviſionem, quam ſecundo die factam narrat Moſes. Aquas enim (*Maim*) ille vocat primigenii Chaos fluidam incompoſitamque maſſam: hanc ait diviſam medio *rakiah extenſione aerea*, ut nempe parva quædam pars efficiundæ Telluri hic relicta ſit, maxima altius provecta, ut inde cetera fierent corpora. Sed non eſt hic ea de re diſputandi locus.

* Unum tantum addo Burnetium in Ægyptiorum, Thracum, Phœnicum aliorumque veterum Phyſiologia ſui ſyſtematis fundamenta deprehendiſſe, ipſo nec diffitente. Sed neſcio, an fateatur etiam clarius idipſum ſyſtema enarrari dialogo primo *de*

Ve-

Jam ventum eſt ad virum ſummum Newtonum. Nemo poſt hominum memoriam aut ingenio plus valuit, aut judicio fuit æquiore, aut meditatione & ſtudio exercitatior. Longe is a Carteſii indole abfuit: non enim vagis hypotheſibus, & conjecturis, ſed certis experimentis, ſolidoque ex experimentis conformato ratiocinio philoſophari amabat. Ergo opera ipſa factum eſt, ut conjecturalis illa Carteſiana Phyſica ex Anglia, quo ſe inſinuaverat, ejiceretur, atque ſtatueretur hæc altera modeſtior ea & certior. Hinc inter præcipuas philoſophandi leges hanc ſibi præſtabilivit Newtonus, *Cauſas rerum naturalium non plures admitti debere, quam quæ & VERÆ ſint, & earum phænomenis explicandis SUFFICIANT*, qua vagas, incertaſque Carteſianorum hypotheſes ex Philoſophiæ regno diſterminatas vult. Ea ex re factum eſt, ut Europæ celeberrimæ quæque Academiæ ex *Romanenſi* illa phyſica ad certiorem, ſolidioremque revocarentur. Mortuus eſt vir doctus an. 1727. ætatis ſuæ 85., Patriæ, exteriſque deſideratiſſimus. Quæ autem in rebus naturalibus conatus eſt, paucis complectar: etenim quum in his Auctoris noſtri Elementis, adjectiſque notis ejus doctrina omnis luculentiſſime ſit explicita, non eſt cur multis eadem repetamus.

DEUM omnium rerum opificem, *materiam* vero id ex quo a Deo cuncta ſint formata, tum *Spatium æternum*, in quo materia, & corpora, ſint poſita, univerſi eſſe principia vult Newtonus. In ejus ergo Philoſophia explicanda quatuor potiſſimum capita complecti oportet. I. Deum. II. Spatium. III. Materiam. IV. Motum, motuſque leges, quas Deus in uni-

Veterum Rethorica Franciſci Patritii. Hic enim inducitur Julius Strozzi, qui refert patruum ſuum Baldaſſar Caſtiglioni, cum Hiſpaniæ eſſet, audiviſſe ab Æthiopiæ quodam Philoſopho ibidem commorante Diluvii Univerſalis narrationem, ejuſdem modum & cauſas continentem, quam in eorum vetuſtiſſimis annalibus contineri adfirmabat. Hanc vero laudato Patritii dialogo relatam ſi diligenter expendas, haud valde a Burnetii ſyſtemate diſſentire facile deprehendes.

univerſo efformando præſtabiliſſe videtur. Deus ei eſt *ens intelligentiſſimum*, *æternum*, *immenſum*, *uniforme*, *organorum*, *membrorum*, *partiumque expers* (a). Ejus exſiſtentiam ex univerſi partibus omnibus, motibus, ordine, legibus perevidentiſſimé deprehendi, atque intelligi docet. Nullus certe eſt, qui tam honorifice de Deo loquitur, tamque pure, quam Newtonus, ubicumque ſe occaſio offert. Sed & Volterius *in Metaphyſica Nevvtoniana* teſtatur, Samuelem Clarkium, doctum illum Newtoni diſcipulum & familiarem, quotieſcumque Dei nomen proferret, tanta pietate & reverentia commoveri ſolitum, ut ſtatim ſe totum mirifice componeret ad obſequium; rogatumque, quid ita? teſtificatum, a Newtono ſe id conſuetudine didiciſſe.

De ſpatio ita ſenſit, eſſe illud immenſum, atque æternum, nihilque eſſe aliud, niſi ipſam Dei immenſitatem. Nempe ut Deus *ſemper exſiſtendo facit æternitatem*, ita *exſiſtendo ubique immenſum efficit ſpatium* (b). Qua in re & plurimi eum anteceſſerunt, in primis ejus popularis Henricus Morus *In Enchiridio Metaphyſico*, & ſequuti ſunt plurimi, omnium vehementiſſime Clarkius & Raphſonus. Sed hoc eſt, quod pluribus non valde arriſit, propptereaque Newtonum non recte de Deo ſentire arbitrati ſunt. Nam quum Deus totus ſit actio, & neceſſaria actio, ſeu, quod idem eſt, *purus*, *primus*, *neceſſarius actus*, ut Scholæ loqui amant: ſi ſpatium hoc immenſum ipſa eſt Dei *eſſentia* & *natura*, jam totum hoc ſpatium actio eſt: penetrat porro id ſpatium corpora omnia, ſingulaſque materiæ partes: ergo Deus eſt, vita, anima corporum omnium, ſingularumque materiæ partium. Newtonus ipſe (c) quum dixiſſet, *conformationem primam partium omnium univerſi, potiſſimum animantium, nulli alii rei tribui poſſe niſi intelligentiæ &* ſa-

(a) *In Princ. Math. Schol. gen.*, *& quæſtion.* 31. *Opt.*
(b) *Schol. gen. ſuperius citato.*
(c) *In Opt. q.* 31.

ſapientia Entis potentis ſemperque viventis , qui ſit ubique ſcilicet præſens , poſſitque voluntate ſua corpora omnia IN INFINITO SUO SENSORIO (ſpatio) *movere* , adeoque cunctas *univerſi partes ad arbitrium ſuum fingere & refingere ;* vidit , quid inde deducere aliquis poſſet : quocirca adiddit . *Nec tamen mundum ſpectare debemus tanquam corpus Dei , neque partes ejus tanquam partes Dei . Deus eſt ens uniforme , organorum , membrorum , partiumque expers : illa autem omnia ſunt creaturæ ejus , ei ſubjectæ , & voluntati ejus ; iſque nihilo magis eſt eorum ANIMA , quam anima hominis eſt anima ſpecierum illarum , quæ per organa ſenſuum deferuntur in ſentiendi locum , ubi anima eas percipit immediata ſui præſentia , ſine ullius rei tertiæ interventu .* Reſponſio haud dubium , tanti viri pace , coacta, longeque repetita , animæque exemplum , a re noſtra immane quam alienum .

Jam de materia hunc in modum ſcribit in laudato Opticæ loco . *Illud mihi videtur ſimillimum veri , utique Deum Optimum Maximum , in Principio rerum materiam ita formaſſe , ut primigeniæ ejus particulæ , e quibus deinceps oritura eſſet corporea omnis natura , ſolidæ eſſent , firmæ , duræ , impenetrabiles , & mobiles ; iis magnitudinibus & figuris , iiſque inſuper proprietatibus , eoque numero , & quantitate pro ratione ſpatii , in quo futurum erat , ut moverentur , quo poſſent ad eos fines , ad quos formatæ fuerant , optime deduci . Quæ porro particulæ primigeniæ , quippe plane ſolidæ , longe longeque duriores ſunt , quam ulla corpora ex iiſdem deinceps cum occultis interjectis meatibus compoſita : imo tam perfecte duræ , ut nec deteri poſſint unquam , nec comminui : nec adeo ulla in conſueto naturæ curſu vis ſit , quæ id in plures partes dividere queat , quod Deus ipſe in prima rerum fabricatione unum fecerit . Tamdiu dum particulæ illæ integræ permanent , poterunt ſane per omnia ſecula ex iis compoſita eſſe corpora ejuſdem ſemper naturæ & texturæ . Verum ſi illæ deteri aut comminui poſſent , jam futurum ſane eſſet , ut re-*

rum

rum natura, quæ ex iis pendet, immutaretur. Aqua & terra ex particulis imminutis & detritis, particularumque fragminibus compoſitæ, non utique eandem hodie naturam, texturamque haberent, ac aqua, & terra in principio ex particulis integris compoſitæ. Quare ut rerum natura poſſit durare, exiſtimandum eſt corporum omnium mutationes, in variis ſolummodo ſeparationibus, noviſque conjunctionibus & motibus durabilium illarum particularum conſiſtere. Nam corpora compoſita disrumpuntur non particularum ipſarum ſolidarum fractura, ſed ſeparatione earum, qua parte ex commiſſuris inter ſe junctæ erant, & paucis tantum in punctis inter ſe contingebant. Porro videntur mihi hæ particulæ primigeniæ, non modo in ſe vim inertiæ habere, motuſque leges paſſivas illas, quæ ex vi iſta neceſſario oriuntur; verum etiam motum perpetuo accipere a CERTIS PRINCIPIIS ACTUOSIS, *qualia nimirum ſunt gravitas, & cauſa fermentationis, & cohærentiæ corporum. Atque hæc quidem principia conſidero non ut occultas qualitates, quæ ex ſpecificis rerum formis* (ſubſtantialibus Ariſtoteleorum) *oriri fingantur, ſed ut univerſales naturæ leges, quibus res ipſæ ſunt formatæ. Quippe principia quidem talia revera exiſtere, oſtendunt Phænomena naturæ, licet ipſorum cauſſæ quæ ſint, nondum explicatum*. Hæc ille.

Pauca nunc de Newtoniana Coſmogonia. Teſtis eſt Volterius in citatis epiſtolis, univerſi theoriam ſuam, dum in horto meditabundus deambularet, decidenteſque adſpiceret fructus, excogitaſſe Newtonum. Omnium ergo primum ex Planetarum circum Solem revolutione deducebat aperte *Planetas in Solem* gravitare: quæcumque enim corpora, quæ circum aliquod centrum aguntur, in id gravitare, ſeu a centro illo attracta, ſeu ab externa cauſa adacta, id procul omni eſt dubio. Vi ergo centripeta, a quacumque ea cauſa producatur, in Solem aguntur Planetæ: at ſi centripeta tantum hac vi impellerentur, omnino cum Sole jungerentur: ergo & centrifuga vi a Sole abiguntur. Harum ergo duarum virium quaſi commiſtione

& tem-

& temperatione univerſi ſtat ordo. *Attractiones* has vires centripetas vulgo vocat; contenditque univerſalem eſſe, mutuamque & magnorum corporum, & minimarum materiæ particularum attractionem iſtam, ita ut non Planetæ Solem tantum, ſed & Sol Planetas, & ſingulæ Planetarum, Soliſque partes, ſingulas attrahant, aut in ſingulas gravitent. Attractionis hujus, aut gravitationis ſe cauſam ignorare fatetur Newtonus: ſed diſcimus ex *Scholio generali* ſuperius laudato in eorum ſententiam inclinaſſe, qui principium quoddam hylarchicum in Univerſo ſtatuerunt. *Adjicere jam*, inquit, *liceret nonnulla de Spiritu quodam ſubtiliſſimo corpora craſſa pervadente, & in iiſdem latente, cujus vi & actionibus particulæ corporum ad minimas diſtantias ſe mutuo attrahant .... & corpora electrica agunt ad diſtantias majores .... & lux emittitur, reflectitur, refringitur, inflectitur &c.* Sed an hinc etiam repetierit Planetarum mutuas in ſeſe gravitationes, non auſim dicere: a Dei potius voluntate illas derivaſſe videtur.

Quibus ex rebus patet longe a Carteſianis Newtonianos Philoſophos diſtare. Primum corporum particulæ etiam primigeniæ, friabiles Carteſianis: at ſolidæ ita Newtonianis, ut nulla naturæ vi frangi poſſint; quæ opinio longe eſt rerum naturæ accommodatior: nam ſi prima ipſa corporum elementa dividi, & mutari poſſunt, nec ulla eſſent ſtata atque permanentia corporum genera, & generationum conſtans ordo interrumperetur, omnibuſque ex rebus poſſent omnia prodire. Tum nullum in Carteſiana ſecta Spatium vacuum, ne poſſibile id quidem, quæ ſententia valde eſt phyſicis diſciplinis incommoda: immenſum vero vacuum ſtatutum Newtovianis, quo Naturæ corporeæ phænomena facilius explicantur & dilucidius. Ad hæc motus Aſtrorum circumvolutione vorticis fit in Carteſiana ſecta: viribus centrifugis atque centripetis in Newtoniana. Præterea corpora omnia Telluris in Carteſiana levia, ideſt centri-

trifuga : in Newtoniana gravia, ſeu centripeta. Porro ibi motus omnes pulſione, hic eorum pars major attractione explicati. Præterea in Carteſiana lumen motio eſt æthereæ materiæ : in Newtoniana fluidiſſima atque ſubtiliſſima materia e corporibus luminoſis manans. Magnes vi Materiæ ſtriatæ impellitur ad ferrum, ſi Carteſianis credimus : a principio attrahente rapitur ex Newtonianorum ſententia. Oceani ibi fluxus, atque refluxus cœleſtis efficit materia, quæ per arctiorem locum tranſiens aquas premit : hic attractione Lunæ & Solis elevantur aquæ. Colores ibi variæ Solis radiorum reflexiones a variis ſuperficiebus : hic variæ innatæ refrangibilitates eorundem radiorum. Tandem, ut cetera mittam, nihil niſi hypotheſes vagas incertaſque docet Carteſius : nihil niſi quod aut experimenta, aut rationes demonſtrant, adoptat Newtonus. Ergo diſterminatæ Carteſianorum ſunt hypotheſes, ex quo ad ſolidiorem Phyſicæ ſcientiam ab incertis hypotheſibus revocata eſt Europa. Atque quemadmodum ab occultis qualitatibus, ad hypotheſes tam repente converſa eſt per Carteſium, ita ab hypotheſibus ad experimenta, mathematicaſque rationes, quod conati jamdudum erant Democritici, a Newtono. Ita

Multa renaſcentur, quæ jam cecidere. . . . Sed an hoc etiam ? . . . . *cadentque*
Quæ nunc ſunt in honore ? .... opinor.

§. V. *De Præcipuis Germanis Philoſophis.*

DIcendum nunc eſt de Leibnitio & Wolfio Germanorum omnium celeberrimis Philoſophis. *Gotofridus Gulielmus Leibnitius* (ſunt verba Joan. Franciſci Buddei (a) *Mathematicus inſignis, ingenioque tam vaſto præditus, ut nulla fere ſit pars eruditionis, quam non attigerit. Ad Philoſophiam, quod attinet, tantum abeſt ut Carteſii aliorumque recentiorum placita prorſus cal-*

(a) *In Epit. hiſt. Phil. adnotat. ad* §, 31. *cap.* 6.

calculo ſuo adprobaverit , ut Scholaſticorum contra laudaverit philoſophandi rationem ; eorumdemque labefactatam hactenus , & tantum non conculcatam , poſtliminio reſtituere auctoritatem adgreſſus ſit . Mundum ex *Monadibus* compactum eſſe vult : monades vero eſſe ſubſtantias *ſimplices vi quadam activa animatas .* Earum quatuor eſſe vult genera . Unum earum , quæ ſola vi motrice ſunt præditæ , ex quibus corpora ſint compoſita . Secundum earum , quæ mundum repræſentent clare , ſed minus diſtincte , ex quibus conſtent animæ brutorum . Tertium earum , quæ mundum clare & diſtincte repræſentent , quales animæ hominum . Quartum , ſeu potius quarta , eaque perfectiſſima monas , ea eſt *quæ repræſentet ſimultanee & diſtincte omnia poſſibilia* , qui eſt Deus (a). Atque hoc eſt maximum in Leibnitiana Philoſophia παραδοξον , quamlibet monadem univerſitatem rerum , qua diſtincte , qua confuſe , veluti in ſpeculo referre . Qua de re in Actis Eruditiorum Lipſiæ plura relata reperiuntur .

Quandoquidem autem Chriſtianus Wolfius viris equiſque , ut dicitur , Leibnitii dogmata propugnare eſt adgreſſus, hanc univerſi ſtructuram , monadumque iſtarum naturam ex Wolfio ipſo enarrabimus . Is igitur in *Coſmologia* (b) ſic omnium primum *Elementum* definit , *principium internum corporum irreſolubile in aliud prius* . Corporum igitur elementa eſſe ait ſimplicia , uti elementa vocabulorum, quæ ſimplices ſunt litteræ , quæ nempe in alias literas ſolvi nequeant . Hinc corpora eſſe entia compoſita ex ſimplicibus ſubſtantiis ſumit . Addit propterea nihil eſſe in corporibus *ſubſtantiale* præter ſimplicia iſthæc entia , corporaque vocari quidem poſſe *aggregata* ex *ſubſtantiis* , non vero *ſubſtantias* : quippe ipſa ſimplicium ſubſtantiarum unio , qua fiunt corpora , ſubſtantia non eſt . Jam vero reperit in corporibus *vim activam motricem* , quam

(a) *Budd. loc. cit. Manſch. Princ. phil. Leibn.*
(b) *Sect.2, cap.2, §.181.*

quam non quidem *ſubſtantiam*, ſed *ſubſtantialem* appellat, quamque ex ſimplicibus manare ſubſtantiis demonſtrat; ea vel maxime ratione, quod quæ reperiuntur in ſubſtantia compoſita ſint ex ſimplicibus, ex quibus ea conſtat.

Quod autem elementa corporum ſint ſubſtantiæ omnino ſimplices, ſic probat. Elementa ea ſunt, ex quibus primum corpora conficiuntur: hæc autem ſi ex aliis ſunt compoſita, elementa non ſunt, nec priora: ſubſtantiæ ergo ſimplices ſint oportet. Quicumque igitur prima elementa compoſita eſſe ſtatuunt, ii una opera elementa eſſe negant. Non ergo ſunt corpora prima iſthæc elementa. Eandem ob rationem nec extenſa ſunt, nec figurata, nec magna. Præterea nec ullum occupant ſpatium, & inteſtino motu nullo agitari poſſunt: hæc enim omnia in ſimplicibus ſubſtantiis eſſe nequeunt. Ceterum tales ſunt, ut in iis *ultimæ rationes* eorum omnium, quæ in rebus corporeis deprehenduntur, contineantur. Ergo in his elementis phænomenorum omnium, quæ in corporibus obſervantur, rationes primæ ſunt perveſtigandæ. Et primum corporum *ſimilitudo*, aut *diſſimilitudo*, *identitas*, aut *diverſitas* ex hujuſmodi tantum Elementis eſt explicanda: nam ſi eadem fuerint elementa, idem perdurabit corpus: ſin mutentur, mutabitur: ſimilia elementa ſimilia conflabunt corpora: diſſimilia coflabunt diſſimilia. At dicet fortaſſe aliquis, ex ſimplicibus his atque inextenſis ſubſtantiis corpora extenſa & ſolida procreari non poſſe: penetrabunt enim ſeſe mutuo, nec infinita vel latum unguem extendentur. Eam Wolfius rationem nihili prorſus facit: putatque ſe ex horum elementorum natura explicare facillime ſimul & clariſſime poſſe, quo tandem pacto extenſio ex iis ſolida & diviſibilis prodeat. Id ſic exorditur.

Singula elementa diſſimilia omnino eſſe, nullumque eſſe alteri prorſus ſimile, ne fieri id quidem a Deo poſſe, quod nulla ſubſit *ſufficiens ratio*, conten-

dit, jactatque vel experimentis quamplurimis quum ſibi, tum etiam Leibnitio patuiſſe. *Similitudo*, inquit, *poſita eſt in eorum identitate, per quæ entia diſcerni ſolent*: quum autem *entia* ſimplicia per ſe tota diſcernantur, nihil *idem habent*: diſſimilia ergo ſunt. Sed quo potiſſimum monadum *natura*, & *eſſentia* continetur? Nempe, inquit, *vi activa*, *anima*. Eſt ſcilicet cuilibet propria vis quædam activa; & anima, qua eſt quod eſt, & ab alii s omnibus diſtinguitur, diſcerniturque. Non ergo eos probat, qui atomos omni *activitate* ſpoliant; non poſſe eos hujuſmodi atomis rerum naturalium cauſas, ordinem, vim explicare arbitratur. Jam ob hanc *activam vim* elementa in continuo ſunt conatu, quo fit ut *internus cujuslibet atomi ſtatus* perpetuo mutetur: quippe *ſtatus* elementi ab ejus actione pendet, actioque illa in omni ferme temporis momento varia eſt & diverſa. Sed ſtatus tamen hujuſmodi connexi inter ſe ſunt, ita ut fato velut quodam alter ex altero neceſſario maneat, atque poſſint ex primo ceteri omnes perſpici & prævideri. In tanta autem univerſi extenſione, in qua, ſi Leibnitianis credimus, ne minimum quidem *vacuum* eſt, quanta erit elementorum hujuſmodi copia? Quot cujuſque elementi ſtatus? quot omnium? Interim & elementa omnia, & omnes omnium ſtatus talem habent inter ſe connexionem, talemque conficiunt harmoniam, ut (quale paradoxum!) ſi unum elementum pereat, ſi unus perturbetur ſuprema aliqua vi & potentia, ſtatus tum totius univerſi ordo, connexio, ſeries, harmonia turbabitur. Ita Wolfius (a). His hunc in modum explicatis, ad id tandem adgreditur explicandum *in Coſmologia* (b), qui fieri poſſit, ut ex monadibus iſtis corpora coagmententur. Singula, inquit, elementa, in ſingula agunt, a ſinguliſque in ſingula reagitur. Ergo mutua hac actione copulantur: eadem, ne ſeſe penetrent,

(a) *In Theol. nat. part.* 1.
(b) *Sect.* 2. *cap.* 3.

trent, præpediuntur. Quocirca ita uniuntur, ut ſimul alterum extra alterum exſiſtat: ea eſt extenſio, *quæ* nempe partes habeat extra partes. Sed qui ſolida? nempe quia agens undequaque. Atque eſt hæc Wolfii de rerum corporearum elementis doctrina per ſumma capita explicita. Nullum, ut patet, iſti philoſophi *vacuum* ſpatium eſſe contendunt: ſpatiumque nihil eſſe aliud volunt, quam *corporum* extenſionem, *coexſiſtentiam*, & ſitum. Ea de re acerrime pugnatum eſt Leibnitium inter & Samuelem Clarkium: cujus diſputationis præcipua momenta extant in *miſcellaneis* gallice editis, quæ præſcripta ſunt *Recueil des diverſes pieces ſur la Philoſophie, la Religion naturele &c. pars Mms. Leibniz, Clarke, Nevvton, & autres auteurs celebres. Amſt. tom.* 2. *in* 8.

Jam quid iſti docent de viribus univerſi activis, intelligitur facillime, ſi Leibnitianam & Wolfianam celeberrimam illam harmoniam præſtabilitam enarraverimus. Diffuſe ſyſtema hoc explicatur a Wolfio in *Pſychologia Rationali:* nos in pauca conferemus verba. Omnium primum ſtatuit Wolfius, Mentem humanam talem eſſe a Deo creatam, ut vi ſua primigenia, ſine ope externæ ullius cauſæ omnes ſuas *perceptiones, & appetitiones*, continua ſerie, eaque immutabili ſibi producat: ita nempe ut primus Mentis ſtatus, velut A; rationem contineat ſufficientem omnium aliorum poſſibilium. Sed prima illa animæ humanæ vis potis eſt perenni perceptionum ſerie *repræſentare ſibi univerſi partes omnes*. Nihil ergo ex corpore meat in animum. Quinimmo ſi nullum eſſet corpus, non minus anima ea perciperet, aut ageret, quæ percipit, agitque *naturæ ſuæ neceſſitate*. Porro & illud ſtatuit, corpus humanum ita eſſe compactum, ut vi motrice donatum, nulla alterius cauſſæ ope, omnes ſibi actiones ſuas procreet. Non id impellitur a mente: ne impelli quidem poteſt, quum tangi ab ea nequeat. Eſt in primigenia ſua vi ratio ſufficiens, qua omnes ſuos ſtatus immutet. Ergo quæcumque in corpore

 no-

noſtro proveniunt motiones, dummodo eæ *paſſiones* non ſint, ideſt ab externis corporibus factæ, ita in eo proveniunt, ut, etiamſi nulla eſſet anima, fierent tamen eodem ordine. Oculos attollo, aut demitto, circumvolvo, adaperio, aut claudo: manus extendo, aut contraho: agitor, aut curro: nihil ejus Anima: a natura omnia corporis prodeunt. Non eſt ergo corpus, dicet aliquis, animæ unitum. Fallo, inquiunt. Perceptiones, atque voluntates animi ita in eo innaſcuntur, ut coexſiſtant motionibus in corpore, aut ab externa cauſa, aut ab ipſa corporis natura excitatis; motiones vero corporis, quæ liberæ creduntur, ita fiunt, ut Mentis perceptionibus atque voluntatibus reſpondeant. Credas alteras ab alteris naſci: illæ tamen nec ſe norunt unquam, tantum abeſt ut a ſe invicem producantur. Præſtabilita eſt a Deo hæc harmonia: ita pergit. Nihil illam perturbare, nihil ei officere poteſt. Quam ſane opinionem vix mihi perſuaſerim ſerio aut Leibnitio & Wolfio propugnatam, aut ulli, qui non ſit omnino vecors, probari. Sane vero dum hæc mecum reputo, in ea magis magiſque ſententia pertinax hæreo, tanto homines de rebus naturalibus ſcripſiſſe verius, quo ſimplicius philoſophati ſunt. Ex quo enim, Græcorum, maxime laſcivientium haud dubium ingeniorum opera, elaborata naturæ ſyſtemata, & a communi hominum ſenſu remota, certe nimis methaphyſica, in lucem prodierunt, tantum abeſt ut naturæ harum rerum cognitio aucta ſit & illuſtrata, ut ſcepticiſmus potius in dies longe lateque provectus ſit, provehaturque etiamnum: idcirco de rerum origine & conſtitutione quanto agreſtius barbaræ nationes ſenſerunt, tanto veritati fuere propiores. Res omnes illæ ex turbido Chaos ſupremæ Mentis numine atque conſilio diſcretas, conformataſque: homines ex creta confictos, divina cogitandi & ſentiendi vi addita: animas in corpora dominari, eaque pro arbitrio regere: cuncta ſenſuum nos via percipere, & quæ ſunt his ſimilia,
ma-

magna conſenſione docebant. At hi abſtractis adſcitis notionibus, dum philoſophiam ab hominum commercio iterum ad mundum intelligibilem revocare ſtudent, omnia rixis, vanis quæſtionibus, tenebris oppleverunt. Veteres de Natura, Deo, Religione ſanctius credere putabant, quam inquirere: majores ergo iſtis in rebus audiebant doctores; iis etiam auſcultabant: iſti dum omnia vetera, quaſi vieta contemnunt, libertate abutentes, perridicula quævis abſurda conceptis ad fucum faciendum argumentis orbi obtrudere conati ſunt. Eleganter Homerus in Odyſſ. B.

Παυροι γαρ τοι παιδες ομοιοι πατρι πελονται
Pauci ſunt filii, qui patribus ſimiles proveniunt

& Horatius

Damnoſa quid non imminuit dies?
Ætas parentum pejor avis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitioſiorem.

Google

Digitized by Google

ELEMENTORUM
METAPHYSICAE
MATHEMATICUM IN MOREM ADORNATORUM

PROLEGOMENA.

§. 1. ERuditionis humanae ſuas eſſe partes vulgatum, & uſu receptum eſt. Vulgatum, Philoſophiam partium illarum unam eſſe, ejuſque partes eſſe quatuor, Logicam, Metaphyſicam, Phyſicam, Ethicam. Sed ea in re qui ita ſentiunt, videntur aliquid dicere, quum tamen nihil plane dicant. Neque enim animadvertunt, quod magnopere oportuit; ſe nec cum Philoſophiae originatione, nec cum vetuſtis Philoſophis, nec cum doctrina ſua ſatis conſentire. Nam primum Philoſophiae vocabulum ſtudium ſapientiae, ideſt eorum omnium, quae ſunt, aut eſſe poſſunt, ſcientiae, dicitur. Deinde eadem cum notione Graecis Philoſophis, qui illud ad nos demandarunt, uſurpatum eſt, ut Cicero teſtificatur (*a*). Praeterea Logica, quum ars ſit univerſae ſapientiae ſtudium ritè inſtituendi, Philoſophiae, quae ſapientiae quaedam ſit pars, eſſe pars nequit: minus quoque Metaphyſica, quae ipſa generalis ſapientia eſt (*b*). Quod ſi Philoſophia pro tota eruditione humana accipiatur; tum ut Logica, & Metaphyſica pro partibus Philoſophiae habeantur, non valde repugnabo. Quamquam rectius illa *Ars Philoſophandi*, haec *Prima*, *&* *generalis Philoſophia* dici poſſit.

§. 2. Quod ad Metaphyſicam attinet, cujus Elementa in

(a) *Lib. 2. de offi.*
(b) *Conf. Ariſt. Lib. 1. Metaph.*

nunc ſumus explicaturi, in opinione paulo etiam abſurdiore erat vir alioquin doctus, & eruditus Henricus Morus, quum Metaphyſicam definivit, *Artem rectè contemplandi res incorporeas, quatenus e lumine naturae facultatibus noſtris innoteſcunt* (a). Non quod vocabulum *Artis* in eo reprehendam, quod Scholaſtici imperite faciunt; quippe eſt illud Diſciplinis omnibus commune, ut Artibus omnibus *Scientiae, & Sapientiae* vocabula, quemadmodum non intelligendi ſolum, ſed etiam dicendi graviſſimus auctor Plato diſſerit (*b*); ſed quod e facultate & ſcientia maxime generali, artem fecerit arctioribus, quam par eſt, limitibus comprehenſam, dum ad ſubſtantias tantum incorporeas, & intelligentes illam retulit, quarum integrae tractationes rerum ſunt & Diſciplinarum peculiarium.

§. 3. Ut igitur propria Metaphyſicae notio comprehendatur, obſervandum eſt, rerum omnium, quae a nobis percipi poſſunt, tria eſſe ſuprema genera: nam aut aeternae ſunt, aut factae, aut poſſibiles. Ea itaq; diſciplina, quae tradit cauſas, & rationes maxime generales rerum aeternarum, factarum, & poſſibilium, Metaphyſica appellatur, quaſi ſcientia phyſicis diſciplinis paullo ſublimior, non vero, quae poſt phyſicas addiſci oporteat. Nempe in hoc a Phyſica diſtat Metaphyſica, quod illa proximas rerum naturalium cauſas, haec remotas, & maximè genericas inveſtiget. Illa exteriorem, & oculis ſubjectum, haec interiorem, & intelligibilem rerum ordinem perſcrutetur.

§. 4. Ex quo patet vere docuiſſe Scholaſticos, eſſe hanc Scientiam, & Sapientiam univerſalem, eique ceteras quaſi famulari, ſuaque principia ab illa mutuari. Quod cum in omnibus Scientiis verum experimur, tum veriſſimum in Juris naturae, & Theologiae ſtudiis: itaut riſui pateant, qui non dum animo Metaphyſicis exculto Iuriſprudentiae naturalis, & rerum divinarum, ſcientiam affe-

(a) *In Enchir. part.* 1. *cap.* 1. §. 1.
(b) *In Gorgia.*

affectant. Patet ergo longe lateque Metaphyſicae objectum vagari.

§. 5. Patet & utilitas: nam ſi ſtudiorum humanorum ſcopus eſt hominum felicitas, eaq; poſita eſt in perfecta voluptate ex perfecto bono manante; optimumque bonum moribus rite conformatis obtinetur; moreſque rite conformant Ethica, & Theologia; has vero Metaphyſica regit (ex §. 4.); hominum vitae, ſocietati, & Religioni utiliſſima eſt Metaphyſica. Ut ne quid dicam de utilitate, quam affert in mentis cultura, capacitate potiſſimum, & ratiocinandi facultate, exercendis. Nec parva eſt voluptas perquirendi, & contemplandi *interiora Mundi*, ſeu potius intelligibilem, & verum Mundum ex inviſibilibus elementis, ordineque inviſibili pulcherrime conſtructum, ad quem non pertingit populus, qui phaenomena tantum mundana admiratur, nec eſſe putat, niſi quod oculis contuetur ſuis. Primae enim ſubſtantiae totius rerum univerſitatis, unde Mundus hic adſpectabilis emergit, earum vires, ſeries, ordo, fines, pulchritudo ſoli huic patere poſſunt noſtro Philoſopho.

§. 6. Sed opponunt, Metaphyſicos fermè omnes in Fanatiſmum proruiſſe, abſurdorum ſyſtematum auctores fuiſſe, & aut Atheos, aut Atheiſmo infectos, paulo liberiores in philoſophando, parum certe pios. Quaſi vero vitia ſint haec Artis, non potius hominum! Sanè poſſumus infinitos, eoſq; meliores, Metaphyſicos in medium afferre, qui moribus integris, ratione recta, magna, atque ſyncera pietate excelluerunt: poſſumus alios, qui quum eſſent literarum expertes, aut fanatici, aut ſceleſti, aut Athei fuerunt. Praeter quam quod non male obſervavit Verulamius (*a*), nunquam conſumatos philoſophos Atheos fuiſſe, ſed eos, qui Philoſophiae cortice contenti fuerunt. Hi enim quum nec nihil, nec tantum, quantum ſatis eſt, in Philoſophia viderent, curioſitate novandi in-

---

(a) *Praef. in libros de Aug. Scient.*

abſurdas ſententias, & ipſum Atheiſmum prolapſi ſunt.

§. 7. De Methodo ad hanc Scientiam perveniendi contendunt Philoſophi. Platonici a natura Dei incipiendum putarunt, eam ob rationem, quod in Deo ſint rationes, & cauſſae rerum omnium, quem idcirco qui cognoverit, is omnium nobiliſſimam ſapientiam conſequetur. Nemo eſt, qui Platonicis non aſſentiretur, ſi faciliorem aditum ad Dei notitiam, quam qui eſt ad ſapientiam univerſalem, patefeciſſent. Scio eos contendiſſe, nos mundum Dei intelligibilem participatum habere, in quo verae ſapientiae principia dignoſcere valeamus. Hinc Socrates, Plotinus, Auguſtinus, Malebranchius ſeceſſionem a ſenſu, & corporeis ad animi interiora paſſim praecipiunt. Sed haec ſpecioſa magis ſunt, quam vera. Quis enim eorum, qui ſerio philoſophantur, haec in animo ſuo vidit? Itaut mirum ſit in hac literarum Europearum luce ſyſtemata illa Philoſopho ulli placere potuiſſe.

§. 8. Rectius igitur ſentiunt ii, qui analytica via, & ratione ex rebus factis inſtituta; ad hanc ſcientiam contendendum docent: eſt enim haec certior, & ſecurior. Quinimmo quum ſapientia illa innata, & lumen internum ſint commenta hominum atra bile laborantium, ut loco ſuo demonſtrabimus, nulla reliqua eſt via, qua ſapientia univerſalis acquiri poſſit, niſi ſenſuum, meditationis, atque conjecturae. Hinc in adoleſcentibus Metaphyſicarum rerum ſtudioſis exigitur Mathematicarum, & Phyſicarum diſciplinarum ſcientia aliqua. Legatur praefatio in Enchiridion Metaphyſicae Henrici Mori.

§. 9. Miror interim virum doctum Paulum Matthiam Doriam (*a*), quum egregie docuiſſet, ab hac ſcientia hypotheſes omnes eliminandas, addidiſſe, eos omnes, qui via a nobis tradita (§. 8.) ad Metaphyſicam contendunt, non poſſe non levibus hypotheſibus & ruinoſis adhaerere, cujus rei exemplum profert Johannem Lockium, qui, inquit, totam ſuam Metaphyſicam in ea ſtatuit hypotheſi, *mentem inſtar tabulae nudae*

(a) *Lib. 2. Metaphyſicae Propugnatae.*

dae corpus ſubire, ideaſque omnes ſenſu, & meditatione acquirere.

§. 10. Nihil enim minus accurate. Nam primum, quae poteſt eſſe ratio magis thetica Philoſophandi, quam per indubia experimenta, & ratiocinia ex certis experimentis deſumta? Deinde quae ratio philoſophandi magis hypothetica, quam quae ex idea UNIUS, *ex mundo intelligibili*, *ex lumine interno* repetitur, quum eae res & mirifice ſint controverſae, & ſanioribus Philoſophis ridiculae? Tandem cum Johannes Lockius propoſitionem illam, *mentem ſubire corpus inſtar tabulae nudae*, *ideaſque omnes ſenſibus*, *& meditatione ſibi comparare*, toto opere de intellectu humano demonſtret, ea pro hypotheſi haberi nequit, niſi aut ab eo, qui quid hypoteſis ſit non ſatis teneat, aut qui Lockii opus non perlegerit.

§. 11. Quod vero addunt, Metaphyſicam Platonicam retinendam, & quod a graviſſimis Philoſophis probata, & longa preſcriptione confirmata, & quod Religioni apprime conſentanea ſit, nihil moramur. Primum quod non heic auctoritatem, ſed rationem ſpectemus, eamque Pythagora, & Platone cariorem habeamus. Deinde, ſi auctoritate pugnandum, recentiorum methodus, nec minus doctis, nec paucioribus probata eſt, & Democrito, Ariſtotele, atque Epicuro non eſt recentior. Poſtremo qui Platonicam Metaphyſicam eſſe Chriſtianae religioni conſentaneam ſcribunt, ne primoribus quidem labiis eam deguſtarunt. Quis enim ignorat, & circa ideas aeternas, & circa materiae naturam, atque originem, & circa originem, & naturam animorum, quam ſolemnia erret Plato? id in praeſentia ſcire ſit ſatis, nullam fuiſſe Philoſophorum ſectam, ex qua graviores pluresque in Chriſtianam religionem irrepſerint errores. Sed ea de re alibi.

§. 12. Jam vero quod ad originem hujus diſciplinae ſpectat, quum ea ſit ſapientia maxime univerſalis (ex §.3.) eam arceſſere poſſis ex eo tempore, quo homines ſapere coeperunt, ideſt ex quo fuerunt. Sed cum heic quae-

ramus non ſapientiae humanae originem, ſed tantum eorum tempus, qui primi peculiariter de Sapientia univerſali aliquid commentati ſunt, & ſubtilius de rebus incorporeis, & primis rerum cauſſis ſunt philoſophati, ut vetuſta illa tempora omittamus oportet. Videtur ergo primus e Philoſophis de his rebus paullo ſubtilius diſputaſſe Pythagoras, & ab eo doctrinam illam ad Platonicos, & Eleatenſes manaſſe. Multa profecto ſunt de his rebus in Platonis libris, atque Eleatenſium fragmentis, tum vero & Platonicorum omnium, praeſertim Tullii, Alcinoi, Jamblichi, Porphyrii, Auguſtini, quae lectu digna ſunt. Ceterum primus omnium ut alias Scientias, ita hanc, qua de agimus, in juſtam artem referre conatus eſt Ariſtoteles in libris XIII. Metaphyſicorum. Sed conamina, aut tentamina, & ſpecimina potius Metaphyſicae ſunt libri illi, quam integrum, & juſtum opus: & nihilo tamen ſecius adeo perfectum, elaboratumque Arabes illud, ac Scholaſtici cenſuerunt, ut cum infiniti eorum huic ſtudio per totam vitam incumbuerint, nihil ultra moliri ſunt auſi, ſed in eo interpretando toti fuerunt. At tantum abeſt ut illud illuſtraverint, ut potius plurimis commentis, & deridiculis opinionibus, homines nec Graece docti, & bonae Philoſophiae ignari, depravaverint. Itaque ex iis Peripateticis Metaphyſicis praeter Alexandrum Aphrodiſeum, & Themiſtium, pauculoſque alios veterum, recentiorum vero B. Thomam, ac majorum Gentium Scholaſticos quoſdam, qui proculdubio acutiſſimi fuere, vix dignus eſt qui legatur Suarezius.

§. 13. Sub initium Seculi XVII. primum Verulamius, deinde Carteſius, haec, ut alia ſtudia, plurimum promoverunt. Et Carteſius quidem cum ſex de prima Philoſophia meditationes ſcripſiſſet, in quibus pauca de natura mentis humanae, de natura Dei, de origine idearum complexus eſt, quae nec ſatis accurate proſequutus eſt, nec ſatis ſolide demonſtravit, ejus tamen admiratores pro integra Metaphyſica illas habere coeperunt. Ex eo tempore *jocularis illa*, inquit Henricus Morus, Metaphyſica regnavit, Sed fuere tamen inter Carteſianos viri doctiſſimi

mi, qui longe, lateque hanc Scientiam deduxerunt, quorum praecipui ſunt Sylvanus Regis, Johannes Claubergius, Le Grande. Inter Metaphyſicos Scholae Carteſianae numerari quoque poteſt Benedictus Spinoza, qui meditationes Carteſianas Geometricum in morem adornavit (*a*). Sed & omnium celeberrimus fuit Malebranchius, quum in aliis ſcriptis, tum praecipue in opere vulgatiſſimo *de inquirenda veritate*.

§, 14. Sed nullibi melius haec ſtudia exculta videntur, quam in Anglia, idque duas potiſſimum ob rationes, & quia a Peripatetica tyrramnide deſcivere, atque ingeniorum libertate uſi ſunt, & quia perpetuum jamdiu cum Atheis atque acerrimum certamen habuerunt: alioquin non eſt ut Angli ingenii, & judicii palmam quum aliis, tum potiſſimum Italis praeripere poſſint. Celebrantur igitur in his ſtudiis praeter Franciſcum Baconum, Henricus Morus, Parckerus, Cudworthus, Tillotſonus, Lockius, Clar*k*ius, & alii plurimi. Sed abuſi plerique Anglorum ſunt libertate illa ingeniorum, atque aequo nimius rationem provehentes totam Theologiam, & rationem turbaverunt, id quod diſci facillime poteſt ex Anglorum hiſtoria litteraria. Ex recentioribus Germanis plurimos commemorare poſſemus, niſi elementorum anguſtiae prohiberent, prolixius ea de re differere. Eorum itaque praecipui ſunt Leibnitius, quocum Clarckius acerrimas de ratione ſufficiente, & de vacuo concertationes habuit: & Wolfius, qui methodo ſynthetica omnes Metaphyſicae partes explicuit, de quo vide judicium noſtrum in hiſtoria Artis Logico-criticae.

§. 15. In tanta autem Metaphyſicorum librorum copia, inſtitutiones in uſum adoleſcentium accuratas, ſi quas dedere Clericus, Tumingius, Corſinus, & pauci alii, excipias, in quibus bona pars rerum Metaphyſi-

(a) *Nondum, quantum conſtat, id temporis in Atheiſmum ruerat. Nam eodem circiter tempore libellum ſcripſit* Cogitata Methaphyſica, *ex quo patet recte tum de Deo ſenſiſſe.*

carum deſiderantur, nondum habemus: nam, ut cetera mittam, partem hujus diſciplinae Theologicam, quæ longe eſt illa lateque diffuſa, non mihi pro merito pertractaſſe videntur. Quae cauſſa fuit, quamobrem nos elementa haec in uſum privatorum noſtrorum auditorum collegerimus, atque adornaverimus. Ea autem in tres partes partimur. Prima parte principia Ontoſophiae, & Coſmoſophiae, ideſt Metaphyſicam generalem, complectimur: altera Psycheſophiam, ideſt tractationem mentis, & naturae humanae: tertia Theoſophiam, ideſt ſcientiam Dei, divinarumque rerum. Ita autem haec tradimus, ut meminerimus perpetuo, nos elementa tironibus ſcribere, quibus illi ad haec mundi intelligibilis penetralia, ſi amant, quaſi manu ducantur. Quamquam hac in re etiam atque etiam eos rogo, ut veteris effati illius meminerint, *philoſophandum, ſed paucis*. Nam illa demum ſtudia nos totos occupare debent, quae vitae humanae quum privatae, tum publicae felicitatem ſpectant: qua de re a nobis alibi dictum eſt.

ELEMENTORUM
METAPHYSICAE
PARS PRIOR.

Complectens principia Ontoſophiae & Coſmoſophiae.

PRAEFATIO.

§. 1. QUI res Metaphyſicas literis tradiderunt, ita ſunt exorſi, quaſi perfectis omni alio genere doctrinae ſummam in Metaphyſica manum imponerent; ſive contemnentes, tanquam parva, quae prius diſcimus elementa; ſive ad ſuum non pertinere officium opinati; ſeu quod, proximum vero, nullam ingenii ſperantes gratiam, circa res, etiamſi neceſſarias, procul tamen ab oſtentatione poſitas. Ego, cum nihil exiſtimem huic diſciplinae alienum, ſine quo exactum Meſaphyſicum non poſſe fieri conſtat, nec ad ullius rei ſummam, niſi praecedentibus initiis perveniri poſſe, ſciam, Elementa ſcripturus, ad minora illa, ſed quae ſi negligas non ſit majoribus locus, demittere me non recuſabo, nec aliter inſtituendos, & formandos in hac Scientia adoleſcentes ſuſcipiam, quam ſi nihil ejus unquam audiviſſe putem.

§. 2. Igitur Ontoſophiam voco ſcientiam maxime univerſalem circa ens ejuſque proprietates generatim occupatam. Quae definitio eadem pene eſt, quae Metaphyſicae ab Ariſtotele tribuitur (*a*). Ex quo patet prio-

(a) *Lib.* 3. *Metaph. cap.* 1.

priorem hanc, ut vocavimus, elementorum Metaphyſicorum partem, univerſam complecti Metaphyſicam, duaſque, quae ſequentur, tractationes eſſe potius Metaphyſicae particulares. Quidquid ſit, hanc ſcientiam, quam heic adumbramus, plene diſcere poſſumus ex libro ſecundo Johannis Lockii de Intellectu humano, & Ontologia Wolfii, qui quamquam nimis plerumque eſt, & paullo obſcurior; plurima tamen acute detegit, atque ſolide demonſtrat.

§. 3. Henricus Morus (*a*) craſſum errorem eſſe putat, exiſtimare tractationem de Ente ad Metaphyſicam pertinere, quod id Logicae ſit proprium. Qua in re vulgari, & Logicae, & Metaphyſicae notione vir doctus decipitur. Putat nimirum Metaphyſicam circa ſubſtantias incorporeas intelligentes occupari, Logicam vero eſſe artem de notionibus abſtractis diſputandi, qui duo ſunt errores vulgarium Philoſophorum. Conferatur §. 1. Prolegomenων.

§. 4. Coſmoſophiam vero vocamus ſcientiam, quae principia, originem, & ordinem hujus rerum univerſitatis tradit. Ea Coſmogonia vocari etiam ſolet, ſub quo nomine eruditiſſimi Angli *hiſtoriae univerſalis* auctores eam hiſtoriae illi praepoſuerunt. Obſervat autem Brunetius (*b*) Coſmogoniam eandem eſſe cum Theogonia Gentilium; quippe apud quos prima Numina partes Mundi fuerunt. Sed diſtinguenda tamen eſt a Geogonia, quae circa Tellurem noſtram tantum verſatur. Collegit hanc Metaphyſicae partem peculiari opere Wolfius. Sed nemo ſubtilius, & eruditius his de rebus diſputat, quam laudatus Cudvvorthus, qui una opera veterum omnium, & recentiorum ſyſtemata egregie explicat.

DE-

(a) *Ench. part. 1. cap. 2.*
(b) *In Archaeologiis.*

DEFINITIONES.

QUas hic damus definitiones ex communi pene Philoſophorum ſenſu accepimus. Paucorum tantum vocabulorum vulgatas notiones aut omnino delevimus, aut emendavimus, quod eas nec ſatis exactas, & parum ad diſſerendum commodas experti eſſemus. Uno verbo, recordati ſumus Logicae Canonis, *non eſſe in definitionibus a ſenſu literatorum communi abſcedendum*, ita tamen ut non ſimus obliti alterius, definitiones vocabulorum eſſe arbitrarias, licereque a definitione communi diſcedere, ſi minus ſit recta.

CAP. I.

Notiones Rei, Entis, Nihili, Poſſibilis, Impoſſibilis Neceſſarii, Contingentis.

DEFINITIO I.

RES eſt, quodcumque exſtitit, eſt, futurum eſt, aut poſſibile, ſeu ſubſtantia id ſit, ſeu modus.

Scholion. Nullum eſt aliud vocabulum, cui in his Elementis ampliorem notionem adſcribamus, idque ex uſu ipſorum Latinae linguae Scriptorum. Quum autem hucuſque Res, & Ens, quorum vocabulorum notiones nos diſtinguimus, apud Metaphyſicos pro eodem uſurpata ſint, quaeretur fortaſſe ex nobis, qua ratione diſpeſcuerimus. Quibus reſpondemus id factum, ut commodius cogitationes noſtras explicaremus, quae non levis cauſa eſt, cur Philoſophus novas vocabulorum definitiones tradat. Legatur Lockius lib. 3. ubi de uſu vocabulorum egregie diſſerit. Quod ſemel ſub initium adnotaſſe ſit ſatis.

II. Entis nomine intelligimus quidquid exiſtit, ſeu ſubſtantia ſit, ſeu modus. Exiſtentiae autem vocabulum

lum eam excitat notionem, quae ſignificantioribus explicari nequit.

Sch. Ens Latinis, licet ſequioribus, ejuſdem prorſus vis fuit, atque *ὤν* Graecis: apud utroſque enim eſt a verbo ſubſtantivo, ideſt exiſtentiam ſignificante. Quae quoque ratio fuit, qua *Ens* a *Res* diſtinxerimus. Adnotandum tamen eſt Platonicos plerumque vocabulum *ὤν* cum emphaſi adhibuiſſe, eoque tantum ens aeternum, & immutabile ſignificaſſe, ut primum ex Platone, deinde etiam ex Plotino, Alcinoo, aliiſque Platonicis diſcimus: qua ratione Moſi Platonem confert Euſebius (*a*), quaſi eadem ſit notio vocabuli *Jehovah* Moſaici, quo ſe Deus appellat, & *ὤν* Platonici. *Jehovah* certe per *ὤν* ſeptuaginta verterunt, ideſt Platonicos, ut putat Clericus (*b*) Ex quo & illud patet, cur Plato res hujus Mundi vocet *non entia*, nempe *nec aeterna*, *nec immutabilia*: ei enim ſoli ideae aeternae, *ante omnia* ſcilicet, & *extra omnia*, ſunt entia: mundus entium umbris conſtat.

III. Vocabulo nihil duae excitantur notiones, una Entis, altera privationis rei alicujus in Ente illo.

Schol. Vocabulum nihil negativum eſt: *vocabula autem negativa abſentiam idearum poſitivarum explicant*, *velut inſipidum*, *ſilentium*, *nihil*, inquit perſpecte Lockius lib. 2. cap. 8. §. 5. Qui ex. g. dicit, ante conditum mundum erat nihil, notiones duas exprimit, mundi, & abſentiae mundi. Ita quum dico Chymera nihil eſt, obverſatur menti notio Entis, & abſentiae Chymerae ex numero Entium. Ineptiunt igitur, qui definiunt nihilum per vocabulum, cui nulla reſpondet notio, aut qui nihil vocant, quum nihil cogitamus. Scriptores Hebraici *nihili* vocabulo idem plerumque ſignificarunt, atque Epicurei vocabulo *inanis*. Ita Propheta, *extendit Coelum ſicut nihilum*. Et Job, *appendit terram ſuper nihi-*

(a) *Praep. lib.* 11. *cap.* 9. *conferatur & Petavius to.* 1. *lib.* 1. *cap.* 6. *de Theologicis dogmatibus*.

(b) *Ad cap.* III. *Exodi v.* 15.

nihilum : niſi fortaſſis nihili vocabulo aerem intellexerint ex populari loquendi modo.

IV. Poſſibile voco id, quod nec exiſtit, nec certum eſt utrum exiſtet, ſed tantum non repugnat exiſtere, velut hominem integrae valetudinis cras mori: eſſe habitatores in Luna, ſi non ſint.

Schol. Sedulo animadvertendum, ne miſceantur Poſſibilitatis, & Probabilitatis notiones, quod minus prudentes ſaepe faciunt. Nam probabilitas ſpectat rationum, quibus ad aliquid affirmandum, aut negandum impellimur, pondera: poſſibilitas autem ipſam rei naturam. Itaque probabilitas locum habet quum in *Entibus*, tum in *Poſſibilibus*, & *Impoſſibilibus*. Cui errori cauſam dediſſe videtur canon ille Logicorum, *poſſibilitatem eſſe primum probabilitatis abſolutae gradum, quum exiſtentia quaeritur*.

V. Ea non repugnare dicimus, quae ſimul eſſe poſſunt, velut ex datis tribus lineis, quarum duae quomodocumque ſumtae tertia majores ſint, triangulum confici; materiam moveri, cetera.

VI. Repugnare dicimus, quae ſimul eſſe non poſſunt, veluti tres lineas, quarum duae ſunt ſemper tertia minores, triangulum conficere, aut circumferentiam circuli cum quatuor lateribus quadrati conjungi.

Schol. Si quis quaerat, qua Methodo perſpici poſſit, utrum duo, aut plura repugnent ſibi mutuo, necne, is utatur regulis, quas in Logica, dum de uſu ratiocinationis loqueremur, tradidimus. Eae huc redeunt, ut reſolvamus ideas in omnes ſimplices; ut ipſas ſimplices ex omnibus adſpectibus verſemus; ut cum omnibus ideis affinibus comparemus; ut inde ſeparemus, quas ad illas non pertinere putamus; ut ſi res primò non proceſſit, examen iterum inſtituamus; ut utamur aliorum cogitatis, & inventis; ut ſtudeamus mentis capacitati, & acumini, ac judicio augendis; & ut ſimiles Analytices regulas adhibeamus. Poſt quod examen vir prudens facile fortaſſis dignoſcet, res rei conveniat, an adverſetur. Quod ſi ne tum quidem, quod quaerebat, inve-

invenerit, ut ne alterius quaerat moneo.

VII. Futurum voco id quod non ſolum poſſibile eſt, ideſt quod non ſolum non repugnat exiſtere, ſed quod certum eſt ſtaturum, veluti cras oriturum ſolem, homines omnes morituros aliquando. Igitur notio futuri, juxta noſtras definitiones, eſt notio Poſſibilis determinati, atque alicui tempori adſcripti.

Schol. Hinc patet eandem rem uni poſſibilem tantum haberi poſſe, alteri futuram, ſi iſte, non ille certo ſciat aliquando extaturam, quod attente obſervandum eſt dum Scriptores leguntur. Praeterea duae iſtae poſtremae definitiones ob id etiam accurate obſervandae, quod in utraque, & Revelata, & Naturali Theologia magnum habent uſum, dum de ſcientia, voluntate, libertate Dei, rebus ſuapte natura graviſſimis, & valde implicitis, diſputatur adverſus Atheos, Fati potiſſimum aſſertores. Itaque, ut id loco exempli proferam, non ſine gravi ratione quaerunt quidam, ſint ne admittenda hujuſmodi *Poſſibilia* in mente Dei, an omnia ſint *Futura*? Nam ſi admiſeris, cogeris fateri, novas in Deo voluntates eſſe poſſe, quibus poſsibilia evadant futura. Sin vero negaveris, Spinoziſticum Fatum inducere videberis. Quaeſtio eſt graviſsima, & valde perplexa, quam nos tertia parte explicare conabimur.

Sunt qui Futura ad duo quoque genera referunt, ut alia ſint *abſoluta*, alia *conditionata*. Quae diviſio non ſatis ſolida eſſe videtur: etenim quum *Futuri* notio relationem dicat ad mentem praevidentem, quae conditionata *Futura* vocantur vel ſunt plura Futura concatenata cum Poſsibilibus, aut certe mere Poſsibilia. E. G. *pulvis pyrius ardebit*, *ſi ei ignis admoveatur*: ſunt duo Poſſibilia, quae conjunctim intellecta Futurum conſtituunt. Utuntur hac partitione paſsim Theologi quum intricatiſsimas quaeſtiones agitant ſuper Scientia, Decretis, & Providentia Dei. Non hic diſquiram utiliter necne, quae Theologi curae erunt: id ſcio, haec vocabula talia eſſe, quibus nihil realis reſpondeat,

nec

nec in Deo, cujus ſcientia non multiplex eſt, aut varia, ſed unica, & ſimpliciſsima intellectio; nec in rerum natura, in qua nihil fortuiti, nihil vagi, incertique eſt, ſed omnes effectus, & cauſae ſapientiſsime concatenata ſunt.

VIII. Poſsibilium duo ſtatuuntur genera: nam alia quidem abſoluta, & intrinſeca, alia vero relativa, & extrinſeca poſsibilia dicuntur. Ad prius genus referuntur ea, quorum *Eſſentialia* eſſe ſimul poſſunt, ut animal vi ratiocinandi praeditum, figura chiliogona, ſeu mille laterum. Ad poſterius referimus quae non tantum intrinſecus poſsibilia ſunt, ſed etiam extrinſecus, id eſt ex relatione ad certas cauſas, a quibus effici poſſunt.

Schol. Ut id clarius intelligatur, obſervabunt lectores, poſsibilitatis notionem duabus ex fontibus naſci, nempe ex inſpectione *eſſentialium* rei, quae conſtat uniri poſſe, & *potentiae*, qua uniri poſſunt. Illa poſsibilitas intrinſeca adpellatur, haec extrinſeca. Ceterum quum quaeritur poſsibile ne aliquid ſit, primum poſsibilitas intrinſeca perveſtiganda, deinde extrinſeca. Niſi enim ſciatur aliquid intrinſecus poſsibile eſſe, ignoretur oportet, an tanta ſit potentia, ut effici poſsit. E. G. quaeritur an poſsibilis ſit alter mundus, ideſt alter globus terraqueus viventibus ornatus? primum examinabimus intrinſecam poſsibilitatem, deinde extrinſecam, ſeu potentiam cauſae, a qua eſſet producendus. Sed ſi conſtet rem aliquam exiſtere, aut umquam extitiſſe, inde quoque eſſe poſsibilem intellige: *ab actu* enim *ad potentiam*, ut dicitur in Scholis, rite argumentamur.

IX. Impoſsibile vocamus id, quod exiſtere nequit, veluti circulus quadratus, idem ſimul eſſe & non eſſe.

Schol. Eodem modo, quo de notione *Poſſibilis* ſuperius diximus, notio Impoſſibilis naſcitur, vel ex adſpectu eſſentialium, vel ex adſpectu externae cauſae: & inde *Impoſſibilitas intrinſeca*, hinc extrinſeca proficiſcitur. In id autem curae acres intendendae, ut ne

hallu-

hallucinemur in *Impoſſibilibus* ſtatuendis. Nam quoniam mentes noſtrae finitae ſunt & breves, ut non poſſint eſſentias rerum, & relationes plene inſpicere, ita nequeunt dimetiri rerum potentias activas: ex quo fit ut difficillimae ſint certae notiones *Impoſſibilitatis*, quum intrinſecae, tum extrinſecae. Sed non idcirco debemus ad alterum extremum deflectere, ut aſſeramus, nullum eorum, quae nos impoſſibilia putamus, ne hoc quidem, *idem poſſe ſimul eſſe, & non eſſe*, *Impoſſibile* eſſe, quod ſcilicet Deus, qui infinita ſcientia, & potentia praeditus eſt, fortaſſe tanquam poſſibile ſpectat, atque habet, quae opinio Carteſii fuiſſe videtur. Qui enim ſic ratiocinatur, purum in Rempublicam literariam ſcepticiſmum inducit, quum prima eruditionis humanae fundamenta ſubvertat. Itaque ratio hujus portentoſae opinionis inepta eſt: quippe ut obſervatum eſt Nicolao Malabranchio acutiſſimo viro (*a*) quamquam Deus in eo infinite mentibus noſtris praeſtet, quod ille omnia *Poſſibilia*, & *ſimul*, clareque, & diſtincte intueatur, nos pauca clare, atque diſtincte, nec ſimul: plura autem obſcure, & confuſe: at in quibuſdam, quae nos clare, & diſtincte percipimus, veluti nos exiſtere, idem ſimul eſſe, & non eſſe, totum eſſe ſua parte majus, & in quibus idcirco certi ſumus, nullo is pacto nos ſuperat; quia quum certitudo gradus non habeat, ubicunque eſt, eadem eſt: itaut ſi in his cogitationibus in Deo ſit major, noſtra certitudo non erit, quod neſcio an Dei ſapientiae, & providentiae deroget, qui nos ſecundum hos, ita fecerit, ut nihil certi ſcire poſſimus. Quod quum aſſeruiſſet nuper Huetius (*b*) Wolfio jure ſcepticus habitus eſt. Sed de his alibi. Ceterum non male obſervat Clericus (*c*) Carteſium more ſuo effugium illud callide petiiſſe, ne ſententiae ſuae de eſſentia corporis in trina dimenſione, cenſura ab Eccle-

(a) *De Morali*, *& Relig. lib.* 1.
(b) *La foebleſſe de l'entendement humain*.
(c) *Ontologiae cap.* 4. §. 3.

Eccleſia inureretur, ob myſteria euchariſtica, quae ille ita ſarcta tecta ſervabat, aſſerens Deum & impoſſibilia facere poſſe.

X. Impoſſibilia *moralia* vocant Philoſophi, quae quidem ſunt *Poſſibilia intrinſeca*, ſed tamen aut nunquam, aut difficillime uſu eveniunt; aut quae honeſtati, & naturae morali adverſantur, veluti hominem ſanae mentis ſibi gladium inferre, a filio probo patrem cariſſimum occidi.

Schol. Haec definitio in librorum lectione attente eſt recolenda, ne abſurdas, aut falſas aliis ſententias tribuamus. Quod Novatiani tertii ſeculi haeretici fecerunt, qui quum legerent in Evangeliis, eos, qui ſemel reſipuerunt, ſi iterum excidant, non poſſe iterum reſipiſcere, iis ſpem ſalutis ademerunt, ut B. Cyprianus libro de lapſis retulit. Etenim quod ἀδύνατον ibi dicitur, morale tantum eſt, non phyſicum. Spectat etiam huc Politicorum illud, Rempublicam, ſi ad magnitudinis extremum gradum pervenerit, ſtare non poſſe, quod *ſummis negatum ſtare diu*, ut loquitur Lucanus. Moralia haec ſunt Impoſſibilia. Sed haec Critices ſunt.

XI. Neceſsarium exiſtentiae vocamus, quod exiſtentiae ſuae cauſas non habet, cujuſmodi eſt ſolum ens aeternum.

Schol. Vulgatum eſt apud Philoſophos, ens aeternum *neceſſitate naturae ſuae* exiſtere. Quae locutio notionem habet paullo obſcuriorem. Significatur autem non ita eſſe, ut *contingentia*, quae vocant, ut ita exiſtat, ut potuerit non exiſtere, ſed neceſſario exiſtere: quae exiſtendi neceſſitas quum non aeterna ſit, ſed in Entis ejus natura, idcirco naturae neceſſitate exiſtere dicitur. Ceterum, ſi Philoſophi ingenui eſse velint, fatebuntur e, ut intelligere non poſsunt naturam aeternitatis, ita ignorare quale ſit exiſtere neceſſitate naturae. Interim quum hunc loquendi modum Spinoza in Ethica paſſim uſurpet, ut quum ſcribit Deum neceſſitate naturae ſuae intelligere poſſibilia omnia, neceſſitate naturae mun-

dum efficere, neceſſitate naturae ſequi quod optimum eſt, obſervetur, id intelligere, non quod Deus externo Fato ſubjiciatur, ſed quod talis ſit ejus natura, ut illa non poſsint non ita fieri; qua in re Stoicis conſentit. Ita Spinoza ipſe mentem ſuam explicat in primo Ethicae Schol. Sed haec loco ſuo.

XII. Neceſsarium eſsentiae eſt, quod eſsentiam habet immutabilem, quod ſolum aeternum eſt, ut praeclare Plato docet. Nam quaecumque ſunt facta mutabilia ſunt. Sed an neceſſitate naturae ens aeternum ſit incommutabile, itaut nequeat fingi aeternum mutabile, alias. Nam quamquam id Philoſophi omnes fatentur, at re vera ſuis ſyſtematis negare id videntur, dum eorum plurimi materiam aeternam, ſed mutabilem, ſtatuunt.

XIII. Neceſsarium ad *exiſtentiam* dicitur id, ſine quo aliud exiſtere nequit. Ita ſi non exiſtente A, nequit exiſtere B, tum A dicetur neceſsarium ad exiſtentiam τυ B. Demonſtrabimus ſuo loco *Ens aeternum intelligens* eſse neceſsarium ad exiſtentiam mundi, itaut illo ſublato, exiſtere mundus nequeat, quo evertetur purus *materialiſmus*, ut vocant, nempe craſsus Epicureiſmus.

XIV. Neceſsarium ad eſsentiam eſt id, ſine quo eſsentia *Rei* haberi nequit. Vocatur a Wolfio Eſsentiale. (Quod vocabulum retinendum cenſuimus, ob facilitatem, & compendium loquendi: deſtituimur enim his in rebus propriis vocabulis, ob *rerum novitatem*). Ita ſoliditas dicitur neceſsaria ad eſsentiam corporis, aequalitas circumferentiae a centro ad eſsentiam circuli.

Schol. Sunt qui putant Mentem, ideſt cogitationem aeternam, eſſe *neceſſariam ad eſſentiam mundi*, qualis Spinoza, qui mentes ceteras aeternae eſſe modificationes docet. Alii vim activam, & hilarchicam ad eſſentiam materiae neceſſariam faciunt, cujuſmodi Ariſtoteles, Tolandus, Leibnitius: quos loco ſuo examinabimus.

XV. A neceſſario, & intrinſece dependet a B, ſi B
ſit

ſit neceſſarium ad eſſentiam τȣ A, cujuſmodi eſt homo a mente & corpore, triangulum a tribus lateribus, & quaelibet res a ſuis *Eſſentialibus*.

XVI. A extrinſece dependet a B, ſi B tantum neceſſarium ſit ad exiſtentiam τȣ A, non etiam ad eſſentiam. Ita mundus a Deo, & effectus omnes a ſuis cauſis.

Schol. Patet igitur, quid ſit unum ens ab alio intrinſece, aut extrinſece pendere, quod ut attente obſervetur volo, quod inde facilius graviſſimae quaeſtiones ad Coſmoſophiam pertinentes explicentur, totumque Spinozae ſyſtema intelligatur, atque confutetur. Atheus autem iſte paulo aliter haec explicuit. *Quodcumque in ſe exiſtit, & in ſuo, non in alterius rei conceptu intelligitur, a nullo intrinſecus pendere dicit: contra vero quodcumque in alio exiſtit, & per ejus intelligitur conceptum. In prima claſſe ponit ſubſtantiam, in altera ſubſtantiae affectiones.*

XVII. Ens contingens vocant philoſophi quodcumque extrinſecus, & libere ab alio pendet, qualia ſunt omnia facta & poſſibilia, quae *neceſſitate naturae* non exiſtunt, adeoque non exiſtentia intelligi poſſunt. Ita contingens, & neceſſarium opponi dicuntur, ut, quod unum eſt, nequeat eſſe alterum.

CAP. II.

De Relatione, Subjecto, Adjuncto, Subſtantia, Attributo, Modo.

XVIII. Relatio eſt qualiſcumque nexus unius rei cum alia, quae valeat nos una cognita, ad alterius cognitionem ducere. Eſt autem is nexus vel *realis*, vel *moralis*, vel *intellectualis*: ille in ipſa rerum natura eſt, veluti nexus patrem inter & filium; alter opinione hominum conſtat, veluti relatio virum inter & uxorem, inter actiones quaſdam & leges honeſtatis, aut turpitudinis: tertius tandem ſola

cogitatione comprehenditur; atque hujuſmodi ſunt relationes inter diſciplinarum principia, & inde deducta conſequentia; inter ſimilia, quorum unum ab altero non pendet, & id genus alia: quamquam has ad prius ego genus potius retulerim.

Schol. Relativa ſunt hujuſmodi, ut nequeat unum ſine altero cognoſci, quemadmodum Philoſophi tradunt, quod potiſſimum evenit in relationibus *realibus*, quae ubique gentium aeedem ſunt. In *moralibus* autem & *intellectualibus*, quae apud omnes non ſunt eaedem, proverbium illud obtinere nequit. Quinimo monemus, ne relationes iſtae generales cenſeantur. Quod quum quidam non obſervaſſent, aut ex praeſentium, & patriae moribus prava de antiquis judicia ſibi efformarunt: aut ex iis ſyſtematis diſciplinarum, quae ipſi animo conceperant, de ſyſtematis illorum judicarunt: ut inde patet, quod varia recentiorum Philoſophorum ſyſtemata antiquis omnibus communia fuiſſe, ſectatores paulo eruditi conati ſint demonſtrare, ut Burnetus theoriam Telluris. Morus & Raphſon ſpatium, Spinoza, & Tolandus Pantheiſmum, Baelius Manicheiſmum, alii alia. Obſervatum id in Arte Logico Critica.

XIX. In Relationibus diſtinguimus & earum *ſubjecta*, & earum *rationes*. *Subjecta* relationum ſunt illa, inter quae nexus eſt & relatio: nexus ipſe ratio dicitur relationis:

Schol. Paullo aliter Scholaſtici: nam tria diſtinguunt, fundamentum, terminum, & rationem fundandi. *Illud* vocant ſubjectum unde ducitur nexus: *terminum* ſubjectum ad quod nexus: *rationem* id propter quod eſt nexus. Tria haec certe in triplici illo relationum genere (def. 18.) omnino obtinere debent, & acri judicio diſtingui, ut ordine ratiocinemur. Patet autem ex iis quae dicta ſunt, relationem non percipi, niſi perceptis ſubjectis, inter quae eſt, & ratione, propter quam eſt.

XX. Subjectum eſt id cui aliquid adhaerere, vel inhaerere percipitur. Adjunctum vero, quod ſubjecto adhae-

adhaeret, vel inhaeret, veluti tela ſubjectum eſt picturae, pictura adjunctum telae.

Schol. Relativae ſunt ideae adjuncti & ſubjecti: itaque nequit altera ſine altera percipi, ne per abſtractionem quidem, ut Scholaſtici loquuntur. Interim nihil vetat particulatim eas expendere, & ſeparatim de iis diſputare, quod faciunt Ethici dum vitiorum, atque virtutum naturam examinant, quaſi a Mente eorum ſubjecto abſtractam: Phyſici vero dum leges motus tradunt abſtracti a corpore.

XXI. Subſtantia eſt primum ſubjectum ejus, quod eſt, aut fit, quod ita exiſtit, ut intrinſecus a nullo communi ac anteriori ſubjecto, ſed a ſuis tantum eſſentialibus pendeat, ac ſemel poſitum, per ſe eſſe & conſervari poſſit.

XX. Accidens eſt adjunctum ſubſtantiae, quod illius aut eſſentiam, aut exiſtentiam limitat. Itaque eſt aut *qualitas*, aut *modus*: qualitas eſſentiam finit: modus exiſtentiam.

Schol. Nihil tot inter Philoſophos concertationes excitavit, quam non ſatis enucleata ſubſtantiae notio, nec ullae magis contentiones vitae, atque eruditionis humanae interſunt, quam quae de natura verae ſubſtantiae agitantur, quippe quae Deum, univerſitatis rerum naturam, & naturam hominis ſpectant, quod paullo poſt intelligemus. Inter veteres Graecos Philoſophos de Univerſi ſubſtantia diu ita diſputatum eſt, ut qui eorum diſputationes legit, incertior, quam adiit, diſcedat. Fuere qui unam eamque immenſam, & immutabilem primam Univerſi ſubſtantiam, ac fundamentum dicerent, veluti Eleatenſes, & Ariſtoteles. Alii plures ac prope infinitas, ut Democritici. Recentioribus temporibus Scholaſtici, in primis Scotiſtae, Arabibus, ac proinde Ariſtoteli ſimplicius adhaeſerunt: quidam nimis quam par erat, ut ad impietatem uſque aberraverint, velut David a Divinando, Abelardus, Jordanus Brunus, qui hanc primam ſubſtantiam, ſeu materiam Univerſi primam, ut vocant, Deum eſſe pu-

taverunt, quod tandem mortalium omnium teterrimus Benedictus Spinoza integro docere conatus eſt ſyſtemate. Sed Gaſſendiſtae, Carteſiani, ac Newttoniani Democriti quidem ſubſtantias revocaverunt, ſed in ſpatio, ac communi earum fundamento minime convenerunt; quorum quidam nullum eſſe ſibi perſuaſere praeter extenſionem, quam atomi ipſae mole ſua conficiunt; alii, ut Nevvtoniani, immenſum hoc ſpatium poſuerunt, ipſam Dei immenſitarem eſſe rati, qua de re alibi. Leibnitius novam ſubſtantiae notionem, ſubſtantiarumque novam theoriam invenit, qua de re loco ſuo. Generatim vero Lockius (*a*) negat nos ullam claram & diſtinctam ſubſtantiarum notionem habere: nam etſi ſciamus, inquit, eſſe rerum quae ſunt, aut fiunt prima quaedam ſubjecta, at quæ ſunt ignoramus. Id quod confirmari poteſt ex eo, quod graviſſimi Philoſophi ſuper natura primarum Univerſi ſubſtantiarum immane quantum diſcordaverint. Quicumque hinc originem Spinoziſmi factam arbitretur, is rem acu tetigiſſe mihi videtur: nam a materia Ariſtotelis prima, eaque activa, ſeu natura genitrice praedita, veluti per gradus primum ad Arabiſmum, mox ad Pantheiſmum ventum eſt. Confer Schol. definitionis xxiv. Ego ſic cenſeo, ſubſtantiarum realium nos notiones nec claras, nec diſtinctas habere; ſed claram eſſe & diſtinctam abſtractam, & genericam ſubſtantiae ideam. In eo peccare Philoſophos ajo, quod nimis confidenter hanc abſtractam notionem rebus ſingularibus aptant.

XXIII. Eſſentialia entis vocamus ea, ex quibus primum entis eſſentia componitur, queque in entibus ſimplicibus nec ex ſe mutuo, neque ab alio priore pendent intrinſecus, licet in entibus compoſitis ab aliis pendere poſſint. Ita extenſio, ſoliditas, cetera, eſſentialia ſunt corporis.

XXIV. Attributum eſt id, quod licet non ſit primum in eſſentia, in quo ab Eſſentiali diſcernitur, neceſſa-

(a) *Lib.* 1. *cap.* 3. §. 18. & *lib.* 2. *cap.* 23. §. 1. & 2.

ceſſario tamen & intrinſecus provenit ab eſsentia, & ita, ut poſita eſsentia, illud ponatur neceſse eſt, velut diviſibilitas in corpore. Diſtinguitur ab Accidente, quod illud abeſse poſsit, non item attributum.

Schol. Notiones ergo Subſtantiae, Accidentis, Eſſentialis, Attributi, probe ſunt recolendae, & diſcernendae; quod quum plerique non fecerint, dum de Deo, & Mundo philoſopharentur, turpiter ſunt hallucinati. Inde, ut dixi, natus eſt Spinoziſmus. Spinoza parte prima Ethicae ſubſtantiam definit, *per ſubſtantiam intelligo id quod in ſe eſt, & per ſe concipitur*: deinde abuſus ambiguitate τȣ *exiſtere in ſe, & in alio*, quum omnia univerſi entia Deus immenſitate ſua complectatur, intulit Deum tantum ſubſtantiam eſſe, cetera Dei aut attributa, aut qualitates, aut modos. Carteſius (*a*) ſubſtantiam definiverat, *Rem quae ita exiſtit, ut nulla alia re indigeat ad exiſtendum*; quumque cretae res Deo, ut exiſtant, opus habeant, eas non eſſe ſubſtantias eodem loco docuit, voluitque *unicam eſſe ſubſtantiam Deum*: qui & ipſe ambigua illa loquendi ratione, *ut nulla alia re indigeat ad exiſtendum*, deceptus eſt. Adeo verum eſt, non Geometras tantum, ſed Metaphyſicos maxime, dum ab ideis abſtractis ad Naturae res gradum faciunt, turpiſſime hallucinari! Jam Attributum definiit Spinoza eodem in loco, *id quod intellectus de ſubſtantia percipit tanquam ejus naturam conſtituens*. Quumque Deum intelligere non poſſet ſine immenſa extenſione, hancq; haberet *formalem*, & hanc materiam, cujus modi ſint corpora; veluti per gradus ad ſummam hanc impietatem venit, materiam eſſe Dei attributum, corpora Dei modos.

XXV. Dividunt Philoſophi attributorum vocabula in *affirmantia*, & *negantia*. Illa explicant quid res ſit: haec quid non ſit. *Extenſio* in corporibus eſt prioris generis: *impenetrabilitas* ſecundi.

Schol. Monent Logici, ut in inveſtiganda veritate eſ-

 ſen-

(a) *Part. 1. principiorum art. 51.*

ſentiarum, utraque haec attributa inveſtigemus: ita enim paulo clariores notiones earum habere poſſe. Prior tamen eſſe debet affirmantium, quam negantium cognitio. Unde ſcitum illud Philoſophorum, *notionem negativorum ex notionibus eſſe poſitivorum*, quo tantopere uſus eſt Carteſius in demonſtratione, ut vocat, exiſtentiae Dei. Niſi enim ſciatur quid res ſit, intelligi nequit quid non ſit. Vide hujus rei exemplum Logicae lib. 1. cap. 1. dum de natura animae loquimur.

C A P. III.

De Eſſentia, & Natura.

XXVI. Eſſentia eſt forma rei intrinſeca, qua res potius talis eſt, quam talis, eaque poſita eſt in indiviſibili *eſſentialium* & *attributorum* unione. Unionem vero eſſentialium, & attributorum hoc tantum ſenſu voco indiviſibilem, ut nequeat eorum ullum auferri, quin eſſentia immutetur.

Schol. Non ſatis igitur perſpecte Carteſiani eſſentias rerum in una tantum proprietate, ut vocant, ex qua ceterae manare intelligerentur, illa vero ex nulla priore, perveſtigarunt. Nam quamquam quaedam res ita fortaſſe ſimplices ſunt, ut earum eſſentia in uno tantum eſſentiali poſita ſit: at profecto plurimae aliae ſunt, quae quum pluribus eſſentialibus ſint conflatae, non eſt in iis primum quoddam quaerendum, in quo conſiſtat eſſentia. Hinc inſcite eſſentiam corporis in ſola extenſione poſuerunt. Atque inde eſt, quod rerum eſſentiae a nobis maxima ex parte ignorantur, quod nimirum nec omnia rerum eſſentialia, & attributa inſpicere poſſimus, nec eorum unionem ſatis clare intelligere, niſi fortaſſe in rebus Geometricis, & Arithmeticis, in quibus eſſentias plene intelligimus: quippe hae res eſſentias habent ab arbitrio Geometrarum, & Arithmeticorum, ideſt mare nominales ſunt; quum aliarum rerum eſſentiae ſint reales.

XXVII. Eſſentiae vel *reales* ſunt, vel *notionales*, & *nominales*. Illae ſunt quibus reſ ſunt tales: hae notiones rerum vocabulis quibuſdam expreſſae. Pertinent ad eſſentias nominales *genera*, & *ſpecies*.

Schol. Magnum habet in inquirenda veritate uſum haec diviſio, eaque egregie illuſtratur a Lokio (*a*) Quod ut plene intelligatur, recolenda quae in ſuperiori ſcholio ediſſeruimus, quo in loco animadvertimus, eſſentias rerum maxima ex parte a nobis ignorari. Id autem de eſſentiis realibus intelligendum eſt: nam quaenam ſint eſſentiae nominales prolatis vocabulorum definitionibus ſciri poteſt. Quicumque igitur hoc diſcrimen non recte ſervant, dum aſſentias nominales pro realibus habent, falli magnopere poſſunt. Ea certe eſt methodus, qua Benedictus Spinoza Philoſophatus eſt: ex eſſentiis ſcilicet rerum notionalibus tam audacter de rebus ipſis concludit, quam ex ideis Geometricis de natura, & proprietatibus figurarum Geometricarum, quaſi in ſolo mundo intelligibili verſetur. Quis dixerit quot inde errorum monſtra conficiat? (*b*)

Sed, inquit aliquis, an ullae ſunt apud homines nominales eſſentiae realibus amuſſim reſpondentes? Reſpondeo paucos eſſe philoſophos, qui eſſentias ſuas nominales non pro realibus perfecte habeant. Sed ex ſapientium diſcordiis, & eorum *ſenſu communi* diſcimus, vix modorum ſimpliciorum eſſentias nominales haberi poſſe pro realibus, &, ut ego quidem puto, ne has quidam, niſi in pauciſſimis.

XXVIII. Praeterea eſſentiae rerum vel factae ſunt, vel aeternae intelligibiles: hae continentur mente Dei: illae extra Deum exiſtunt.

Schol. Longe neceſſaria erat haec diviſio, ne in ſtatuenda immutabilitate eſſentiarum mirifice hallucinaremur. Nam ſunt quidam, qui eſſentias rerum omnes immutabiles faciunt, dum tamen factas mutabiles ſtatuunt

(a) *Lib.* 3. *cap.* 3.
(b) *Vide Traitè des ſyſtemes tom.* 2.

tuunt, qui intelligi nequeunt, niſi moneant, ſe loqui de eſſentiis intelligibilibus, & poſſibilibus, quae procul-dubio immutabiles ſunt, quum factae eſſentiae omnes ſint mutabiles. Neque aliud intelligebat Plato, dum eſſentias rerum, ſeu ideas, immutabiles ſtatuit, quidquid ideae illae ſint.

XXIX. Vis eſt conatus agendi. Eſt autem vis *viva*, vel *mortua*. Illa cum actione conjuncta eſt, veluti vis flammae, quae ſe agitat: haec in conatu eſt, a quo propter obſtaculum, nulla manat actio, veluti vis penduli immobiliter gravitantis. Utriuſque generis vires exiſtere naturae contemplatione facile detegitur. Nam & in ſeminibus, atque ovis vires eſſe genitales, mortuas tamen neceſſe eſt: & plures eſſe vires vivas oculis ipſis inſpicimus. Inveſtigandae philoſopho igitur per quam diligenter: earum praeterea intenſitates examinandae, tum & conflictus & ex conflictu provenientes effectus. Nemo id felicius feciſſe videtur, quam Newtonus. Sed infinita etiam ſunt his de rebus acutiſſime demonſtrata a Wolfio in operibus philoſophicis. Fatendum tamen eſt nondum in penitiſſimam hanc Naturae partem mortales deveniſſe. Quapropter ingens ſupereſt rerum copia, in qua inveſtiganda cum laude verſari poſſumus.

XXX. Actio ſi ſpectatur prout a cauſa manat *actio* quidem appellatur: ſi vero in ſubjecto, in quo ab externa cauſa producitur, *paſſio* vocari ſolet.

Schol. E. G. quum moveo lapidem eadem motio mei quidem reſpectu actio eſt, in lapide paſſio. Hinc nata eſt diviſio potentiae in *activam*, & *paſſivam*, quarum illa agit, haec excipit. Ceterum haec definitio uſum habet quum in aliis, tum in celeberrima quaeſtione illa, an intellectus activa, an vero paſſiva potentia ſit. Quam dum quidam ut ridiculam contemnunt, non intelligunt ea totam hominis naturam contineri. Nam idem plane eſt atque inveſtigare, exiſtat ne in nobis vis activa cogitationum noſtrarum, quae noſtri propria ſit, an cogitationes in nobis a Deo, aut Anima mundi, tanquam motus in lapide, producantur. Carteſius

ſius prius putavit. Sic enim ille (*a*): *nullam aliam differentiam ſtatuo inter animam, & ejus ideas, quam inter fruſtum cerae, & diverſas figuras, quarum fruſtum illud capax eſt: & quemadmodum diverſas figuras recipere non eſt in cera actio proprie, ſed paſſio, ita etiam mihi videtur, quod paſſio ſit in anima, quod hanc, vel illam ideam recipiat.* Scitum autem eſt Carteſio ideas, & perceptiones unum eſſe. Alterum cenſuit Pythagoras, (*a*) & Stoici, (*b*) ex recentioribus vero Campanella (*c*) praeter ceteros loco ſuo memorandos.

XXXI. Vocamus Naturam vires, ſeu principium activum Entis, dum de rebus phyſicis loquimur: normam vero actionum humanarum naturae lumine promulgatam ab Auctore Mundi, dum de mortalibus diſſerimus.

Schol. Eſt definitio ex communi Philoſophorum ſenſu depromta. Non ſum vero neſcius vocabulum *naturae* cum aliis quoque notionibus paſſim accipi, etiam in Philoſophorum libris. Apud vetuſtiſſimos Philoſophos dupliciter accipiebatur: aut pro vi una, & ſimplici per totam mundi machinam diffuſa, quae vitam, & motum ſingulis mundi partibus impertiretur: aut pro viribus ſingularibus, quibus ſingulae res preditae eſſent. Cum priori ſenſu accipiebant Pythagorici, Heraclitus, Stoici, Speuſippus, fortaſſis etiam Ariſtotales; quippe cujus materia prima omnium formarum progenitrix hac Natura predita eſſe videtur: temporibus vero noſtris Morus, Cudvvorthus, Nevvtonus, aliique, quamplurimi. Cum poſteriori Democritici, Epicurei, atque aetate noſtra Carteſiani, & Leibnitiani, Sed priores inter ſe non conveniunt. Nam Pythagoras Deum ipſum Naturam eſſe voluit,

(a) *Part.* 1. *Epiſtolarum ep.* 115.
(b) *Cic. lib.* 1. *Tuſcul.*
(c) *Senec. ſaepe.*
(d) *Morhofius Polyhiſt. tom.* 2. *lib.* 2. *cap.* 18.

luit, ſi ejus mentem teneamus (a): Stoici Deum quidem, ſed natura igneum, ſeu aethereum: Heraclitus ignem ipſum, aut potius aetherem quendam vivificum: Ariſtoteles nihil diſtincte definit, ſed ratione, & conſilio Naturam inſtructam non negat: Plato animam mundanam induxit, quam *virtutem genitricem* vocat Apulejus (b), eamque ſervire voluit Deo fabricatori. Cudvvorthus licet neget conſilio, & ratione uti naturam, ſenſu tamen, & perceptione inſtructum facere videtur (c). Nevvtonus (d) AEtherem ſubtiliſſimum, quem & ſpiritum alibi vocat, naturae vim gerere opinatur. At illi, qui ſingulis mundi partibus, & membris ſingulas vires activas, ſeu ſimiles, ſeu diſſimiles poſuerunt, has, aut harum ſyſtema, naturam habent. Videri poſſunt quae in noſtra *diſſertatione de principiis rerum corporearum* dicta ſunt. Plerique Philoſophorum Chriſtianorum, qui agnoſcunt, quantum diſcriminis ſit inter Deum, & rerum univerſitatem, illum quidem *naturam naturantem* appellant; hanc *naturam naturatam*. Interim eorum non pauci totam eam vim, quae per univerſitatem rerum diffuſa eſt, a Deo immediate eſſe docent, ſeu potius nullam eſſe in mundo vim activam ſubſtantialem, ſed actiones omnes mundanas a Deo continenter proficiſci. Habet haec ſententia in veteribus ipſis, novelliſque Theologis patronos quoſdam: ſed a Carteſio longe eſt provecta, plurimiſque ab autore Gallico *Des actions de Dieu ſur les creatures* adſerta.

XXXII. Leges naturae vocant Phyſici normas, ſecundum quas motiones in hac rerum univerſitate pro-

ve-

(a) *Vide quae dicta ſunt in diſertatione de principiis rerum corporearum.*

(b) *De dogmate Platonis.*

(c) *In Syſtem. intell. diſſer. de natura genitrice. Vide quae eum in locum obſervat Laurentius Moſhemius.*

(d) *In quaeſtionibus Opticis, & in ſcholio generali principiorum.*

venire ejus auctor Deus ſtatuit: quarum normarum exſiſtentiae ratio ſufficiens non ſit alia, niſi Dei voluntai.

Schol. Eodem ferme modo Graveſandius (*a*) & Muſſchembroeckius (*b*), qui recte monent, has leges ſedulo Naturae ſtudio perdiſcendas. Quin legibus iſtis univerſitas haec facta ſit & ſtet, vix dubium ei eſſe poteſt, qui illud animo recoluerit, & ordine eam factam eſſe, & ſtare; et ordinem intelligi ſine hujuſmodi legibus non poſſe; qua de re commode dicemus.

XXXIII. Leges naturae vocant Ethici normas, ſecundum quas actiones ſuas liberas ut homines conforment, Deus per lumen rationis docet atque praecipit.

Schol. Conſulatur Samuel Puſendorfius (*c*). Sunt vero alii, qui legis naturae moralis nomine non aliud videndur intelligere, niſi primas naturae humanae propenſiones, & naturales impetus. Quo modo quod maris, & feminae conjunctio ut in hominibus, ita in brutis animantibus e naturae propenſione eſt, naturae legem vocant veteres. Item natura ipſa quodlibet animal prolem ſuam amat; ejuſque curam, & tutelam ſuſcipit: id quoque juris eſſe naturalis Juriſconſulti, ideſt Romani Philoſophi, dixerunt. Sed has naturae animalis mechanicas potius leges dixeris, quam morales: qua de re in ſecunda parte dicemus. Sed quidam ſunt, quibus placet, leges naturae eſſe *dictamen rectae rationis de iis, quae agenda, vel omittenda ſunt*. Ita Cumberlandus. Nos dictamine rectae rationis promulgari leges, non effici contendimus. Qua de re dicemus in tertia par.

CAP.

(a) *Inſtit. Philoſoph. Newtonianae* §. 4.
(b) *Elementis Phyſico-Mathematicis* §. 7.
(c) *De jure Naturali, & Gent. lib.* 1. *cap.* VI.

CAP. IV.

De identitate, & diſtinctione.

XXXIV. IDentitas eſt relatio entis ad ſemet immutatum, loco licet vel tempore mutato. Eſt notio abſtracta. Itaque idem dicitur ens illud, in quo nihil immutatum eſt, etſi locus vel tempus mutata ſint.

XXXV. Diverſitas vero eſt relatio entis ad ſemel mutatum, loco vel tempore mutatis. Notio abſtracta eſt. Diverſum ergo eſt, quodcumque ens in diverſis temporibus aut locis mutatum fuerit.

Schol. Identitas, uti & diverſitas, & metaphyſice, & vulgo dicuntur. Metaphyſicos quidem ut ens idem ſit, nedum eſſentia, ſed ne modus quidem variet, neceſſe eſt: at vulgo, ſi eſſentialia ſint eadem, etiam immutatis modis, idem ens dicetur. Quod tum maxime recolendum, quum Scriptores leguntur. Ex. g. Scriptores Apoſtolici paſſim docent, homines mortuos aliquando reſurrecturos. Neceſſe autem eſt, ut iidem homines reſurgant, alioquin non reſurrectio, ſed nova hominum generatio dici deberet. Itaque iidem Scriptores indicant apertiſſime, nos eoſdem reſurrecturos, dum nos faciunt in reſurrectione aut praemiorum compotes, aut poenis obnoxios, ſecundum quod aut juſtam & piam, aut injuſtam & impiam vitam egerimus. Hinc tota vetuſta Eccleſia homines eoſdem reſurrecturos docuit. Sed quum iidem ſacri Scriptores doceant corpora noſtra immutanda eſſe, ſaltem Beatorum, rite deducimus, nos eoſdem non quidem Metaphyſicos, ſed vulgo reſurrecturos. Vide ut egregie eam rem pertractet Origenes contra Celſum lib. v.

XXXVI. Diſtinctio in Scholis quatruplex eſt, Realis, Rationis, Modalis, & Formalis. Realis eſt inter ea, quæ non ſunt eadem, quaeque ſeparatim intelligi poſſunt, veluti tria latera, aut tres anguli in triangulo.

lo. Seu diſtinctio Realis eſt inter *rem*, *&* *rem*, *ens*, *&* *ens*, *ſubſtantiam* & *ſubſtantiam*. Modalis autem eſt, qua modi, & qualitates a ſubſtantia diſtinguuntur.

Sch. Henricus Morus (*a*) exigit in iis, quae realiter diſtinguuntur, ut poſſint ſeparari. Sane recte diſputari poteſt, an omnia, quae realiler diſtinguuntur, poſſint etiam ſeparari, ſeu an ſint diſtinctae res. Metaphyſici affirmant, qui diſtinctionem realem inter ſubſtantiam, & ſubſtantiam ponunt: Subſtantiae enim hoc eſt proprium, ut per ſe conſtare, & exiſtere poſſit. In horam igitur ſententia haberi nequeunt tamquam realiter diſtincta, quae ſaltem *intrinſeca poſſibilitate* nequeunt ſeparari: & quae realiter diſtincta ſunt, ſeparatim quoque exiſtere poſſunt. Monitos vero volumus Lectores, nos de rebus Naturae, ac ſenſibus, & rationi noſtrae ſubjectis loqui. Eas tantum Philoſophia, cujus elementa tradimus, attingit.

XXXVII. Diſtinctio Formalis, quem admodum Scotiſtae ejus primi inventores definiunt, eſt quae intercedit *inter formalitates*, eaque Reali quidem minor eſt, quippe quae inter ſubſtantiam, & ſubſtantiam intercedit; Rationis major, quippe quae inter conceptus ejuſdem rei poſita eſt. Vocant porro *formalitates* quum *eſſentialia* entis, tum attributa. Ex. g. Animus, & Corpus *realiter* diſtinguuntur, cum ſint duae ſubſtantiae: intellectus, & voluntas duo animi eſſentialia, item extenſio, ſoliditas, gravitas tria corporis *eſſentialia*, *formaliter*.

Sch. Scoti doctrina eſt, Franciſcanis pene omnibus probata, acerrimiſque atque diuturnis cum Dominicanis, & Jeſuitis concertationibus firmata, atque longe lateque diſſeminata. Nec vero ſine ratione, in quo ego palinodiam recino, nullo licet beneficio a Scotiſtis affectus: nam clare intelligo, non ita diſtingui duo ejuſdem ſubſtantiae attributa, ſoliditatem Ex. g. & extenſionem, duo corporis ejuſdem attributa, ut duae di-

(a) *In Enchiridio par.* I. *cap.* IV.

diſtinguuntur ſubſtantiae, corpus a corpore, animus a corpore, mens a mente: ea minor diſtinctio eſt, haec major. Itaque quatuor omnino genera diſtinctionum conſtituenda ſunt.

XXXVIII. Diſtinctio rationis eſt quum ea ut diſtincta percipimus, quae diſtincta non ſunt, ideſt quum de eadem re, & ſimplici conceptus diſtinctos, ut loquuntur Scholaſtici, efformamus. Ex. g. ſi dentur tres lineae A. B. C., ita ſitae, ut A ſit perpendicularis lineae B, parallela vero linae C, in A ratio parallelae, & ratio perpendicularis ratione tantum diſtinguentur.

Sch. Quum diſtinctos conceptus de eadem & ſimplici re habere nequeamus, niſi illam aut ex diverſis adſpectibus, aut ex diverſis relationibus ſpectemus, inde recte concluſerunt Scholaſtici, in diſtinctione Rationis non intercedere tantum operationem mentis, ſed aliquid praeterea eſſe in re ipſa, quo diverſi & diſtincti illi conceptus nobis ſuppetant. Quod adeo verum putaverunt Theologi noſtri, ut non tantum Gilibertum Porretanum Pictavienſem Epiſcopum damnaverint, quod attributa Dei realiter diſtingui doceret, ſed etiam eos, qui putabant diſtinctionem attributorum Dei adeo eſſe ſolius rationis opus, ut nihil ex parte rei ipſius cauſa eſſet ejus diſtinctionis, & idcirco mentem hac in re decipi, qualis Eunomius, alique. Interim negare non poſſumus graviſſimis erroribus eos obnoxios eſſe, qui non ſatis diligenter cavent, ne ea ſemper pro realiter diſtinctis habeant, quae ratione diſtincta percipiuntur.

XXXIX. Quae diſtingui poſſunt aut *res* ſunt, aut *vocabula*, aut *ideae*, aut *actiones*. Res diſtinguuntur realiter per ſuas *eſſentias*: vocabula *per ſonos*: ideae per diſtincta, quae referunt, objecta: actiones vero aut a cauſis diſtinctis, aut a temporibus, ſi interruptae fuerint.

Sch. Vocabula, atque ideas diſtinctas quivis facile dignoſcet, ita quidem, ut aut nullae, aut Philoſophi cura vix dignae ea de re quaeſtiones ſuboriri queant. At rerum eſſentias, aut actiones diſtinctas internoſcere

re difficillimum adeo, ut nullibi facilius, & ſolemnius errent minus cauti. Et de eſſentiis rerum realibus ſuperius dictum. De actionibus pauca exempli cauſa. Nemo eſt qui non continenter praedicet, motiones, & perceptiones actiones eſſe natura ſua diſtinctas: at, confidenter dico, ſi importune acutiſſimos Philoſophos efflagitaveris, qua in re differant actiones illae, iique ingenui eſſe velint, laborabunt, ſeque fruſtra torquebunt. Praeterea Philoſophi nondum ſatis intelligere potuerunt, una ne ſit immenſa per univerſum actio, quae in variis ſubjectis determinetur, an plures, & diverſae in pluribus diverſiſque univerſi rebus, quae vita aliqua, & actione agitantur; idcirco quod actionum ipſarum naturas non ſatis diſtinguere potuerunt, nec inde rite de principiis, ſeu viribus activis ratiocinari. Hinc plerique principium quoddam hilarchicum, & plaſticum ſtatuerunt.

XL. Contraria vocamus, quae ſeſe mutuo deſtruunt, uti exiſtere & non exiſtere, rotunditas & quadratum. Res autem Scholaſticis contradictionem involuere dicitur, ſi, ut exiſtat, ex contrariis conſletur oportet, qualis eſſet circulus quadratus, eſſe unum & diverſa, & hujuſmodi alia.

CAP. V.

De uno.

XLI. ENs dicitur unum quum reſpectu ſui, tum quoque reſpectu aliorum. Reſpectu quidem ſui, quum aut ſimplex eſt, aut ejus eſſentialia & attributa ita juncta ſunt, ut in unam eſſentiam atque naturam confluant. Reſpectu vero aliorum, quum ab iis diſtinctum eſt & ſegregatum.

XLII. Eſt praeterea & unum ſimplex, & unum compoſitum. Illud eſt cujus nullae ſunt partes realiter diſtinctae: Hoc vero cujus aliquot ſunt partes, cujuſmodi ſunt corpora omnia. Compoſitio autem unius,

quemadmodum Scholaſtici Philoſophantur, eſt aut Phyſica, aut Metaphyſica, aut Logica. Illa eſt partium realiter diſtinctarum, atque a ſe invicem ſeparabilium, qualis eſt in corporibus, Metaphyſica eſt ex *eſſentia* & *exiſtentia*, atque ceteris proprietatibus *formaliter* diſtinctis, qualis ſecundum hos Philoſophos in omnibus entibus factis, in quibus eſſentia ab exiſtentia *ratione* ſaltem diſtinguitur, proprietates vero, ſeu attributa, *formaliter*. Logica eſt ex *genere*, & *differentia*, quae quum ſint notiones mentis, quas Logica ſpectat, *logicam* conſtant compoſitionem.

Sch. Infinitas hoc in loco Philoſophi gerras germanas effutiant, quas lubentiſſime iis integras dimittimus. Illud non penitus omittendum, quod de origine notionis *Unius* diſputant. Unitatis notionem innatam eſſe contendebat Plato; idque paſſim Plotinus, & Auguſtinus repetunt. Et Auguſtinus quidem eo argumento uſus eſt, quod quaecumque ſenſibus percipimus, compoſita ſint, & multiplicia. Noſter Doria totus in hoc eſt, ut oſtendat congenitam nobis eſſe *unius* ideam, eamque ſcientiae noſtrae prima continere ſemina. Sed vereor ut iſti aut haec intelligant, aut, ſi intelligant, ſolide demonſtrare poſſint. Nam primum notio entis *Unius compoſiti*, aut unius *reſpectu aliorum*, a ſenſibus omnibus, oculis potiſſimum, atque tactu provenire poteſt, uti prolixe probat Lockius. Deinde Unius ſimplicis notio cur a ſimplicibus modorum ideis, aut *abſtractione*, & meditatione menris confici non poſſit, nondum videmus. Praeterea ſi *Unius* idea ingenita nobis eſt, eaque ipſa Dei idea eſt, ut Doria putat, intelligere non poſſumus, quid ſit quod de natura hujus ideae & Dei nihil hucuſque clari, & diſtincti cogitari a nobis potuerit. Tandem quae ratio nos ſubiget, ut hac in re aliorum potius auctoritati credamus, quam intimo noſtri ſenſui, & experientiae? Refragantur certe omnes Logicae canones.

XLIII. *Unitatis* notio eſt ex notionum abſtractarum numero, exprimitque id, quo ens eſt Unum.

Sch. Generatim monemus, ut Philoſophi diligenter

veant, ne ex abſtractis notionibus res ipſas aeſtiment, turpiſſimeque hallucinentur. Appoſite enim monet Joannes Clericus in Logica, ex hoc permultos, eoſque graviſſimos errores Scholaſticos admiſiſſe, quod neſcirent ſatis ab ideis illis abſtractis ſibi cavere. Dici idem de Geometris, & Metaphyſicis poteſt, dum res phyſicas attingunt. Exemplo ſit hic idem Spinoza, ad cujus errores in hoc libello refellendos aggreſſi ſumus. Is in impium *unius ſubſtantiae mundanae* errorem inde perductus eſt. Omnia ſcilicet entia, hoc ipſo quod exſiſtunt, in notione *entis* conveniunt; ideſt unum ſunt *ens abſtractum*. Sed ille huic notioni ens reale unum, infinitum, ſimplex reſpondere putavit. Hinc vero in Pantheiſmum recta ruit, nempe perridiculo Sophiſmate abuſus. Animadvertere debuit hoc Bullenvillierius, qui ſub initium Analyſeos ſyſtematis Spinoziſtici tanta diligentia argumentum iſtud adornavit. Sed ex eadem ſcaturigine emerſerant ideae Platonis per ſe ſubſiſtentes, communes, ingenitae, immutabiles. Inde nata Ariſtotelis, & Arabum *materia prima*, una itidem, immenſa, ſimplex, intelligibilis tantum. Inde quoque Scotiſtarum univerſalia, ut vocant, *in eſſendo*.

XLIV. Totum eſt *unum compoſitum*: Partes ſunt ea plura, ex quibus totum aliquod componitur. Relativae ſunt igitur *totius* & *partis* notiones, ita ut quemadmodum *totum* intelligi nequit ſine partibus, ita pars non dicatur, niſi *totius* reſpectu.

Sch. Notiones *totius* & *partis* probe expendendae: inde enim graviſſimae quaeſtiones pendent, uti poſtea dicemus. Illud in preſentia obſervandum, quod quoniam *totum* dicitur ex relatione ad compoſitionem, pars vero ex relatione ad alias, quibus fit totum, dum examinatur an ens aliquod *totum* ſit, an vero *unum ſimplex*, perpendendum eſt, quaenam ſit partium aliarum natura; nempe realiter ne diſtinctae ſint, poſſintque ſeparari, an vero ratione tantum. Nam partes *realiter* diſtinctae & ſeparabiles habeant diſtinctam eſſentiam oportet; non vero partes ratione tantum diſtinctae. At-

que hinc pendet graviſſima illa quaeſtio, an ſpatium vacuum Epicureorum & Nevvtonianorum habendum ſit tanquam ens ſimplex, cujus nullae ſint partes *realiter* diſtinctae, licèt intelligantur, ut Morus (*a*) & Clarkius contendunt, an vero ens ex aliis ſimplicibus compoſitum, quae ſint intrinſece (ut putat Hartſoeker (*b*) tantum ſeparabilia, non vero extrinſece.

XLV. *Unum* porro Philoſophi in *univerſale* quoque, & *ſingulare* diſpeſcunt. Univerſale ad quatuor ſumma genera referunt, nempe ad *ideas*, *verba*, *actiones*, *res*. Idea univerſalis eſt quae quum ſit una, plura tamen refert objecta. Vocabula ſunt univerſalia, quum plures eodem tempore ideas ſignificant. Actio univerſalis eſt ſi una eademque in pluribus ſubjectis ſit: Res tandem eſt univerſalis ſi & una ſimul ſit & multiplex. Singulare vero eſt, quod unum eſt, & ad nulla alia pertinet, atque ut in ſe indiviſum eſt, ita ab omni alio diſtinctum, quemadmodum Scholaſtici loquuntur. Singulare individuum quoque appellatur.

Sch. Ad ravim uſque de univerſalibus diſpurarunt Scholaſtici. Recentiores Philoſophi ineptas haſce, & ſupervacaneas eſſe putant diſputationes. Itaque Morus *inſulſiſſimam* vocat entis diviſionem in *Univerſale*, & *Singulare*, quod ſcilicet quaecumque exiſtunt ſingularia ſint, univerſalia vero nihil ſint, niſi *rationes quaedam logicae*, & *modi intelligendi*. Quae profecto vera ſunt. Sed quum graviſſimi Auctores recentioreſque Philoſophi *naturam* quandam, & *ſubſtantiam* univerſalem poſuerint, eaque quaeſtio cum natura Dei conjuncta ſit, non eſt certe negligenda, ſed potius quam diligentiſſime pertractanda.

XLVI. Huc etiam ſpectant *genera*, & *ſpecies*. Genus Philoſophis definitur, *unum* quod in pluribus *univerſalibus* integrum eſt, ſeu quod ad plura *univerſalia*

(a) *In Ench. par. prima cap.* 3. §. 4.
(b) *Cours de Phyſique lib.* 1. *cap.* 1.

ſalia pertinet. Species quae ad plura ſpectat ſingularia,

Sch. Facile eſt noſcere genera, & ſpecies ad eſſentias nominales, non vero reales pertinere, niſi in eorum fortaſſis opione, qui naturam aliquam, & ſubſtantiam univerſalem ſtatuunt. Itaque ſpecies eſt perceptio plurium ſingularium ejuſdem aut ſimilis naturae: genus vero plurium ſpecierum ſimilium perceptio; quemadmodum ratiocinatur Lokius lib. 3. cap. 3. §. 12. & 13.. Vide quae ſunt a nobis dicta in ep. ad Conti.

XLVII. Perſona eſt individuum rationale.

Sch. Id quo ens eſt individuum vocatur in Scholis *principium individuationis* perſonae, *perſonalitas*. Inter eſt autem plurimum notionem perſonae claram, & diſtinctam habere in re Theologica pertractanda; qua in re quum Theologi Chriſtiani non ſatis inter ſe conveniſſent, quot turbas excitarunt de Trinitate, & Jeſu Chriſto ſervatore noſtro diſputantes? quod interim etiam moneo eſt, ne dum de perſonis divinis loquimur, perſonae notionem ex rebus noſtris accipiamus, ideſt pro *individuo rationali*, cujus natura ab aliorum naturis diſtincta ſit, & ſeparata: nam eam ob cauſam decepti Photiniani, & Sociniani Trinitatem divinam ut rem *contradictionem involuentem* rejecerunt. Appoſite Beatus Thomas (a) *aliud eſt*, inquit, *quaerere de ſignificatione hujus nominis perſona in communi, & aliud de ſignificationae perſonae Divinae. Perſona enim in communi ſignificat ſubſtantiam individuam rationalis naturae. ut dictum eſt: individuum autem eſt quod eſt in ſe diſtinctum, ab aliis vero diſtinctum. Perſona igitur in quacumque natura ſignificat id quod eſt diſtinctum in natura illa, ſicut in humana natura ſignificat has carnes, & hæc oſſa, & hanc animam, quae ſunt principia individuantia hominem: quae quidem licet non ſint de ſignificatione perſonae in communi, ſunt tamen de ſignificatione perſonae humanae. Deſtinctio autem in divinis non* C 3 *ſit*

(a) 1. *par. q.* 29. *art.* 4. *in corpore*.

ſit niſi per relationes originis, ut dictum eſt ſupra. Relatio autem in Divinis non eſt ſicut accidens inhaerens ſubjecto, ſed eſt ipſa divina eſſentia: unde eſt ſubſiſtens, ſicut eſſentia Divina ſubſiſtit . . . . Perſona igitur Divina ſignificat relationem ut ſubſiſtentem. Ex mente igitur Divi Thomae tres divinae perſonae ſunt *unius eſſentiae & ſubſtantiae tres relationes ſubſiſtentes*.

CAP. VI.

De Potentia, & Cauſis.

XLVIII. POtentia eſt vis ſeu facultas agendi, qualis vis cogitandi, aut vix motrix.

Sch. Activas tantum potentias ſpecto: nam paſſivae, quae dicuntur, potentiae, improprie ita appellantur. Potentias ex actione tantum inveſtigamus, ita nempe ut nedum ex data actione concludimus dari vim activam, ſed etiam ex data *natura*, aut *intenſitate* actionis, naturam, aut perfectionem potentiae activae detegere conamur. Nec tamen ſatis feliciter. Etenim quamquam actiones plurimae in hoc univerſo aut ſenſui, aut conſcientiae noſtrae pateant: tamen, ſi ingenui eſſe velimus, fatebimur, omnium activarum virium naturam ſeu eſſentiam nobis ignotam eſſe, & vix conjectura attingi. Quae cauſa eſt, cur in maxima circa rerum principia, & ſtructuram ignorantia verſemur. Legatur Lokius lib. 4 cap. 3.

XLIX. Ratio ſufficiens eſt id unde intelligitur cur aliquid ſit, aut tale ſit. Eſt autem ratio ſufficiens *exiſtentiae*, *eſſentiae*, relationis &c.

Sch. Infinitum pene uſum, & abuſum rationis ſufficientis fecit nuper vir adprime doctus Gotofredus Leibnitius, quum in Theodicaea, tum in variis monumentis, quae leguntur in Actis Lipſienſibus, & in reſponſionibus ad Virum doctiſſimum Samuelem Clarkium in opere Amſtelodami an. 1740. Gallice edi-

to

to (*a*). Ceterum videri poteſt hac in re temperantior Leibnitius ſi Wolfio comparetur, qui in octo tomis in 4. rerum Metaphyſicarum meras crepat rationes ſufficientes, plerumque ſine ulla ratione ſufficiente. At quod hujus axiomatis primus uſum feciſſe Leibnitius Wolfio dicatur, id vero eſt, in quo aut affectu decipitur, aut veterum Philoſophorum, Platonis (*b*) potiſſimum & Ariſtoselis, monumentorum imperitiam patefacit.

L. Principium vocant Philoſophi, quod in ſe continet rationem ſufficientem alterius rei. Quum autem haec ratio eſſe poſſit, vel *existentiae*, vel *eſſentiae*, vel *ordinis*, vel *ſcientiae*, hinc principia exiſtentiae, eſſentiae, ordinis, ſcientiae.

Sch. Exg. Deus eſt primum & liberum principium exiſtentiae mundi. Atomi, & vires motrices ſunt principium intrinſecum mundi corporei. Principium ordinis eſt id, unde ordo aliquis pendet. Uti ſcientiarum principia ſunt quae axiomata ſeu certa pronunciata dicuntur.

LI. Cauſa eſt principium activum exiſtentiae alterius a se rei.

Sch. Plurima Philoſophi cauſarum genera dividunt: nam aliae ſunt *primae*, aliae *ſecundae*, aliae *immediatae*, aliae *mediatae*, aliae *proximae*, aliae *remotae*, aliae *adaequatae*, aliae *inadaequatae*, aliae *Phyſicae*, aliae *morales*. Cauſa *prima eſt* quae quum ſit aeterna, ipſa ſe movet, nec ab altera aut pendet, aut determinatur, cujuſmodi Deus. Secunda eſt quae quum aeterna non ſit, alterius prioris vi indiget, ut ſit, & ut conſerverur. *Immediata* eſt inter quam & effectum nulla eſt media: *Mediata* vero ſi alia intercedat. *Adaequata* eſt quae ſola effectum producit, *inadaequata*, quae non ſola. Phyſica eſt, quae actione ſe in effectum exſerente agit: Moralis, quae praecepto, conſilio, exemplo.

(a) *Recueil de diverſes peces ſur la Philoſophia la Religion naturelle &c. Par Mrs Leibniz &c.*

(b) *Legatur Timeus.*

LII. Fatum generatim eſt omnium mundi cauſarum & effectuum connexio, ut altera ab altera pendeat, ac nulla in parte concatenatio abrumpi poſſit.

LIII. Quadruplex fatum conſtituit Leibnitius in Theodicea, 1. Democriticum. 2. Stoicum. 3. Spinoziſticum 4. Chriſtianum, vocabulo *fati* in meliorem partem hic flexo. Sed quintum addi poteſt, miſtum ex divino & materiali, quod quia Platonici conſtituiſſe videntur, Platonicum dicere poſſumus.

Democriticum eſt *αναγγη υλικη*, neceſſitas & fatum materiae: neceſſaria ſcilicet & bruta ſeries effectuum & cauſarum omnium ab aeterno ex neceſſitate naturae materiae ipſius nunquam interrupta fluens.

Sch. Democriti ſententia fuit, atomos aeterno & neceſſario motu per inane infinitum percitas, neceſſariis, ſeu mechanicis quibuſdam motus legibus omnia conflare. Id illi erat & providentia, & fatum. Legatur Laertius libro nono, & Stobeus in Ecloga Phyſica Capite oct. Hoc fatum generatim tenuit Epicurus, aut ſaltem Lucretius, etſi videri velit, atomorum declinatione inducta, caſum induxiſſe: qua de re inferius.

LIV. Fatum Stoicum eſt non ex materia, nec ex natura Dei per *eſſentialem emanationem*, in quo a Democritico, & Spinoziſtico differt, ſed a voluntate Dei neceſſaria & ineluctabilis rerum ſeries. Hoc fatum *προνίαν* providentiam vocant Stoici (*a*).

Sch. Non ignoro de Stoicorum fato in diverſa abire viros eruditos. Lipſius (ut mittam vetuſtiores) Stoicorum fatum idem eſſe cum providentia Chriſtianorum opinatur (*b*). Scilicet noluiſſe Stoicos quidquam libertati divinae contrarium Fato ſuo ſtatuere, ſed eo vocabulo immutabilitatem, & *neceſſitatem moralem*, ſeu *hypotheticam*, ut vocat Beatus Thomas, voluntatis divinae

(a) *Vide Cicer. lib.* 1. *de nat. Deorum*, *& S. Aug. de Civit. lib.* v. *cap.* VIII.

(b) *In phyſiologia Stoica lib.* 1. *diſſ.* 11.

vinae ſignificare voluiſſe. Contra Thomaſius fatum Stoicorum merum eſſe Atheiſmum putat, ideſt fatum eſſe Spinoziſticum, quod Stoici Deum quaſi ex mente & corpore mundano conflatum docuerint, ac neceſſitati phyſicae naturae ſuae ſubjectum (a). Ego quantum ex veterum Stoicorum libris colligere potui, non dubito, primum, quin Stoici Deum univerſorum auctorem effecerint. Deinde quin in Deo aeternum quoque ſtatuerint mundum intelligibilem 3. quin crediderint Dei voluntate mundum illum mutari non poſſe, quod is immutabili Dei intelligentia contineretur. 4. Quin legibus mundi intelligibilis Dei voluntatem fecerint ſubjectam. 5. Quin omnia in hoc mundo eodem immutabili ordine provenire docuerint, quo in intelligibili continentur. Poſſem haec plurimis veterum Stoicorum locis probare, ſed legatur Seneca (*b*) & Tullius de Fato. Caeterum neceſſitati ne phyſicae, an morali Deum ſubjectum crediderint, id mihi liquidum non eſt. Agnoſco ita locutos eſſe, ut phyſicae neceſſitati Deum obnoxium putaſſe non pauci ſuſpicarentur. Sed erat procul dubio in Stoicorum phraſi neſcio quid emphatici & poetici, quod alias obſervavi.

LV. Fatum Spinoziſticum eſt ſeries eadem aeterna & neceſſaria, ſed quae *emanatione eſſentiali* fluit ex natura Dei ab aeterno, & neceſſario.

Sch. Spinoza docet unam tantum dari ſubſtantiam (*c*) eamque aeternam (*d*), & ex infinita cogitatione & extenſione conflatam (*e*), eamque eſſe Deum (*f*), alias vero res eſſe modificationes attributorum Dei (*g*), ideſt cogitationis & extenſionis, eaſque fieri ex neceſſitate

(a) *De Exuſtione mundi Stoica diſſ.* 13.
(b) *Qq. Natur. lib.* 2. *c.* 35. & 38. & *de prov. cap.* 5.
(c) *Eth. pr. p. prop.* 5.
(d) *Ibid. prop.* 6.
(e) *Part.* 2. *prop.* 1. & 2.
(f) *Part.* 1. *prop.* 14.
(g) *In coroll. prop.* 25. & *alibi paſſim*.

tate naturae Dei (*a*) ; & ſolis naturae divinae Legibus (*b*), & neceſſario (*c*). Haec doctrina ut longe differt a Stoica, ita Ariſtotelicae multa ſimilia habet. Itaque Belius (*d*), & Walchius (*e*) Ariſtotelem praeiviſſe Spinozae cenſent. Sed de Spinoziſmo ante Spinozam legatur diſſertatio Buddei.

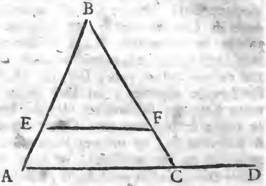
I. Ex eadem officina impietatis, unde Spinozae libelli, prodiit *ars ratiocinandi*, neſcio quo Kuffelaero authore. Is in eo quidem opuſculo Logicam docere videri vult, ſed, ut ego puto, Spinoziſmum circumlitum licet, propagare. Ac principio Spinozam a teterrimo dogmate, Mundum eſſe Deum, velut ab impacta calumnia, defendere ſtudet: ſed tam deridiculis interpretationibus, ut me pudeat hujuſmodi patroni. Tum Spinozae praecipua dogmata, de Deo & Natura, ita explicat, ut quemadmodum ego puto verbis diſcrepans, re cum Spinoza ſuo conſentiat. Interim quum Author iſte nec Philoſophiae ſit imperitus, & Spinozae familiaris, quem alium ei advocatum dare poſſumus? Audiamus ergo hunc, ut ſi & is cauſa excidat, nihil amplius teterrimo homini patrocinii ſuperſit, deſinantque ſtulti ejus admiratores clamare, minus ejus dogmata a nobis intelligi.

II. Oportet autem ut inde rem totam repetamus, unde & hic exorditur, ideſt paulo altius. Exorditur autem ab iis definitionibus, ex quibus totum videtur Spinozae ſyſtema profluere. Explicat principio, quid ſit *contineri in alio immediate, quid mediate*, Ait id contineri in alio immediate, quod ejus eſſentia comprehenditur, non quod ab illa profluit. Ita (nam hoc exemplo utitur) duo latera cujuſcumque trianguli eſſe tertio majora, immediate in eſſentia trianguli continetur;

quod

(a) *Prop.* 16.
(b) *Prop.* 17.
(c) *Ibidem prop.* 33.
(d) *In dict. art. Ariſt.*
(e) *De atheiſmo Ariſt. In parergis academicis pag.* 298.

quod ſcilicet, iuquit, (*a*) *ad hanc proprietatem intelligendam non opus habeam conſiderare affectionem quamdam, qua mediante hanc proprietatem triangulum continet . . . . Eodem modo in eſſentia trianguli immediate continetur proprietas, quod tres ejus anguli ſint duobus rectis aequales: item quod majus latus majorem angulum ſubtendit . . . . Si vero conſidero, quod uno trianguli latere, ut A C, producto verſus D, externus angulus D C B utrolibet interno & oppoſito major eſt, tum dico hanc proprietatem non immediate, ſed mediate in eſſentia trianguli contineri; quatenus ſcilicet ad hanc trianguli proprietatem intelligendam*

non ſufficit triangulum ſimpliciter conſiderare ut triangulum, ſed opus habeo conſiderare triangulum hoc vel illo modo affectum, nempe quatenus hic habet unum ex lateribus, puta A C productum, adeo ut haec productio ſit medium per quod cognoſco hanc trianguli proprietatem, ſine qua illam nullo modo cognoſcere poſſem . . . Rurſus ſi conſideremus rectam E F eſſe parallelam uni laterum, nempe ipſi A C, & inveniamus proprietatem hanc, quod latera B A, B C ſint proportionaliter ſecta in E F, dicemus hanc proprietatem in eſſentia trianguli contineri mediante hac linea parallela, vel prout tali vel tali modo triangulum affectum, vel modificatum eſt.

III. Non male haec quidem. Sed videamus utrum ad rem eam quadrent. Pergit itaque, ac expedire conatur, quid ſit τὸ *mundum in Deo contineri* (*b*): ait ea ver-

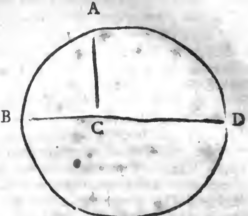
(a) *Pag.* 100.
(b) *Pag.* 102.

verba ſignificare *modum quo Dei attributum aliquod certo ac determinato modo exprimit* : *ſeu nos jam concipere Deum non immediate & ſimpliciter*, *prout eſt Ens ſumme perfectum*, *omneſque perfectiones continens*, *ſed nos cognoſcere Deum certo atque determinato modo*, *ſeu mediate*, *mediante ſcilicet ejus operatione*, *qua Mundum produxit*, *& in ſe continet*, *& per opera ſua*, *juxta illud*, Cœli enarrant gloriam Dei. Nempe ſi recte accipio, Mundus ita mediate in Deo continetur, ut poſterior illa trianguli proprietas in triangulo. Sed Kuffelaerum rogaverim, ut miſſis ambagibus reſpondeat rotunde, mundus hic, cujus nos exigua ſumus pars, Dei ne effectus eſt, ab eo diſtinctus & diverſus, an Dei ipſius modificatio, ideſt unius aeternae ſubſtantiae interior emanatio, ac proinde unius & ejuſdem cum Deo ſubſtantiae? Quo modo, ſi ſcriptum ſit, ex infinita linea nata eſſe infinita triangula, id ita ne intelliget, ut linea haec ſua vi ac potentia triangula illa produxerit, nihil ex ſe & natura ſua in illa derivans, an vero ita ut ipſa ſic ſe conformaverit, ut ex ea extiterint? Neque enim eodem modo in linea illa haec triangula continentur, quum aſſeritur primum, quo, quum alterum dicitur. Primo ſcilicet modo *eminenter* tantum, altero etiam *formaliter*. Primo modo effectus ſunt ejus lineae : altero modificationes. Quid ergo Kuffelaerus? Si poſteriori modo concipit Mundam in Deo contineri, ac inde emanare, naturam rerum cum Deo ejus Creatore faede perturbabit, quod is ipſe exſecratur in Spinoza (*a*). Si priori, Spinozae patrocinium deſerat oro. Nam Spinoza ſic perpetuo loquitur, ut Mundi partes attributorum Dei modificationes habeat. Obſcura, ait, haec eſſe. Quaſi vero ignotum ſit, has eaſdem poſitiones ex toto Spinozae ſyſtemate ſequi. Unam ille ſubſtantiam mundanam eſſe diſerte ſcribit : hanc eſſe infinitam : hujus cetera eſſe emanationes & modificationes. Non video quid haec obſcuritatis habere poſſint.

IV. Tor-

(a) *Pag.* 113.

IV. Torquetur ſcilicet Kuffelaerus, ac iterum ad ambages redit. Nempe veretur palam proferre. Exemplo utitur geometrico (a). *Conſideretur*, inquit, *circulus* A B D, & notum *eſt, eum obtinere hanc inter ceteras proprietatem, ut quadratum quod fit ex recta, quae ex quolibet circumferentiae puncto perpendiculariter in diametrum dimittitur, aequale ſit rectangulo, quod fit a ſegmentis diametri: ut in appoſita figura, quadratum quod fit ex recta A C aequale eſt rectangulo, quod fit ex ſegmentis B C, & C D. Deinde haec proprietas eſt ejus conditionis, ut ea poſita, vel ſublata, circulus ponatur, vel tollatur: & contra, poſito vel ablato circulo, ea erit data, vel ablata. Ex quo diſcimus hanc proprietatem ad eſſentiam circuli pertinere, & conſequenter quandiu circulus erit, tandiu proprietas iſta in eo continebitur. Interim diligenter notandum eſt, quod licet haec proprietas in eſſentia circuli contineatur, non tamen ad eſſentiam circuli pertinet, ut rectae A C, B D in eo unquam ducantur, ſeu ut quadratum ex A C & rectangulum ex B C in C D, vel ſimilia unquam conſtruantur.*

V. Quorſum haec evadent? Jam, inquit, (b) *conferamus nos cum debili hac noſtra ſimilitudine ad eſſentiam divinam: de qua omnes concedunt, eam eſſe tam amplae extenſionis, ut nihil in rerum natura ſit, ſuit, vel erit, quod*

(a) *Pag.* 105.
(b) *Pag.* 106.

quod ab ea non dependeat, *ſeu ex ea non EMANET*, *hoc eſt*, *quod omnia*, *quae ſunt*, *in Deo ſint*, *&* *quod nihil ſine Deo nec eſſe nec concipi poſſit*. Kuffelaero dabunt omnes, ex Deo omnia *pendere*; *manare* vero ex Deo omnia, intrinſeca ſcilicet emanatione, nemo unus. Nam quae intrinſecus alicunde manant ejuſdem cum illo ſubſtantiae & naturae ſunt: Mundus autem ejuſdem ſubſtantiae & naturae cum Deo eſſe non poteſt. Sed pergit Kuffelaerus *deinde quoque omnes concedunt*; *Eſſentiam divinam & eſſe*, *& fuiſſe & fore ſemper immutabilem*, *hoc eſt nihil unquam poſſe ad eam accedere*, *vel ab ea decedere*. Et hoc omnes dant, atque inde conficiunt perſpicue, nihil, quod mutabile ſit, & contingens, ad divinam Eſſentiam pertinere poſſe. Jam concludit. *Quibus praemiſſis*, *ſequitur*, *Mundum in ſtatu*, *in quo eſt*, *dependere a Deo* (nempe extrinſece, velut a cauſa procreatrice & conſervatrice Mundum pendere a Deo, id tandem conficitur ex praemiſſis, non id, quo evadere vult Kuffelaerus) *hoc eſt*, *quod contineatur in Eſſentia divina aeque fere ac aequalitas inter quadratum ex A C*, *& rectangulum ex B C & C D continetur in eſſentia circuli* B A D. Vereor ne aequo nimius hoc geometrico exemplo abutatur perſonatus homo, Addit enim; *& quemadmodum illa aequalitas ſemper in circulo contenta fuit*, *& erit*, *licet rectae memoratae nunquam ductae fuiſſent*; *eodem fere modo eſſentia mundi ab omni aeternitate in Deo fuit contenta*, *& ex ea emanavit*, *atque in aeternum in eo continebitur*. Proprietas illa trianguli *eminenter* tantum in triangulo continetur, non *formaliter*. Nihil vetat eodem modo aſſerere, eſſentiam mundi *intelligibiliter* tantum & *eminenter* in Deo contineri: ac ita revera continetur. Sed non id eſt, niſi toto Coelo aberro, quod ſibi vult Kuffelaerus. Scilicet hunc in modum proſequitur. *Denique quemadmodum ad eſſentiam hujus aequalitatis non pertinet*, *ut linea perpendicularis unquam de facto in diametrum dimittatur* . . . . *eodem ferme modo eſſentia mundi fuit ab omni aeternitate in Eſſentia Dei contenta*, *licet exiſtentia Mundi ad eſſentiam Mundi nullo modo pertineat*.

Quam

Quam hic Mundi eſſentiam commemorat? Intelligibilem? Nemo ei refragabitur. Sed quid haec ad Spinozae defenſionem? De *mundo* enim *reali* cum illo diſceptamus. Quid quod non ſatis ſibi Author iſte conſtat? Nam de aeternitate Mundi realis diſputare occeperat (*a*); nunc ad intelligibilem & idealem deflectit. Id certe eſt perditam cauſam tergiverſari.

VI. Sed novum praeſidium in diſtinctione inter *Eſſentiam* & *Exiſtentiam* ſibi reperiiſſe viſus eſt. *Nam*, inquit, (*b*) *diſtinctionem inter rerum eſſentiam atque exiſtentiam puto abunde ſatis ſufficere ad tollendam confuſionem inter res creatas, ſeu a Deo dependentes, & earum Creatorem*. Scilicet Mundus realis ad Dei eſſentiam non pertinet: Ejus opus eſt. Praeterea ne ejus quidem exiſtentia ad eſſentiam mundi intelligiblis ullo pacto pertinet. Sed diſtinguendum erat inter eſsentiam mundi facti, & eſsentiam mundi intelligibilis. Haec in Dei eſſentia eſt atque ad Dei eſsentiam pertinet, non item illa. Quocirca quid ſibi vult Küffelaerus? Per ſe mundus hic realis ſecundum ſuam eſsentiam factam conſtat, an modificatio eſt Dei? Negare poſterius debet, quando hic a Deo diſtinctus eſt. Ex quo ſequitur ut nullum ſit in ea diſtinctione praeſidium, quo ſuum Spinozam tutari poſſit. Quid igitur Spinozae faciemus, qui affirmat, entia mundana modificationes eſse Attributorum Dei? Hic ipſe patronus ſancte clamat, *ſi ita*, *ut verba ſonant*, *Spinoza intelligat*, jure memoriam ejus in omne aevum exſecrandam eſse (*c*). Quaſi vero tergiverſationi ſit locus. Sed quoniam is ſuſpicatur, aliam fortaſſis notionem in Spinozae verbis contineri, quam quae vulgo illis tribuitur, audiamus integram defenſionem.

VII. Nempe proſequitur. (*d*) *ut exprimam quem puto horum Scriptorum genuinum ſenſum eſſe*, *judico rationem*, *qua-*

(a) *Pag.* 105.
(b) *Pag.* 107. 108.
(c) *Pag.* 113.
(d) *Pag.* 114.

quare dictus Philoſophus tam obſcure & dure ſe explicuit, petendam eſſe ab imbecillitate mentis humanae. Voluit enim noſter Philoſophus de Deo deſcendere ad mentem noſtram, qui deſcenſus videtur a nobis eſſe incomprehenſibilis: immo & verba etiam delicatiſſima deficiunt ad hunc deſcenſum debite exprimendum, niſi nos prius praeſupponamus gradus quoſdam idoneos, per quos talis deſcenſus fieri poteſt. In hunc itaque finem praeſupponamus nos eſſe aliquid, nobiſque adeſſe internam quamdam conſcientiam & Dei ideam: noſque res poſſe concipere duobus modis, ſcilicet vel conceptu primario, vel conceptu ſecundario. Et rem conceptam conceptu primario vocemus Deum: & ſecundario conceptu conceptas res vocemus res particulares, ſeu a Deo productas. Quibus ita poſitis, ordine contrario, ac fecit noſter Philoſophus, aſcendamus per hos gradus ad Deum, deinde a Deo deſcendamus iterum ad res particulares extra nos poſitas. Jam quia noſter Philoſophus modum vocat ens quod eſt in alio, & quod non poteſt concipi, niſi per illud aliud, in quo eſt; ſi hoc conferatur cum iis, quae ſuperius diximus, apparet, quod ille modum rei vocavit idem illud, quod a nobis vocatur conceptus ſecundarius . . . : . Unde quando ad quaeſtionem, quid ſit Mundus, vel haec, aut illa res particularis noſter Philoſophus reſpondet, eas eſſe Dei affectiones ſeu modificationes, quibus Deus certo ac determinato modo exprimitur . . . . . Quid quaeſo his verbis aliud dicit, quam ſi ego ad eandem quaeſtionem reſpondendo dicerem, illas eſſe res, quas ego concipio conceptu ſecundario, hoc eſt eſſe tales res, quae ſunt in Deo, & qnae ſine Deo nec eſſe, nec concipi poſſunt: quae a Deo dependent, & quarum unica & ſola cauſa efficiens eſt Deus.

VIII. Tota haec Kuffelaeri peroratio huc redit, Spinozam vocare modificationes attributorum Dei res mundanas, non prout ſunt factae, ſed prout ſunt ideales, ſeu, quod perinde eſt, his loquendi modis, non mundum hunc, quem incolumus, cujuſque ſumus partes, ſed aeternum illum & intelligibilem mente divina comprehenſum, intelligere. Sed nae tu maximas nugas agis

Kuf-

Kuſſelaere? Unam qui ſubſtantiam realem conſtituit: qui duo eſſe ejus praecipua attributa, extenſionem & cogitationem, pluries fatetur: qui corpora omnia hujus extenſionis modificationes, mentes vero cogitationis diſerte dicit: hunc tu de conceptibus potius, quam de mundo reali, diſſerere ais? Ain tu vero? Nempe perbella eſt haec patrocinandi via. Quid ſi quis hominem criminatus, atque in jus vocatus, ſe lunarem hominem calumniatum reſpondeat? Itaque mitto librum, cujus jam me paenitet.

LVI. Fatum Chriſtianum (eo vocabulo *divinam providentiam* intelligimus) in eo quidem Fato Stoico ſimile eſt, quod ut illi, ita nos nihil contingens, & fortuitum aſſolutum admittimus, ſed relative ad cauſas ſecundas (B. Thomas prim. part. q. 103. art. 7.) adeoque omnia immutabiliter a Deo praeordinata docemus, omnemque merum & purum caſum excludimus. Differt vero in eo, quod nos cum *providentia* libertatem Dei, & humanam conſiſtere poſſe docemus, illi negant. Itaque nos vocabulo Fati non utemur, ne ejus erroneam notionem recipere videamur.

Sch. Quod hoc in loco obſervent Lectores moneo, eſt, horum Fatorum unum regnare debere neceſſe eſſe: id enim binis verbis demonſtrari poteſt. Nam perſpicuum eſt, & *nihil fieri ſine cauſa*, &, *non poſſe ex quolibet fieri quodlibet*: ex quibus conficiter eſſe cauſarum omnium & effectuum certam, conſtantem, & continuatam ſeriem; ut idcirco merus puruſque caſus, quaem in Epicuri Secta quidam deprehendiſſe ſibi viſi unt, ſit omnino impoſſibilis, quum reſpectu totius univerſi, tum partis. Hoc fatum eſſe Chriſtianum, loco ſuo demonſtrabitur. Interim vide Alex. Aphr. lib. de *Fato*.

LVII. Sed eſt, ut dixi, quintum Fati genus, quod e duplici conſtat velut intermiſto, *divino*, & *materiali*, quod Gentilium Philoſophorum nobiliores, ipſi primis Platonici, docuere, ut pluribus oſtendit Cudworthus (*a*). Nempe Plato etiamſi intelligeret,

 cun-

(a) *Siſt. intell. cap.* 4. §. 13.

cuncta a Deo adminiſtrari, quum tamen videret mala plurima in mundo obtinere, in eam inductus eſt opinionem, e natura ipſa materiae anima quadam tumultuante animatae fieri, ne omnia accurate ad divinas ideas exprimantur. Vide quae ea de re plurimis commentatur eruditus Moſhemius ad eum Cudworthi locum. Platonicum hoc Fatum appellamus.

Sch. Cudworthus eodem in loco memorat & quoſdam etiam veteres fuiſſe Chriſtianos, qui, ut Plato, itidem e materia originem malorum deduxerint. Nempe ii, qui ex gentili Philoſophia magis ſciverunt, quam ex divinis literis, quales in primis Arnobius & Lactantius.

LVIII. Conſervatio eſt perennis vis, qua vetatur ne res pereat.

Schol. Vocatur idcirco a Philoſophis *continuata quaedam creatio*. Quae verba non ſunt nimium urgenda: alioquin, quum dicimus mundum a Deo conſervari continuata creatione, vix eſt ut a Spinoziſmo caveamus, in quo mundus continenter a Deo fluit, & neceſſaria perennitate. Itaque conſervatio a creatione longe differt: quandoquidem creatio eſt actio, qua res, quae non erat, exiſtit; conſervatio vero actio, qua res, quae eſt, ne pereat prohibetur.

Quum Theologi Chriſtiani de conſervatione rerum agunt, eam dicunt perennem actionem, qua tota rerum natura pervadatur, ac eamdem ipſam, qua primum res ſunt factae. *Occulto inſtinctu moveri & gubernari* dicit Greg. in 12. moralium. Occultum autem hunc inſtinctum ipſam illam Dei actionem vocat B. Th. qua primum res eſſe ceperunt. *Conſervatio* (inquit p. p. q. 104. art. ad 4.) *rerum a Deo non eſt per aliquam novam actionem; ſed per continuationem actionis, qua dat eſſe*. Ac utitur etiam exemplo luminis ſolis. *Sic ſe habet omnis creatura ad Deum, ſicut aër ad ſolem illumminantem. Sicut ſi ſol eſt lucens per ſuam naturam, aër autem ſit luminoſus participando lumen a ſole, non tamen participando naturam ſolis; ita ſolus Deus eſt per eſſentiam ſuam,*

quia

quia ejus eſſe eſt ſuum eſſe; omnis autem creatura eſt ens participative, non quod ſua eſſentia ſit ſuum eſſe. Si animadvertatur, ex Scholae Philoſophis eſſentias rerum haberi a formis ab una Dei naturam e materia expreſſis, neſcio quid inde conſequi poſſit.

LIX. Caſus proprie eſt, quum res fiunt nulla praeſcientia, nulla providentia, nulloque ordine, atque fine, neque ex certis atque ſtatis cauſis.

Schol. Non ſolum igitur a Caſu excludenda eſt omnis providentia, ſed omnis quoque ordo rerum, quae fiunt, finis, & cauſarum certitudo. Nam ſi providentiae tantum defectus adſit, niſi certus ordo cauſarum quoque tollatur, Fatum erit potius, quam Caſus. Quae quum vera ſint, qui *purum Caſum* in Epicuri Philoſophia ſibi inveniſse videntur, in primis Cicero, niſi fortaſſis Atomorum declinationem intellexerint, quae ita invecta videtur, ut unde naſcatur intelligi nequeat, longe ſunt hallucinati. Suſtulit quidem Epicurus providentiam, at non ordinem, & ſeriem cauſarum, qua certis naturae ſaederibus, ut vocat Lucretius, ad Mundos conficiendos, aut diſsolvendos convenirent. Itaque Natura illa *creatrix*, & *daedala rerum* Lucretiana, ſi acri judicio perpendatur, Fatum idem Democriti eſt. Huc pertinet, & illud, *certum ac diſpoſitum eſt, ubi quicquid creſcat & inſit* (*a*). Qui igitur purum caſum docuerit, quod ſciam, nullus fuit.

LX. Finis eſt ratio libertatem ad agendum potius, quam non agendum inflectens.

Schol. Vulgo definiunt, id cujus gratia aliquid fit: quae definitio & paullo obſcurior eſt, & non ſatis ampla, ut eam quivis intelligat, ſi ad criticam incudem revocaverit, aut commode in Philoſophando adhibeat in omnibus. Jam ratio illa libertatem inflectens menti intrinſeca eſſe debet, ut patet. Quum vero apud ho-

D 2 mines

(a) *Luc. lib.* 1.

mines ut plurimum, ea ratio ſit amor, atque deſiderium alicujus externae rei, inde factum eſt, ut rem hanc externam, cujus amore aliquid ageremus, finem appellaverint Philoſophi, quae tantum eſſe *finis* objectum poteſt. Sed & *finium* partitiones ineptas vulgares iſti Philoſophi dederunt, ut quod finis vel ſit *operantis* vel *operis*, vel *cujus*, vel *cui*, vel *ultimus*, vel *intermedius*. Nam finis eſſe tantum *operantis* poteſt, & quidem operantis ex libertate, & finis proprie non eſt niſi unus & ſolus ultimus, *mediique*, qui vocantur, fines non ſunt, ſed ordinis media. Ceterum quod dicitur, cauſas omnes operari propter finem, id ita intelligendum eſt, ut cauſae ad effectus ſuos, aut cauſae ad cauſas natura ordinentur, itaut in hoc univerſo ſint cauſarum ordo & ſeries ſapientiſſime inſtitutae. Qua in re deridiculus mihi videtur Spinoza, qui quum has cauſarum ſeries ſtatuat, in Appendice ad primam Ethicae partem nos ridet, qui fines harum rerum doceamus. Quod vero idem fines cauſarum intelligentium, in primis Dei, negat, id quale ſit, alias. Tandem quum dicitur, finium inveſtigationem propriam eſſe Philoſophi, intelligendum ita, ut nihil aeque nos ad cauſarum cognitionem ducat, quam earum & effectus, & ordo. At quod contendunt Deram, Nievventit, Fabricius, Leſſerus, ex finibus rerum mundi hujus, ideſt ut ego intetpretor, ex ordine cauſarum, naturam Dei adverſus Atheos adſeri, id, eorum pace, ineptum eſt, niſi Fatum corporeum in anteceſſum evertatur. Nam quum Athei, ſi probe animadvertatur, aut nulli ſint, aut ii tantum, qui Fatum Spinoziſticum, vel Democriticum ſtatuunt; & in horum ſyſtemate cauſarum ordo ac concatenatio, ideſt rerum Naturae fines, primum ſit Atheiſmi fulcrum, non rite neque valide ex concatenatione cauſarum Atheos iſtos confutaveris, niſi eadem opera iis demonſtretur, concatenationem iſtam nec neceſſariam eſſe, & a libera Dei voluntate pendere. Enim vero quod vir acutus & politus Benedictus Pererius *in lib.* VIII. *de communibus principiis cap.* 5. *ſcribit*, *certum*

& in-

& indubium eſſe, quidquid habet cauſam efficientem etiam habere finem, propter quem fit, quod quidquid efficitur, alicujus gratia ſemper efficiatur, id eſſe verum nequit, niſi in anteceſſum ponas, a Deo ſumma ratione ac ordine omnia fieri, quod ponere non poſſunt, qui ex finibus Deum eſſe demonſtrare aggrediuntur.

CAP. VII.

De Spatio, Infinito, Duratione & Motu.

LXI. Vocamus *extenſum* quodcunque aut in longum, aut in latum, aut in profundum patet: *Spatium* vero quod tripliciter, longe, late, profunde extenſum eſt.

Schol. Notionem ſpatii oculis & tactu percipi probat Lokius (*a*), id quod vix probatione eget. Illud tantum obſervandum, notionem ſpatii, quam ſenſibus percipimus, notionem eſſe ſpatii corporei. Quum autem veteres quidam atque recentiores Philoſophi, praeter materiam, ſpatium quoddam immenſum incorporeum eſſe putent, ejus certe notio, ut idem monet Lucretius, non ſenſu, ſed *ſagaci ratione* comparatur. Eſt enim notio abſtracta, quemadmodum *Lineae*, & *Superficiei* apud Geometras, quae eſſe poteſt etiamſi ſpatium illud incorporeum non exiſtat. Samuel Clarkius in Tractatione de *Exiſtentia* & *Attributis Dei* opinatur *ideam ſpatii infiniti innatam eſſe*. Quod ſi ita intelligit, quemadmodum Epicurei & Stoici notiones innatas vocabant, aut quas primum ſenſus nulla aliorum inſtitutione referunt, aut ad quas percipiendas ipſa rerum natura ducimur, non refragamur: contra vero, ſi notionem iſtam animae ita inſculptam putat, ut Carteſiani quidam, aut potius Platonici, ideas innatas accipiunt.

XLII. *Soliditas* Philoſophis eſt ea extenſi qualitas, qua fit ut una ejus pars, alteri, ne eumdem locum oc-

 cupet,

(a) *Lib. 2. cap. 4. & cap. 23. §. 2.*

cuper, reſiſtit. Itaque ex *ſoliditate* (antytipian Graeci vocant) naſcitur *impenetrabilitas*.

Schol. Soliditatis idea ſolo tactu nobis acquiritur. Quamobrem ſi tactu careremus, oculis interim ornati, extenſionem perciperemus, ſoliditatem vero nullo modo. Ergo ſoliditas eſt qualitas relativa, non abſoluta, ideſt non intelligitur, niſi reſpectu aliorum corporum, aut partium corporum, quod apprime obſervandum. Itaque ſi detur materia tam tenuis, ut corporibus omnibus ſit obvia, qualis aether Carteſianorum, ea erit craſſiorum corporum reſpectu vacuum. Quocirca tametſi in vacuo Boyleano ſit materia quaedam ſubtiliſſima, uti lumen, cui vacuum illud pervium eſt, oſtendit; tamen quum haec reſpectu craſſiorum corporum non differat a vacuo; quippe nullam habet eorum reſpectu ſoliditatem; omnia experimenta, quae a Philoſophis fiunt in hoc loco, haberi poſſunt tanquam in puro vacuo facta: nam infinite parva negligit Phyſicus.

LXIII. Materia, ut plaut Lokio, eſt tota extenſio ſolida: corpus vero materiae portio aliqua diviſibilis. Sed confunduntur paſſim. Si ergo detur extenſio quaelibet minime ſolida, non habebitur pro materia, ſeu corpore. Nobis materia ſunt *Elementa* corporum.

Schol. Apud vetuſtos Philoſophos ὕλη *materia* non res extenſa & ſolida, ut hodie in uſu eſt, ſed aut corporum elementa ſignificavit, ut ex Ariſtotelis, Platonis, Plutarchi, Sextii Empirici, aliorumque plurimis locis demonſtrare poſſemus, ſi id eſſet opus: aut immenſam & continuam extenſionem, minime illam ſenſibilem & comprehenſibilem, quomodo a Platone & Ariſtotele accipiebatur. Vide Stobeum Ecloga Phyſic. cap. 14., & Moſhemium ad Cudvvorthum ſyſtematis intellectualis cap. 1. §. 40. Not. 2. Quod eſt obſervandum diligenter dum Philoſophia Gentilis confutatur. Nam noſtrorum permulti Gentilibus imponunt, dum eos *corpora aeterna* ſtatuiſſe, docent: ponebant enim illi non corpora, ſed corporum materiam, quaecumque ea ſit, aeternam. Jam vero, ut id per tranſennam dicam, quum vetu-

ſtiſſi-

ſtiſſima eſſet traditio, Poetis Theologis paſſim commemorata, cuncta ex Chaos fuiſſe conformata, chaos vero ſit extenſio fluida & incompoſita, inde factum eſt ut Graecis rerum materia ὕλη quaſi *fluens* dicta ſit. Sed haec alias. Jam vero manifeſto impietatem ſuam prodit Spinoza, dum corpus definit, *per corpus intelligo modum, qui Dei eſſentiam, quatenus ut res extenſa conſideratur, certo & determinato modo exprimit.*

LXIV. Inane, ſeu vacuum, vocant Epicurei, immenſam undequaque, immobilem & indiviſibilem extenſionem, nec ſolidam, nec ullo modo ſenſibus per viam, ideſt locum Entium.

Schol. Magna veterum Philoſophorum conſenſione, ut Raphſon oſtendit, ſpatium hoc ſtatutum eſt. Apud Recentiores, Carteſiani, & Leibnitiani quam acerrime illud oppugnarunt, poſuerunt vero Patritius, Gaſſendus, Morus, Nevvtonus, Clarkius, Graveſandius, Muſſchembroekius, aliique non pauci. Nos rem nec amore, & ſine ordio loco ſuo examinabimus.

LXV. Infinitum Philoſophi appellant, quod omni ſine caret. Eſt vocabulum negans, cujuſmodi vocabulorum quaenam ſit natura, ſuperius dictum eſt. (*a*).

Schol. Notionem *infinitatis* ad tria proprie referri, *durationem, ſpatium & numerum*, obſervatum Lokio (*b*). Sane *infinitatem* atque finitionem iis proprie rebus tribuimus, quae & quantae concipiuntur, & quarum majorem ac minorem partem concipere poſſumus, quod tantum in *duratione*, *ſpatio*, *numero* obtinet. Ex his porro Infinitatis notio ad alia minus proprie transfertur, cujuſmodi ſunt *potentia*, *ſapientia*, *perfectio*. *pulchritudo* & ſimilia: ſed admodum vage, confuſe, & obſcure, ſi ingenue fateri velimus 2. Spinoza in Ethica (*c*) rem infinitam vocat, *quae alia ejuſdem natu-*

(a) *Conſulat. Schol. def.* 3.

(b) *Lib.* 2. *cap.* XVII. *ubi ex inſtituto de infinitatis notione diſſerit.*

(c) *Part.* 1. *def.* 2.

rae terminari nequit : quae definitio & obſcura eſt,& inepta, maxime ſi ad eas res, ad quas ille, referamus, cogitationem potiſſimum & potentiam. Quis enim intelliget, quid ſit, cogitationem unam alia terminari ? Pervideo tamen quid ille voluit dicere ; nempe eam eſſe infinitam, quae augeri nequeat alia re ejuſdem naturae. Ita extenſio eſt infinita, ſi nulla alia extenſione major fieri poteſt. Nec negare poſſumus quin hac nos ratione res quaſdam infinitas dicamus, uti obſervat Lokius (*a*).

3. Thomas Hobbeſius (*b*) notionem infiniti eſſe *relativam* putat, ideſt eas nos res dicere infinitas, quarum omnem, aut extenſionem aut perfectionem non comprehendimus. *Quando enim dicimus*, inquit, *aliquid eſſe infinitum, non aliquid in re ſignificamus, ſed impotentiam in animo noſtro, tanquam ſi diceremus, neſcire nos, an, & ubi terminetur*. Quae viri doctrina omnino falſa eſt; nam praeter hoc, de quo is diſputat, *infinitum relativum*, eſt & aliquid *abſolute infinitum*, quod etiamſi comprehendi a nobis non poteſt, eſſe tamen clariſſime demonſtratur. Quocirca ſtatuendum eſt, aliud eſſe *infinitum abſolutum*, aliud *relativum*: & illud eſſe quod in ſuo genere & natura amplius augeri non poteſt; hoc, quod licet poſſit, intelligi tamen a nobis nequit.

LXVI. Durationem vocamus *continuatam entis alicujus exiſtentiam*. Eam in *abſolutam*. & *relativam* partimur: & illam vocamus ipſam continuatam exiſtentiam, nulla ad alias res aut rerum motum relatione definitam : hanc appellamus, quam ex relatione aliarum rerum metimur.

Schol. Cum *notione durationis* conjuncta eſt *ſucceſſionis quaedam notio*. Vulgo putant, durationem eſſe ens a rebus omnibus, quae exiſtunt, diſtinctum, *ſucceſſivum* tamen, non permanens, tale nempe, cujus partes nunquam omnes ſimul exiſtunt, ſed aliae aliis ſuccedunt, quemadmodum, in fluminis alicujus perenni curſu. Sed ita

(a) *Lib. II. cap.* XVII. *p.* 3. & *ſeqq.*
(b) *De Cive cap.* 15. §. 14. *quod repetit in Leviathane.*

ita ratiocinantur longe ſane a veritate aberrant. Ejus autem erroris origo petenda eſt a ratione, & modo, quo durationem concipimus. Nimirum eas res durare credimus, quae pluribus noſtris perceptionibus, quarum aliae aliis ſuccedunt, coexiſtere intelliguntur (*a*). Quocirca qui hanc perceptionum ſucceſſionem non advertunt, cujuſmodi qui dormiunt profundiſſime, aut qui in una idea haerent animo defixi, rerum durationes non percipiunt, facileque judicant ab initio exg. ſomni ad extremum, ſeu vigiliae initium, nihil durationis effluxiſſe, ſi id aliis argumentis nequeant reſcire (*b*). Praeterea aſſueti ſumus durationem motu metiri. Inde quoque fit, ut quemadmodum in motu ſucceſſionem obſervamus, ita in duratione eandem eſſe partium ſucceſſionem putemus. Quae quum ſint, patet non rite definiri a Platonicis tempus, *menſuram motus:* quippe etiamſi nullus ſit in natura motus, dum res ſunt, quae durant, tempus eſt.

LXVII. Duas in *duratione* ſucceſſiones diſtinguere poſſumus, *Metaphyſicam*,& *Phyſicam*. Priorem voco ipſam continuatam exiſtentiam, quae vel ſucceſſione perceptionum, vel motionis alicujus corporis, dimetiri utcumque poſſit: poſteriorem appello ſucceſſionem ſtatuum in re durante, qualis cernitur in hoc univerſo, in quo alia quidem entia generantur, alia intereunt, aut in mente, quae continuae perceptionum & voluntatum ſucceſſioni ſubjecta eſt. Quum haec duo ſucceſſionum genera non diſtinxiſſent Metaphyſici, acerrime ea de re concertarunt, an *ulla eſſet in aeternitate ſucceſſio:* quae quaeſtio unius vocabuli definitione penitus evaneſcit.

LXVIII. Durationis tria facimus genera: ſunt autem *ſempiternitas*, *aeternitas*, & *tempus*. *Sempiternitas* eſt duratio entis, cujus exiſtentiae neque initium fuit, neque finis ullus futurus eſt. *AEternitas* eſt duratio entis, cujus exiſtentiae origo quidem eſt, ſed nullus futurus eſt finis.

(a) *Ita rem explicat Ariſtoteles in* 4. *Phyſicorum libro*.

(b) *Legatur Lokius lib.* 2. *cap.* 14. §. 3. & 4.

finis. *Tempus* eſt duratio entis, quod & originem habuit, & finem eſt habiturum. Caeterum *ſempiternitas* & *aeternitas* etiam a nobis, ubi acri illa diſtinctione opus non eſt, miſcebuntur.

Schol. Illud animadvertendum, Latinos plerunque aeternum vocare longum aliquod tempus, ut totum vitae tempus ad mortem uſque. Ita Chaereas ille Terentianus (*a*) *At nunc dehinc ſpero aeternam inter nos gratiam fore Thais*..... Idem Graeci vocabulis ἀΐδιον, & αἰὲν ἐόντες, quae rem perpetuo exiſtentem ex originatione notant: nam Homerus ea ἐπίθετα, nedum Diis minoribus & Caeli, Saturni, Jovis filiis, ſed adſcititiis quoque, ideſt per apotheoſim factis, paſſim tribuit. Obtinet idipſum apud Hebraeos in vocabulis *Kedem*, quod vertunt *antiquitatem*, & *aeternitatem*, atque *hedhh* vel *hhadh hhholam* quod aeternitatem quoque, & ſaeculum interpretantur. Nimirum his vocabulis plerunque longum aliquod & minime definitum tempus ſignificatur. Quae obſervatio Criticae quidem propria eſt, ſed ab hoc loco non aliena.

LXIX. Locum vocant Philoſophi partem aliquam *extenſionis* univerſi, aut *immobilem*, aut quae tanquam immobilis ſpectatur.

Schol. In hac definitione non ſatis inter ſe convenit Philoſophis. Nam qui ſpatium vacuum eſſe putant, quum illud ſtatuant immenſum, immobile, & eorum, quae ſunt, primum fundamentum, locum appellant partem aliquam ſpatii hujus univerſi (*b*). At qui ſpatium illud pernegant, locum appellant *intrinſecum* quidem ipſam rei extenſionem, extrinſecum vero ſuperficiem illam, qua extenſio rei ab aliis corporibus circumambitur (*c*), quaeque tanquam immobilis ſpectatur. Jam quum ſecundi iſti Philoſophi (ut id in tranſitu dicam) mentes fecerint *ſub-*

(a) *In Eunucho Act.* v. *Sc.* 2. *v.* 32.

(b) *Patricius Pancoſmiae lib.* 1.

(c) *Carteſius part.* 1. *Princip. & Sylvanus Regis in Phyſica Carteſii. Vid. Berigard. Circ. Piſ.*

ſubſtantias prorſus inextenſas, inde natum eſt perridiculum illud, eas exiſtere quidem, ſed nullibi, unde & *nullibiſti* barbaro vocabulo dicti (*a*).

LXX. Motus eſt qualiſcumque actio, qua *ens* de loco extrinſeco in locum extrinſecum transfertur.

Schol. Nihil heic moror pueriles quaeſtiones, quas circa hanc definitionem movere Carteſiani ſolent: ineptae enim ſunt, gravitate Philoſophorum indignae, & ſophiſticam ſapiunt. Nihil enim probant aliud, niſi nos motum ex relatione corporum adjacentium percipere, abſolutum vero nullo modo percipere poſſe, quod ultro fatemur. Nam quod Carteſius motum definierit, *tranſlationem corporis ex vicinia eorum corporum quae immobiliter continentur, & tanquam quieſcentia ſpectantur*, id quale ſit Carteſiani viderint. Subterfugium id fuiſſe ſumma calliditate quaeſitum, ne videretur terrae motum ſtatuere, quem Eccleſiae decreto Galilaeus noſter ejuraverat, ſcripſit homo perſpicaciſſimus Johannes Clericus. Jam vero, qua ratione corpus, ejuſque partes omnes actione motus afficiantur, & qua ratione actio motus de ſubjecto in ſubjectum transferatur, id vero eſt quod fortaſſe ignoramus (*b*).

CAP. VIII.

De Perfectione, Veritate, Bonitate, Similitudine, Ordine, Proportione, Pulchritudine.

LXXI. Res perfecta dicitur aut attributorum *numero* & *praeſtantia*, aut *unitate* atque *ſimplicitate*, aut quod *fini ſuo* apta ſit, aut quod *ideae ſuae* reſpondeat. Perfectio ergo eſt aut attributorum copia & praeſtantia, aut unitas & ſimplicitas, aut congruen-

(a) *Adeatur Morus part.* I. *Ench. cap.* 37.
(b) *Legi poteſt Baelius in Dictionario Art. Pyrrh.*, & *Pererius de de communib. princip. lib.* XIII. *cap.* 4. & 5.

gruentia rei cum idea ſua, aut hoc ipſum, quod ad finem rite aptata ſit.

Schol. Nulla de re magis confuſas notiones habent homines, nec vulgus tantum, ſed ipſi literati, quam de *perfectione*. Paſſim quidem res perfectas, & magis aut minus, omnes dicere ſolemus; at ſi a nobis efflagitet aliquis, ut quid ſit perfectio, aut imperfectio dilucidius explicemus, fortaſſe, ſi ingenui eſſe velimus, haerebimus; ſi non, vocabulis obſcurioribus, & vulgi praejudicio corruptis, aut *notionibus relativis*, utemur. Interim ſi communis hominum ſenſus circa naturam perfectionis conſulatur, ad quatuor illa genera ejus profecto notio referetur, Ita duobus prioribus modis Deum perfectum appellamus: duobus poſterioribus res factas: quamquam & in his duos etiam priores modos ut plurimum ſpectamus, veluti quum mentes corporibus perfectiores dicimus. Patet hinc imperfectionem naruralem nullam eſſe, ſed res minus perfectas ex perfectiorum comparatione imperfectas dici. Sed eſt tamen imperfectio artificialis, quum opera artis aut exemplari, aut ſini non reſpondent.

LXXII. Quae perfectio ineſt in re a natura, *naturalis* appellabitur; quae ab arte, *artificialis*.

Sch. Hujus diviſionis non ea eſt ratio, ut putemus cum Philoſophorum vulgo, *naturam ab arte perfici poſſe*, nam pronuntiatum iſtud, ſi generatim intelligatur, providentiam omnem evertit: ſed tantum duas ob cauſas; quarum prior eſt, ut habeamus vocabula definita, dum vulgaria praejudicia confutamus: altera, ut opera & fines artis, ab operibus & finibus naturae diſtinguamus.

LXXIII. Infinite perfectum dupliciter dicunt Scholae, *intenſive*, & *extenſive*. *Extenſive* quidem ita, ut nulla ſit poſſibilis perfectio, quae in re illa non inſit. Intenſive autem ita, ut nulla ejus perfectio in genere ſuo augeri amplius poſſit.

Schol. Intelligitur autem ita, ut perfectiones illae ſibi non adverſentur, alioquin Deum Spinoziſticum effi-

cie-

ciemus : nam Spinoza quum hanc ſubſtantiae infinitae notionem ſibi efformaſſet, ut eam vellet ex infinitis numero attributis conflatam , quorum unumquodlibet in ſuo genere infinitam haberet perfectionem, ideſt *intenſive* infinitum eſſet, ut diceret Scholaſticus; concluſit materiam eſſe Dei attributum. Sunt quidem qui hoc nomine deſcriptionem Dei ab Arnobio prolatam reprehendunt : ea eſt hujus modi. *Prima enim tu (Deus) cauſa es , locus rerum, ſpacium , fundamentum cunctorum quaecumque ſunt , infinitus , ingenitus , immortalis , perpetuus. ſolus , quem nulla delineat forma corporalis , nulla determinet circumſcriptio qualitatis , expers quantitatis , ſine ſitu , motu , & habitu* (*a*). Quam meram eſſe calumniam nemo Theologiae naturalis paullo peritus non videt.

LXXIV. Veritas eſt aut *Naturalis*, aut *Moralis*, aut *Logica*. Illa, quam Metaphyſicam quoque appellant, eſt pſa *rerum* natura atque eſſentia facta ideae ſuae aeternae , ſeu eſſentiae archetypae intelligibili congruens. *Moralis* eſt congruentia externorum ſignorum cum notionibus animi, eique opponitur mendacium. *Logica* tandem eſt congruentia eſſentiarum *notionalium* atque *nominalium* cum realibus. *Objectivam* intelligo : nam *formalis* eſt congruentia judiciorum cum ideis ipſis, quibus judicia continentur, quae nequit non in omnibus judiciis ineſſe : quandoquidem fieri non poteſt , ut judicia ideis, quibus continentur , & ex quarum intellectione naſcuntur, minime reſpondeant : id enim eſſet ideas ſibimet ipſas non reſpondere, quod eſt *αδυνατον*.

LXXV. Bonum autem *abſolute* aut *relative* dici ſolet. Illud continetur ipſa *entitate* rei, ideſt ipſis rei proprietatibus , earumque praeſtantia : hoc vero eſt id omne, quo bonum rei abſolutum aut conſervatur & perficitur, aut conſervari & perfici poteſt. Ita bona quae fortunae dicimus , in ſe quidem ſpectata , bona abſoluta ſunt ; ſi vero ad nos referantur , bona & mala eſſe poſ-

(a) *Arnob. lib.* 1. *adv. Gent.*

poſſunt (*a*). Jam vero malum abſolutum nec eſt in natura ullum, nec fingi poteſt: ut malum relativum dicitur, quodcunque bono alicui adverſatur.

Schol. Sunt qui putant Manichaeos, & vetuſtiores aliquot Philoſophos, quos Plutarchus de Iſide & Oſiride recenſet, Principio illo malorum, rem quandam ſtatuiſſe natura ſua malam, ideſt *malam abſolute*, quod verum non eſt. Tantum docuerunt, malis Mentem illam gaudere, at nunquam ſtatuerunt *phyſice* malam eſſe. Ejus igitur malitia aut moralis, aut relativa illis poſita eſt (*b*). Quo circa qui eo argumento Manichaeos confutabant, quod ſubſtantia ſuapte natura mala repugnet, non ſatis verae cauſae conſulebant. Nollem igitur hujuſmodi argumenta ab Auguſtino, viro ceteroquin doctiſſimo, tam ſaepe commendata fuiſſe.

LXXVI. Bonum morale eſt convenientia actionis *liberae* cum lege: malum vero morale eſt diſcrepantia actionis liberae a lege.

Schol. Ex quo patet, nec bonum ullum moralè, nec malum, ſine reſpectu ad legem, intelligi poſſe. Sunt interea quidam Theologi, qui proverbium illud paſſim jactant, *quaedam eſſe mala, quia prohibita, alia ideo prohibita, quia mala*, & haec intrinſecam habere malitiam docent. Qui niſi malorum intrinſecorum nomine ea ſignificant, quae legi naturae adverſantur, quae lex Civilibus omnibus antiquior eſt, ii ſunt perridiculi & inepti. Quis enim fingeret ſibi peccatum ſine lege ulla? Hinc Epicurei quum leges ſuſtuliſſent, & juſtitiam metu mali phy-

(a) *Lockius Lib. 2. cap. 20. §. 2. Res non dicuntur bonae, aut malae, niſi quatenus voluptatem aut dolorem in nobis procreant. Bonum itaque appellamus, quidquid aut voluptatem nobis creare, vel augere poteſt, aut dolorem auferre, vel minuere. Ex contrario malum, quidquid in nobis aut dolorem ingenerare vel augere poteſt, aut voluptatem avertere vel minuere.*

(b) *Vide Beauſoubre hiſtoire des Manichèes.*

phyſici, ac ob utilitatem vitae inventam docuerunt (*a*). Praeterea ut malum morale ſtatuatur, oportet actionem, quae a lege diſconvenit, eſſe liberam. Itaque quicunque Fato haec agitari cenſent, peccata nulla eſſe affirmare debent, cujuſmodi eſt Spinoza; qui in Appendice prioris Ethicae partis, peccatorum moralium originem hominum phantaſiae, & ſuperſtitioni tribuit; cujus hominis inſaniam loco ſuo curabimus.

LXXVII. Similia appellat Wolfius, in quibus ea, per quae diſcerni entia ſolent, eadem ſunt; & magis quidem ſimilia, ſi plura *eadem*; minus vero, ſi pauciora. Diſſimilia vero vocat, in quibus ea, per quae entia diſcerni ſolent, omnino ſunt diverſa.

Schol. Exempli cauſa, duo corpora diſcernere ſolemus, primum per externa, qualia ſunt pondus, figura, color, & alia; deinde per internam partium conformationem, vires activas. Haec omnia ſi *eadem* fuerint in duobus corporibus, A, B, ea corpora ſimillima dicentur: ſi non omnia eadem, *minus ſimilia*, ſi omnia diverſa, diſſimillima. Sub hujus Seculi initium graviſſima inter Leibnitium & Clarckium quaeſtio eſt agitata, an poſſint in Natura eſſe duo entia omnino ſimilia. Negabat Leibnitius, cui poſtea acceſſit Wolfius. Duo hos movebant, primum quod duo prorſus ſimilia omnia haberent eadem, adeoque non duo, ſed unum eſſent. Alterum, quod Deus efficere duo omnino ſimilia nequeat: nam quaenam eſſet ei ratio hoc potius, quam illud creandi? His autem nihil commovebatur Clarkius. Nam ſecunda ratio paulo eſt inepta. Quis enim homuncio tam confidenter de ratione & conſilio Dei definiat? Ad primam vero reſpondebat, duo ſimilia diſtingui numero, ſi non ſpecie. Sed Clarkii pace, τo diſtingui numero, ſi nihil ſit in iis, quae diſtinguuntur, diverſum, vocabulum eſt nihili. Ego ſic puto, quaeſtionem hanc definiri non poſſe, niſi duo inter partes conveniant. Primum ſimilitudo in hoc ne poſita ſit ut *entia ſimilia* quaedam habeant

(a) *Legatus Lucretius Lib.* v.

beant eadem, ea potiſſimum, per quae diſcerni debent. Alterum, quum duo ſimilia dicimus *eſſentiam quoque individualem* ſimilem habere dicimus, nec ne? Itaque ſi ſtatuta illa ſimilitudinis definitione primo modo concipietur quaeſtio, ut etiam eſſentia individualis ſit in duobus eadem, ea manifeſto *contradictionem involvet*. Siquidem quum quae diſtinguuntur numero, licet cetera habeant eadem, eſſentiam tamen *individualem* non eandem habeant neceſse eſt, qui dicit duo diſtingui *numero*, & omnia habere eadem, etiam eſsentiam hanc individui, is contraria loquitur. Neque puto hac in re Clarkium non fore conſenſurum. Quod ſi ſtante definitione ſimilitudinis VVolfiana, quaeſtio agitetur de duobus cetera ſimilibus, praeterquam eſsentiam individui, quin ea ſint poſſibilia, non dubitabit Leibnitius. Interim legatur quarta reſponſio Clarckii ad Leibnitium (*a*) & quae de principio individuationis ſcribit egregie Lokius (*b*).

LXXVIII. Ordo eſt plurium entium ſive *permanentium*, ſive ſucceſſivorum ita connexa ſeries, ut antecedens ſpectet conſequens, ejuſque rationem *ſufficientem* contineat, conſequens ſit finis antecedentis, omnia vero ad communem aliquem finem directa ſint. Ordinis regulae ſtatui ſolent, ut entia ordinentur ratione. I. Breviore. II. Faciliore. III. Suaviore. IV. Utiliore.

Schol. Ordinis ſeries eſse poteſt, vel ſimilium, vel diſſimilium. Similium ordo pulchrior.

LXXIX. Plurium ordinum ſimilitudo proportio appellatur. Sit eadem ratio ordinis entium A, B, C, D, & entium 1. 2. 3. 4., inter ordines iſtos aderit proportio. Conſulatur Euclides lib. 5. Elementorum Geometriae.

LXXX.

(a) *Recueil de diverſes &c. pag. 66.*

(b) *Lib. 2. cap. 27. ubi principium individuationis ait eſſe ipſam entis exiſtentiam, qua ens tempori ac loco ſuo ſtatuitur, itaut hac duo eſſe in duobus eadem nequeant §. 3. & alibi paſſim.*

LXXX. Pulchra ea dici ſolent, quae *perfectione*, *unitate*, *ordine*, *& proportione conſtant*. Pulchritudo igitur eſt apta attributorum, aut partium entis congruentia. Quo circa ens infinite perfectum, bonum, ſimplex, infinite pulchrum vocari poteſt.

Schol. Legendi omnino ſunt tres Platonis Dialogi, Phaedrus, Sympoſion, & Hippias major, & quae ibi habet Ficinus, aliique Platonici. Ex his aliiſque Platonis locis apparet ei pulchritudinem fuiſſe *gratiam quandam*, quae *animam*, ſeu hominis harmoniam, aut *viſu*, & auditu, aut ratione movet. De origine vero pulchri ſic putabat Socrates, res pulchras dici participatione ideae aeternae & pulcherrimae. Eleganter ea de re diſſerit Ficinus in Hippiam majorem. *Pulchritudo*, inquit, *nihil aliud eſt, quam ſummi boni ſplendor fulgens in iis, quae oculis, auribus mente percipimus, perque illa ad ipſum bonum, viſum, auditum, mentemque convertens. Quo fit ut pulchritudo circulus quidam ſit divinae lucis a bono manans, in bono reſidens, per bonum & ad bonum ſempiterne reflexus . . . . Haec mentem primo divinam idearum ordine infinite decorat: Numina deinde ſequentia menteſque rationum ſerie complet: animas tertio numeroſis diſcurſibus ornat: Naturas quarto ſeminibus: formiſque materiam quinto &c.* Ingenitam porro mentibus noſtris pulchritudinis eſſe notionem ſcitum, dictatumque eſt in Platonicorum Scholis. Audiendus Cicero in Oratore. *Sed ego ſic*, inquit, *ſtatuo, nihil eſſe in ullo genere tam pulchrum, quo non pulchrius id ſit, unde & illud, ut ex ore aliquo quaſi imago, exprimatur, quod neque oculis, neque auribus, neque ullo ſenſu percipi poteſt, cogitatione tantum & mente complectimur . . . . Has rerum formas appellat ideas ille, non intelligendi ſolum, ſed etiam dicendi graviſſimus auctor Plato, eaſque gigni negat, & ait ſemper eſſe, ac ratione & intelligentia contineri, cetera naſci, occidere, fluere, labi, nec diutius eſſe uno & eodem ſtatu.* Hoc ipſum paſſim repetit Auguſtinus. Sed & idem perſuaſum erat Carteſio, qui inde Dei exiſtentiam probare conatus eſt. Quae ſi vera ſint, habebunt

& bruta innatam iſtam pulchritudinis ideam: ſunt enim illis & ſua pulchra, fortaſſe etiam conſtantiora, quam hominibus, ſi Gryllo Plutarchi, id adverſus Uliſſem probanti, credamus. Hinc lepide Chryſippus apud eundem Plutarchum, *tam*, inquit, *pulchra eſt verri porca ſua, quam Viro Matrona*. Sed omiſſo quaeramus ſeria ludo. Quum de pulchris tot ſint hominum ſententiae; non quot nationes, ſed quot capita, quis putaverit unam innatamque eſſe pulchri apud omnes notionem? Praeterea haec pulchritudinis notio variat pro aetatum varietate. Tandem idea pulchri forma quaedam eſt animo inſcripta, tanquam in cera ſigillum, an ipſa perceptio? Nequit hoc ultimum a ſanis dici, poſtquam conſtitit perceptiones pulchri varias eſſe & inconſtantes. Primum vero tam eſt abſurdum, quam illud, unde hoc conſequitur, nimirum mentes noſtras fuiſſe aliquando ſapientes & beatas, nec in corpora detruſas, quam ob crimina neſcio quae in altera vita admiſſa.

POTISSIMAE PROPOSITIONES ONTOSOPHICAE, ET COSMOSOPHICAE.

EST apud Mathematicos in more poſitum, ut poſt definitiones, axiomata ſtatuantur, atque poſtulata, inde vero propoſitiones demonſtrentur. Nos, quandoquidem & *axiomata* propoſitiones ſunt, & hoc tantum apud Mathematicos ipſos a *propoſitionibus* diſcernuntur, quod haec demonſtratione egeant, non illa; utraque uno eodemque *propoſitionis* vocabulo appellabimus, & diſcretionem illam *axiomatum a propoſitionibus* aut *theorematis*, quam olim tenueramus, omittendam cenſemus. Quod ad poſtulata attinet, unum tantum ſive obſervatum, ſive poſtulatum propoſitionibus noſtris praeſtituemus; nimirum quum eſſentiae reales factae, (def. 27.) & intelligibiles (28.) aeternae, nos aeque lateant, licet demonſtrationes, quae exiſtentiam rerum ſpectant, eſſe fortaſſis poſſunt Geometricis pares, eas tamen, quae *eſſentias* reſpiciunt, hac evidentia deſtitui:

tui: ſunt enim accommodatae eſſentiis rerum *nominalibus*, quas ut plurimum an realibus congruant ignoramus. Nec ſperandum eſt ulla hominum induſtria evidentiam Geometricam habere poſſe, uſque dum homines nihil a ſe humani alienum habebunt. Interea ſunt tales, quibus evidentiores nequeunt, niſi inique, mortales exigere. Quis enim talem exegerit ſcientiam, quae mentium humanarum capacitatem omnem ſuperet? Quod ſi quis haec contemnat, aut rideat Philoſophorum confidentiam, primum eum oro, ut ſe hominem eſſe meminerit; nec ſperet ſe rectius ſapere poſſe, quum ſenſum literatorum communem, & quae propria eſt hominum, ſcientiam, neglexerit. Deinde Horatianis verbis compello.

..... Si quid noviſti rectius iſtis
Candidus imperti: Si non, his utere mecum.

Praeterea & illud animadvertatur volo, me non omnia, etiam minutiſſima, perſequi in animo habere: Elementa enim ſcribo. Itaque praecipua quaedam attingo, & ea, ex quibus facilè ſtudioſi adoleſcentes, ſi haec iis ſtudia arriſerint, in penitiſſimam hanc Philoſophiam devenire poſſint. Praeterquamquod in his rebus vetus illud uſurpandum cenſeo, *Philoſophandum, ſed paucis*.

CAP. I.

Generalia quaedam Theoremata de Ente, Nihilo, Poſſibili.

PRop. I. & II. Non poteſt idem ſimul eſſe & non eſſe: neque unum idemque ens conſtare attributis, quae ſe mutuo deſtruunt.

Schol. Duo haec axiomata vocant Scholaſtici *principium contradictionis*: nam contumaces & refractarii quum omnia negaverint, etiam patentia, eo adiguntur, ut haec aut negaverint, aut admiſerint, contrariis aſſertionibus ſe implicent. Magnus autem eorum uſus eſt,

quum in rerum exiſtentia ſtatuenda, tum quoque in eorum eſſentia perveſtiganda atque diſcernenda. Poſteriore utimur in Dei atque animarum natura incorporea adſerenda: demonſtramus ſcilicet vim cogitandi, quae ad eſſentiam mentis pertinet, repugnare ſoliditati, quae eſſentialis eſt materiae. Quod argumentum & Carteſius in Meditationibus, & Stillingflectus Anglus Theologus (a), quum ſcriberet adverſus Lokium putantem Deum efficere poſſe ut eadem ſubſtantia & corporea ſit & cogitans, egregie pertractarunt.

Peripatetici primum illud axioma totius humanae cognitionis principium primum habent, tale nimirum, quod ſit & per ſe evidens, & univerſale, omneſque ſinu ſuo veritates, quarum mens humana ſit capax, contineat, ac in eo Ariſtotelem ſuum ſectantur (b). Aſſenſere Hamelius in Philoſophia Burgundica, & Chriſtianus Thomaſius (c). Sed eſt qui confidenter negat ullum eſſe in humanis cogitationibus hujuſmodi univerſale principium, tantum abeſt ut hoc ejus eſſe naturae fateatur. Is eſt Gerardus Titius in Arte cogitandi Cap. 3. §.75. Ac jure quidem & merito negat. Humanae enim cognitiones non ex univerſalibus principiis quaſi fluunt, ſed a ſingularibus primum profectae, ad generalia conferuntur eo modo, de quo in Logica dictum eſt. Interim non deſtitere Philoſophi ab hoc principio univerſali inveſtigando. Scotiſtis videtur placuiſſe hoc, *ens eſt ens*: aliis hoc, *quodlibet eſt, vel non eſt*. Haec ego prima generica ſcientiarum faecunda principia ut habeam? Idem dici poteſt de Lockii illo, *quidquid eſt eſt*, & quidquid eſt, eſt idipſum, & nihil aliud. Carteſio placuit, primum principium, quod ordine philoſophandi omnium pri-

(a) *Vide notas Acoſtae ad §.6. capitis 3. lib.4. de intellectu humano.*

(b) *Lib. 3. Metaph. cap. 3.*

(c) *Lib. 1. Juriſp. div. cap. 3. §. 18., & cap. 6. Phil. Aul.*

primum ſe offerat, eſſe hoc, *cogito ; ergo ſum*. Quidni, cujuſcumque ſingularis rei perceptionis conſcientia, primum hoc dicetur principium ? Itaque ego inanem omnem hanc diſquiſitionem cenſeo.

III. Ex nihilo nihil fit, ideſt nihil fit ſine cauſa, in qua aut *formaliter*, aut *eminenter* non contineatur.

Schol. Conſentientes in eo habemus veteres omnes atque recentiores Philoſophos. Lucretius decem argumentis libro primo (a) ingenioſe & docte demonſtrat, nihil in rerum natura ex nihilo fieri, aut in nihilum abire,

Nam ſi de nihilo fierent, ex omnibus rebus
Omne genus naſci poſſet; nihil ſemine egeret . . . .
quod verum eſt.

Quaeret autem aliquis, an quod fit a cauſa, in qua *eminenter* continetur, dicendum ſit ex nihilo factum ? Hoc ut intelligatur explicanda ſunt paullo clarius vocabula iſta, quibus utamur oportet, quando meliora non ſuppetunt. Vocant Scholaſtici A contineri in B *formaliter* ſi integra τȣ A eſſentia in B contineatur, qua ratione radii Solis continentur in Sole : appellant vero contineri *eminenter* quum in B tanta eſt perfectio, tantaque potentia, ut ipſius A perfectiones complectatur. Quibus explicatis, reſpondemus, nullo modo dici poſſe ex nihilo factum, quod in cauſa, a qua factum eſt, quomodocumque continebatur. Itaque Graeci Philoſophi, quum docuiſſent Daemones & mentes alias a Deo, in quo continerentur, effluxiſſe, aut genitas eſſe, non putarunt axioma illud III. everti. Ob eandem vero cauſam quum non poſſent intelligere materiam in Mente aeterna aut formaliter aut eminenter contineri, maluerunt illam aeternam ſtatuere, quam ex Nihilo creatam fateri. Si quis autem nobis opponat, mundum dici in Scripturis ex *nihilo factum*, reponimus

(a) *A v. 160. ad v. 265.*

mus id ex uſu populari dici, ea ratione, quod nihil *mundi*, antequam crearetur, formaliter exiſteret. Caeterum lis eſt vocabulorum.

IV. Si ex *dato*, *ſumpto*, aut qualibet *hypotheſi* ea per juſtam & neceſſariam conſequentiam ſequantur, quae mutuo ſe deſtruunt, *datum*, vel ſumtum, aut quaelibet illa *hypotheſis impoſſibilis* eſt.

D. Si enim talia ſequuntur, ea continentur in iis unde ſequuntur (per prop. 3.): quum autem quae ſe mutuo deſtruunt, nequeant in eodem contineri (prop. 2.) datum illud, *ſumtum*, aut quaelibet hypotheſis ſunt impoſſibilia (def. 9. & 6.)

Schol. Atque haec eſt luculentiſſima ratio, qua cognoſci poſſit, quaenam in dato ente contineantur. Oportet autem magna circumſpectione & accurata conſideratione uti, quum in eo, ut perſpiciamus, an data aliqua mutuo ſe deſtruant, tum quoque in eo, ut ne erremus, dum per juſtum & neceſſariam conſequentiam, quae mutuo ſe deſtruunt, ex *dato*, *ſumto*, aut *hypotheſi* ſequi arbitramur. Qua in re infinitae literatorum controverſiae verſantur, eaeque graviſſimae. Ex. g. Carteſius & Stillingfleetus putabant, data ſubſtantia extenſa cogitante, ſequi eam ſimul eſſe inertem & activam, ſolidam, & penetrabilem, cogitatione nempe. Hinc concludebant, mentem eſſe ſubſtantiam ita a corpore diſtinctam, ut Deus efficere non poſſit corpus cogitans. Non eodem tamen modo ratiocinabatur Lockius: is enim cenſebat cogitationem non magis corpori repugnare, quam motum: ex quo inferebat creari a Deo poſſe corpora, ui motu, ita cogitatione praedita: quod ſapit Hobbeſii chimaeras, qui in Leviathane (*a*) perceptionem eſſe ait motum in ſenſibus ab externis objectis factum, *reactionem* vero cerebri & cordis, *reflexionem* eſſe, ſeu *apperceptionem*, ut vocat Leibnitius. Hoc eodem axiomate expendenda ſunt Philoſophorum

(a) *Parte* 1. *cap.* 2. & 3.

phorum ſyſtemata. Si enim ex iis pugnantia ſequuntur, haberi illa veriſimilia nequeunt. Ita Carteſianum ſyſtema perpendunt recentes Phyſici, eoque argumento Carteſianos vortices inter ἀσύστατα ponunt (*a*).

V. Nunquam datum vel ſumtum ut impoſſibile habendum, niſi quum ex iis impoſſibilia, aut pugnantia ſequi, clare demonſtratum fuerit. Patet.

Schol. Ex. g. Si quis dicat, *impoſſibile* eſſe ut materia ſit aeterna, oportet ut ſolide demonſtret ex data materia aeterna ſequi pugnantia. Quod quum plerique non fecerint, dum Atheos hac propoſitione, *impoſſibile eſt ut materia ſit aeterna*, confutare conati ſunt, deridiculos ſe fecerunt. Eam ob rem quaelibet propoſitio habenda eſt tanquam poſſibilis, uſquedum demonſtretur, eſſe eam impoſſibilem.

VI. Problema eſt poſſibile, ſi demonſtretur, qua ratione fieri poſſit.

D. Nam ſi demonſtretur qua ratione fieri poteſt, certi ſumus ex eo problemate non ſequi pugnantia; ergo poſſibile (per prop. 5.)

Schol. Si quis igitur Carteſianus demonſtraverit, qua ratione bruta animalia ſine ulla anima actiones ſuas edant ſolis mechanices legibus, is problema illud, *Bruta eſſe meras machinas*, probabile fecerit. Si quis demonſtret qua ratione materiam a Deo creari potuit, is probabile faciet, *materiam eſſe creatam*. Caeterum non ſtatim conficiet, ut ille, bruta eſſe puras machinas, ita iſte, materiam eſſe factam: ex eo enim quod aliquid poſſibile eſt, non recte inferes, id ita ſe habere: alia igitur argumenta adjicienda ſunt, ut *exiſtentia* probetur, ſtatuta poſſibilitate.

VII. Nihil eſt ſine ratione ſufficiente eſſentiae, exiſtentiae, poſſibilitatis &c.

Schol. Rerum igitur *rationes ſufficientes* inveſtigare proprium eſt Philoſophi: nam populus rerum phaeno-

(a) *Vide Keil praefat. in lectiones Phyſicas*.

menis eſt contentus: Philoſophus in rerum cauſas & principia inquirere debet, quod egregie vocat Lockius, *mundum intelligibilem*, & populo ignotum veſtigare. Qua Philoſophia nihil validius eſt atque efficacius, quum ad vitam privatam pacate ducendam, tum quoque ad Reipublicae tranquillitatem. Et ad privatam vitam quod ſpectat, haec inveſtigatio & animam vanis liberat affectibus, & corpus rite ducere & recte rationi parere docet. Appoſite Lucretius & graviter (*a*).

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia caecis
In tenebris metuunt, ſic nos in luce timemus
Interdum, nihilo, quae ſunt metuenda magis, quam
Quae pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebraſque neceſſe eſt
Non radii ſolis, neque lucida tela diei
Diſcutiant, ſed naturae ſpecies ratioque.

VIII. In factis entibus ratio ſufficiens exiſtentiae eſt in cauſa, a qua ſunt, ratio vero eſſentiae immediate quidem in ſuis *eſſentialibus*, remotius vero in eadem cauſa. Hinc fit, ut in qualibet cauſa non tantum ratio exiſtentiae effectus, ſed ejus quoque eſſentiae contineri debeat, ideſt effectus perfectiones, et, ut vocant, *realitatem*, aut *formaliter*, aut *eminenter* cauſa complectatur oportet (ex prop. 3.)

IX. Ratio ſufficiens poſſibilitatis intrinſecae alicujus rei eſt in rei ipſius *eſſentialibus*, extrinſecae in cauſa externa (def. 8.). Eodem modo de ratione impoſſibilitatis. Ratio vero ſufficiens, cur in dato ente quaedam ſint poſſibilia, & in ente ipſo eſt, & in cauſa externa.

Schol. Qui dicit, data materia, poſſibilis ejus diviſio in infinitum, hujus poſſibilitatis rationem & in ipſa mate-

(*a*) *Lib.* 3. *v.* 87. *& ſeqq.*

materia (quae eſt poſſibilitas intrinſeca) & in cauſa quadam externa, veluti Deo (quae extrinſeca poſſibilitas eſt) dare debet. Jam vero ut materia ſit intrinſecus diviſibilis in infinitum continere debet partes infinitas realiter diſtinctas; hae enim tantum ſeparari poſſunt (def. 36. & 37.). Itaque ſi quis probet non poſſe in qualibet materiae parte contineri partes infinitas realiter diſtinctis, is poſſibilitatem intrinſecam diviſionis illius in infinitum penitus aufert, & idcirco *extrinſecam* quoque, quae ab intrinſeca pendet (def. 8.)

X. Nihilum nequit continere rationem ullam ſufficientem: quicunque ergo *nihilum* dat rationem ſufficientem, is nullam dat.

Schol. Ad revincendos procaces quoſdam & inanes diſputatores poſitum eſt hoc axioma. Epicurei & Newtoniani Philoſophi eo utuntur, ut ſpatii immenſitatem probent. Spatium, inquiunt, ſi terminat, qua cum re terminat? Reſpondere, cum nihilo terminare, eſt nullibi finiri. Quae ratio videtur nobis graviſſima. Sed diſtinguunt quidam inter terminare *cum nihilo*, & terminare in *nihilum*. Interim cum terminare in nihilum intelligi a nobis nequeat, quippe qui aſſueti ſumus rerum terminos non alia ratione intelligere, quam aliarum rerum initiis, nihil prohibet hanc mundi extenſionem infinitam vocare (def. 60.) Caeterum haec anxie querere ejus eſt, inquit ille appoſite quidam *qui putat tantum ſciri poſſe, quantum quaeri* (*a*). Etenim ea velle ſcire, quae captum noſtrum ſuperant, deſipere eſt.

CAP.

(a) *Hobbes in Phyſica cap. 26.*

CAP. II.

De Natura Entis Contingentis, & neceſſarii, deque ſubſtantia generatim.

XI. OMne ens vel eſt *contingens*, vel *neceſſarium*.

D. Omne ens vel eſt factum, vel non factum: nihil eſſe medium poteſt: Jam factum contingens eſt (def. 17.) non factum *neceſſarium* (def. 11.): omne igitur ens vel contingens eſt, vel neceſſarium.

Sch. Buddeus (*a*) quum memoraſſet *Demonſtrationem de Deo* Joſephi Raphſon editam Londini 1710. ejuſque vim elevaſſet, hanc propoſitionem; *quicquid exiſtit, aut a ſe exiſtit*, aut *ab alio* tacite ſugillat, quaſi non ſatis certam, idque auctoritate Actorum Lipſienſium 1712. menſe Januar. Quod qua ratione quum ille, tum iſti fecerint, non ſatis intelligo. Nullum eſt enim medium inter haec duo *per ſe exiſtere*, aut ab alio. Eandem autem propoſitionem ut axioma ſtatuit Spinoza, licet ſubdole ambiguam. (*b*)

XII. Si poſſibilia ſpectantur, quod ad eſſentias intelligibiles (def. 28.) haberi debent pro neceſſariis: Si quod ad id, quod poſſibilia ſunt, quod ad poſſibilem exiſtentiam, pro contingentibus.

D. Nam eſſentiae intelligibiles ſunt aeternae (def. 28.) aeternum vero neceſſarium (def. 11.); quod primum. Deinde, quum haec entia ut poſſibilia pendeant a cauſa externa, in qua ſit eorum ratio ſufficiens (prop. 7. & 8.) haec ſint *contingentia* (def. 17.); ſequitur eſſe contingentia.

XIII. Infinita ſeries contingentium ſine ente neceſſa-

(a) *De Atheiſm. & ſuperſt. cap.* IV. §. 3.

(b) *Eth. part.* 1. *ax.* 1. *omnia, inquit, quae ſunt, vel in ſe, vel in alio ſunt.*

ceſſario, a quo pendeant, impoſſibilis.

D. Cujuslibet contingentis ratio exiſtentiae & eſſentiae eſt in alio (prop. 8.); ergo omnium: negato autem *ente neceſſario* haec ratio erit in nihilo, ut patet, ideſt nulla (prop. x.), quod repugnat (prop. 7. & 3.)

Schol. Evertitur ergo *Fatum Democriticum* (def. 52.) Sane opinio haec adeo eſt ſtupida, ut ſi paucos Epicureos excipias, caeterorum Philoſophorum, qui eam ſit ſequutus, invenias neminem. Nam Spinoza quanquam propoſitionibus 26. 27. 28. primae partis doceat rem quamlibet ab alia determinari ad exiſtendum uſque in infinitum; quum tamen prop. 18. & alibi ſtatuat Deum primam rerum cauſam, το ejus *uſque in infinitum* intelligi debet, uſque ad Deum. Non recte igitur ei fatum Democriticum imputat Witichius. Ipſe Spinoza ep. 29. hoc eodem noſtro argumento progreſſum hunc in infinitum evertit, idque argumentum Rabbini cujuſdam Ghaſdai eſſe ſcribit. Jam & idem argumentum adhibet Ariſtoteles in 2. Metaph. & ex eo B. Th. 1. contra Gentiles cap. 13. Oleum igitur operamque perdunt, qui in hoc Fato oppugnando nimii ſunt. Quod adeo verum eſt, ut Ariſtoteles, aliique veteres Philoſophi tanquam axioma ſtatuerint, *repugnare progreſſum cauſarum in infinitum*. Itaque Ariſtotele (*a*) hoc praecipue argumento probat exiſtere primam quandam motuum omnium cauſam aeternam & immutabilem. Interim conſulatur Cudworthus egregie ea de re diſputans (*b*), & Clarkius prop. 11.

XIV. Quod ens rationem ſui conſervatricem neceſſariam, & in ſua natura habet, ideſt quod ſola ſua natura, & neceſſario conſervatur, immutabile eſſe debet. Nempe huic mutatio neque extrinſecus provenire poteſt, quando ſola ſua natura & neceſſario conſervatur,

---

(a) *Lib.* 8. *Phyſic.*
(b) *Syſtem. Intellectuali.*

Google

tur; nec intrinſecus, quum ſui ratio conſervans ſit neceſſaria. Praeterquamquod quidquid eſt, natura ſua, & eſſe, & conſervari pergit, nec ullo modo concipi poteſt ens quodvis a natura ſua diſſipatum ac deſtructum iri, niſi ſi e contrariis conſtet.

XV. Quod neceſſariam habet exiſtentiam, neceſſariam quoque habet eſſentiam, ideſt immutabilem (def. 12.)

D. Nam quod neceſſariam habet exiſtentiam ut ſola naturae ſuae neceſſitate eſt, ſic ſola naturae ſuae neceſſitate conſervatur; ac proinde (per prop. 14.) immutabile eſt, ideſt neceſſariam habet eſſentiam (def. XII.)

Schol. Eſt axioma Philoſophorum omnium conſenſu ſtatutum, ens aeternum eſſe neceſſarium, & immutabile. Sane ſi mutabile eſſet, quoniam aeternum duravit (ex hypotheſi) indiguiſſet aeternae conſervationis, atque externae, ideſt ex aeternitate ab alio pependiſſet ente (def. 53.); quod eſt abſurdum, quum ens aeternum neceſſariam habeat exiſtentiam, ideſt independentem. Hac vero propoſitione manifeſte evertitur Spinoziſmi primum fundamentum, quo extenſionem mundanam eſſe attributum Dei ſtatuitur. Ac ne Kuffaelerus clamet, nos Spinozae ſyſtema mundanum non eſſe aſſequutos, Spinozae ipſius poſitiones proponemus. Hic enim rotunde ſcribit in Ethica (*a*) *extenſio attributum Dei eſt, ſive Deus eſt res extenſa*. Extenſio autem Spinozae idem eſt atque mundana materia, haec vero eſſentiam neceſſariam habere non poteſt; ac proinde nequit eſſe Dei, ideſt entis ſuapte natura aeterni, & neceſſarii, attributum. Atque hac in re deridiculus mihi videtur; *ponit* enim, *praeter Deum nullam dari neque concipi poſſe ſubſtantiam* (*b*); &, *omnem ſubſtantiam eſſe ne-*

(a) *Part.* 2. *prop.* 2.
(b) *Prop.* 14.

neceſſario infinitum (*a*); &, *ſubſtantiam abſolute infinitam eſſe indiviſibilem* (*b*): & *Deum eſſe rem extenſam* (*c*) quae tam ſunt pugnantia, quam quae maxime. Quis enim intellexerit ſubſtantiam ſuapte natura extenſam, & quidem materiali extenſione, (neque enim in hac *Schola* ulla alia extenſio agnoſcitur) quae ſit indiviſibilis? Negat hic quidem homo in Epiſtolis ad Oldeburgium, materiam & extenſionem idem eſſe, ſed materiam & corpora extenſionis hujus modos habet: Author autem *Speciminis ratiocinandi* (*d*) Spinozae diſcipulus, contendit, nos ejus viri mentem minime hac in parte, ut in pleriſque aliis, aſſequi. Sed non video quid eſſe poſſit implicitum & obſcurum in hac doctrina, *extenſionem mundanam attributum eſſe Dei*; *hujus vero extenſionis modificationes eſſe corpora*; ideſt (nam quo alio ſenſu intelligas?) corpora eſſe immenſae illius extenſionis portiones. Quum vera haec faciat mutabilia, qui illam immutabilem habere poteſt? Mutabilis autem ſi ſit, qui ſempiterni Entis attributum? Vide quae diximus in ſecunda parte Schol. prop. x.

XVI. Neceſſarium exiſtentiae & eſſentiae eſſe debet infinite perfectum, ideſt omnes poſſibiles perfectiones habere: & infinite perfectum habere exiſtentiam & eſſentiam neceſſariam.

D.

(a) *Prop.* 8.

(b) *Prop.* 13.

(c) *Ibid. prop.* 2.

(d) *Pagina* 113. *&* *ſeqq. Sed hoc eodem loci agnoſcit Kuffaelerus Spinozae poſitiones eſſe obſcuriſſimas, & duriſſimas. Ipſe autem ita interpretatur, ut valde vereor ut ulli mortalium ſit probaturus. Ait enim res particulares dici a Spinoza Dei modificationes, quod non comprehendantur conceptu primario, quo ſubſtantia, ideſt, Deus, ſed ſecundario, & qui a primario pendeat, & in primario quaſi inaedificetur, quod proprium eſt modi. Sed hujus viri locum ſuperius cribravimus.*

D. Si non eſt, poteſt ulterius perfici *poſſibilitate intrinſeca*, ut patet: mutari ergo poteſt: eſt aut immutabile (prop. 14.) ergo infinite perfectum, & nedum *intenſive*, ſed *extenſive* quoque: quod erat primum. Secundum vero demonſtratione non indiget. Quis enim intellexerit ens infinite perfectum, aut mutabile, aut factum?

XVII. Omnia contingentia ſunt mutabilia, & viciſſim.

D. Contingentia nequeunt eſſe infinite perfecta (prop. 15.) nec in ſe habere plenam rationem ſufficientem exiſtentiae ac eſſentiae: Quae vero talia ſunt, mutabilia ſunt, quod primum. Deinde mutabilia nequeunt eſſe neceſſaria, ſeu in ſe habere plenam ſui rationem exiſtentiae & eſſentiae ſufficientem (prop. 14.): quod vero neceſſarium non eſt, id contingens eſt (prop. 11.)

Schol. Conſentiunt hac in re Philoſophi omnes; nedum Gentiles, ſed Chriſtiani vel maxime. Quamobrem Plato in Timeo Patrem atque opificem mundi Deos minores hunc in modum alloquentem infert. *Dii Deorum* (a), *quorum opifex ego, & Pater ſum, haec attendite. Quae a me facta ſunt, me volente indiſſolubilia ſunt: omne ſiquidem quod vinctum eſt, ſolvi poteſt . . . . . quapropter quia generati eſtis, immortales quidem & indiſſolubiles omnino non eſtis. Nec tamen unquam diſſolvemini, nec mortis fatum ſubibitis. nam voluntas mea majus praeſtantiuſque vobis eſt vinculum ad vitae cuſtodiam quam nexus illi, quibus eſtis, tunc quum gignebamini, colligati.* Eodem modo ratiocinantur Patres ferme omnes veteris Eccleſiae Chri-

(a) *Quid ſint iſti* θεοὶ θεῶν *in hoc Platonis loco diſputari inter doctos video. Singularis eſt Moshemii ſententia, eſſe illos ſtellas, ex quarum activitate animantia, quae ſunt in Tellure, genita cum Ægyptiis crediderit Plato: Has vero, aut Tellurem cum Aere, Aqua, itidem Diis ſecundum Platonem, gignere homines. Vide obſervata ab eo ad caput* 4. *ſyſtemat. intellect.* §. 14. *not.* 41. *Nimis eſt allegorica haec interpraetatio.*

Chriſtianae, dum Angelos non natura ſua, ſed voluntate Dei Patris: eſſe immortales docent, *quod quicquid initium habet, & deſinere ſuapte natura poteſt*, inquit, *Damaſcenus* (a). Sed, inquiunt, ſubſtantiae ſimplices ſunt *indiſſolubiles*. Reſpondent, indiſſolubiles quidem eſſe ſpectatis naturae viribus, non ſuapte natura: Nam quum ſuapte natura, ut ii cum melioribus Philoſophis putant, compoſitae ſint Metaphyſicos ex re aliqua ſeu ſubjecto & vi activa, non eſt neceſſarium abſolute, ut vis activa rei illi ſemplici conveniat, ſed hypothetice tantum, poſito ſcilicet quod ita Deus velit. Preterea vires creatae etiam *ſubſtantiales* finitae ſunt; perpetuo ergo ſuapte natura conſervari nequeunt: itaque a Deo rerum omnium opifice ut ſunt, ita conſervantur, quouſque conſervantur. Atque in his precipue *conſervatio* quaedam eſt continuata creatio.

XVIII. Ens aeternum eſt ens ſimpliciſſimum.

D. Ens aeternum eſt neceſſarium exiſtentiae (def. 11.) & eſſentiae (prop. 14.) ideſt immutabile: omne autem compoſitum natura ſua mutabile eſt, ut patet: aeternum ego compoſitum eſſe nequit, adeoque ſimpliciſſimum eſt.

Schol. Potuit etiam ita demonſtrari, quod ſimplicia & componentia natura ſua priora ſint compoſitis, & aeternum, ut pote independens, nihil prius natura habeat. Agnovit illam raionem Lucretius: is enim negat atomos potuiſſe ab aeterno exiſtere, ſi compoſitae fuiſſent.

Nam quoniam fragili natura praedita conſtant,
Diſcrepat aeternum tempus potuiſſe manere
Innumerabilibus plagis vexata per aevum (b)

XIX. Exiſtunt contingentia.

D. Omnia hujus univerſi entia aut non ſunt infinite perfecta, aut corporea ſunt & mutabilia, ut patet; ergo contingentia (prop. 17. 16. 15.)

Schol.

(a) *Lib. 2. de Orthod. fide cap. 3. Legatur Petavius de Angelis. lib 1. cap. 4. & 5.*

(b) *Lib. 1. v. 633.*

Schol. Ne Spinoza quidem id negaverit, qui diſerte ſcribit *hominis eſſentiam non involvere neceſſariam exiſtentiam* (*a*), nempe homines eſſe entia contingentia. Plato vero (*b*) haec omnia univerſi entia *non entia* potius appellanda putat ac umbras *entium*: eſt enim illi ens idem quod aeternum, & immutabile: ejus autem generis in Platonica Schola ſunt *Deus*, & *ideae*: idearum mundus umbra quaedam & veſtigium. Quod emphaticos dictum accipere debemus, ut intelligamus, mutabilia eſſe haec, non eodem ſemper habitu, neque modo conſtantia, quorum non ſcientiam, ſed opinionem perſenſus habeamus. Sic autem ad rem noſtram accommodate ratiocinatur in Timeo. *Univerſum cernitur, tangiturque, & corpus habet: omnia vero hujuſmodi ſenſus movent: quae ſenſus movent opinione per ſenſum percipiuntur* (nam ſecundum Platonem ſcientia eſt tantum *eſſentiarum*, ideſt idearum aeternarum): *haec vero talia eſſe conſtat, ut gignantur, & genita ſint.*

XX. Exiſtit ſubſtantia aeterna & incorporea.

D. Exiſtunt Contingentia (prop. 18.); ergo & neceſſarium aliquod (prop. 13.) & quidem nedum exiſtentiae, ſed etiam eſſentiae (prop. 14.): id vero eſt ſimpliciſſimum (prop. 17.); adeoque incorporeum: exiſtit ergo ens aeternum & incorporeum: quum autem id a nullo pendere poſſit intrinſecus (def. 11.): eſt vera ſubſtantia (ex def. 21.) Exiſtit ergo ſubſtantia aeterna & incorporea.

Schol. Atque haec eſt facilior ſecuriorque via aſſerendi ſubſtantias incorporeas, quam longiſſima illa & incerta ex exiſtentia ſpatii alicujus incorporei, quam preſſit Henricus Morus in Enchiridio. Hac autem re ſemel demonſtrata, omnino Atheiſmus, Pantheiſmus, atque Materialiſmus ſubvertuntur, & quidem funditus ac radicitus. Materialiſmi enim hoc caput eſt, ſubſtantias incorporeas exiſtere non poſſe. Hinc Hobbeſius in Leviathane, & in Dia-

(a) *Ethicae part. 2. ax. 1.*
(b) *In Theaetetto, Timeo, alibique.*

in Dialogo, qui appendix eſt ad Leviathan, Deum corporeum facit, eo argumento,quod quae corpore deſtituuntur, omnino non ſunt. Eodem modo & Tolandus ſubſtantias incorporeas phantaſmata eſſe, & fabulas contendit. Spinoza vero celeberrimo illo atque ſtabili cogitationis & extenſionis connubio ſubſtantias omnino incorporeas & ipſe ſubſtulit. Quum autem, ut paullo poſt oſtendemus, ſubſtantia nequeat eſſe niſi ſimplex: ſequitur,Atheos iſtos omnes omnino ſubſtantias abſtuliſſe. Tantum in Metaphyſicis profecerant!

XXI. Contingentia nequeunt eſſe attributa, aut partes, aut modi ſubſtantiae aeternae & incorporae.

D. Eſt enim illa ſubſtantia ſimpliciſſima (prop. 18.) & immutabilis (prop. 15.) contingentia vero mutabilia (prop. 17.) Praeterea ſubſtantia illa eſt infiuite perfecta (prop. 16.) contingentia non item. Ex quo ſequitur,partes Mundi, quae entia ſunt contingentia (prop. 19.) haberi non poſſe pro partibus Dei, ut putant Spinoza & Tolandus.

Schol. Spinoza ſtatuit, *Quicquid eſt, in Deo eſt* (*a*). Quum autem vocaverit accidens, quicquid in alio eſt (*b*), deduxit omnia quae exiſtunt, eſſe vel attributa, vel modificationes Dei, ſeu ſubſtantiae aeternae. Id etiam arripuit Tolandus, qui ſciſcit, *Mundum aut naturam rerum eſſe ſolum numen, neque genitum, neque interiturum* (*c*). Quod Plinianum eſt.

XXII. Praeter ſubſtantiam aeternam exiſtunt aliae ſubſtantiae factae.

D. Exiſtunt contingentia (prop. 19.), eaque neque attributa, neque partes, neque modi ſunt ſubſtantiae aeternae (prop. 21.). Quum autem attributa aut modi exiſtere nequeant ſine propria ſubſtantia (def. 22. & 14.); ſequitur aut contingentia iſtaec eſſe ſubſtantias, & quidem

(*a*) *Part. 1. prop.* 15.

(*b*) *Ibid. def.* 5.

(*c*) *Vide Symbolum fidei Tolandicae apud Jenkinum in hiſt. Atheiſmi.*

factas, aut attributa & modos ſubſtantiae alicujus factae,

Schol. Plures hinc Spinozae propoſitiones radicitur convelluntur. Primum propoſitio 6. partis primae, quae ita concepta eſt, *una ſubſtantia nequit produci ab alia*: tum 14. ejuſdem partis, quae ſic ſe habet, *praeter Deum nulla dari, neque concipi poteſt ſubſtantia*: tum quoque aliae locis ſuis commodius memorandae.

XXIII. Subſtantia nequit eſſe niſi ſimplex.

D. Subſtantia a nulla re intrinſece pendere debet (def. 21.): Compoſita vero intrinſecus pondent a componentibus, ut patet; ſubſtantia ergo nequit eſſe compoſita phyſicos, adeoque omnis ſubſtantia ſimplex eſt.

Schol. Egregie id obſervatum primum Platoni, hinc aliis, nuper vero demonſtratum Wolfio. Ex quo patet corpora non poſſe apud Philoſophum *proprie* ſubſtantias appellari, ſed apud vulgus tantum. Corporea ergo vel ſunt aggregata ex ſimplicibus ſubſtantiis, ut olim Pythagoras & Lucretius, nunc vero Leibnitius & Wolfius putant; licet a Lucretio in eo differant, quod has ſubſtantias nec extenſas, nec quantas velint, aut corporum ſubſtantia eſt extenſio ſimplex incorporea ut ſuſpicatus eſt Lockius. Qua de re ſi nihil adhuc mortalibus innoteſcere affirmemus, id dicemus, quod ingenua confeſſione Philoſophi omnes agnoſcunt. Verum igitur eſt principia corporum ignorari. Quibus ignoratis neceſſe eſt, ut Sciëntiae, quae univerſum hoc attingunt, omnes bona ſui parte incertae ſint & dubiae.

XXIV. Subſtantia contingentium nequit eſſe una.

D. Omnis ſubſtantia eſt ſimplex (prop. 23.) adeoque indiviſibilis: contingentia autem alia ab aliis dividuntur & ſeparantur, ut patet; eorum igitur ſubſtantia eſſe nequit una.

Schol. Hinc patet corpora conſtare ex innumerabilibus ſubſtantiis ſimplicibus, quod ut attente obſervetur, rogo.

CAP.

CAP. III.

De Relatione, deque ſubſtantiarum origine & indeſtructibilitate.

XXV. Relatio nihil realis perfectionis enti addit. Axioma notiſſimum.

Schol. Poteſt igitur res quaelibet plurimas habere relationes. Relationum autem numero aucto, aut diminuto ex mutatione earum rerum, quibuſcum relationes ſunt, nihil mutatur in re ipſa, in qua relationes ſpectamus. Hinc intelligitur, qui fiat, ut Deus novas ſemper relationes cum creaturis acquirat, aut amittat, nec tamen mutetur.

XXVI. Nequeunt entia *realiter* diſtingui ſola relatione.

D. Nam ea realiter diſtinguuntur, quæ ſeparatim intelligi, & eſſe poſſunt (def. 36. add. Schol.): id autem efficere nequit ſola *relatio*, quippe quae nihil realis perfectionis *enti addit* (prop. 25.)

XXVII. Eſt *impoſſibile intrinſecum*, attributa aut modos exiſtere ſine ſubſtantia.

D. Impoſſibile intrinſecum eſt, quod pugnantia complectitur (def. 9.): attributa autem & modos exiſtere ſine ſubſtantia contraria complectitur: nempe de eſſentia attributi & modi eſt ut a ſubſtantia intrinſecus pendeat (def. 24.& 22.), ſi vero ſine ſubſtantia exiſterent, a nullo intrinſecus penderent: ergo ſimul intrinſecus penderent, & non penderent ab alio, quae ſunt pugnantia: eſt igitur impoſſibile intrinſecum, modos ſine ſubſtantia exiſtere.

Schol. Hinc patet, fieri nulla potentia poſſe, ut exiſtat motus ſine re, quæ moveatur, figura ſine extenſione, extenſio ſine re cujus eſt modus, actio ſine principio activo, & quae ſunt his ſimilia. Magni eſt uſus in Phyſica & Metaphyſica axioma iſtud.

XXVIII. Non eſt impoſſibile unam ſubſtantiam produci ab alia.

D. Praeter ſubſtantiam aeternam exiſtit alia ſubſtantia (prop. 21.) ; ea autem nequit eſſe facta ex nihilo (prop. 3.) Neque ex eo quod ſubſtantia non eſt, uti patet; ergo a ſubſtantia . Quoniam ergo datur ſubſtantia ab alia ſubſtantia facta , non repugnat ſubſtantiam a ſubſtantia fieri .

Schol. Evertitur hac propoſitione aliud caput Spinozismi, quod hac Spinozae propoſitione continetur, *una ſubſtantia nequit produci ab alia* (*a*) . Demonſtratio , qua Spinoza utitur, ſic ſe habet .

1. (*b*) Axioma . Quæ nihil commune cum ſe invicem habent , etiam per ſe invicem intelligi non poſſunt , ſive conceptus unius conceptum alterius non involuit .

2. Prop. (*c*) *Duae ſubſtantiae diverſa attributa habentes nihil inter ſe habent commune* . Patet ſecundum Spinozam .

3. In rerum natura non poſſunt dari duae aut plures ſubſtantiae ejuſdem *attributi* (*d*) .

Nam quum attributum intrinſece pendeat a ſubſtantia : eadem attributa eandem habent ſubſtantiam . Duae ergo ſubſtantiae ejuſdem attributi eadem ſunt ſubſtantia.

4. Quae res nihil commune inter ſe habent , earum una alterius cauſa eſſe non poteſt (*e*).

Nam una in ſe alteram intelligere non poteſt (ex num. 1.). Praeterea nemo dat, quod non habet.

5. Una ſubſtantia nequit produci ab alia.

D. Nam non dantur duae ſubſtantiae ejuſdem attributi (3) ; duae ergo ſubſtantiae nihil inter ſe habent communis (1); una ergo ab altera produci nequit . (4)

Ea autem tantum probat , unam ſubſtantiam non poſſe ab alia produci per *emanationem eſſentialem* , ut inquiunt

(a) *Eth. part. 1. prop. 6.*
(b) *Prima parte ax. 5.*
(c) *Ibid. prop. 2.*
(d) *Ibid. prop. 5.*
(e) *Ibid. prop. 3.*

quiunt, quod ultro concedimus; non vero nullam ſupereſſe rationem, qua una ſubſtantia ab alia producatur. Probare praeterea conatur nos non intelligere, qua ratione ſubſtantia facta comprehendatur, ſeu concipiatur ab æterno: quod etiamſi verum eſſet, ut eſt falſum, id probaret brevitatem mentis, non autem demonſtraret, non poſſe unam ſubſtantiam ab alia intelligi & creari.

Jam quum haec, ut vocat, demonſtratio, eo nitatur axiomate, *in rerum natura non poſſunt dari duae aut plures ſubſtantiae ejuſdem attributi*, Bælius in Dict. Art. Spinoza Remarque P. paucis ejus falſitatem oſtendit. *Eſt*; inquit, *Spinozae Achilles, totiuſque Spinoziſtici aedificii fundamentum: idem tamen adeo perridiculum ſophiſma, ut pudeat Logicae tirones eo capi. Quicumque Philoſophiae rudimenta tradunt inter prima praecepta ſuos docent, quid haec ſibi velint, genus, ſpecies, individuum: his autem tota Spinoziſtica moles ſiſti poteſt*. Diſtinguo: *non poſſunt dari plures ſubſtantiae ejuſdem numero naturae ſive attibuti, concedo: non poſſunt dari plures ſubſtantiae ejuſdem ſpecies naturae ſive attributi, nego. Quid ad haec Spinoza? Nam & in ſuis modificationibus ea doctrina & ipſe utatur neceſſe eſt. Homo, ut ipſe philoſophatur, modificationum mundanorum ſpecies una eſt: ejus ſpeciei Socrates individuum. Erit ne Spinoza, & Spinozae Sicarius unus hujus ſpeciei modus?* Si duae ſubſtantiae ejuſdem attributi eſſe nequeunt, ut proinde neceſſe ſit unam eſſe rerum omnium ſubſtantiam, ne duo quidem modi idem attributum habere poſſunt, ac proinde, ſi ejus argumentatio quidquam concludit, cum rerum natura pugnabit, plures eſſe ejuſdem ſubſtantiae modos. Una ergo eſt mundana ſubſtantia, una ac eadem ſemper ejus modificatio. Nae tu beatus, qui quadrata rotundis mutas!

XXIX. Subſtantia nequit produci ab alia per *eſſentialem emanationem*.

D. Si ſubſtantia B per eſſentialem emanationem prodeat a C, continebitur *formaliter* in C, uti patet: nihil

hil enim eſt aliud *eſſentialis emanatio*, quam nova partium ſubſtantiae, a qua res emanat, *modificatio* & determinatio: ergo ſubſtantia B intrinſece pendebit a C, atque idcirco non erit ſubſtantia (per def. 21.), ſed vel *attributum ſubſtantiale* (def. 24.), vel modus.

Schol. Jure igitur quicunque mundi generationem a Deo per eſſentialem emanationem factam docuerunt, tanquam Pantheiſtae habentur. Id quod eorundemmet exemplo comprobatur. Scilicet, ut qua ratione mundus ſit a Deo genitus, explicent, Araneae exemplum proferunt: Itaut quemadmodum haec e ſinu ſuo telam evomit, ita Deus ex ſua ſubſtantia mundum. Quae perſuaſio fuit non veterum modo Chaldaeorum, aliorumque, ſed eſt quoque recentiorum quorumdam *Perſarum*, *Siamenſium*, atque *Sinenſium*, qua de re luculenter commentati ſunt Bernerius (*a*), Trigaltius (*b*), aliique. Proferam, quae de Sinentibus, Trigaltius vir doctus & accuratus, ſcribit loco laudato, quo monſtrat eos idem, quod Spinoza, tenere.

Opinio hoc tempore celebrior .... aſſerit univerſitatem hanc ex una eademque conſtare ſubſtantia, illiuſque conditorem una cum Cœlo & Terra, hominibus, ac brutis, arboribus, & plantis, & quatuor denique elementis, continuum corpus unum conflare, cujus magni corporis ſingulae res ſingula ſunt membra. Adeatur & Baelius art. Japon.

Poſſet quis in hunc cenſum referre Franciſcum Patricium, virum alioquin acutum & diſertum, ſed in Platonicos Enthuſiaſtas aequo juſtius propenſioem. Hic lib. xx. Panarchias de Dei immenſitate differens ita rationes ſubducit ſuas, ut ego vix intellexerim, qua in re a Pantheiſtis differat. Quum recitaſſet Perſonati Hermetis locum, Καὶ τοῦτον ἐστιν ὁ θεός, τὸ πᾶν. οὐδ' ἐν τῷ παντί οὐδὲν ἐστιν, ὃ μὴ ἐστιν ὁ θεὸς, ideſt, *atque hoc ipſum eſt Deus, ipſum univerſum. Nec quicquam in univerſo eſt, quod non ſit ipſe Deus*, addit, quo rem clarius etiam expli-

(a) *In Itinerario tom. 2. pag. 163.*
(b) *De Chriſtian. Exped. lib. 1. cap. 10.*

explicet. *Univerſum ergo hoc Deus ipſe eſt: quia ſcilicet ipſe ea omnia, quae in univerſo ſunt, effecit, & efficientiae ejus omnem ac totum permeavit effectum, ratione cujus efficientiae ipſe omnia eſt, & univerſum ſeipſo implet.* Et haec quidem in meliorem partem flecti poſſent, niſi ea ſequerentur, quae omnem defenſionem nobis eripiunt . . . . *Numquam ergo ab opere ceſſat: & cum ipſo ſui eſſe operetur, & eſſe ſuum ipſemet ſit, IDIPSUM, QUOD FACIT, IPSE EST. Atque hoc eſt, quod quum in opus perpetuum EXEAT, non tamen exit ex ſeipſo, QUIA IPSE SIT ID QUOD EFFICIT. Et ideo neceſſario omnia illa & permeat ipſe, & capit; quoniam ipſe ſeipſum capit, & in ſeipſo eſt. Et quia ſemper in ſeipſo eſt, neque a ſe abit, neque aboletur, ET IPSE EA, QUAE FACIT, SIT; Servator Entium, SERVATOR SUI IPSIUS EST.* Neſcio ego cur, qui ſcholia quaedam cauſtica pluribus in locis Patricianae philoſophiae addidit *R. P. M. Jacobus de Lugo*, intactum impium hunc omiſerit.

XXX. Subſtantiae contingentes factae ſunt *ex nihilo ſui*, ideſt creatae ſunt ex nihilo ab alia ſubſtantia, actione & modo, quem ignoramus,

D. Subſtantiae iſtae factae ſunt (def. 17.), & quidem ab alia ſubſtantia (prop. 28.) : non autem per emanationem eſſentialem (29. prop.) : ergo ex nihilo ſui, ideſt nihil eſt in ſubſtantiis iſtis proprium, quod extra cauſam, a qua factae ſunt, extitit, antequam fierent, neque ex cauſa, a qua factae ſunt, aliquid realis in illis tranſmanavit (prop. 29.). Atque hoc erat primum.

Quod ad ſecundum pertinet, non efficacius probatur quam ipſa philoſophorum omnium ingenua confeſſione. Sane Chriſtiani omnes Philoſophi non verentur aſſerere, creationem ex nihilo *myſterium* eſſe naturali rationi impervium. Gentiles vero, quum qua id ratione fieri poſſet non comprehenderent, mentes quidem *per eſſentialem emanationem* a Deo effluxiſſe, materiam vero aeternam eſſe, opinati ſunt. Tandem Atheiſmi non

aliud primum eſſe fundamentum videtur , quam quod materiae originem intelligere homines nimium confidentes non potuerint . Neque vero id ullum nobis faceſſit negotium : Scitum enim illud eſt , rerum exiſtentiam intelligi facilius & comprehendi , quam aut generationis modum , aut aſſentiam . Cujus rei cauſa eſt , quod exiſtentia entis agnoſcatur qualibet ſtrictura ejus attributorum : modus vero , quo ens fit , concipi nequeat, niſi majori cognitione, naturae & potentiae ejus cauſae; ut eſſentia non concipitur , niſi plena *eſſentialium & attributorum* notione . Ceterum , ut ipſe *Spinoza* in *cogitatis* metaphiſicis vere obſervat , ignoratio unius veritatis, non efficit ut alteram , quam clara notione comprehendimus , ignoremus . Ita ſcire Geometra poteſt circulum aequalem eſſe quatuor angulis rectis , licet ignoret , qua ratione & modo quadrati poſſit (a) .

Corollarium 1. Quum igitur ſubſtantiae productio ex nihilo fiat vi captum noſtrum ſuperante (ex prop. 30.) ea vis haberi poteſt pro infinita (def. 60. Schol. 3.) .

Coroll. 2. Quum nondum innoteſcat , tantam vim convenire poſſe *ſubſtantiis contingentibus* , quibus haec rerum univerſitas conficitur , quanta ad creationem ex nihilo neceſſaria eſt , & praeterea generationes omnes naturae , quas experiri licuit , fiant per eſſentialem emanationem rerum e ſuis ovis aut ſeminibus , augmenta vero per varias tranſmutationes & additiones partium corporum ; ſtatuendum eſt , nullam eſſe in natura generationem *ſubſtantialem* quemadmodum Ariſtotelici opinati ſunt .

Sch. Agitatiſſima haec fuit in Scholis quaeſtio , poſſit ne tanta ineſſe Agentibus creatis vis , ut de nihilo quidquam creent ? Intelligebant facile , inter *nihil & ens* diſtantiam eſſe infinitam ; itaque *creationem* , qua ex *nihilo*

(a) *Conſulatur Auctor Artis cogitandi part.* 4. *cap.* 7. *axiom.* 8.

nihilo ens producitur, exigere in Creatore vim ac virtutem infinitam, quae finitis rebus ineſse nequit. Vulgata haec eſt inter Scholae philoſophos demonſtratio. Sed vir procul dubio acutiſſimus Joannes Scotus, ut eſt ille in ſingulis minutiſſime cribrandis, aliam preſſit viam, ac ita, ut rem confecerit penitus, meo ſaltem judicio. Ejus ratiocinationem paucis exhibeo. *Aut*, inquit, *ea res*, *ſeu creatura*, *quae ponitur creare*, *eſt immaterialis*, *aut materialis*. *Si immaterialis*, *ut Intelligentia*, *aut creat per actionem quampiam tranſeuntem*, *& hoc non*, *quia talis actio eget ſubjecto*, *quod nullum eſt in creatione: aut per actionem immanentem. cujuſmodi eſt intelligere & velle: ſed hoc non poteſt dici*, *tum quia ſolum intelligere & velle Angeli non poteſt eſſe tantae efficacitatis*, *ut ad voluntatem Angeli*, *ex nihilo res quae ſunt extra Angelum*, *ab eo multum differenter*, *momento exiſtant*, *niſi fortaſſe ex divino aliquo pacto & voluntario Dei concurſu*, *itaut voluntarie conſtituerit Deus*, *quum Angelus quidpiam cogitat aut vult creationem alicujus rei*, *continuo eam rem*, *vi & poteſtate ſua infinita creare*: *id quod ab eo per Prophetas & Apoſtolos edendo miracula*, *non ſemel factum eſt*: *Tum etiam quia intellectio & volitio Angeli ſunt accidentia*, *quae non poſſunt ſeparari a ſubjecto*: *quamobrem illorum vi & efficientia non poteſt ulla ſubſtantia creari ex nihilo*, *hoc eſt produci ex non ſubjecto*. *Sin autem ea res*, *quae ponitur creare*, *ſit materialis*, *duabus rationibus convincitur*, *id non poſſe praeſtare*: *primum quia nulla res materialis poteſt quicquam efficere niſi per actionem tranſeuntem*, *& mutationem phyſicam*, *cui exercendae opus eſt ſubjecto*: *deinde quia in re materiali principium productivum eſt forma materialis*, *in eſſe & operari dependens a ſubjecto*; *quare actio vel productio ab ea proficiſcens*, *non erit praeſtantior*, *&*, *ut ita dicam*, *independentior*, *quam illa*; *ut quum forma agens ſit in ſubjecto*, *ejus tamen actio non recipiatur*, *& inſit in aliquo ſubjecto*. Haec ex Scoto Benedictus Pererius (*a*).

Quam

(a) *De Communibus princ. lib.* v. *cap.* 6.

Quam Scotus exornat demonſtrationem, ea ipſa eſt, qua nequeamus intelligere, quo tandem modo e nihilo cuncta ſint a Deo creata (*a*), etſi ita eſse creata prorſus ſit neceſsarium, quando conſtat, Univerſum nulla *Entis neceſſarii* praeſeferre veſtigia. Sed eandem fuiſse puto, quamobrem veteres quidam philoſophi creationem conceperint velut *actionem a Deo in res emanantem*. Porro quum ea actio nequeat intelligi a natura Dei ſeparata, inde per ſe, ac ſuapte natura cuncta Deum creare arbitrati ſunt. Vide quae ſuperius dicta ſunt de F. Patricio. Quoniam autem haec eo evadunt, quo ire tota vetat ratio, fateamur potius, quod eſt, mentem noſtram huic rei intelligendae imparem eſse. De tota hac re acute diſserit Berigardus in Circulo Piſano (*b*).

Sed & de actione, qua res creantur, nimium, quam vellem, ſubtiliter in Scholis diſputatum eſt, ut in ceteris ferme omnibus, in quibus Scholae illae aequo juſtius fuere curioſae. Placuit quibuſdam actionem, qua Deus res creavit, eſse Deo *immanentem*, nullo modo *tranſeuntem*. Creatio, inquiunt, ſi actio eſt tranſiens, ſubjectum habet aliquod, in quod tranſeat, id quod cum creatione pugnat, qua res ita fiunt, ut nullum eis praeexſiſtat ſubjectum. *Haec*, inquit Suarez (*c*) *cenſetur eſſe ſententia divi Thomae* 1. *p. q.* 45. *art.* 3., *cumque ita explicant Cajetanus, aliique Thomiſtae*. At B. Th. ait, *oportere omne agens conjungi ei, in quod immediate agit, & ſua virtute illud contingere* (1. p. q. 8. art. 1.); itaque hoc ut ſit, quemadmodum creatio eſt *actio formaliter immanens*, ita creaturae *formaliter ſint* in Deo neceſſe eſt, id quod cum tota Dei ac creaturarum natura pugnat. Ergo alii docuere, *creationem eſſe aliquid extra Deum, tamen in re non eſſe aliquid diſtinctum a Creaturis, quae creantur . . . Sed realiter &*

eſſen-

(a) *Idem ibid. cap.* 8.
(b) *P.* 2. *circuio* IX.
(c) *Suarez Metaph. niſp.* XX. *ſect.* V.

eſſentialiter eſſe ipſamet creaturas quae creantur (*a*). *Nempe actio ut actio neceſſario debet eſſe in ſuo termino*, quod decretum veriſſimum pronunciat Suarez. At eſt procul dubio creatio Dei actio; quumque doceant Scholae, *nullam eſſe actionem Dei reſpectu illius proprie tranſeuntem* (Suarez ibidem); creatio eſt ipſa Dei vis immanes, idemque ſunt creaturae, quae *eſſentialiter ſunt creatio*. Sed & haec cum tota Dei ac Creaturarum natura pugnant. Quanto fuerat ſatius pronunciare rotunde, quod efficit Max. Tyrius, ad nutum *Dei cuncta prodire ex nihilo*, quam eo nimia curioſitate evadere, unde omnis exitus ſit praecluſus?

XXXI. Naturae vi nulla ſubſtantia in nihilum abire poteſt.

Schol. Eſt axioma notiſſimum, quod Lucretius phyſicis aliquot, atque ſimillimis vero argumentis probat (*b*), in quibus hoc,

Nam, ſi quid mortale e cunctis partibus eſſet,
Ex oculis res quaeque repente erepta periret.

Revera infinitis patet Mechanicorum experimentis, maximam, quae eſt in natura, vim corpora quidem in partes tenuiſſimas dividere, non autem in infinitum, qualis eſt vis ignis uxſtorii, quo nihil efficacius ad corpora comminuenda reperitur, quod agnoſcit Muſchembroekius (*c*). Itaque experimenta diviſionis materiae Rohaltii (*d*), Keili (*e*) aliorumque, nondum confecerunt materiam dividi naturae viribus uſque ad nihilum, aut in infinitum. Credendum eſt igitur eſſe ſtatos diviſionis corporum terminos, quos ultra naturae vires non progrediantur: alioquin, ut egregie ratiocinatur Lucretius (*f*), rerum generationes, quae in natura

(a) *Idem ibid.*
(b) *Lib.* I. *v.* 218. *&* *ſeqq. ad v.* 265.
(c) *In Elem. Phyſico-Mathem.* §. 51.
(d) *In Phyſ. cap.* IX. § 4. *&* 5.
(e) *Introduct. ad veram pyſ. lect.* 3.
(f) *Lib.* I. *v.* 226.

tura caedem ſemper, & ordinatae cernuntur, & interturbarentur, & pleraeque interciderent.

XXXII. Generationes, & corruptiones naturales ſunt variae modificationes & determinationes ſubſtantiarum primigeniarum, juxta leges naturae phyſicas.

D. Generationes iſtae & corruptiones non ſunt creationes ex nihilo (coroll. 2. prop. 30.) neque corruptiones in nihilum (prop. 31.), ergo quum nihil aliud reſtet, quod afferamus, ſunt modificationes variae primigeniarum ſubſtantiarum. Altera pars loco ſuo commodius.

Schol. Sed primigenias illas ſubſtantias *activas* ego cum Leibnitio facio, qua de re poſtea. Sic enim habeo, rerum, quae in natura cernuntur, variatatem, non a ſola ſtructura, ac informatione partium fieri, ſed a viribus quoque activis rebus prope ſingulis natura ipſa inſitis. Eſt certe quidquam in Natura, quod nequeat Ars; quae quum materiae partes varie modificet, nihil interim illis activi & vitalis indere poteſt, quod *Naturam* efficere, ſeu *Endelechia* toti rerum Univerſitati communi, ſeu viribus, ac, ut ajunt percommode quidam è Schola, *vitalitatibus* ſingulis rebus propriis, ſeu utroque, non intelligimus modo, ſed experimur. Nam quae dicimus rerum ſemina non ego illa unquam ſola partium ſtractura, ac mechaniſmo differre putaverim. Video eſſe in ſingulis quid activum ac genitale, agereque non in ſingulis eodem modo. Preterea corpora ſubſiſtere ac conſtare nequeunt, niſi ſingulae, quibus conſtantur, partes, ad ſeſe mutuo accedant, ac ſe complectantur: id autem vi aliqua fit. Actractionem hanc recentes philoſophi vocant: Ariſtoteles ſaepe id *formae* tribuit, ideſt vi activae. *Haec activa principia* viventibus ac vegetantibus rebus inſita, quae fortaſſis & in aliis ſunt rebus, licet minime ubique ſint comprehenſibilia, ſeu *Naturas* appellaveris, ſeu *Naturam*, ſeu *formas* rerum *ſubſtanſiales*, id perinde eſt: ſunt certe *naturae*, *ſeu activae vires*. Ac ne Peripatetici quidem doctiores negaverint, for-

formas aut *naturas* eſſe, aut ut plurimum *Naturarum* vices gerere. Id ego negari non poſſe ajo, Ariſtotelem ac veteres Ariſtotelis interpretes, non aliud formae nomine accipere, niſi *vim* hanc *activam*, ac ſingula perficientem, materiam ſuapte natura inertem ac indifferentem modificantem, ac ita formantem, ut varia rerum genera referre poſſit. Hinc factum eſt, ut Arabes ſubtiliſſimi Ariſtotelis interpretes formas naturales dixerint, *participationem primi actus impreſſam rebus: & primum* vero *actum Deum*. Ariſtoteles, & Ariſtotelei omnes non dubitant praecipuum formarum officium eſſe *agere*, ut *materiae pati*. Ac fuere inter Graecos Ariſtotelis commentatores, qui cenſerent, totam, ut illi vocant. rerum *quidditatem*, ac *entitatem* eſſe a *formis*; ideſt ab activis his principiis in materiam inductis. Scitum eſt Ariſtotelis illud in VII. Metaph., *formam eſſe magis ens, quam compoſitum*. Id quod quod quum arripuiſſet Leibnitius, ita vuulgavit, totam rerum Univerſitatem nihil aliud eſſe, niſi *compagem virium activarum*. Videri haec, quae paucis complexi ſumus, poſſunt diſtincte enarrata a Benedicto Pererio (*a*).

Sed non mihi placet, ut non hoc Leibnitianum, quo paſſivum ferme nihil relinquitur in Univerſo, ita nec illud, in quo Ariſtoteleorum adverſarii, magis contradicendi amore, quam veri, ire occeperunt, nihil eſſe in Natura, niſi iners & paſſivum; ac magnopere laudare Newtonum ſoleo, qui media via incedere videtur.

Scio interim in hoc theoremate Scholae philoſophos pene omnes nobis adverſari. Perſuaſum enim illis eſt, ſubſtantias a ſubſtantiis naturali vi ac efficacia progigni: naturalium enim cauſarum vi e materia formas omnes ſubſtantiales educi, aut, ut acutiores loqui amant, in materiam induci, ſcholae totius decretum fuit ſolemne. Ego vero nec, ſi id ita intelligatur, ut minores Scholae philoſophi intelligunt, fieri ullo modo poſſe contendo; nec id voluiſſe majorum gentium Peripateticos ajo. Ac fieri

(a) *De communib. Princ. lib.* VI. *&* 7.

fieri nullo modo poteſt, ne ex Scholaſticorum quidem decretis, ut ſubſtantiae, quae nequeunt nobis eſſe niſi ſimplices, per generationem fiant: ſimplices enim ſubſtantias, nec eſſe niſi *creatione*, nec perire niſi *annihilatione*, philoſophorum omnium conſtans dogma eſt. Sed illud quoque ajo, non id majorum Gentium Scholaſticos docuiſſe, ſaltem id dicere noluiſſe, quod minores illis tribuerunt. Vadem do Suarez, omnium certe non modo acutiſſimum, ſed in Sectis Scholae verſatiſſimum. Is diſputatione XVIII. quae eſt *de cauſa proxima efficiente*, Sect. 1. §. 14. duo in primis extra omne dubium eſſe ponit. I. Quod ſimplex ſubſtantia a ſimplici per generationem effici nequeat. II. Quod ne ſubſtantia quidem compoſita ſecundum ſe totam a cauſis creatis produci poſſit. Primum velut axioma habet ex Scholae conſenſu; quod *ſubſtantia ſimplex in eſſentia non poſſit niſi per creationem fieri*. Poſterius *certiſſimum eſſe ait: quia cauſae creatae non poſſunt aliquid creare ... ſubſtantia antem per ſe primo ac ſecundam ſe totam non poteſt fieri niſi per creationem; non enim poteſt fieri ex praeſuppoſito ſubjecto; quia toti ſubſtantiae nullum ſubjectum ſupponitur, quum ſit ens per ſe completum: ergo neceſſario fieri debet ex nihilo, atque adeo per creationem*. Sed quando is idem Suarez affirmat, *poſſe cauſas creatas ex ſubſtantiali materia ſubſtantiam generare, educendo ſubſtantialem formam*, ut intelligatur, quid ſibi Scholae velint, dum *formas ſubſtantialis* e *materia educi* dicunt, oportet. Id eſt certum, formas illis ſubſtantiales non haberi integras ſubſtantias: neque enim idem eſt *ſubſtantiale aliquod*, ac ſubſtantia. Itaque ſubſtantiale aliquod generatione effici dicunt, ſubſtantiam non dicunt. Hoc autem quale ſit, difficile non eſt intelligere, ſi animadvertamus, formas illis ſubſtantiales eſſe *activitates*, quæ ſunt in corporibus. Ergo quaeſtio huc refertur, *activitates* hujuſmodi, ſeu vires activae de novo ne generentur? Hoc Suarez ipſe non *eſſe evidens & certum* ſcribit (*a*): probabilius tantum appellat. Ac

Sane

(a) *ibidem* §. 15.

Sane Albertus magnus in ea fuit Sententia, formas praexſiſtere in materia omnes, ut agentia *earum* eſſentias non *producant*, id quod agnoſcit ipſe Suarez (*a*), licet alio viri acutiſſimi doctrinam contorqueat. Sed & Ariſtoteles in eam Sententiam a quibuſdam laudatur; nec diffiteri poſſumus Ariſtotelem formas e *Natura* progigni docere, quae Natura quid ſit alias dictum eſt. Preterea Avicenna a *prima Intelligentia formas in materiam induci* opinatus eſt, idcirco quod hanc naturalem formarum productionem intelligere nequivit: eodemque modo, rei difficultate moti veteres alii, formas omnes creari cenſuerunt (*b*). Ceteri quum dicunt *formas generari*, id dicunt *educi de potentia materiae*: itaque non *fiunt formae*, ſed educuntur; neque ex *nihilo*, ſed ex *materia*. Materia aurem haec *concurrit*, *influit ad eſſe & fieri formarum*. Quid iſtuc? quia hujuſmodi *formae continetur in materia*, *e qua vi agentis educuntur* (*c*) Nec continentur, niſi in *Natura* illa materiae Ariſtotelica & Arabica, quod quum Scholae philoſophi recentiores non intelligerent, aliorſum hoc traduxerunt, *educi ex materia*, ſenſumque Ariſtoteli affixere perabſurdum, minimeque ejus Syſtemati conſentaneum. Quod ſi tandem dicerent Peripatetici noſtri minime illi a recentibus philoſophis diſſentirent.

CAP. IV.

De Eſſentiarum origine prima, deque primis hujus rerum univerſitatis exordiis intelligibilibus.

XXXIII. MUtata *eſſentia* mutetur *natura* oportet: mutata autem natura argumentum eſt mutatae eſſentiae: ut mutatae naturae armen-

(a) *Diſp.* xv. *Sect.* 11.
(b) *Vide Alb. m. in* 11. *diſt.* 18. *art.* 12.
(c) *B. Th.* 1. *q.* 90. *art. p.* 1.

mentum, ſi non iidem effectus ex eadem re ſequantur.

Schol. Spectat hoc axioma cauſas corporeas, corporumque vires. Itaque non exigui uſus eſt in perpendendis mineralium, planctarum, medicamentorum, ſimiliumque rerum naturis. Interim videbitur alicui mirum nos loqui de eſſentiarum mutatione, quum conſtans ſit Philoſophorum ſententia, *rerum eſſentias eſſe immutabiles*. Nos autem rogatos volumus, ut animadvertant, Philoſophis eſſentias archetypas intelligibiles (def. 28.) non vero *reales factas* ſtatui immutabiles. Quod ſi hanc diſtinctionem non proferunt, id fit ex Platonicae Philoſophiae uſu, in qua tantum eſſentiae archetypae nomine eſſentiae vocabantur (*a*). Quod quum non obſervaſſent quidam Philoſophi, legiſſentque apud Platonicos, res hujus mundi continue mutari & fluere, imperite Tullianum illud uſurparunt, de *Platonis inconſtantia dicere longum eſt*, quod iis eſt familiare, qui Platonem non intelligunt.

Praeterea non hac propoſitione ſubſtantiarum Univerſi ſimplicium eſſentias ſpecto, ſed compoſitas tantum, & quidem *phyſice* compoſitas. Subſtantias enim ſimplices, ac prima Univerſi Elementa ſtatuum tantum mutationem pati poſſunt, non etiam eſſentiae. Neceſſe enim eſſet perpetuo totum Univerſi ordinem ac naturam perverti, ſi & harum ſubſtantiarum eſſentiae mutarentur. Itaque acute Wolfius ſcribit, ubi una ſimplicium Univerſi ſubſtantiarum in nihilum referatur, totum Univerſi ordinem commotum iri. Id quod ex eo intelligitur, quod Univerſum ſi perfectum ſyſtema, ut non magis idem in eo ordo eaedemque metaphyſicos relationes ſupereſse poſſint, una ſubſtantia deſtructa, quam idem ordo in abſoluto Geometriae ſyſtemate, uno theoremate deleto. Erat autem hoc obſervatu neceſsarium, ut quae de legibus aeternis ac naturae inferius ſumus dicturi, ſibi conſtare poſsent.

XXXLV.

(a) *Adeatur Plato ipſe in Timeo.*

XXXIV. Rerum eſſentiae archetypae immutabiles ſunt: factae contingentes.

D. Rerum eſſentiae archetypae intelligibiles continentur intellectu mentis aeternae mundi architectricis (def. 28.): Mens autem illa quum ſit ens aeternum (ex hypotheſi) eſt ens neceſſarium exiſtentiae & eſſentiae (prop. 15.) ideſt immutabilis (def. 12.) Quumque ſit ens ſimplex (prop. 18.) Quicquid in eo eſt, unum eſt, aeternum, & immutabile. Eſſentiae igitur iſtae immutabiles, quod erat primum. Deinde eſſentiae factae nihil habent aeterni: nam non per eſſentialem emanationem ex aeterna ſubſtantia (prop. 29.) ſed ex nihilo (prop. 30.) factae ſunt: ſunt ergo entia contingentia (def. 17.) atque idcirco ſuapte natura mutabilia (prop. 17.)

Schol. Eſſentias iſtas intelligibiles ideas vocabat Plato, & κατ' ἐξοχὴν οὐσίας ſeu *eſſentias*, earumque ſimulacra eſſe quae mundo facto continentur, paſſim, praecipue in Timeo, ediſſeruit. Sed quum hic Philoſophus primam corporum materiam, ſeu monadas & atomos, fecerit aeternam, quicquid contra molitur Huetius (*a*):

G effi-

(a) *In Alnetanis lib. 1. cap. 5. Nititur verbis Hieroclis apud Photium, qui tradit, juxta Platonem Deum* ἐκ μηδενὸς προκειμένου *ex nulla ſubjecta re mundum feciſſe. Sed primum nego Hierocli Platonis mentem melius quam aliis perſpectam: nemo mediocriter in ſcriptis juniorum Platonicorum verſatus, ignorat, quanta illi Platoni ſuo impoſuerint, id quod egregie demonſtravit eruditiſſimus Moſhemius Notis ad Cudworthum. Deinde conſtat Platoni & Ariſtoteli materiam corporis expertem poſitam, vocatamque* μὴ ὂν *non ens & nihilum, id quod faciunt & Platonici ac Peripatetici juniores, in primis Porphyrius, & Plotinus. Nempe his materia eſt res extenſa quidem, ſed minime comprehenſibilis, minimeque ſenſibus ſubjecta, contra quod corpuſculares Philoſophi opinabantur. Vide laudatum Moſhemium Nota 2. ad Cudworthi caput 5. ſect. 2. §. 27.*

Digitized by Google

efficitur ut mentium & virium activarum, atque compoſitarum rerum, non vero primarum corporum ſubſtantiarum eſſentiae aeternarum eſſentiarum ſint ſimulacra.

Illud fortaſſis opponet aliquis, quum eſſentiae archetypae ſint immutabiles, factae mutabiles, fore ut hic mundus nec reſpondeat aeterno, nec intelligatur a Deo. Reſpondemus omnes facti mundi mutationes immutabilibus ideis aeternis contineri. Non alia ratione atque ſi animo praeconcipiam omnes poſſibiles figuras quatuor horum numerorum 2. 3. 4. 5., videamque inde eas ab aliquo Arithmetico ita confici, ut ſemper poſteriores deleant priores, quod fit facillime ſi quatuor illi numeri quatuor globulis ſint inſcripti, figuraeque fiant ex quatuor illorum globulorum varia combinatione; tunc profecto figuras mutari video, immotis animi ideis.

XXXV. Exiſtunt in Ente aeterno eſſentiae intelligibiles numero infinitae, in intellectu quidem tanquam in potentia intelligibiliter creatrice, in eſſentia Dei, tanquam in infinita perfectione *eminenter*, in potentia ut in cauſa poſsibilitatis extrinſecae.

D. Primae rationes ſufficientes contingentium ſunt in Ente aeterno (prop. 13.): ſunt autem contingentia, & facta omnia, quae hoc univerſum ſpectant (prop. 29.) & poſſibilia (prop. 12.) ideſt infinita, ut patet: infinitorum

§. 27. *Itaque plerumque ex nihilo mundum dicunt factum, cujque nihilum materia eſt. Igitur potuit hoc ſpectare Hierocles. Porro ſcio Cudworthum audacter affirmare, ex mente Plotini, Porphyrii, Jamblici, Hieroclis, Procli, aliorumque Scholae Platonicae doctorum Mundum ex nihilo factum (Syſtematis intellectualis cap. 5. ſect. 2. §. 15). Sed vereor ne pejora veteri errori ſubſtituerint Alexandrini iſti philoſophi. Nempe tota haec Platonicorum juniorum Alexandrina Schola, materiam ac mundum a Deo ab aeterno fluxiſſe opinabatur, Deumque non tempore, ſed natura & dignitate eo anteriorem eſſe; qui idcirco, ſi ſibi conſentire velint, non video in quo diſtent a Spinozismo.*

torum ergo contingentium rationes ſufficientes ſunt in ente aeterno. Jam vero rationes iſtae ſufficientes contineri debent partim potentia, partim claris aeterniſque contingentiûm ideis: nam quum ens aeternum ſit immutabile (prop. 15.) novas ideas habere non poteſt; partim perfectionibus contingentium, quas ſaltem eminenter continere debet (prop. 3.): ergo omnimode eſſentiae intelligibiles numero infinitae in ente aeterno continentur &c.

Schol. Rem hanc in Epiſtola ad amicum data ſic explicui. Ex aeterno unicum fuit diuini intellectus objectum, Dei nimirum ipſius natura & ſubſtantia. Quum ſe ergo intelligeret Deus, contemplabatur infinitas ſui perfectiones, ſimulque videbat ex infinitis ſui perfectionibus, ſi entia finitarum perfectionum confici poſſent, ea fore numero, & generibus infinita, non alia ratione atque ex infinita ſuperficie infinitae numero & generibus figurae planae fieri poſſunt. Haec quum intelligeret, tum entium illorum poſſibilium eſſentias *intelligibiliter* creabat, quae ſunt ejus ideae *immortales*, *immutabiles*, *inviolabiles*, inquit Seneca (*a*).

Qui de his rebus ita diſſerunt, ut omnia Naturae divinae arcana perſcrutari velle audacius, quam par eſt, videantur, hoc etiam quaeſivere, qua tandem ratione creaturae omnes ſint in Deo? Simpliciſſima res eſt Deus. In hac vero ſimpliciſſima eſſentia quo modo tot diverſas ac diſtinctas rerum naturas ac eſſentias comprehendi dicemus? Ac contineri quidem, quocumque tandem modo, id nullo pacto in dubium vocare poſſumus: *Quia* (inquit S: Th.) *quidquid perfectionis eſt in effectu, oportet inveniri in cauſa effectiva ... quum ergo Deus ſit prima cauſa effectiva rerum, oportet omnium rerum perfectiones praeexiſtere in Deo ſecundum eminentiorem modum* (*b*). Ad quem locum adnotat *Joannes Nicolai*,

 in

(a) *Ep. 58. Conſulatur & Plotinus lib. 9. Ennad. 5. cap. 5.*

(b) *Th. 1. p. q. 4. art. 2. in corp.*

in Deo *omnem entitatem*, *omniaque ſingularia eſſe*, &, quod Pſeudo-Dionyſius ſcribit, *Deum eſſe omnia, quia ſit omnium auctor*. Praeterea, *Deus eſt ipſum eſſe; ergo totam perfectionem eſſendi in ſe continet* . . . *omnium autem perfectiones pertinent ad perfectionem eſſendi* . . . *unde ſequitur, quod nullius rei perfectio Deo deſit* (a); probatque eo in loco Pſeudo-Dionyſii illud, quod *Deus idcirco ſit eſſe ſubſiſtentibus*.

Sed qua tandem ratione haec in Deo contineri dicemus? *Eminenter*, inquit hic idem Doctor. Sunt in Dei intellectu, quia intelliguntur: in potentia, quia fieri poſſunt. Sed an etiam in eſſentia? *Si conſiderentur creaturae* (inquit Durandus (b) *ſecundum eſſe virtute ſuae Cauſae, ſecundum quod in ſua cauſa praeexiſtunt* . . . *ſe creaturae poſſunt dici eſſe in Dei eſſentia, quia ſunt ipſamet divina eſſentia, quae eſt ſua virtus productiva creaturarum*. Dixerat Anſelmus in Menologio (c), *quod res verius ſunt in Deo, quam in ſcipſis*. Hoc ita intelligit idem Durandus, quod creaturae virtute in eſſentia Dei exiſtentes, *ſint ipſa creatrix eſſentia*, quia ipſa creandi vis in Deo ipſius eſt *eſſentia creatrix*. Negat autem, *formaliter eſſe* in Deo, a quo cavendum eſt, niſi Deum cum rerum natura miſcere velimus.

Interim quidam fuere, qui minime his ſibi ſatisfecere. Scotus emanare omnia a Deo dicere videtur, idque probat Interpres ejus Philippus Faber (d). Is vero docet, ut numeri in unitate, ita omnia in uno Deo contineri. Fieri poteſt, ut haec ex Ariſtotelis mente, quod illi ſolent, dicant. Nec defuere, qui cenſerent, neſcio quas *entitatulas*, quae *entia diminuta* vocant, res creatas ac poſſibiles in Deo habere aeternas. Quae ſi ita intelligantur, ut praeter divinas ideas ejuſque vim creatricem, creatae res quidquam habeant aeterni, ea

a tota

(a) *Idem ibid. vide & Schol. in 1. ſent. diſtinct. 36.*
(b) *In 1. ſent. diſt. 36. q. 2.*
(c) *Cap. 36.*
(d) *In philoſophia naturali Scoti theoremate 56. cap. 3*

a tota ratione ſunt enormia. Ita enim ſi eſſet, non potuiſſent haec prodire, niſi per emanationem: quam vero emanatio hujuſmodi rerum a Deo, & cum natura Dei ipſius, & cum contingentium natura pugnet, id ſatis conſtat ex ſuperioribus.

Nihil ego nunc de Patricio dicam. Is in hac re adeo eſt non multus modo, ſed enigmaticus, ut lectorem patientiſſimum irritare poſſit. Quaecumque enim Plotinus (*a*) ac reliqui juniores Platonici de *uno ac ſibi ſufficientiſſimo principio* rerum dixere, excerpſit, & veluti conglomeravit. Dictu vero difficile eſt, quam moroſi ſint Platonici, ac imprimis Plotinus iſte, dum de *uno* diſſerunt. Illud perſpecte cavendum, quod quandoque ita *Deum eſſe omnia*, & *unomnia ſcribunt*, ut non ſatis intelligas, qua re a Pantheiſtis diſcernantur. Deum eſſe unum abſolutiſſimum, & perfectiſſimum, & ſibi ſufficientiſſimum, inde conſtat, quia naturae neceſſitate eſt, ac propterea eſt omne id, quod eſſe natura ſua poteſt, ideſt undique infinitum. *Atque haec irrefragabilis eſt ratio*, inquit (*b*), cur nihil ei deſit. *Omnibus ergo affluit. Ergo in ſe habet omnia*. Recte quidem haec ſi eminenter: nam Deum in ſe, ut in primo ac ſufficientiſsimo principio continere omnia, & velut in exemplari omnium, & eminenter, velut in Natura perfectiſsima ac potentiſsima, eoque ſenſu eſſe omnia, id eſt exploratum. Sed hoc etiam Deo tribuere, quod hic tribuit, *hyparxin*, ſeu *exiſtentiam ejus eſſe omnia*, nimis mihi crudum videtur.

XXXVI. Omnia poſsibilia ſyſtemata ſive ordinationes ſubſtantiarum poſsibilium ideis aeternis comprehenſarum, intelligentia Entis aeterni continentur.

D. Si non continentur, poſsunt in ente aeterno novae notiones poſsibilium illorum ſyſtematum naſci: quum autem id fieri nequeat, quippe ens aeternum eſt

G 3 immu-

(a) *Vide Plot. Enn.* v. *lib.* IV. *cap.* I. *& Enn.* VI. *lib.* 9. *& alib.*

(b) *Panarchias lib.* 7.

immutabile (prop. 15.) ſequitur intelligentia entis aeterni comprehendi omnia ſyſtemata, ſeu ordinationes ſubſtantiarum poſsibilium aeternis ideis comprehenſarum.

Schol. Sane niſi omnia ſyſtemata a mente aeterna atque aeterna intelligentia comprehendantur, duorum alterum efficietur, aut nunquam omnia poſse comprehendi, aut novas in ea excitari perceptiones poſse; quarum illud poſsibilitati ſyſtematum, hoc immutabilitati mentis aeternae repugnat. Eſt hac in re Auguſtini locus egregius & memoratu dignus: *occurrit*, inquit, *animo quiddam mirum, ſed tamen verum, quod iſte mundus nobis notus eſſe non poſſet, niſi eſſet: Deo autem niſi, notus eſſet, eſſe non poſſet* (a)

XXXVII. Syſtemata illa nequeunt eſſe omnino arbitraria, ſed naſci debent ex eſſentiis ſubſtantiarum poſſibilium, eſſentiiſque adaptari, ideſt earum relationibus eſſe conſentanea, ut aeternae Dei rationis perfectio conſtet.

Schol. Habeo tanquam axioma. Sane voluntas eſt mentis determinatio ex intellectione pendens, ac intellectionem conſequens; intellectio porro ſubſtantiarum illarum in mente aeterna nihil ſibi fingere poteſt, quod non ſit, ſed ſuas ſibi infinitas perfectiones repreſentat, in iiſque ſubſtantias poſſibiles delineat (ex Schol. prop. 35.); quae ſuas habent immutabiles relationes, quibus ſyſtemata eſſe conſentanea abſolutiſſima Dei ratio exigit. Syſtemata ergo ſubſtantiarum poſſibilium intelligit ex ipſarum ſubſtantiarum eſſentiis fluentia, eſſentiiſque illis idcirco aptata. Ordines igitur illi & ſyſtemata intelligibilia a voluntate Dei non pendent, ſed aeterna ſunt & neceſſaria, quemadmodum aeterna ac neceſſaria eſt Dei ipſius intelligentia, qua continentur, & cujus vi intelligibiliter primum procreantur. Hinc S: Thomas perſpectiſſime pronunciat, *Divinum* *ſcire*

(a) *De Civit. lib.* XI. *cap.* 10.

ſcire habere neceſſariam habitudinem ad ſcita (a). Loquor autem de ſyſtematibus eſſentiis & relationibus ſubſtantiarum aptatis. Haec enim tantum ordinata habeo. Nam quae ſyſtemata ſubſtantiarum eſſentiis & relationibus adverſantur, ea ſyſtemata, ideſt ſeries ordinatas, non habeo.

Schol. Hoc in loco quaſi in anteceſſum animadvertatur volo, voluntatem Dei cum duplici notione accipi a Theologis, una ut ſe ſuamque naturam ſpectet, altera ut res poſſibiles. Quum primo modo accipitur, *eſt neceſſaria habitudo* Dei ipſius ad ſuam naturam & bonitatem, qua ille natura & bonitate beatus eſt, & in qua velut in perfectiſſimo fine quieſcit. Itaque hoc ſenſu accepta Dei voluntas neceſſaria eſt, quemadmodum ipſa Dei natura. At ſi cum altera notione accipiatur, referri item poteſt, aut ad poſſibilium *intelligibiles eſſentias*, aut ad earum *exiſtentiam*. Intelligibiles rerum eſſentiae ſunt *ipſum Dei eſſe*, ac proinde immutare illas, aut quocumque modo earum ordinem turbare, voluntas Dei nequit: ſe nempe Deus ſuamque naturam immutare, aut proturbare, quum neceſſario ſit quod eſt, non poteſt. Exiſtentia vero poſſibilium rerum neceſſaria Deo non eſt; eſt enim ille ſibi natura ſua & ad exiſtendum, & ad bene beateque exiſtendum ſufficientiſſimus; quapropter ad hujuſmodi res progignendas nulla poteſt impelli naturae neceſſitate. Itaque haec rerum exiſtentiae in Deo voluntas, *eſt libera ſui ipſius ad hujuſmodi res procreandas determinatio*. *Liberam* autem dico, nempe in cauſa & natura, quia nec ab ulla externa cauſa adigi poteſt, nec a ſui natura neceſſario inflecti ad ea extra ſe ponennenda, quae ei nihil addere nec perfectionis, nec beatitudinis poſſunt. Vide ut haec iiſdem ferme verbis explicat, quem ego ſatis laudare nequeo, Metaphyſicorum omnium maximus Thomas Aquinas (b). Ce-

(a) *Prima parte quaeſt.* 19. *Art.* 3. *ad* 6.
(b) *Prima part. qu.* 19. *Art.* 1.

terum cave putes, voluntantem Dei, qua ſe & naturam ſuam ſpectat, vim quaſi pati, ac invitam rapi quod neceſſario ſe Deum amare, & in ſe quieſcere dicimus: nam hoc eſt perfectiſſimae Dei naturae, & beatitatis proprium, ut non poſſit non in optimo & perfectiſſimo conquieſcere. Omnem igitur ab hac neceſſitate coactionis & violentiae ſuſpicionem amoliri debemus, niſi impii & ſtulti ſimus.

Sed & illud adnotari volo, hujuſmodi Dei intelligentiam plenam hujuſmodi ideis, regulam voluntati divinae eſſe, qua illa agat. Nihil enim Deus ſine ratione, arte, regula efficit; quum inter res creatas, inquit ad rem Auguſtinus, tanto quaelibet eſt perfectior, quanto accuratiori ratione, arte, regula agit; ut abſurdum ſit Deum, ideſt ſupremam rationem, quidquam efficere ſine arte & regula, ideſt ſine ratione. Ratio autem hujuſmodi, ſi quidquam in re tam ſublimi atque ab intelligentia noſtra remota, pronunciare licet, e natura ac relationibus eſſentiarum intelligibilium proficiſcitur. Ea vero lex eſt aeterna, adverſus quam nihil Deus extra ſe efficit. Eadem a ratione noſtra intellecta, Naturae lex dici poteſt.

XXXVIII. Rerum factarum, earumque ordinum eſſentiae, *intelligentiae* Dei debentur, exiſtentia vero *voluntati*.

D. Prior pars patet ex propp. 35. & 36. Secunda vero inde probatur, quod res factae non per eſſentialem eanationem ſunt factae (prop. 29.) neque ſunt aeternae; adeoque voluntate ſunt factae. Advertenda igitur diligenter eſt in rebus omnibus eſſentiae & *exiſtentiae* origo.

XXXIX. Plurima poſsibilium ſubſtantiarum ſyſtemata ſunt poſsibilia.

D. Subſtantiae iſtae exhibentur ut realiter diſtinctae, adeoque ut partim ſimiles, partim diſsimiles: quum autem poſſit quaelibet cum ſimili comparari (Schol. prop. 25.); naſcuntur inde variae relationes, & poſſibilia ſyſtemata.

XXXX. Poſſibilia ſunt ſyſtemata ex pluribus aliis ſimplicioribus ſyſtematis compoſita. Nam quemadmodum

dum una ſubſtantia poteſt cum alia comparari, atque efficere primam & ſimplicem ſubſtantiarum ſeriem, ita poteſt una ſimplex quarundam ſimilium ſubſtantiarum ſeries comparari cum alia aliarum item ſimilium ſubſtantiarum ſerie, indeque naſci ſyſtemata ex pluribus ſeriebus, ſeu ſyſtemata compoſita.

XXXXI. Quaelibet harum ſerierum legibus ſuis regitur, & diſtinctae ſeries, diſtinctis, diverſiſque legibus: ita tamen, ut leges ordinum, & ſerierum omnium ſint ſubſtantiis ipſis aptatae: nam quoniam ſeries ex ipſis ſubſtantiarum eſſentiis fluunt (prop. 37.); inde quoque fluere leges debent, quae ſeries conſervare debent, ſecundum finem Creatoris.

Schol. Toto igitur cœlo, ut dicitur, aberrant ii, qui ordinum mundorum, ſeu ſerierum ſubſtantiarum, leges mere eſſe arbitrarias, atque a Dei tantum voluntate pendere, arbitrantur: qua ratione Dei ſcientiam, ac proinde naturam, qua rerum omnium ſpecies continentur neceſſario, mutabilem, ideſt imperfectiſſimam faciunt. Quo circa niſi ita id intelligant, ut exiſtentia earum legum ſit mere arbitraria, ac a Dei voluntate unice pendens, ii totam Dei naturam perturbant, eamque ex finitis mentibus admetientes, non quae eſt, ſed quae hominibus videtur eſſe, conſtituunt. Ac vero in ea re tam turpiter hallucinantur, quam qui pronunciet, a Geometrae voluntate pendere, ut circulorum radii ſint aequales, ut tres trianguli anguli ſint aequales duobus rectis, ut diagonalis quadrati ſit lateri incommenſurabilis. Praeclare S. Thomas, verbis licet id aetatis, *res creatae ſunt in Deo invariabiliter, in ſe ipſis autem variabiliter* (a).

XXXXI. Quum omnia ſyſtemata ſint aeque ſubſtantiarum eſſentiis aptata (prop. 37.); ſunt aeque perfecta.

Schol. Sunt ex Philoſophis quidam non certe inepti, qui hac in re nobis vehementer adverſantur. Putant nimirum

(a) *Prima P. q.* 14. *Art.* 13. *ad* 1.

nimirum ex omnibus poſſibilibus mundis hunc, qui exiſtit, eſſe perfectiſſimum. Moventur eo argumento, quod Deus ſemper optimum ſequatur: niſi autem hic mundus, ſeu hoc ſubſtantiarum ſimplicium ſyſtema, omnium eſſet optimus, Deus quod minus bonum eſſet, ſequutus eſſet. Si vero ceteris eſſet perfectionibus ſimilis, aut aequalis, nulla ratio Deum movere potuiſſet, ut hunc potius, quam alium, aut alios ex infinitis crearet. Ita Leibnitius ratiocinatur & Wolfius. Inde vero deducit Wolfius, mundum hunc non potuiſſe alia ratione produci, quam qua productus eſt. Ac verum id quidem eſt: nam *hic mundus eſt haec ſubſtantiarum ſeries*, quae hunc ordinem, haſque ordinis ejus leges, exigit: ordo enim ac ordinis leges, ut ſupra demonſtratum eſt, ex ſubſtantiarum ipſarum natura & conſtitutione fluunt. Sed non hoc quaerimus, an hic, qui eſt, mundus poſſit eſſe alius, quam eſt, quod tam eſt contradictorium, quam qui eſt circulus eſſe quadratum: ſed illud an loco hujus alium Deus creare potuerit, qui eſſet ab hoc diverſus. Nec video quid prohibere potuerit, quando conſtat externarum rerum exiſtentiam non eſſe Deo neceſſariam. Itaque qui negant viri alioquin docti longe errant, ut puto, quod nimis audacter rationes & conſilia Dei ſe tenere profiteantur. Itaque non nego hunc mundum optimum eſſe: ſed cenſeo tamen omnem alium ex infinitis poſſibilibus eſſe aequo optimum, ſi Dei fini & conſilio reſpondeat. Ii igitur tantum ut id negent oportet, qui mundi emanationem eſſentialem ex Deo ponunt: ea enim emanatio naturae eſt, non arbitrii & voluntatis, qualis emanatio luminis a Sole. At quando eſt hoc dogma, non modo impium, ſed ſtultum, mirari profecto licet viros doctos, & in Dei cauſa adſerenda ſtrenuos, id affimare potuiſſe. Rationes vero, quae ex pluribus aeque optimis Deum movere potuerunt, ut hunc eligeret, is inveſtigabit, qui putat *tantum ſciri poſſe, quantum quaeri.*

XXXXIII. Quod ad exiſtentiam ſyſtematum iſtorum ſpectat, ut hæc potius, quam illa eligantur ad conficiendum

ciendum univerſum *reale factum*, id pendet a finibus mentis aeternae.

D. Nam id pendet a voluntate Mentis aeternae (prop. 38.); voluntas vero determinatur a fine (def. 60.).

Schol. Hinc patet, exiſtere fines rerum factarum, quos, tanta ſtupiditatis noſtrae objurgatione auferre conatus eſt Spinoza, *appendice ad primam Ethicae partem*. Nempe eſſe debent rationes, quibus Divina voluntas determinatur ad rerum exiſtentiam volendum, tum ad hunc potius, quam alium rebus ordinem conſtituendum.

XXXXIV. Nullum contingens, atque idcirco nullum contingentium ſyſtema, neceſſario exiſtit, ita nempe, ut non potuerit non exiſtere.

D. Nam haec non exiſtunt per emanationem eſſentialem (prop. 29.), ſed voluntate entis aeterni & perfectiſſimi (prop. 38.), nihil harum rerum indigi (prop. 16.); nulla ergo fingi poteſt neceſſitas, qua exiſtunt.

Schol. Evertitur hoc theoremate aliud ſpinoziſmi caput, quod ita effertur a Spinoza. *Ex neceſſitate divinae naturae infinita infinitis modis* (ideſt omnia poſſibilia omnibus poſſibilibus ſyſtematis) *ſequi debent* (a). Evertiturque alia Spinozae propoſitio, qua aſſerit. *Dei potentiam totam actu eſſe debere, eoſque eam auferre, qui ita concipiunt, ut non reſpondeat intellectui* (b). Ceterum non negamus, poſita determinatione voluntatis Dei, res neceſſario debere exiſtere ideſt *neceſſitate hypothetica*. Addimus interea, poſſe eadem voluntate haec deſtrui omnino, aut alia ſyſtemata his ſubſtitui. Hinc intelligitur, plura Deum poſſe, quam quae efficit, in qua quaeſtione pertractanda diligentiſſime veteres verſati ſunt. Nempe infinita quidem Deus intelligit poſſibilia; ſed quum eorum exiſtentia neceſſaria divinae naturae eſſe nequeat, ad ea omnia neceſſario ferri voluntas non poteſt. At quae-

(a) *Eth. part. pr. prop.* 15.
(b) *Sch. prop.* 17. *p. p.*

quaeritur, quum Dei voluntas ſit aeterna, fertur ne ea ad omnia poſſibilia? ſi enim omnia vult, omnia futura & quidem *ex ſuppoſitione neceſſario futura ſunt*, quandoquidem Dei voluntas immutabilis eſt; ita nulla erunt mere poſſibilia. Quod ſi non omnia ab aeterno vult, ne velle quidem reliqua amplius poteſt, ne novas voluntates Deo tribuamus: quod autem velle Deus nequit, id exiſtere nullo modo poteſt; ita fiet, ut ſint quaedam poſſibilia, quae eſſe nequeant, quod eſt metaphyſicum paradoxon. Cui quaeſtioni ſic reſpondeo. I. Fieri poteſt ut omnia poſſibilia velit Deus, eaque omnia ex voluntate ſint futura, ſed futura tamen commenſurata aeternitati. Quid enim vetat, quin dicamus Deum per totam aeternitatem extra ſe operaturum? Nihil in ea poſitione humana ratio abſurdi intelligit. Sed nulla erunt mera poſſibilia? nimirum erunt ex natura & origine: in intellectu divino ſunt poſſibilia: poſtquam volita futura, II. Fieri poteſt, ut non omnia velit, quod eſt vero proximius, quippe pleraque non ſatis cum divinis attributis coherentia: tum quae non vult ex intellectu divino & potentia dicentur poſſibilia, ex voluntate impoſſibilia: Quo modo innocentem plectere aeternis cruciantibus, ex potentia Dei phyſica, ſeu ut dicunt *abſoluta*, poſſibile: ex voluntate, impoſſibile: quandoquidem quae ſuae bonitati adverſantur, nequit Deus velle. Obſervo hoc in loco, S. Thomam demonſtrationum, quibus libera Dei voluntas oſtenditur, excellentiores intellexiſſe: bina proferam loca, ut quantus hic homo fuerit Philoſophus, intelligatur. Quaeſt. 19. primae partis art. 4. *Quum*, inquit, *bonitas Dei perfecta ſit, & eſſe poſſit ſine aliis, quum nihil ei perfectionis ex aliis accreſcat, ſequitur, quod alia a ſe eum velle non non ſit neceſſarium abſolute: & tamen neceſſarium eſt ex ſuppoſitione. Suppoſito enim quod velit, non poteſt non velle; quia non poteſt voluntas ejus mutari*. Paucis complexus eſt quaecumque caeteri longo ſermone ediſſerere ſolent: quam nervoſe! Sequenti vero articulo in aliam item ſublimem rationem rapitur. *Quum igitur*, inquit, *eſſe divinum non ſit determinatum, ſed conti-*

neat

neat in ſe totam perfectionem eſſendi, non poteſt eſſe quod agat per neceſſitatem naturae, niſi forte cauſaret aliquid indeterminatum & infinitum in eſſendo, quod eſt impoſſibile, ut ex ſuperioribus patet (ſpectat Articulum ſecundum quaeſtionis ſeptimae):

XXXXV. Haec rerum univerſitas, quam & *naturam* vocant Philoſophi, eſt magnum quoddam Syſtema ex ſimplicioribus plurimis coagmentatum.

Schol. Habeo pro axiomate notiſſimo, quod continua docet experientia & obſervatio. Ex. g. quaelibet fibra corporis humani ſeries eſt, aut ex minoribus aliis ſeriebus, aut ex pluribus ſubſtantiis ſimplicibus conflata: ex pluribus fibris fit pars aliqua *integralis* ut vocant, ex his porro corpus, ex pluribus hominibus hominum genus. Eodem modo ratiocinabimur de plantis, brutis, mineralibus, quibus fit hujus globi noſtri majus ſyſtema, Porro ex pluribus majoribus ſyſtematis, veluti Tellure. Luna, Venere, Mercurio, Sole aliiſque, conſtat ſyſtema ſolare, quod & Planetarium vocamus, idque ſeptendecim corporibus, quae & ordine ſuo locata ſunt, & moventur, compoſitum eſt. Jam quum quaelibet Stella fixa ſit Sol quidam, graviſſimae conjecturae nos commovent, ut putemus, circa quamlibet fixam ſuum eſſe planetarium ſyſtema; atque ita ex pluribus iſtis planetariis ſyſtematis fiunt alia ſemper majora, ex quibus univerſum iſtud conficitur. ſi oculis credimus haud magnum, ſi rationi pene immenſum & infinitum, varietate entium multiplex, ordine unum (*a*).

Ac vero nullum eſſe in rerum univerſitate *caſum*, nihil fortuitum, nihil perturbatum quum *Naturae* ipſius contemplatio, tum perſpicuae rationes demonſtrant. Pertractarunt priorem partem accuratiſſime, omnique induſtria recentes philoſophi, poſteriorem acutiſſime veteres Peripatetici. Tota ferme corporea natura, quatenus ſenſus noſtri patent, diligentiſſime a noſtris pertentata eſt. In Tellure aër, aqua, terrae, argillae, arenae genera omnia, herbae praeterea & plantae, brutorum

(a) *Vide Burn. lib. 2. Theor. Tell. c. ult.*

torum etiam ſpecies omnes, non majora tantum, ſed minima quoque conſiderata, ac ad rationis lancem appenſa ſunt. Vel exiguae earum partes microſcopiis in examen adductae. Omnia mira harmonia eſſe conſtructa compertum: nullam eſſe in tantis corporibus particuculam, quae non ad rationis & conſilii artem ſit facta. Quo plus in Naturae penitiſſima devenitur, ac adaequatius rerum ſingularum relationes introſpiciuntur, eo clarius admirandus infinitarum particularum ordo detegitur. Detegitur & ſingularum Serierum conſtantia. In hac philoſophiae parte verſantur Derham (a) Niewentit (b) Fabricius (c), Leſſerus (d) Hales (e), ac alii plures viri acuti & docti. Quum in iis, quae detegere potuimus, nihil hucuſque extra ordinis regulas poſitum deprendere potuerimus, iſque ordo nec ullo unquam tempore, nec locorum varietate nutaverit, magnae profecto eſſet dementiae, ea, quae minus comprehendimus, vel ut caſu jacta, aut inconſiderate poſita accuſare. Sed non in Tellure tantum philoſophorum hujus perquiſitiones continentur: totum ferme univerſum conplectuntur, ac pervagantur. Syſtematis Planetarii ordo, ejuſque ordinis leges, quum aliis, tum in primis viro ſummo Iſaaco Newtono, enucleatae ſunt. Iis conſtat nihil in tanta magnorum corporum congerie non ſine ſumma ſtare ratione: magna hæc corpora motus ſuos peragere juxta aeternas Geometriae proportiones, idque tanta coſtantia, ut nihil in tanta temporis antiquitate luxatum ſit, nihil unquam a regula exorbitaverit. Analogiaeratio exigit, ut idem de tota mundana extenſione teneamus. Quando ergo in magnis hujuſmodi machinis nihil eſt non ex regula & ratione, neceſſe eſt, ut ne in prima quidem coagmentatione ſimplicium ac primigeniarum univerſi ſubſtan-

---

(a) *Theologia phyſique*.
(b) *De l' exiſtence &c. de Dieu*.
(c) *Theologie de l' Eau*
(d) *Theologie des inſectes*.
(e) *Statique des vegetaux*.

ſtantiarum quidquam ſit, quod non conſtantem ac certam normam ſequatur. A primis enim illis ordinis, ſymmetriae, proportionis initium eſt, ut nequeat ullum in illis eſſe enorme, quod non ſtatim totum, quod illae ſpectant, vitiet ac foedet. Quod ſi ſenſus naturae ſubtilitati pares atque aptos haberemus, ut in paulo grandioribus Naturae machinis, ita in minimis illis, & occultis rerum ſeriebus, nihil non ſapientiſſime conſtitutum facile oculis videre liceret.

Sed & perſpicuae idipſum confirmant rationes a *natura* ipſa & *eſſentia* primarum ſubſtantiarum repetitae. Limitatae hujuſmodi ſunt Univerſi primigeniae ſubſtantiae, ac ſimplices & activitate, ſua, attractione, Endelechia, ideſt *natura*, &, ut Scholae dicunt, *formis ſubſtantialibus*, diſtinguuntur. Quumque ſimplices ſint, totis ſeipſis ſecernuntur. Sed quoniam rerum ſeries quaſdam ſimiles, alias diſſimiles inde proficiſci videmus, intelligendum eſt, eſſe earum plura genera ſimilium, id quod Anaxagoras acute vidit. Ex. g. particulae omnes mercurii, aquae purae, lucis, puri aetharis, ex primigeniis ſubſtantiis ſimilibus fiunt. Porro hanc ſimilitudinem ego in identitate ſeu conſpiratione activitatis illarum poſuerim. Itaque neceſſe eſt ut ſubſtantiae iſtae relationes habeant ſimilidinis, proportionis, ſymmetriae reales, & finitas, ex hujuſmodi *activitate* manantes. Ac quemadmodum ſimiles figurae ſimilibus facile copulantur, diſſimiles repellunt; ita ſingulae ſubſtantiae ex naturae ſuae ratione ſimilibus jungi amant, a diſſimilibus refugiunt. Obſervamus id in minimis corporum elementis. Sed haec elementa ex iis ſubſtantiis profecto naſcuntur. Hinc homogeneorum corporum homogenea elementa, quae ſecum & coeunt magna facilitate, & diverſa repellunt. Ita fit, ut ſeu dicas, id quod ſine impietate & ſtultitia dici nequit, ſuapte natura impellente primas Mundi ſubſtantias coaluiſſe; ſeu quod verum, Dei imperio coagmentatas; fieri certe aliter nequit, quin omnia in Univerſo provenerint ordinatiſſima. Nam & ſubſtantiae ille ſuapte natura non potuere non ſuas reales relationes ſequi; &

Deus,

Deus, qui omnia ſumma ratione efficit, non ita copulare ac diſponere, quemadmodum earum exigit natura: ſiquidem horum ordinum eſſentiae ab intellectu divino pendent, ac idcirco aeternae ſunt & immutabiles, ut ſuperius demonſtratum eſt. Quibus ex rebus conficitur, *caſum* non ſolum in rerum Natura eſſe nullum, ſed nec eſſe poſſe.

Paucis totam hanc diſputationem Scholae concludere ſolent. Scilicet, quodcumque fit ſuam habet cauſam; ex nihilo enim ſine cauſa nihil fit: in cauſa vero ratio effectus ſufficiens ineſſe debet; ergo quodcumque fit a determinata ratione ſufficiente fit; nec propterea ex quolibet fieri quodlibet poteſt. Sunt igitur certae ac determinatae ſingulorum effectuum in natura cauſae; nihil igitur in natura fortuitum eſt, ac enorme. (*a*)

C A P. V.

De Legibus quibus rerum univerſitas regitur, generatim diſſeritur.

XXXXVI. LEges naturae mechanicae, quibus hoc Univerſum regitur, ſunt neceſſariae ex hypotheſi tantum, adeoque *abſolute* contingentes.

D. Leges iſtae ſpectant tum ſyſtema univerſum, tum peculiaria: nam & univerſum & peculiaria ſuis legibus mechanicis reguntur (prop. 41.): jam quum nec univerſum ſyſtema, nec peculiaria exiſtant neceſſario (prop. 44.), itaut non exiſtere nequeant; Leges vero iſtae ex eſſentiis ipſarum ſubſtantiarum, & ſerierum fluant, ſerviantque ſeriebus conſervandis ſecundum fines Creatoris (prop. 41.): ſequitur leges iſtas non ita exiſtere ut nequeant non exiſtere, ideſt mutabiles eſſe.

Schol. Atque hinc patet, quod ſi ratio erigat, & finis nobilior, poſſit aut ſeries aliqua omnino auferri, aut inter-

(a) *Vide Alb. M. in* 11. *phyſ. cap.* 10. *Diſſerit ex inſtituto ea de re Pererius lib.* IX. *de com. Princ.*

Hinc facillime explicantur miracula, de quibus tantopere Lokius (*a*). Clericus (*b*), Clarkius (*c*) Leibnitius (*d*) certarunt. Haec nempe utut ſint extra ſeriem rerum hujus Mundi, non tamen ſunt extra ordinem amplioris Univerſi intelligibilis, ſeu quod idem eſt, licet non ad *naturae*, ad *gratiae* tamen ordinem pertinent. Nam ordo ille totus, quem *gratiae* dicere conſuevimus, velut ſyſtema ſublimius, amplius, & a ſenſibus noſtris remotum, intelligendum eſt, cujus nos eam tantum partem ex divina revelatione didicimus, quae nos attinet, non quae in totam ac pene immenſam Spirituum Rempublicam diffunditur.

Jam vero vi propoſitionum 44. & 46. confutatur illa Spinozae ſolemnis abſurditas, *res nullo alio modo, neque alio ordine a Deo produci potuerunt, quam ſunt productae*. Non quaſi praeſens rerum univerſitas cum alio ordine, aliiſque legibus creari potuerit, nam quum ſingula rerum ſyſtemata ſuos ordines ſuaſque leges exigant, procul dubio noſtrum has leges, quibus gubernatur, non alias requirere, minime dubitare nos ſinit Dei bonitas & ſapientia; ſed quia loco hujus mundi alius ex infinitis poſſibilibus, cum alio ordine, aliiſque legibus potuerit creari, quod homo impius propoſitione illa negat.

XXXXVII. Exiſtunt leges naturae morales.

D. Univerſum hoc eſt magnum ſyſtema ex minoribus aliis compactum (prop. 45.): exiſtitque voluntate Mentis AEternae (prop. 38.): ob rationes & fines ſuos (prop. 43.); Vult ergo Mens aeterna, ut naturae ordo ſervetur, vetatque turbari: cui voluntati creaturas rationales parere, eaque pleraſque actiones ſuas regere, quum quicquid ſunt Deo debeant, fas juſque eſt. Cum autem haec ſit lex

(a) *Diſſert. de miraculis*.
(b) *De incredulitate*.
(c) *In Recueil &c.*
(d) *Ibid. & in Theodicea.*

naturae moralis (def. 33.), exiſtit lex naturae moralis.

Schol. Leges igitur morales ii negare poſſunt, qui providentiam Dei negant, quales Epicurei. Itaque hi leges natas ex utilitate ut fateantur oportet. Ceterum quicumque Dei numine univerſum agi ſtatuunt, ii legem eſſe aeternam & naturalem nullo modo inficiari poſſunt, ut Cicero egregie demonſtrat (*a*): *lex enim aeterna eſt*, *qua juſtum eſt*, *ut omnia ſint ordinatiſſima*, inquit Aug. in primo de libero arbitrio cap. 6. Jam vero, quanam ratione & via leges has cognoſcere poſſimus, valde diſputatur inter Philoſophos. Recta ratione eas dignoſci nemo inficiatur. At quum ratio ut ſit recta luminibus quibuſdam, ſeu principiis, indigeat; quaenam haec principia ſint, non ſatis conſtat. Vir his praecipue in rebus impenſe doctus Hugo Grotius (*b*) ex duplici fonte leges naturae derivandas cenſet, *cuſtodia* nimirum *Societatis*, & Gentium omnium conſenſu. Heineccius (*c*) nec primum fontem ſatis generalem, nec alterum ſatis tutum putat. Nam, inquit, ex priori officia noſtra erga Deum non diſcernuntur: & populorum conſenſus nec ulla in re habetur, & tantarum rerum judex eſſe nequit. Quae rationes Grotii inſtitutum, me ſaltem Judice, non oppugnant, ut alibi demonſtrabo: nam officia erga Deum alio ex fonte deducebat procul dubio Grotius; & qui conſenſu Nationum perſpecte utitur, is profecto naturae vocem ſectatur: nec ullo modo concedendum nulla in re, cultas ſaltem nationes, ſibi convenire: & tandem licet populus plurimarum rerum Judex eſſe nequeat, at poteſt in illis, ad quas naturae quodam ſenſu ducitur, aut quas ex perenni majorum traditione accepit. Accedit, quod hominum auctoritate in ſubſidium tantum utatur Grotius: nam vim primam praeceptorum moralium ab intima hominis natura ille depromit. *Haec*, inquit, *quam*

(a) *Lib.* 1. *de Legibus*.
(b) *In Prolegom. de Jur. B. & P.*
(c) *De Jure naturae & Gent. lib.* 1. *cap* 3.

quam rudi modo jam expreſſimus, ſocietatis cuſtodia humano intellectui conveniens, fons eſt ejus juris, quod proprie tali nomine appellatur(a). De altero vero Grotiani ſyſtematis principio is ipſe ita cenſet (b), *uſus ſum etiam ad juris hujus probationem teſtimoniis Philoſophorum, Hiſtoricorum, Poetarum, poſtremo & Oratorum. Non quod illis indiſcrete credendum ſit; ſolent enim ectae, argumento, cauſae, ſervire: ſed quod ubi multi diverſis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id ad cauſam univerſalem referri debeat, quae in noſtris quaeſtionibus alia eſſe non poteſt, quam aut recta illatio ex naturae principiis procedens, aut communis aliquis conſenſus*. Scilicet perſpicuum eſſe debet inter eos, qui ratione utuntur, univerſalis alicujus effectus & phaenomeni cauſam non poſſe eſſe niſi univerſalem. Quam autem conſenſus omnium Gentium univerſalem aliam dicemus eſſe cauſam, quam aut rei ipſius perſpicuitatem; qua omnes peraeque capiantur, aut inſitam hominibus omnibus divinitus propenſionem; qua veluti naturae lege quadam mechanica omnes in idem inducantur?

XXXXVIII. Quilibet debet obſequium & ſervitutem Deo, aliis amorem, ſibi cuſtodiam: atque haec ſunt tria legum naturae moralium cognoſcendarum principia generica.

D. Obſequium debetur Naturae excellentiſſimae, ſervitus Domino, ut patet: eſt autem Deus ens excellentiſſimum (prop. 16.); & quum ſit omnium creator (prop. 13. & 30.), eſt ſummus Dominus: quilibet ergo ei obſequium & ſervitutem debet. Q. E. I.

Deinde lex aeterna vult ut conſerventur & quae facta ſunt, & eorum ordo (prop. 47.), in primis autem homo: hic autem ſine ſocietate conſervari non poteſt, nec ſocietas ſine mutuo amore, uti patet: debet igitur aliis amorem. Q.E. II.

Tandem homo pars eſt univerſi, quod ejus, cauſa

(a) *In Proleg.* §. 8.
(b) *Ibid.* §. 40.

Google

Deus vult conſervari: debet ergo ſibi cuſtodiam ſui.Q.E.III.

Schol. Tria igitur principia illa univerſam legum naturae doctrinam continent, Ea autem unico reguntur, & demonſtrantur, *Auctorem nempe univerſi, velle ut conſervetur*, ſerveturque ordo non ſolum totius univerſi, ſed ſingularum ejus partium, ac propterea totius & partium relationes. Itaque quilibet homo inſpicere diligenter debet, quas cum Deo, quas ſecum, quas cum aliis habet relationes, eaſque plene ſervare, ac ita ut nullam quatenus libere poteſt, violet. Hujuſmodi rerum relationes leges ordinis ſuppeditant, ut dictum eſt, haeque leges dicuntur *aeternae*, quum ſpectant mundum intelligibilem, *naturales* mechanicae, quum corpora ſpectant: *naturales morales* quum partim ex *convenientia ipſa cum natura noſtra*, partim ex *voluntate Dei* rationem & voluntatem noſtram obligant. Hujuſmodi relationes *veritatem rerum* appellat Sykes, tamq. Veritatem principium legum naturae habet. Sunt autem ut illa, ita hoc, clariſſima, ut vix demonſtratione egeant: parva etiam attentione perſpiciuntur. Nemo ergo ignorare poteſt & voluntatem Dei eſſe principium obligationum naturalium, & tria illa eſſe principia *cognoſcitiva*, ut vocant, legum naturae, quod ſatis eſt ad Carnealis & Hobbeſii ſectatores confutandos.

Eſt autem hoc in loco animadvertendum, nos a communi doctiſſimorum ſenſu minime diſſentire. Enimuero Naturae legem nihil eſſe aliud, niſi *rectam rationem*, pronunciant omnes, qui his de rebus diſſerunt. Eſt autem ratio vis judicandi, & ratiocinandi: recta autem, cujus & judicia cum rerum ipſarum natura conſentanea ſunt, & rationicia e veris judiciis derivata, ac neceſſario. Itaque *rectam rationem* efficit judiciorum ac ratiocinationum *veritas*, & quidem *objectiva*. Rectam ergo ſequi rationem velut ſupremam naturae legem, eſt *veritatem* hanc *realem* ſequi (a)

Jam

(a) *Vide egregium hac in re Wollaſtoni librum*, Ebauche de la Religion naturelle *ſect. III. & Sykes* connexion de la Religion naturelle & revelèe *cap. 1.*

Jam informatur humana ratio pluribus hujuſmodi veritatibus, ut ſit recta. Earum quaedam *Deum*, quaedam *rerum Naturam* ſpectant. Poſteriorum aliae corpora, eorumq; vim ac leges: aliae bruta: aliae homines. Ac tandem quae ad homines pertinent, aliae ſolos, aliae in ſocietate poſitos ſpectant. Ex his omnibus eae in primis ſeligendae ſunt, quae Deum, quae nos, quae alios adtinent. His ornata ratio norma erit eorum officiorum, quae Deo, quae nobis, quae aliis debemus. Quocirca in his rebus *rectam rationem* ſequi ducem eſt eas conſectari veritates, quae ad hujuſmodi res pertinent, nihilque adverſus illas moliri. Ita ex naturae lege vivemus. Ex. g. Deus ſupremus eſt noſtri Dominus. Veritas eſt *Deum* attinens. Eam ita demum ſequemur, ſi & ut Dominum agnoſcamus, ac colamus. Quilibet ſibi intimus eſt amicus. Naturalis veritas, quae ad ſingulos homines pertinet. Eam ſequemur ducem, ſi ita nobiſcum agamus, ut cum maximis & individuis amicis. Sunt homines omnes natura aequales, ejuſdem rationis participes, in eadem mundi civitate nati, ita comparati, ut mutuo amici felicitatem ſuam efficere queant maximam, cujus ſunt capaces, inimici, maximam miſeriam: itaque ſunt a natura facti ad mutuam amicitiam. Ea naturalis veritas eſt, quae omnium hominum intereſt. Ex ea ergo vivere eos oportet, ſi ex recta ratione vivere velint. Atque hoc eſt ſequi rectam rationem, ideſt ex *veritate* vivere. Fac nunc, nos Deum negligere, nos ipſos vitiis perditum ire, alios inſectari ac opprimere; eſt adverſus veritates illas palpabiles, ut ita dicam, agere, ac rectae rationi adverſari. Quumque rerum Natura & relationes ac Deo Supremo mundi opifice & imperatore ſint poſita, eſt Dei voluntati ſe opponere ac rerum ordini ſupremo, adeoque ſupremae legi. Nam tum demum hujuſmodi veritas, atque recta ratio legis naturam habet, quum a Supremo mundi imperatore Sanctione firmatur. Quicumque ergo *rectam rationem*, *veritatem realem* ſupremam naturae legem dicunt, ut Wollaſton, Sykes, alii, ii ab illis, qui ex hujuſmodi veritatibus generaliores quaſdam excerpſerunt, ac principiorum juris naturae loco expo-

 ſuere,

fuere, hoc differunt, quod illi Metaphyſicis ſcripſere, remque a remotiſſimis principiis ſunt exorſi, hi vero populo, qui ſublimia illa, ac nimis remota pervidere minus eſt aptus.

XXXXIX. Leges naturae quum mechanicae, tum morales, quibus haec rerum univerſitas gubernatur, ſunt immutabiles quod ad *eſſentiam*, contingentes vero quod ad *exiſtentiam*.

D. Harum legum utriuſque generis eſſentia ex eſſentia ordinis ſyſtematum fluit, & ſyſtematum ordo ex ipſis ſubſtantiarum eſſentiis, & conſtitutionibus (ex prop. 37 & 41.): ergo hoc ſyſtemate rerum poſito eſſe aliae nequeunt, ſcilicet ſunt ex *ſuppoſitione neceſſariae* quod ad eſſentiam. Quod erat primum.

Tum hujus mundani ſyſtematis exiſtentia contingens eſt (pr. 44.); ergo contingens quoque exiſtentia eorum omnium, quae quocunque modo ad illum ſpectant; ac propterea exiſtentia legum cum mechanicarum, tum moralium.

Schol. Offenderat pleroſque theorema 48. primae editionis, quo ego docueram, *leges naturae morales*, *quae ſpectant aut nos ipſos*, *aut ſocietatem*, *aut alia naturae creatae entia*, *mutabiles eſſe*. Id ita acceperant, quaſi ego cenſuerim, *communiſſima*, ut S. Thomas vocat, *naturalis legis praecepta* ita eſſe comparata ut ea a ſola Dei voluntate rationem haberent ſuam, utque poſſit illa Deus, etiam univerſo hoc eodem permanente, iiſdemque rerum relationibus, abrogare, quinimmo contrarias conſtituere. Uno verbo, ut poſſit non ſolum in toto Naturae jure diſpenſare, ſed etiam in tota aeterna lege, ex qua jus naturae fluit, veluti ex fonte rivulus. Quumque nihil ſit aliud aeterna lex, quam *ratio divinae Sapientiae gubernativa totius univerſi*, ut loquitur S. Thomas (a); concludebant, Deum aeternam quoque ſui rationem aut abrogare, aut commutare poſſe. Atqui ſi ita ego ſenſiſſem, profecto non ſolum totam Dei naturam, quam ego generatim ſuperius poſueram, ſubvertiſſem, ſed ſuperiora etiam omnia theorema-

(a) 1. 2. *q*. 91. *art*. 1.

remata, quibus demonſtraveram, leges univerſi ex ſubſtantiarum eſſentiis fluere, iiſque aptari, ut idcirco diverſa rerum ſyſtemata, diverſis regi legibus, ſit ita conſequens, quemadmodum conſequens eſt, ut diverſae ſint circuli & trianguli proprietates, quae ex circuli & trianguli eſſentiis, procul dubio diverſis, manant. Ac poterant iſti, ſi rem ipſam propius accuratiuſque perpendiſſent, undequaque rationes habere, quibus me a tam abſurda doctrina liberarent, niſi in quibuſdam harum rerum ſumma ignoratio, in aliis depravati animi affectus judicium omne, aut impediviſſent, aut pervertiſſent. Scilicet exiſtentiam ego legum iſtarum ſpectaveram. Eam eſſe contingentem & mutabilem dixeram. *Priores illae leges* (quibus ſcilicet naturae creatae entia reguntur) *ſpectant exiſtentiam vel totius ſyſtematis univerſi, vel peculiarium ſyſtematum, quibus illud conficitur: eſt autem haec exiſtentia contingens, unde leges phyſicae mutabiles* ideſt contingenter exiſtentes); *mutabiles ergo* (ideſt contingenter exiſtentes) *leges morales, quae eam ſpectant*. Ita ego theorema illud demonſtraveram. Quamobrem nihil eſſe poterat magis perſpicuum, quam me non eſſentiam harum legum, ſed exiſtentiam dixiſſe mutabilem, &, ut ego voco, *contingentem*: exiſtentiam vero ita, quod haec rerum univerſitas omnino divina virtute deſtrui, & in nihilum reduci poſſit, ejuſque loco Mundus alter ſuſtitui, qui ut alium ordinem, ita alias exigat leges. In infinita enim ſyſtematum poſſibilium varietate,eſſe aliquod poteſt, in quo eae leges,quae non Creatorem,ſed creatas res ſpectant, quae que in earum relationibus inedificantur, ſint locum habiturae, quae iis, quibus nos gubernamur, adverſentur. At quouſque praeſens rerum univerſitas exiſtet, ut eſſe alia nequit, quam eſt; ita ne aliis quidem legibus regi, quam quibus regitur, ac proinde etiam harum legum exiſtentia eſt ex hypotheſi neceſſaria. Atque huc ſpectat praeclarum illud Pſeudodionyſii frequentiſſime S. Thomae uſurpatum, & ex intima Metaphyſica depromptum, *corrumpere rerum naturam non eſt divinae providentiae*

 (*a*). In-

(*a*). Interim poteram ego, ſi id ſcripſiſſem, quod mihi per ſummam injuriam tribuebant, ac ſi in his rebus non ratione, ſed auctoritate caperer, plurimorum, magnique nominis Theologorum praeſidio doctrinam illam valide communire. Neque enim ita ſum in veteri Theologorum Schola peregrinus, ut ignorem, Ochamum (*b*), Gerſonem (*c*), Almainum (*d*), generatim pronunciare, in omnibus naturae legibus diſpenſare poſſe Deum: Durandum vero in pleriſque ſaltem (*e*). Bonaventuram in caeteris praeterquam in tribus prioribus Decalogi (*f*): Scotum & Gabrielem in omnibus, praeterquam in duabus prioribus Decalogi (*g*). Sed nec poteram ea defenſione uti, quae totum, quod ego meditor ſyſtema metaphyſicum evertit; nec ſi poſſem, volui; quippe qui ſciam in his acroamaticis quaeſtionibus veteres illos Metaphyſicos utut magni ingenii, ſectae plerumque ſerviviſſe, affectibus nonumquam, ac plaeraque non de fontibus primis, ſed de rivulis deflexiſſe. Uni ego S. Thomae hoc tribuo, ut ſi pauca, in quibus aetas eum abripuit, excipiamus, in caeteris & ad primas humanae ſapientiae ſcaturigines pertingat, & limpidiſſimus fluat.

CAP. VI.

De rerum Differentia & Diſtinctione.

I. QUae eadem ſunt eidem tertio, eadem ſunt inter ſe: Quae vero aliqua habent eadem eidem tertio, ea habent eadem inter ſe: & quae ſimilia ſunt eidem tertio, ſimilia ſunt inter ſe.

Schol. Patentiſſimum & maximi in Philoſophia uſus axio-

(a) *I. p. q. 22. Art. 6. & alibi.*
(b) *In 2. Sent. q. 19.*
(c) *In Tract. de vita ſpirit. lect. 1. Coroll. 10.*
(d) *Tract. 3. Moral. cap. 15.*
(e) *In 1. ſent. diſt. 47. q. 4.*
(f) *In 1. ſent. diſt. 47.*
(g) *In 3. ſent. diſt. 37. q. 1.*

axioma. Ei & Mathematicae diſciplinae, & ars tota Syllogiſtico-analytica innititur. Qua vero ratione ſcire poſſimus utrum duo aut plura ſint eadem uni tertio, in Arte Logico-Critica ediſſeruimus. Sunt interim Sceptici quidam, qui axioma hoc ex Trinitate, ſanctiſſimo Chriſtianorum myſterio, oppugnant, quorum cauſam agit, ut ſolet, Baelius (*a*). Nempe conſtat ex Chriſtiana Theologia Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum unam eandemque habere divinitatem,eaſdemque infinitas perfectiones,unamque eſſe individuam aeternam ſubſtantiam, ſed eſſe tamen tres Perſonas realiter diſtinctas. At his, duobus potiſſimum modis reſpondent Theologi: primo quidem, tres divinas Perſonas eſſe idem in divinitatis ſubſtantia, in qua conveniunt,&,ut inquiunt,ſibi communicant, non vero in *Perſonalitatibus*, in quibus non communicant:altero, qui modeſtior eſt,& humana imbellicitate dignior,non poſſe nimirum, nec debere nos de natura Dei, ex rerum noſtrarum ideis, judicia ferre: decreta philoſophica naſci ex ideis ſingularum rerum, quibus circumdamur, iiſque contineri, nec ad res diverſi a creaturis generis pertingere: rationem noſtram natura rerum comprehendi, non ſecus ac oculos coloribus ac lumine, ac tantundem eſſe ad ſuperiora pervagari temerario, quam oculos extra objecti ſui athmoſphaeram proſilire petulanter: Oportet ergo rationem naturalem modulo ſuo metiri. Qua de re legantur lectiſſimae Huetii Quaeſtiones Alnetanae, ſeu de Concordia rationis & fidei (*b*)

LI. Quae ſola ratione diſtinguuntur, eandem habent eſſentiam.

Nam ſi diverſam habent eſſentiam, diſtinguuntur realiter.

LII. Quae eandem habent eſſentiam realem, realiter diſtingui nequeunt.

Schol. Ne quis axiomati huic invidiam creet ex Trinita-

(a) *In Dictionario Hiſtorico Crit. Art. Pyrrho.*
(b) *Potiſſimum Caput* 1. 4. *&* 5. *libri primi.*

nitatis myſterio, is ſciat, in qualibet divinarum perſonarum eſſe, & quod eſt *proprium Divinitatis*, & quod eſt *proprium perſonae*, divinaſque perſonas eandem habere eſſentiam divinitatis, quum ſint internae *emanationes* ſive *proceſſiones* naturae Dei; non eandem eſſentiam perſonae, ideſt quod eſt *proprium perſonae*. Quo fit ut in eſſentia Divinitatis diſtingui nullo modo poſſint, quandoquidem eadem omnibus adeſt: at poſſunt in *eſſentia perſonae*, ſeu in *perſonalitate*, ut alii loquuntur: quippe haec non una in omnibus eſt. Legantur Epiſt. Beſſarionis Cardinalis cap. VI. quae extat in Actis Concilii Florentini. Quod verò ad res noſtras attinet, idcirco dixi *realem*, quod alioquin nihil prohibet duos circulos, aut duos globos ex g. eandem habere eſſentiam *nominalem*, interea eſſe realiter diſtinctos, itaut ex ſitu & loco dignoſcere poſſimus.

LIII. Si res mathematicas exceperis, quarum eſſentiae ſunt tantum nominales, quouſque res aliae inter ſe conveniant, aut diſcrepent, niſi forte in pauciſſimis, praeſertim modis ſimplicibus, neſcimus.

D. Eſſentiae nominales ſciri poſſunt & metiri vocabulorum definitionibus, uti patet: ergo nihil prohibet, ut quouſque conveniant, aut diſcrepent, ſciatur. Quum tales ſint res mathematicae, ſcire poſſumus, quatenus conveniant, aut diſcrepent.

Deinde rerum aliarum eſſentias reales ignoramus (ex Philoſophorum omnium ingenua confeſſione): metiri ergo nequimus, quatenus ſibi congruant, aut a ſe diſcordent. Tandem modorum ſimpliciſſimorum, ſaltem quorumdam, eſſentias reales adaequate noſcimus; ſcire ergo poſſumus quouſque conveniant, aut diſcrepent.

Schol. Hinc apud Mathematicos certa illis de rebus judicia. Quis enim, exempli cauſa, dubitabit, an parallelogrammum in eadem baſi & intra eaſdem parallelas cum triangulo poſitum, ſit trianguli duplum. Quis, quum ſciat trianguli duo latera, angulumque ſub

his

his lateribus contentum, ignorare poterit quanta ſint, & reliquum latus, & reliqui anguli? At dum contendimus ſubſtantias cum ſubſtantiis, vires cum viribus, perfectiones cum perfectionibus, peream ſi, pauciſſimis exceptis, judicia certa quiſquam dederit. Eam ob rem fit, ut etiamſi Phyſica generalis ope Mathematicae multum illuſtrata ſit & aucta, ut leges & regulas geometricos demonſtratas dederit; Phyſica tamen *particularis*, quae ad res ipſas propius accedit, praeter phaenomenorum hiſtoriam, nihil ferme certi contineat. Non igitur probare poſſum Wollaſtonum, qui nimis audacter conſtituit, pauca eſſe, quae nos his de rebus ignoremus, eaque tandem aliquando detectum iri. Vide Ebouche de la Religion naturelle ſect. 3.

LIV. Contraria medium non habent: hinc fit ut contrariarum aſſertionum altera vera, altera falſa ſit neceſſe eſt.

Schol. Caute vero examinandum eſt, ſint ne illa, quae proponuntur, contraria; alioquin nullam rite concluſionem deducere licet. Ex. gr. Carteſiani contendunt, ſubſtantiam extenſam, & cogitantem, ita eſſe oppoſitas, ut nulla ſit poſſibilis ſubſtantia, quae ad duo illa genera non referatur: qua in re & de mente ſua nimis ſuperbe ſentiunt, & nimis vero, ut videtur, abjecte de Sapientia & Potentia Dei. Subſtantiae nempe illae ſunt diſtinctae, non contrariae.

LV. Omnes ſubſtantiae diſtinguuntur *realiter*.

D. Subſtantiae per ſe conſtant, itaut una ab altera intrinſecus non pendeat (def.): Quae ſunt talia & ſeparatim exiſtere poſſunt; adeoque diſtinguuntur realiter.

LVI. Subſtantiarum attributa diſtinguuntur *formaliter*.

D. Nam haec attributa *eſſentiis* diſtinguuntur, non *conceptibus* tantum: neque enim eſſentia *ſoliditatis* eadem eſt cum eſſentia *gravitatis*, *extenſionis* eſſentia cum eſſentia *motus*; eſſentia *intellectus* & *libertatis*, &c. Quae autem eſſentiis diſtinguuntur, aut ut *ſubſtantiae* diſtinguuntur, ut corpus & anima: aut una ſunt ſubſtantia, ut gravitas & ſoliditas. Ea *realiter* diſtingui

gui

qui dicimus (prop. 55.) : ut ergo loquendi proprietas ſervetur, dicamus haec diſtingui *formaliter*, non ut una ratione: nam quae ſic diſtinguuntur, non eſſentiis, ſed ſolis conceptibus diſtinguantur neceſſe eſt.

Schol. Haec diſtinctio cum unitate ſubſtantiae conſiſtens, quando alia non ſuppetunt aptiora vocabula, *formalis* appellabitur, qua de re vide dicta in def. 37.). Caeterum non attributa tantum ſubſtantiarum hac ratione dicemus diſtingui, ſed qualitates modorum, quae cum unitate modi illius conſiſtunt quidem, interim a ſe invicem eſſentiis differunt. Quomodo *Trianguli* ſunt haec attributa, ut *duo latera ſint majora tertio : Duo anguli duobus rectis minores : omnes aequales duobus rectis &c.* quae proprietates ſuis eſſentiis differunt, ut propterea talis earum differentia ſit, ut ſola mente diſtingui nequeant.

CAP. VII.

De Uno.

LVII. OMne ens eſt unum, ſive ſimplex, ſive compoſitum, ſive ſingulare, ſive univerſale. Axioma eſt magna Philoſophorum conſenſione probatum.

Sch. Nam quidquid exiſtit aliquid eſt; hoc vero hoc potius, quam aliud; & id per *eſſentiam* : eſſentia autem una rei intrinſeca forma, qua id eſt, quod eſt; ac propterea una; itaque omne ens unum eſt.

LVIII. Nullum eſt in natura *unum univerſale*.

D. Hoc unum univerſale aut diviſibile eſſet, aut indiviſibile. Si poſterius, unum non eſſet, ſed plura. Si prius, id per ſe conſtaret, ejuſque caetera eſſent modificationes; una ergo eſſet univerſi ſubſtantia, ideſt una ſubſtantia contingentium, id quod eſſe nequit (p. 24.)

Sch Se nobis plures e veteribus ac recentibus philoſophis opponunt. Non ignotum quot philoſophis *unum* reale adblandiverit, in primis Enthuſiaſtis Platonicis. Mittamus nunc veteres, ac unum Patricium virum alioquin per-

perſpicacem & eloquentem audiamus. Is poſtquam demonſtraſſet eſſe unum omnium rerum principium efficiens, aeternum, ſimpliciſſimum, infinitum (*a*), exiſtimat ab eo alterum unum profluxiſſe, quo omnia, quae rerum Univerſitate continentur, unum ſint. Id autem iis argumentis efficit, quorum illum pudere potuiſſet, ſi a Platonicorum vino, quo ille ſe inebriaverat, paullum remiſiſſet. *Omne* (inquit, *b*) *ens eſt: omne quod eſt, per eſſentiam eſt*. Nota haec. Non iterum quae ſequuntur. *At eſſentia in plurimas partes ſcinditur* (Non video, ſi eſſentiam id accipit, quod philoſophi alii, rei formam intrinſecam. Ea ex attributis fortaſſis *& eſſentialibus* coaleſcet; partibus vero non, niſi in corporeis entibus, quae ad unum hoc metaphyſicum non pertinent): *partes omnes has totius eſſe partes neceſſe eſt; totum autem omne unum eſſe eſt neceſſe. Eſſentia ergo tota uno participat, & partes ejus ſingulae unae ſunt*. Si hoc in loco *Eſſentiae* nomine Patricius totam univerſitatis *naturam* intelligit, ut intelligere videtur, *ſeu formam univerſalem*, per totum mundum diffuſam, ut vocat ad calcem libri octavi, is dupliciter peccat: nam principio quum ponit, *omne, quod eſt, per eſſentiam eſt*, ſingulorum intelligere debet internam *conſtitutionem, formam, eſſentiam:* alioquin id ponit, quod in quaeſtione eſt. Quum vero concludit, *eſſentiam ſcindi in partes, ac eſſentiam* totam uno *participare*, dilabitur a prima notione ad univerſalem hanc *eſſentiam*, atque ex ſingulari decreto univerſale deducit, quod eſt turpiter in ratiocinandi canones peccare. Quod ſi utrobique *eſſentiae* vocabulum generice accipit, altero modo peccat, quod ea velut decreta ſumit, ad quae ille demonſtranda aggreditur: hanc enim *univerſalem eſſentiam*, quam ille eſſe ponit, quamque in partes ſcindit, quae omnes uno participent, demonſtrare oportebat.

Sed

(a) *Panarchias lib.* 2.
(b) *Ibid. lib.* v.

Sed ecce: quaeſtionem urget ac premit (a). *Si in Univerſo ulla eſt multitudo, forte & unum aliquod fuerit in univerſo. At in univerſo multitudines ſunt multae; multa rerum genera, multae ſpecies, multa individua: multa tota, multae totorum partes: eſſentiae multae, vires multae, actiones itidem multae. Multitudo haec rerum tam multarum, vel ordine conſtat aliquo, vel ordine conſtat nullo. Si nullo, nulla cauſa effectum ſuum praecedit, nullus effectus cauſam ſuam ſequetur. Genus nullum, totum nullum, ſpecies, parteſve antecedet ſuas: neque hae ſequentur illa. Neque actio a viribus naſcetur, neque vires ab eſſentia, ſed haec erit poſt vires, & actio vires anteibit .... omnia per omnia erunt fuſa, omnia in omnibus confuſa jacebunt. At his omnibus contraria cernimus omnia & experimur.... Ergo res mundanae omnes ordine conſtant aliquo, & ſunt ſuis numeris, formis, molibus, qualitatibus ornatae & ordinatae. At ubi ordo, ibi primum, & ſecundum, & tertium, & reliqua deinceps. Ergo in rerum Univerſitate primum aliquod eſt. At primum hoc, quid aliud eſt, quam unum?* Miſere & hic dilabitur a quaeſtione Patricius. Quaerebatur unum cujus, ut ille loquitur, totius Eſſentiae, ideſt mundi, partes, ſint partes, quo omnes participent: hic autem unum eſſe conficit effectivum mundi, mundanique ordinis principium, id quod quaeſtione caret. Exempli tantum cauſa ejus hoc argumentum protuli, ut quam conſequenter ratiocinetur Platonicus noſter intelligamus. Reliqua ejus argumenta videri eodem in libro poſſunt: ſed ejuſdem ſunt farinae, ut dici ſolet. Nempe in hoc viro ratio a phantaſia urgetur, ac diſtrahitur. Illud nollem in Italo philoſopho, haec adeo provexiſſe phantaſmata, ut non ſine ratione Pantheiſtis favere videatur. Tandem enim aliquando ait hoc *unum* eſſe principium omnium rerum, *principium ordinis, & numerationis, & productionis, & conſtitutionis, & eſſentiae, etiam UT EX MATERIA, & con-*

(a) *Ibidem lib. 6.*

& conſervationis, *& accrementi*, *& perfectionis*, *& finis reditus*. Nempe eo tandem inſaniae evadunt fanatici! Repetit autem idem in 7. & 8. lib. ejuſdem operis.

Acutius autem hoc Patricii argumentum & diſtinctius pertractavit Campanella in Metaphyſica. Ex infinitis particulis corporea rerum univerſitas componitur, quarum ſingulae a ſingulis ſeparari poſſunt. Hinc primae ac ſimpliciores rerum ſeries progignuntur: ex iſtis majores, eaeque per vaſtiſſimum mundi ſpatium ita diſpoſitae, ut aliae cum aliis mirabili ordine connectantur. Tanta moles ſine vi quadam conglutinante, ut ita dicam, nec eſſe, nec ſtare poteſt. Hanc vim ſeu attractionem vocaveris, ſeu vim ſingula ad ſingula impellentem, perinde eſt: eſſe certe aliquam neceſſe eſt. Neque vero corporea illa eſſe poteſt: eſt enim perſpicuum totam materiam, non craſſiorem modo, ſed etiam ſubtiliſſimam, hac vi, ut coeat, indigere. Porro non ſolum incorporea eſſe debet, ſed arte & ſapientia inſtructa; artis enim & ſapientiae veſtigia in materiae coagmentatione apparent manifeſtiſſima. Itaque una ea erit & ſimplex, eaque una participabunt omnia. Erit ergo hoc univerſale illud in rebus, de quo diſputamus.

Permovit me hoc aliquando: neque enim neceſſe eſt ut inficiar. Sed quum rem perpendiſſem accuratius, intellexi, hoc eo argumento demonſtrari, vi aliqua mundi partes ac ordinem ſtare; intima autem iis haec ſit vis, an ea ſit ſola Dei voluntas omnipotens, id ego confici manifeſto non video. Porro ut ſit rebus intima haec vis, neceſſe non eſt, ut ſit una ac ſimplex, qua omnia participent: idem ordo conſiſtere quoque poteſt, ſi ſingulis monadibus ſingulae ſint vires, ex quibus coeuntibus vis una aliqua mundana efflorеſcere videatur. Itaque neceſſe non eſt, ut hoc univerſale unum conſtituamus.

Non ego hoc in loco Scoti quoque rationes proferendas cenſeo, quas ille nimio acumine, ſed nullo ferme

me judicio exaggeravit (*a*). Itaque hic locus eſt, in quo Scoti pudere nos poſſit. Sed utcumque ejus argumenta conſiderentur, id illi eſt certum, rerum ſpecies *eſſe communes quaſdam naturas, non a ſingularibus ſeparatas*, in quo ille Platonem reprehendit, *ſed in ſingularibus exſiſtentes, ita tamen, ut habeant ſuum eſſe reale diſtinctum ab eſſe numerali ſingularium*: id enim *eſſe*, inquit, intelligo: *naturam communem* percipio: at quod intelligitur intellectum praecedat neceſſe eſt; quod enim non eſt, id ne intelligi quidem poteſt. Quaſi ſcilicet poſſibilia non intelligantur; quaſi nihil ſit, quod intellectus non plerumque ſibi confingat. Nec neceſſarium eſt, ut longius exempla petamus: naturas communes intelligebat Scotus, quae nullibi ſunt, niſi in intellectu. Quod ſi iſtud argumentum quidquam habet ponderis, conficietur & *genera eſſe naturas reales ac communes, ipſum tandem ens*. Quumque nihil exiſtat, quod non ſit ens, *unum ens erunt omnia*, illud nempe quod tota pugnat natura rerum.

Jam hic locus eſſet de *Univerſalibus* copioſius diſſerendi. Nos ne in dumeta haec ingrediamur, paucis ſaltem hiſtoriam comprehendemus. Quae ſuper Univerſalibus diſputata ſunt in veterum Philoſophorum Scholis plurima ſunt & intricatiſſima. Ea Carteſianis Philoſophis velut nullius praetii ſunt deinceps habita, quod eam inſtituiſſent philoſophandi viam & rationem, quae longe eſſet ab iis diverſa, qui ab Univerſalibus Mundi Principiis exordiebantur, quales Platonici & Peripatetici. Hinc tota ea materia e Scholis ejecta ab hominibus, qui quorſum tot illae diſputationes ſpectarent, minime intelligebant. Sed poſtquam invaluit apud quoſdam Pantheiſmus, tum tandem cognitum eſt, quanti referret, haec accurate perpendere.

Et veteres quidem Philoſophi quod ad hanc rem pertinet,

(a) *Lib.* 11. *Sent. diſt.* 3. *q.* 1. *Vide ut Scoti illa argumenta vexent Thomas Cajetanus lib. de Ente & eſſentia, & Franciſcus Suarez Metaph. diſp.* 6. *ſect.* 1.

Digitized by Google

tinet, in duabus claſſibus conſtitui poſſunt. Quidam eorum materiam *ασωματον incorpoream* poſuere, eamque immenſam undequaque, ex qua manarent omnia, quae generantur, & in quam tandem abirent omnia, quae deſtruuntur. Ea Pythagoreorum, Platonicorum, Peripateticorum ſententia fuiſſe videtur (*a*). Haec materia procul dubio ſubſtantia eſt univerſalis, utut in Scholis Peripateticorum vocabulum ſubſtantiae ad compoſita ex materia & forma transferatur. Alii e contrario Corpuſcularem Phyſicam invexere, ac totam iſtam ſubſtantiam univerſalem rejecerunt. Haec Democriticorum fuit, & Epicureorum doctrina. Hi nullam in natura ſubſtantiam univerſalem agnoverunt: ex atomis omnia conflata arbitrabantur. Retinuere quidem immenſam illam extenſionem, quam materiam Pythagorei, Platonici, Ariſtotelei vocabant, ſed longe alio ab iis intellectu: nec enim activam hanc poſuere per ſe ipſam, nec in rerum naturam ullo modo influentem, nec ullas ejus agnoverunt modificationes, quod eſt neceſſarium ad rem univerſalem conſtituendam: eſt enim res univerſalis una quidem, ſed *in multis*, ut loquitur Ariſtoteles: locum tantum ac fundamentum rerum omnium, quod nihil ageret, nihil pateretur, arbitrati ſunt. At illi materiam primum rerum omnium ſubjectum, fecere, ex quo vi *Naturae*, quaſi *animae* per totam materiam diffuſae, manarent omnia, & qua conſtarent. Scio ita plerumque Ariſtotelem loqui, ut materiae *potentiam mere paſſivam* tribuat, qua cum notione accepta materia iſthaec vix intelligitur, in quo ab immenſo vacuo, ſeu loco, differat. Sed quando & *Naturam*, ſeu vim activam, formarumque eductivam materiae aſſociavit, & ex ea omnia fieri credidit, *potentia* illa *paſſiva* ita concipienda eſt, ut ſit formarum capacitas, atque ad eas indifferentia, non ut materiae activitas

I omnis

(a) *Timeus Locri de anima Mundi inter Opuſcula a Gallaeo collecta pag.* 544. *Cic. Acc. qq. lib.* I. *cap.* VII. *Ariſtoteles ipſe in* I. *Phyſ.*

omnis auferatur. Quod ſi *Naturae* nomine (nam eſt haec res apud Ariſtotelem obſcuriſſima) intellexit ille aut vim Intelligentiarum Orbibus praefixarum, ut conjicit Bruckerus (*a*); aut vim & influxum primae cujuſdam Intelligentiae, quae toti materiae praeſit, ac per eam effundatur, quod Arabes putarunt; aut, ut ego opinor, Dei ipſius vim, quae ab eo emanet neceſſario, materiamque permeet ac modificet; procul dubio Ariſtotelica haec materia a Natura illa velut ſegregata vix eſt ut a vacuo differat, niſi fortaſſis myſteriis & involucris, quibus eam Ariſtoteles texit. Haec autem doctrina univerſalis materiae eo apud pleroſque Ariſtotelis Sectatores evaſit, ut tandem Deum ipſum eſse ſibi perſuaſerint (*b*). Theologi Chriſtiani hanc Ariſtotelis materiam tenuere: ſed non omnes ſibi conſentanei fuerunt. Nam quum omnes univerſalem illam *a parte rei* ſtatuere deberent ex conſectariis ſuorum principiorum, ſoli in eo Scotiſtae haeſere tenacius, qui idcirco velut Panthiſtae accuſati ſunt. Sed vel univerſalitas materiae Ariſtotelicae perneganda fuerat omnibus Ariſtotelis Sectatoribus, ut omnia in natura ſingularia ponerentur, ac philoſophia corpuſcularis induceretur: vel cum Scotiſtis Natura univerſalis erat admittenda.

Interim eſt haec doctrina valde hodie periculoſa, praeſertim ſi cum quibuſdam aliis περιπατȣ Theorematibus jungatur. Scitum illud eſt Scholarum Peripateticarum adagium, *unumquodque ſecundum hoc eſt Ens actu, quod habet formam:* nam forma *dat eſſe rei*, ideſt materiam ſuapte natura unam & indifferentem determinat ut *hoc* aut *illud* ſit. Itaque formae ſunt modificationes unius hujus extenſionis mundanae, quam illi, ut dictum eſt, *materiam primam* vocant. Porro eae modificationes e ſinu materiae profluunt vi Naturae, ideſt, ut ego accipio, actione Dei, qui ex Ariſtotele neceſſitate naturae ſuae materiam modificat; id quod non igno-

(a) *Hiſtoria Philoſophiae tom. 1. pag.* 814.
(b) *Baelius in dict. Art. Spinoza*,

ignoraverunt Scholaſtici, qui & monent ſaepe, & in eo Ariſtotelem ſuum deſerunt, tenaces alioquin dogmatis univerſalitatis materiae. Quo circa totius Mundi *Elementum* unum quidem ex Ariſtotele, *materia prima*, ſeu infinita extenſio incorporea: *principium activum* item unum, actio Dei neceſſario totam materiam pervadens. Inde ſubſtantia una mundana cujus modificationes ſint entia ſingula. Pura eſt haec Ariſtotelis doctrina: purus putuſque Spinoziſmus. Nam Spinoza haec ex Arabibus, veterique Schola interpolavit. Itaque erat haec graviſſima ratio quamobrem Corpuſculares Phyſici ab hac materiae unitate diſcederent; recteque animadvertit ſaepe Cudworthus, Phyſicam hanc Corpuſcularem accommodatiorem eſſe, quam Peripateticam, ad Dei adverſus profanum genus cauſam tuendam.

LVIII. Repugnat imago entis, quae ſit univerſalis. Nam quodlibet ens eſt unum (prop. 56.): cujuslibet igitur entis imago rem unam repreſentat; repugnat ergo imago univerſalis, ideſt, quae quum ſit una, plura tamen objecta referat. Sane quis intelligat, eadem effigie plures diverſos homines exprimi poſſe?

LIX. Si ideae vocabulo ſignificamus rerum externarum imagines, eaſque a perceptionibus diſtinguimus, nullae ſunt ideae univerſales.

D. Nullae ſunt aut eſſe poſſunt imagines univerſales (prop. 58.): ſunt autem ideae imagines rerum externarum (ex hypotheſi); nequeunt igitur eſſe univerſales.

Schol. Doctrina eſt omnium pene recentiorum Philoſophorum, eaque clariſſima. Miror ergo noſtrum Doriam inter alia id Lockio crimini vertiſſe, quod negaret ideas univerſales, quaſi hoc ſit mentis humanae naturam evertere. Etenim quamquam Lockius ideas univerſales ea, qua accepimus, notione negat, at non negat tamen intellectiones univerſales abſtractas, quarum ope contendit confici ideas univerſales, & quam vim eſſe hominis propriam docet. Vide quae ſuper ea re in ſecunda parte dicentur.

LX. Non repugnant perceptiones univerſales.

D. Perceptionem univerſalem voco actionem mentis unicam & continuatam: qua plures res, aut plures ideae, ſi iſtae a perceptionibus diſtinguuntur, confuſe comprehendit: nihil autem repugnat hujuſmodi actio mentis; quinimo intime conſcii ſumus nos unica mentis actione plura ſimul objecta nobis confuſe repreſentare; ergo perceptiones univerſales non repugnant.

Schol. Quaenam ratio Wolfium induxerit, ut perceptiones univerſales negaret, non ſatis teneo. Is diſtinxit inter ideas & perceptiones: tum vero addidit, & ſingulas ideas *ſingulares* eſſe, & ſingulas ideas ſingulis perceptionibus percipi; perceptiones vero, quae vulgo univerſales habentur, eſſe plures perceptiones magna celeritate editas: quibus ideae ſimiles repreſentantur: itaut quemadmodum plurium individuorum ſimilium celeres perceptiones dicantur *ſpecies*, ita celeres perceptiones plurium ſpecierum ſimilium ſit, quod *genus* appellatur. Cujus doctrinae una tantum pars non placet Philoſphis, ea nempe, qua docet ſingulas ideas ſingulis perceptionibus comprehendi. Nam quamquam actio mentis intellectrix ex relatione ad ideas ſingulares rationem habeat ſingularium perceptionum; nihil tamen vetat, unam eſſe eandemque ac continuatam, ſed diverſis objectis applicatam, quo ego nomine univerſalem habeo. Jam vero qui Senſiſtae dicuntur & Hobbeſiani perceptiones quidem univerſales & ipſi negant, ſed alia ratione: iis enim perceptiones ſunt ſenſuum & cerebri motiones. Sed quum velint has motiones quaſi in unam convenire in quadam cerebri parte, quam ſenſum communem vocant, hoc ipſum perceptionem univerſalem appellant. Ceterum intimae conſcientiae quum Wolfius, tum Hobbeſiani procul dubio adverſantur.

LXI. Si duae ſubſtantiae formaliter extenſae ſe penetrent omnimoda compenetratione, erunt una eademque ſubſtantia.

Schol. Nihil eſſe poteſt apertius. Quis enim, ut ſimili exemplo utar, duos globos ejuſdem molis A, B,

com-

compenetratos in eundem, habeat pro diſtinctis? Niſi fortaſſe, qui nondum intelligere potuit, quid ſit res diſtingui. Legatur Lockius lib. 2. cap. 27. Sane ut duae extenſiones penetratae ſunt eadem extenſio, ita duae ſubſtantiae extenſae penetratae eadem ſubſtantia.

Oppoſuere quidam huic propoſitioni, fieri poſſe, ut tales ſubſtantiae ſe mutuo compenetrent, ſed minime tamen ſibi ſuas communicent proprietates. Qui rem totam haud attenti contemplati videntur. Proprietates enim ſeparari a ſubſtantia nequeunt: ergo quum miſcentur in duobus extenſis compenetratis, neceſſe eſt ut & ipſae ſeſe compenetrent, ideſt ut ſibi ſo mutuo communicent, atque ut unum ſint idemque, loco, & tempore, quemadmodum duae illae ſubſtantiae loco & tempore ſunt unum. Capiatur cubus vitri, atque cum aequali cubo auri compenetretur, erunt loco ac tempore eodem unus idemque cubus extenſi. Dicas nunc, proprietates in his duobus cubis non compenetrari: erit malleabilitas auri aut loco, aut tempore diſtincta a fragilitate vitri, quod qui concipit, ſimul concipiat duos illos cubos compenetratos, non unum, ſed duos eſſe extenſi cubos. Ajunt ignorari, qua id fiat ratione. Bene habet. Philoſophemur igitur nunc nos ex iis, quae intelligimus, poſteris ex iis philoſophaturis, quae ipſi deinceps in lucem eruent.

LXII. Data ſubſtantia formaliter in immenſum undequaque extenſa, nullae ſunt poſſibiles aliae ſubſtantiae *formaliter* extenſae.

D. Data hac ſubſtantia, ſi aliae ſunt poſſibiles, ut cum hac compenetrentur neceſſe eſt; eſt enim (ex hypotheſi) immenſa: ſubſtantiae autem formaliter extenſae & compenetratae ſunt una eademque ſubſtantia (prop. 61.): data ergo ſubſtantia formaliter undequaque immenſa, aliae ſubſtantiae extenſae poſſibiles non ſunt. Hinc factum eſt, ut quicumque ſubſtantiam hanc undequaque in immenſum formaliter extenſam admiſerunt, cetera pro hujus ſubſtantiae modis habuerint, aut habere debuerint, ſi ſibi conſentanei eſſe voluerunt.

LXIII. Subſtantiae formaliter extenſae diſtinctae nequeunt ſe compenetrare.

D. Si compenetrentur, erunt una eademque ſubſtantia (prop. *61.*): alterutra ergo in nihilum redigetur: quod quum eſſe nequeat (prop. 31.): ſequitur duas ſubſtantias formaliter extenſas penetrare ſe non poſſe. Praeterea impoſſibile eſt ex duabus diſtinctis ſubſtantiis formaliter extenſis unam eandemque *proprie* ſubſtantiam confici, neutra in nihilum redacta, ſed in propria eſſentia perſiſtente, ut ſupponitur.

LXIV. Nulla eſt in hoc univerſo ſubſtantia formaliter in immenſum extenſa.

D. Si datur, una erit hujus univerſi ſubſtantia (prop. *62.*): Non eſt autem una (prop. 24.): non ergo ulla eſt in hoc univerſo ſubſtantia undequaquae in immenſum extenſa.

Praeterea data ſubſtantia illa erit ſimplex (prop. 23.), adeoque indiviſibilis, quod ejus aſſertores non inficiantur. Erit quoque immobilis: quippe cujus neque pars moveri poteſt, utpote indiviſibilis; neque tota, utpote immenſa. Jam quum conſtet corpora moveri & dividi, corpora partes hujus ſubſtantiae non erunt, nec idem cum hac ſubſtantia: non compenetrabunt ergo ſubſtantiam iſtam (prop. *61.*). Quid ergo? aut corpora erunt extra hanc ſubſtantiam, aut ſubſtantia haec non exiſtet. Quum autem primum eſſe nequeat, uti patet; ſequitur, ut ſit verum ſecundum.

Schol. Opinio ſubſtantiae cujuſdam immenſæ, quae eſſet univerſi locus ac fundamentum, & veteribus pluribus placuit, & placet magnae recentiorum philoſophorum parti, id quod eſt alias a nobis adnotatum. Nam ſpatium *reale*, *immenſam*, *ſimplex*, *immobile*, *indiviſibile*, ſi credimus Raphſono (*a*), veteres Ægyptii, Perſae, Kabbaliſtae, & omnes ferme Graecanici Philoſophi,

(a) *In Conamine de Spatio reali infinito Londini an.* 1702. *edito*.

loſophi, potiſſimum Pythagorei, Eleatenſes, Democratici, & Epicurei poſuerunt, iiſque recentiores illi magni nominis Gaſſendus, Morus, Lockius, Newtonus, Graveſandius, Muſſchembroekius conſenſiſſe dicuntur. Sed miſſis veteribus, quorum, ut ego opinor, ſententias non ſatis tenemus, praecipue quum nullam ſubſtantiam perfecte ἀσωματικὴν veteres agnoverint (*a*), ad recentiores quod ſpectat, miror eos non animadvertiſſe, quod in aperto eſt, data *extenſione illa immenſa, & immobili*, atque *indiviſibili*, primum hanc eſſe Univerſi ſubſtantiam: deinde repugnare, ut aliae extenſiones cum hac compenetratae, moveantur atque dividantur, illa immobili & indiviſibili: tertio admitti non poſſe attractiones corporum per medium immobile. Praeterea non intelligo, qui fieri poſſit, ut veteres Eleatenſes, aliosque ſubſtantiae univerſalis aſſertores, Atheos habeant quidam Theologi (*b*), recentiores vero iſtos pios, & ſi diis placet, Chriſtianos, quinimo doceant hoc ſyſtemate egregie Spinoziſmum confutari (*c*). Tandem quis intelliget Belio (*d*) Spinoziſmi accuſari Scotiſtas, quod ſubſtantiam *realiter* unam, *formaliter* multiplicem, ideſt *a parte rei*, ut loquuntur, *univerſalem*, admiſerint, idque ſyſtema ad Atheiſmum recta ducere, dici Buddeo (*e*): deinde Morum, Clarkium, Newtonum, qui ſpatium eſſe ipſam Dei ſubſtantiam probare conantur, εὐσεβῶς philoſophari? Scilicet;

I 4 CAP.

(a) *Argens Examen Critique ſur la Theologie des Philoſophes Grecs d'Olivier §. 6. vet. in Origen.*

(b) *Budd. de Ath. & ſuperſt. cap.* 1. *Parkerus de Deo, & Cudvvorthus in ſyſtem. intell.*

(c) *Baelius in Dict. art. Leucippus.*

(d) *Ibidem art. Abelardus, & Ceſalpinus*

(e) *De Ath. cap.* 1. §. 23.

C A P. VIII.

De rerum Activitate, deque Fato Stoico & Spinoziſtico.

LXV. Vis, potentia, facultas ſunt attributa ſubſtantiae, ſeu ſubjecti alicujus primi. Quo circa, data potentia, vi, facultate, exiſtat ejus primum ſubjectum neceſſe eſt.

Schol. Axioma eſt clariſſimum. Quod autem ut notetur moneo, eſt, ne miſceantur ſubjectum *potentiae activae*, ſeu facultatis, & ſubjectum actionis: poſſunt enim eſſe diverſa. Exempli cauſa quum manu corpus aliquod *trudo*, corpus illud ſubjectum quidem eſt actionis, non autem vis motricis.

LXVI. Actio eſt aut attributum potentiae, aut effectus; itaque ut potentia eſſe nequit ſine ſubſtantia, cujus eſt potentia, ac proinde intrinſecus ab illa pendet, ita actio ſine potentia, atque adeo ſine ſubſtantia concipi non poteſt.

LXVII. Neque actio, neque potentia proprie ſubſtantia dici poſſunt; quippe ſunt ſubſtantiae, ſeu ſubjecti alicujus aut attributa aut effectus. At data actione, neceſſe eſt ut detur potentia, & ſubſtantia hujus potentiae: quandoquidem actio & potentia a ſubſtantia intrinſecus pendent, nec ſine illa ullo modo eſſe poſſunt.

LXVIII. Actionum duo diſtincta genera cognoſcimus, motum, & cogitationem. Ea autem de re ad ſenſum Philoſophorum communem appello.

Schol. Nihil hoc in loco moror Hobbium contendendem cogitationes, ſaltem noſtras, eſſe actiones, & reactiones in ſenſibus, corde, cerebro excitatas. Tam enim abſurda & falſa eſt ſententia iſthaec, quam verum, nullam eſſe in natura corporea *actionem* ſine aequali *reactione* (a), nul-

(a) *Demonſtratum id a Nevvtono, Wolfio, Muſſchembroekio, Graveſandio, aliiſque. Itaque Nevvtonus id praeſtabilivit ſuis principiis Lemmate 3. lib. 1.*

nullumque in his omnibus actionibus & reactionibus cogitationis veſtigium apparere. Miror ergo Cudworthum tantum elaboraſſe, ut opinionem manifeſte falſam ſelectis argumentis confutaret. Dedecet enim philoſophi gravitatem ineptias omnes, & patentes abſurdoſque errores ſerio oppugnare. Nimirum his in rebus.

Ridiculum acri plerumque fortius ac melius ſecat rem.

Sane ipſe Hobbius, dum ſuo illo ſyſtemate explicare conatus eſt & longam cogitationum atque ratiocinationum ſeriem, & multiplicem variamque memoriam, & reminiſcendi libertatem, Gordiano ſe implicuit nodo.

LXIX. Exiſtit ſubſtantia & principium activum ut cogitationum, ita motionum.

D. Exiſtunt motiones & cogitationes tanquam duo actionum genera (prop. 68.): quum autem actiones nec ſint proprie ſubſtantiae, & ſine principio activo eſſe nequeant (prop. 66. & 67.). Sequitur exiſtere & harum actionum potentiam, ſeu vim activam, & hujus potentiae ſubſtantiam (prop. 65.).

Schol. Non eſt opus, ut iis reſpondeamus, qui progreſſum actionum in infinitum poſſent opponere: nam & ſtulti ſunt, qui tam abſurdam opinionem tuentur: & ſuperius (prop. 13.) clariſſime demonſtravimus, ſeriem contingentium infinitam manifeſto repugnare.

LXX. Si aeterna ſubſtantia activa cogitans ſit etiam principium *motionum* contingentium, motiones iſtae ad ejus ſubſtantiae eſſentiam non pertinebunt.

D. Nempe ut contingentia, quae ſunt mutabilia (prop. 17.), ad eſſentiam entis aeterni immutabilis (prop. 15.) pertinere nequeunt; ita nec contingentium motiones.

LXXI. Motiones & vires motrices contingentium ſunt a ſubſtantia aeterna.

D. Contingentia ſunt a ſubſtantia aeterna (prop. 13.) Eorum ergo motiones, & vires motrices, ab eadem ſint neceſſe eſt.

Schol. Quoniam igitur univerſum hoc conſtat entibus, quae

quae ſunt contingentia (prop. 19.), ſequitur ejus motiones, motionumque vires, quas habet, *ideſt naturam* a ſubſtantia aliqua aeterna & intelligente orignem habere. Quocirca conſtat tria eſſe prima univerſi principia, Mentem, Materiam, & Vires activas: quorum primum aeternum eſt, extrinſecum, & activum; duo poſtrema intrinſeca & talia; ut materia iners ſit & paſſivum, Vires vero *activum*. Atque hac in re Gentiles ferme omnes Philoſophos, ſi Democriteos excipias, conſentire, prolixe demonſtrare poſſemus, niſi id ſupervacaneum eſſet.

LXXII. Subſtantia aeterna nulla *neceſſitate naturae* determinari potuit ad motiones contingentium.

D. Si enim *neceſſitate naturae* motiones iſtae a ſubſtantia illa pendent, id certe eſt, aut quia a ſubſtantia illa per eſſentialem emanationem fluunt, aut quia ad ejus eſſentiam ſpectant, ſeu ſunt ejus attributa eſſentialia. Primum eſſe nequit: quippe ut contingentia per iſtam eſſentialem emanationem non fiunt (prop. 29.), ita neque contingentium vires, ac motiones. Alterum vero nec eſſe poteſt: quandoquidem motiones contingentium ad eſſentiam ſubſtantiae aeternae cogitantis pertinere nequeunt (prop. 70.), & omnis ſubſtantia aeterna eſt cogitans (ex prop. 15.).

Schol. Erat haec ut praecipua Ariſtotelis doctrina Scholaſticis non ignota (*a*), ita pars una propoſitionis XVI. partis primae Ethicae Spinozae, eaque ſyſtematis Spinoziſtici praecipuum fundamentum, ut alias eſt a nobis adnotatum. Interim ſunt qui nobis ita fortaſſis opponent. Subſtantia aeterna intelligens eſt immutabilis (prop. 15.); ejus igitur intellectio unica eſt, & tota ſimul; quinimo quum ſit ens ſimpliciſſimum (prop. 18.), tota actio intelligentiae ſubſtantia eſt, & ſubſtantia intellectio. Eſt praeterea infinita (prop. 16.): ergo omnia poſſibilia complectitur, itaut poſſibilium eſſentiae

(a) *S. Th., Scotus, Suarez, Fabri, Cremoninus, Berigardus, Pererius agnoſcunt ex Ariſtotelis Syſtemate, Deum neceſſitate naturae extra ſe agere.*

ſentiae huic intelligentiae debeantur (prop. 31.). Poſſibilium autem exiſtentia debeatur voluntati (ibid.): quum autem voluntas ſit aeque aeterna, eſt non minus ſubſtantiae huic neceſſaria, quam intelligentia, ita nempe, ut quemadmodum nequit poſſibilia non intelligere, ita nequeat non velle: ergo ut ea neceſſitate naturae intelligit, ita neceſſitate naturae vult. Porro haec voluntas eſt omnipotens; neceſſe igitur eſt ut ſtatim fiat quod vult: neceſſitate ergo naturae fiunt omnia.

Huic argumento ut reſpondeant Philoſophi varie ſe torquent, caputque, ut dicitur, ſcalpunt, & ungues arrodunt. Pars huc convertitur, non omnem Dei voluntatem eſſe efficacem: itaque, addunt, voluntas Dei, quae ſpectat exiſtentiam poſſibilium, non fuit ab aeterno efficax. Quum igitur efficax evaſit, poſſibilia extiterunt. Sed ſi quaerat Ariſtoteleus, an voluntas Dei aeterna minime efficax ſit ſeria, voluntas, quid Philoſophi iſti reponent? Nempe ſi ſeria, efficax; & quidem ab aeterno efficax. Paulo igitur clarius haec reſponſio eſt explicanda. Quemadmodum primum objectum ſcientiae Dei eſt ipſa Dei ſubſtantia, quae *eminenter* continet infinitarum poſſibilium perfectiones; ita eadem ſubſtantia primum eſt & aeternum amoris & voluntatis Dei objectum. Hujuſmodi amor & voluntas non minus ex neceſſitate naturae Dei fluit, quam ſcientia divina: haec eterna eſt, abſoluta, minime ſuſpenſa, aut indifferens. Vide Schol. prop. 44.. Non autem eodem modo ſe habet voluntas, quae reſpicit eſſentias & exiſtentiam poſſibilium: Nam quum Deus ſit in ſe perfectiſſimus & beatiſſimus, nulla poſſibilium actione ita tangi poteſt, ut inde inflectatur neceſſario; quippe ex quorum exiſtentia nihil ei nec perfectionis nec voluptatis ac felicitatis accedere poteſt, ac proinde nulla naturae ſuae neceſſitate, ſed ſumma libertate ad poſſibilium exiſtentiam volendum determinatur. Ergo voluntas haec etſi aeterna, ac idcirco immutabilis, liberrima tamen eſt, ſpectatque exiſtentiam poſſibilium eo tempore, eoque ordine futurorum, quo tem-

tempore, & quo ordine futura libera voluit. Poteſt hoc & *a poſterioribus*, ut inquiunt, confirmari: niſi enim ita ſe res haberet, ſequeretur non tantum omnia neceſſitate naturae a Deo fieri, ſed etiam ſimul omnia, quaecumque poteſt & vult, fieri; quod nolunt nec Ariſtotelei, nec Spinoziſtae, qui entium ſucceſſionem non inficiantur (*a*) Nunc ergo quum ſit ſeries & ſucceſſio entium, qua ſerie ac ſucceſſione totum conſtat univerſum; apparet, voluntatem Dei, qua reſpicit rerum exiſtentiam, & liberrimam eſſe, & tompora quaedam ac ordinem ſpectare.

Non ſum neſcius eſſe quoſdam, qui ſecundam hanc voluntatem non eſſe aeternam opinantur: neque enim, inquiunt, quaecumque Deus cognoſcit, hac voluntate ab aeterno vult, alioquin Fatum Stoicorum ſequeretur, cui ſane ipſe eſſet Deus ſubjectus. Neque vero ulla eam ob rem Deo imperfectio adhaeret, ſi his credendum. Quippe nihil ſubſtantiae Dei accedit, ob novas has voluntates, ſeu determinationes naturae divinae, quibus rerum exiſtentiam vult, dum ratio ipſa & ſapientia ſtet immutabilis. Nempe voluntas haec non eſt, ut putant, eſſentialis naturae Dei (*b*). Quam nos doctrinam nullo modo probare poſſumus: nam non unam eamque ſimpliciſſimam ac aeternam Deo voluntatem tribuere, ſed plures, alias aliis ſuccedentes, ejus eſt, qui voluntatum divinarum motiva, item alia aliis ſuccedere, nec proinde omnia eſſe aeterna & ſimul, opinetur. Id quod quantopere naturae divinae adverſetur, inde intelligitur, quod tota ratio, qua divina voluntas determinatur, una eſt Dei intelligentia & bonitas, quae aeterna ſunt, ac eadem ſemper. Scio Socinianae Familiae Philoſophos quorundam futurorum Deo ſcientiam ademiſſe, unde hoc alterum profectum eſt, & Dei

(a) *Vide Suarez Met. diſp.* XXX. *Sect.* 16.

(b) *Crellius de Deo Cap.* 21., *&* 22., *&* 32. *Philippus Limburgius in Theol. Chriſtiana lib.* 1. *cap.* 2. §. 22.

Dei voluntates non omnes peraeque eſſe aeternas (*a*). Sed hoc abſurdum item cum Dei natura pugnat, quod quum ex iis conſtat, quae ſunt dicta, tum ex iis, quae in tertia horum elementorum parte demonſtrabuntur.

Id nunc velut in tranſitu dicam, ea doctrina *caſum* in Naturam induci. Nam ſi ſunt in Univerſo entia, aut eorum modificationes, & combinationes, quae ſupremus ille mundi opifex non aeterna ſua intelligentia fuerit ab aeternitate ipſa complexus, ne preacordinavit quidem illa; ita fit, ut nullae eorum certae ſeries; itaque fortuito velut huc illuc rapiuntur. Atque hoc praeterquam quod iis adverſatur, quae de Univerſi ſyſtemate ſcimus, minus quoque conſentit cum ſuprema Dei perfectione.

LXXIII. Entia contingentia, eorumque ſyſtemata, quibus rerum haec univerſitas conficitur, tum & horum motiones omnes, ſumma libertate a cauſa aeterna facta ſunt.

D. Nam nulla naturae neceſſitate facta ſunt (prop. 27.). Sane nihil abſurdius excogitari unquam potuit, quam Mentem aeternam infinita perfectione praeditam, in ſe beatiſſimam, *noſtri nihil indigam*, neceſſitate naturae ad univerſum creandum adactam fuiſſe. Quis enim rationem hujus neceſſitatis intellexerit? Nam haec neceſſitas nec a cauſa exteriori eſſe poteſt, quum Deus nulli alteri cauſae ſubſit: nec a ſua natura; quippe nec per emanationem eſſentialem eſt ab eo Univerſum: nec realitas mundi objectiva eſſe infinita poteſt, ut neceſſario naturam divinam, quae infinita eſt, permovere poſſit.

LXXIV. Nullum eſt Fatum Spinoziſticum.

D. Fatum Spinoziſticum eſt infinita rerum ſeries neceſſario ex Dei natura manans (def. 55.): Res vero extra Deum, nec ab eſſentia Dei emanant (prop. 29.), nec neceſſario, ſed ſumma libertate fiunt (prop. 72. & 73.); ergo nulla eſt hujuſmodi ſeries infinita & neceſſaria, ideſt nullum eſt Fatum Spinoziſticum.

Schol.

(a) *Crellius de Deo cap.* xx.

Schol. Eſt haec demonſtratio ſynthetikωs conformata. At poteſt idem analytikωs ex ipſa hominis natura demonſtrari. Etenim Spinoza ex emanatione illa & ſerie neceſſaria, libertatem omnem & Deo, & hominibus detraxit: nos vero ex noſtri ipſorum libertate, & Deo libertatem vindicare poſſumus; & Fatum illud validiſſime evertere. Nos nempe libertate cogitationum & operationum praeditos eſſe, claro intimoque ſenſu ſentimus: mentem praeterea noſtram, quicquid illa ſit, prout lubitum fuerit, corpus movere, motumque repente cohibere, corporiſque membris omnibus varie uti poſſe. At negat Spinoza in poteſtate noſtra eſſe corpore uti. Quaſi vero Spinozae potius, quam intimae, & clarae conſcientiae credere debeamus. Ceterum non hoc quaero, quid Spinoza neget, affirmetque, ſed quibus rationibus. Praejudicium eſt, inquit, cujus idcirco detegere falſitatem nequimus, quod in eo ab infantia educati ſimus. Qua tandem ratione praejudicii hujus falſitatem agnovit Spinoza? Nempe, inquit, voluntates noſtrae ſunt determinationes mentis, quae neceſſario ſequantur intellectum. Nihil, inquit, determinare ſe poteſt (*a*) eorum quae ſunt facta. Voluntas ergo ab intellectu, intellectus ab alia cauſa, & ita porro uſque ad Deum, determinatur. Si hoc demonſtraſſet Spinoza, actum eſſet de libertate. At quum propoſitiones illae ſuae ruinoſis fundamentis inhaereant, haberi pro demonſtratis non poſſunt. An negatis, inquit, ordinem rerum? Non hercle. Ergo, inquit, ſerie quadam aguntur omnia, nihil ſe agit. Reſpondemus ordinem rerum & ſeriem ex rerum ipſarum eſſentiis fluere, eſſentiiſque ipſis adaptari. Quamobrem res ratione & libertate deſtitutas, rapit, ducitur vero ab iis, quae ratione & libertate ſunt praeditae; quae ordinum peculiarium ſunt principia & capita (*b*). Ducunt nempe ſingulae mentes ſingulos

(a) *Prop.* 26. 27. 28. *p.* 1. *Eth.*

(b) *Praeclare S. Thomas p. p. q.* 103. *Art.* 5. *ad* 2. ſecun-

ſingulos ordines cogitationum & operationum, quibus partim ordo univerſalis aptatur, partim iſtae ordini univerſali. Quae res, quoniam prolixiorem orationem deſiderat, alias commodius explicabitur.

Naſcitur hoc in loco gravis illa in primis ac verſatiſſima in Scholis res, poſſint ne in Univerſo ullae eſſe cauſae liberae, ſi prima & aeterna neceſsitate agat naturae ſuae? Ex Ariſtotelis philoſophia originem haec habuit inter Peripateticos quaeſtio. Nam Deum ex naturae ſuae neceſsitate agere, id praecipuum eſt in Ariſtotelis doctrina, quod nobiliſsimi Ariſtotelis interpretes agnovere; ut ſi quando non ſibi conſentanee Ariſtoteles loqui videtur, quod probat plurimis Suarez (*a*), id in Encyclicis facit, ac cum vulgo loquitur (*b*). Negat Scotus, ejuſque cohors ferè tota, quidquam eſſe poſſe in mundo liberi, ubi Deus ex neceſsitate agat, ac cenſet Ariſtotelem ſyſtemati ſuo contraria docuiſſe, dum homines liberos, Deum neceſſarium fecerit: *Cauſae*, inquit, *ſecundae non agunt, niſi a prima motae; neceſſe ergo eſt illas neceſſario agere, ubi ex neceſſitate naturae ſuae prima agat, moveatque.* (*c*). In Scoti caſtra transfugas quoſdam Thomiſtas tranſiiſſe adnotavit Suarez (*d*). Perſuaſum fuit idipſum & Petro Pomponatio,

---

ſecundum unam artem Dei gubernantis res diverſimode gubernantur, ſecundum earum diverſitatem. Quaedam enim ſecundm ſuam naturam ſunt per ſe agentia, tanquam habentia dominium ſui actus: & iſta gubernantur a Deo, non ſolum per hoc, quod moventur, ab ipſo Deo in eis interius operante, ſed etiam per hoc, quod ab eo inducuntur ad bonum & retrahuntur a malo per praecepta & prohibitiones, praemia & poenas: hoc autem modo non gubernantur a Deo creaturae irrationales, quae tantum aguntur, & non agunt.

(a) *Met. diſp.* XXX. *ſect.* 16.

(b) *Vide Berigardum in circ. Piſ. part.* 2. *circ.* XX.

(c) *In* 1. *ſent. diſt.* 1. *q.* 1.

(d) *Metaph. diſp.* XIX. *ſect.* III.

natio, viro ut id, aetatis barbaro, ſed ingenio acuto & perſpicaci: in primo enim libro eorum, quos de Fato ſcripſit, accurate prorſus demonſtrat, nugas agere Alexandrum Aphrodiſeum, qui Ariſtotelem ab immiti illo & inevitabili rerum humanarum fato vindicare ſtudet. Nobiliores contra Thomiſtarum arbitrantur, nihil omnino prohibere, creaturas libere agere, etiam ubi Deus ex neceſsitate agat. Nam quamquam actiones omnes & a *prima cauſa*, & a *ſecundis* una pendent, ubi tamen ſecundae ſint liberae, *primae* neceſſitas huic libertati, ut putant, nihil officit. Enim vero, pergunt, quum tota cauſarum ſecundarum libertas in duobus ſit poſita, I. ut earum *vis activa non ſit ad unum determinata objectum*, II. *nec ab objectis externis neceſſario trahatur*; utrumque cenſent conſiſtere poſſe, etiam ubi prima ac univerſalis cauſa agat neceſſario. Finita eſt enim mentium humanarum vis, plurium objectorum conſcia, nulli determinata neceſſario, a nullo neceſſario attracta. Itaque ſuapte natura libera eſt, ut neceſſe non ſit ejus libertatem a primae cauſae libertate pendere. Hunc fere in modum philoſophantur Thomas Cajetanus (*a*) F. Ferrarienſis (*b*), ac Capreolus (*c*) Scholae hujus primipili, in eamque ſententiam, ut fieri ſolet, S. quoque Th. pertrahunt. An enim Scholarum Auctores reniteantur, ubi Sectatores pertinaciter contendunt? eſt ire neceſſum.

Me, quod attinet pedarium plerumque judicem, in Scoti ſententiam diſcedo. Moveor plurimum illius argumentis, moveor & Suarezii, qui, ut Scoti argumenta non probet, neque plurimi faciat, interim negat, eſſe nos poſſe liberos, aut ſaltem ullum libertatis habere poſſe uſum, ubi Deus agat neceſſario (*d*). Effectrix creaturarum vis non poteſt non unum in modum

(a) *In* 1. *p. q.* 14. *art.* 3.
(b) *I. contra Gentes cap.* 67.
(c) *In* 1. *ſent. diſt.* 38.
(d) *Metaph. diſp.* XIX. *ſect.* 3. *n.* 12.

dum eſſe determinata, ubi cauſa prima, quae in omnibus immediate agit (id quod nec philoſophorum, nec Theologorum ullus negaverit) neceſſario agat. Itaque primum illud, quod ad libertatem conſtituendam ſuperius poſuimus, quodque ipſi Scoti adverſarii non inficiantur, neceſſe eſt ut in creatis cauſis deſit, ſi neceſſario in omnibus operetur Deus. Sed rapit me ſaepe longius, quam oportet, Schola. Itaque reſpectemus. Neceſſe eſt Deum libertate agere, quando conſtat & in factis a ſe rebus libertatem ineſſe: ſcilicet non agere quantum poteſt, ac totis ſuis viribus, quod agentium eſt neceſſariorum, ſed quantum vult: velle vero quantum rerum a ſe conſtitutarum natura ac ordo exigit.

LXXV. Quaedam ſunt animi actiones, quum internae *cogitationes* & *reminiſcentiae*, tum externae, motiones nempe corporis variae; oculorum, linguae, manuum, pedum, quae ita in noſtra ſunt poteſtate, ut cur fiant, aut non fiant, cauſa immediata eſt noſtra *voluntas* & *libertas*, etſi cauſa, cur noſtra libertas eas velle aut nolle poſſit, ſint perceptiones, *boni* potiſſimum & *mali*.

Schol. Appello ad *ſenſum* non plebejorum modo, ne tantas res judicio imperitorum judicari quis opponat, ſed Philoſophorum maxime *communem*, quem qui erroris reprehendere non veretur, is vecors ſit oportet (*a*). At enim, actiones illae a voluntate pendent. Pen-

(a) *Libertatem humanam ex intimis naturae noſtrae experimentis paucis quidem, ſed perſpicue demonſtravit Ashley Sykes in* examen des fondemens & de la connexion de la Religion naturelle & de la revelèe cap. 3. *Nam eſſe in natura noſtra vim quandam activam, quae ex intimis animi perſuaſionibus modificetur ac determinetur, id omnibus eſſe exploratum debet.* Porro ea activa vis, vis electiva, *non eſt natura ipſa ad unum determinata; quandoquidem experimur perpetuo homines omnes* edu-

Pendent profecto. Sed, inquiunt, voluntates ſunt determinationes mentis a perceptionibus promanantes. Non negamus. Itaque, inquiunt, ut perceptiones in noſtra poteſtate non ſunt, quandoquidem intellectus eſt *potentia neceſſaria*, ita nec voluntates, nec ullae actiones. Reſpondemus, primum quidem verum eſſe, vim ipſam percipiendi, & quaſdam perceptiones, quae in nobis excitantur, factis aut excitatis in nobis impreſſionibus aliquot, non eſſe in poteſtate noſtra; at eſſe juris noſtri de his potius, quam de illis ſemel perceptis rebus cogitare, aut harum potius, quam aliarum reminiſci. Deinde quamquam voluntates ſunt mentis determinationes, non idcirco ſequitur neceſſario fieri, niſi ſuper bono infinitae intenſitatis, a quo voluntas occupetur tota, quod quum iſti aſſumunt, etiam ſuper bonis finitae intenſitatis, quaeque voluntatem natura ſua infiniti avidam ineluctabiliter nequeant commovere, *petunt*, ut inquiunt Scholae, *principia*: id enim eſt, de quo contendimus. Jam vero voluntates non eſſe neceſſarias perceptionum determinationes, inde manifeſto patet, quod plura quidem percipimus, quae nullo modo volumus, etſi ſentiamus in nobis libertatem volendi. Quinimmo plura non percipimus tantum, ſed etiam amamus & deſideramus, nec tamen volumus, veluti aeger mentis & rationis compos aquam gelidam deſiderabit, nec tamen volet, ſi vetet medicus, etiamſi in manu habeat. Quo certo interno experimento probat Lockius, *deſiderium* non idem eſſe cum *voluntate*, quemadmo-

---

educatione, exercitio ac ſtudio, uſu vitae, converſatione variis imbui habitibus, veteres plerumque delere, excipere novos, ac hujuſmodi vitae varietatem & inconſtantiam ad mortem uſque retinere conſtantiſſime; id quod ineſſe in iis nequit, quae a natura ipſa unum in modum ac neceſſario ſunt inflexa. Ergo ſuapte natura indifferens eſt haec vis: ea a ratione regitur, ac ſeſe inde modificat. Hoc autem eſt quod libertatem in homine dicimus.

admodum vulgo putant (a). Saltem, inquiunt, ex perceptionibus boni vel mali voluntates neceſſario naſcuntur. Reſpondemus, quum nobis ingenitum ſit boni deſiderium, mali horror, eaque ſit lex quaedam naturalis, qua ad beatitudinem agitamur, ſequitur, ad cujuſcumque boni praeſentiam neceſſario in nobis amorem, deſiderium, voluptatem excitari, ad praeſentiam vero mali horrorem, odium, dolorem. At quoniam voluntates non ſunt ipſum boni deſiderium, aut mali horror, ſed determinationes, quibus bonum perſequimur, malum cavemus, eae ſuper iis bonis, quae finitae ſunt intenſitatis & activitatis, in poteſtate mentis eſſe poſſunt, etiamſi priora non ſint. Atque haec adeo ex intima noſtri conſcientia ſunt manifeſta, ut qui iis adverſantur, omnem veritatis characterem evertant neceſſe eſt. Nam ſi ne ea quidem, quae in ſe homines vivide, clare, & diſtincte ſentiunt, etiam poſt accuratas meditationes, vera ſunt, ſed vulgaria ſunt praejudicia, ut cum Stoicis objicit Spinoza (b), jam venimus ad ſummum,

...... Non eſt quod multa loquamur.
Nil intra eſt oleam, nil extra eſt in nuce duri.
Hor.

Ego quod ad me attinet, miror, majores noſtros in re non dubia argumenta adhibuiſſe non neceſſaria, et argumentis minime neceſſariis libertatem humanam in dubium revocaſſe. Quatuor enim haec, 1. vim nobis ineſſe activam, 2. eamque eſſe ad plura objecta indifferentem, adeoque ſuapte natura minime ad *unum determinatam* 3. ab objectis externis finitae entitatis & bonitatis, inter quae verſamur, quibuſcumque relationes habemus, non poſſe abſoluta neceſſitate rapi, 4. ab intellectu determinari, non vim ab illo ac activitatem accipiendo, ſed directionem, ea quiſque intimitus perſentiſcit. In

 his

(a) *Lib.* 2. *de intell. hum. cap.* 21.
(b) *In Append. ad part.* 1. *Eth.*

his vero tota hominis libertas poſita eſt. (*a*).

LXXV. Nul-

(a) *Inter Italiae philoſophos ex inſtituto ac copioſe totam hanc rem pertractavit Petrus Pomponatius in libris quatuor* de Fato, libero arbitrio & praedeſtinatione. *Sed reſecat omnia nimis quam vellem ad vivum. Ac libro quidem primo cum Ariſteleo Fato rem habet: altero vero Stoicorum in primis Fatum iſtuc perpendit vexatque: duobus poſtremis iiſdem de rebus* ſecundum traditionem Evangelicam *diſputat. Interim ita omnia miſcet, proculcat, format iterum, ac quaſi in ſcenam revocat, ut id conſilii ſuſcepiſſe videri poſſit, non ut Fatum everteret, ſed ut conſtabiliret, homo acutus, eloquentiae barbarae, ambiguae fidei. Quamquam quid ego Pomponatium commemoro? Nullus locus eſt in humanis diſciplinis, de quo plures, ac copioſius, non docti tantum, ſed indocti ſcripſerunt. Tribus olim libris Auguſtinus vir omnium veterum perſpicaciſſimus, ac in obſtruſiſſimis quaeſtionibus verſandis inſtructiſſimus, ſubtiliter de libero arbitrio diſputavit, duobus de ordine, ut conſtaret, & nihil eſſe in natura fortuitum, ac extra ordinem, ne vitia quidem & peccata, & in hoc rerum omnium ordine ita innexas eſſe voluntates noſtras, ut liberae ſint & ſui juris. Alexander Aphrodiſeus magno & acumine & doctrina eandem, ut dicitur, Spartam adornandam ſuſcepit in libro illo vulgatiſſimo* de Fato, *ita tamen, ut dum a Fato Ariſtotelem vindicare vult, nec cum Ariſtotele, nec ſecum conſentiat, id, quod jure ei objicit Pomponatius. Cui non dictus Hylas? Theologorum mox Peripateticorum nemo unus non ejus provinciae ſibi triumphum ambivit. Nova hinc excitata philoſophia: in Gallia, & Anglia veteres recentatae ſunt cicatrices. Fuere qui Fatum aperte tuerentur, Hobbeſiani, Spinoziſtae, Tolandiſtae, quibus viri doctiſſimi plures, ac maſcule reſtiterunt.*

Nec inter philoſophos modo, ſed & inter Theologos par lucta. Stoicis accedere videbantur veteres Phariſei; Epicureis Saducei. Eae contentiones renovatae identidem. Pelagiani nonnihil habebant Epicureiſmi: Stoiciſmi Praedeſtinatiani,

LXXVI. Nullum eſt Fatum Stoicum.

D. Fatum Stoicum eſt ſeries cauſarum, quarum altera ab altera determinetur, cujus ſeriei Deus eſt caput, qui *Fata ſemel ſcripſit*, *ſemper ſequitur*, ac *neceſſario* ſcripſit *neceſſario* ſequitur (def. 54.) : Si autem Fatum hoc exiſtit, nihil eſt in noſtra poteſtate, uti ſupra demonſtratum eſt : ſunt vero quaedam in noſtra poteſtate (prop. 75.): Fatum ergo Stoicorum nullum eſt.

Schol. Potuit hoc Fatum, quippe quod multa habet cum Spinoziſtico communia, per propoſitionem 74. everti. Nam quum ut Dei natura, ita Dei voluntas nulla nec exteriori (prop. 13.), nec interiori neceſſitate (prop. 74.) rapiatur ad Mundi procreationem ac conſervationem; nec a Dei natura exiſtit ſeries illa neceſſaria, quod eſt Spinozae Fatum; nec a Dei voluntate, quod eſt Fatum Stoicum : ſed neceſſitate tantum, quae *convenientiae* & *moralis* aut *ex ſuppoſitione* dicitur, rerum ordo & eſt, & quo deſtinatur pergit. Quo fit ut & Deo ſua conſtet ſemper & integra libertas, & creaturis rationalibus relinquatur. Sed quoniam pleriſque placet haec duo Fata diſtinguere, quae certe nonnulla habent diverſa, operae pretium fuit, poſt illam, quae eſt *a priori*, ut inquiunt, hanc, quae eſt *a poſte-*

ſtinatiani, *quicumque tandem illi fuerint ; neque enim id ego. Jam Calviniani puri putique Stoici: Epicureis affines Sociniani, eorumque nepotes Arminiani. Fatiſtas adortus eſt nuper vir nobis amicus Thomas Moniglia, idque magna & elegantia & doctrina. Sed illud tot diſputationibus factum eſt, ut ſi quis tam ſit firmo pectore, ut in haec dumeta ingredi valeat, ac pervadere omnia, clamare poſſit*, feciſtis probe : incertior ſum, quam antidhac. *Itaque mittamus tandem quaeſtiones. Quum conſtet & nihil eſſe poſſe in mundo fortuitum, & nos imperium in actiones noſtras pleraſque habere, fateamur potius cetera mentis noſtrae captum ſuperare: nec improbum ſine exitu laborem ſuſcipiamus, eaque libidine diſſerendi nobis intexamus retia, quae deinde retexere nequeamus.*

Digitized by Google

poſterioribus, demonſtrationem addere.

Jam Fatum hoc ex Stoicorum doctrina ſic exprimit Seneca (*a*), *Ita haec ſervant curſum ſuum irrevocabilem, ex deſtinato fluunt. Et quemadmodum rapidorum aqua torrentium in ſe non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem ſuperveniens praecipitat: Sic ordinem rerum Fati aeterna ſeries rotat, cujus haec prima lex, STARE DECRETO*. Et Seneca Trag. in Oedipo (*b*).

Fatis agimur: cedite Fatis.
Non ſolicitae poſſunt curae
Mutare rati ſtamina fuſi.
Quicquid patimur mortale genus,
Quicquid facimus, venit ex alto,
Servatque ſua decreta colus
Lacheſis . . . .
Non illa Deo vertiſſe licet,
Quae nexa ſuis currunt cauſis.

Sed mirum eſt, potuiſſe Stoicos cum hac Fati immutabilitate προνοιαν illam jungere, docereque mundum non ex aeterno factum, quemadmodum patet ex lib. II. Ciceronis de Nat. Deorum, ubi Balbus ille Stoicus egregie de Deorum providentia diſputat. Mirum, inquiunt, non eſt: quippe Chriſtiani Theologi & Fatum docent, & providentiam. Quonam, inquam, modo? Nempe, inquiunt, ſtatuunt Mundum hunc eſſe Mundi *intelligibilis* & aeterni quaſi effigiem, eundemque ordinem atque curſum tenere, quo *intelligibilis* ille continetur. Ex quo fit, pergunt, ut non magis ſit in hoc aliquid mutabilis, quam in illo. Argumentum eſt haud dubie, quod doctis plurimis crucem fixit, etiam Gentilibus, in primis Tullio (*c*), qui ne Fatum admitteret, futurorum liberorum negavit ullam habere Deum anticipatam cognitionem. Hinc factum eſt, ut Sociniani Theologi, quamquam tribuerunt Deo praeſcientiam

(a) *Qq. Nat. lib. 2. cap. 53.*
(b) *Act. 5. v. 980.*
(c) *Lib. 2. de Divinat.*

ſcientiam earum rerum, quae ſuis *decretis*, ideſt ſua voluntate, futura ſtatuit, negaverint tamen ei earum rerum praeſcientiam, quae a libera hominis voluntate pendent, velut rerum minime natura ſcibilium, & cum Cicerone ſenſerint. Nam, inquiunt, quum mentes humanae ſint actionum ſuarum & voluntatum libera principia, ſeſe determinant: quum vero incertum ſit, quam in partem ſe determinent, Deo id notum eſſe nequit. Jam vero ſi quis aſſerat Mentes non ſe ipſas determinare, ſed determinari a Deo, tum profecto, addunt, de libertate noſtra actum eſt. Nec enim Spinoza & Stoici aliud contendunt, niſi hoc ipſum, nullam eſſe rem & cauſam factam, quae ab alia non determinetur. Itaque res eo adducitur, ut aut libertas, aut Dei his de rebus praeſcientia ſit neganda. Nos qua ratione hunc nodum ſolverimus, vide Scholion propp. 72. & 74. Hoc in loco unum addo, non idcirco rei alicujus exiſtentiam pernegandam eſſe, quod ejus naturam, aut cum alia relationem, non ſatis clare intelligamus, niſi ab eo, qui mentem ſuam *Veri*, & *Falſi*, menſuram ponat. Quoniam ergo conſtat; & nos libertate uti, & Deum eſſe omnium poſſibilium praeſcium, etiamſi haec duo nectere & conciliare inter ſe nequeam, non recte tamen alterutrum negabo, niſi ſanioribus deridiculus eſſe velim.

CAP. IX.

De Natura Mundani Spatii.

CUm in hoc capite ad opinionem in hoc ſaeculo longe lateque diffuſam confutandam aggrediar, *ſpatium* nempe undequaque *immenſum*, *aeternum*, *incorporeum*, *immobile*, *indiviſibile*, ne ulla mihi ex novo, ut heic videri poteſt, conatu, invidia creetur, duo ut lectores animadvertant, oro. Primum hujuſmodi res nullius hominis auctoritate praefiniendas, ne a philoſophandi libertate in antiquam iterum Peripateticorum

tyrannidem delabamur. Quocirca argumentis res conficienda, & reſonantia illa hinc inde pugnantium Philoſophorum nomina tantiſper ſeponenda. Alterum, ut, ſi auctoritate ſtandum ſit, animadvertatur, non minus graves Philoſophos, & Mathematicos ex una, quam ex altera parte judices ſedere. Neque enim putandum eſt Leucippum, Democritum, Epicurum, Lucretium, Gaſſendum, Morum, Lockium, Newtonum, Graveſandium, Muſſchembroekium rem acu tetigiſſe: Ariſtotelem vero, Carteſium, Malebranchium, Regium, Rohaltum, Hobbium, Leibnitium, Hartſoeckerum, Wolfium, caecutiiſſe. Quis praeterea credat clariſſimis, ut putant Newtonianorum *demonſtrationibus*, Philoſophos atque Mathematicos ingenuos refragari? Demonſtrationis enim Mathematicae ea eſt vis, ut nemo, niſi ſtupidus, ei repugnet. Atque hoc argumento eſt rem non eſſe adhuc ad exitum adductam. Accedit, quod Newtonus ipſe in quaeſtionibus Opticis, ſpatium mundanum fluido aethereo repleri ſupponit, quamquam illud rariſſimum habet & tenuiſſimum. Robertus Green (*a*) in Principiis Philoſophiae, quae Anglice ſcripſit, animadvertit, Newtonum in altera Optices editione vacuum, quod in prima affirmate conſtituerat, convertiſſe in *fluidum aethereum*, & in altera item Editione Principiorum, propoſitionem, *quod detur Vacuum*, in hanc, quod res omnes non ſint aequalitater plenae. Scilicet etiam ubi quis in animum induxerit, vacuum illud immenſum negare, totumque mundanum ſpatium materia eſſe plenum conſtituerit, materiem vero non ubique homogeneam, neque ejuſdem activitatis poſuerit, poterit ea ſpatia vocare vacua, quae materiae illius tenuiſſimae, atque activitatis minime ſenſibilis, non vero iſtius craſſioris, atque majoris & ſenſibilis activitatis, ſunt plena. Qua de re paulo poſt.

Quum autem olim & ipſe doctrinam hanc ſpatii immenſi

(*a*) *Vide Acta Lipſienſia An.* 1729. *pag.* 240, & *Anno* 1730. *pag.* 207.

menſi & vacui ſectatus fuerim, docuerimque pertinacius, quaeret a me quiſquam fortaſſis, ecquid cauſae fuerit, quam ob rem pertinaciter nunc rejiciam? Ego vero candide dicam. Principio, argumenta, quibus vacuum iſtuc afferi ſolet, quum ad incudem revocaſſem, ſenſi probari illis quidem, exiſtere ſpatium aliquod, in quo ſenſibilia corpora locata intelligerem, ſed cujus naturae illud ſit, minimi demonſtrari. Tria autem ſubibant animum. Primum eſſe fortaſſis fluidum ſubtiliſſimum; quod ſenſibus non perciperetur, flexile tamen, ac mobiliſſimum, etiam in minimis ſui particulis. II. Eſſe rem unam & ſimplicem, qualem Epicurei conſtituunt. III. Eſſe ipſam Dei immenſitatem, ut Deus ſit cunctorum locus. Ut à poſtremo incipiam, illud quamquam non vacabat auctoritate veterum quoque aliquot Patrum (*a*), nimis eſſe periculoſum videbam, eoque anſam neſcio quam Spinoziſtis dari, quos ego quum in his elementis oppugnatum irem, intellexi ab ea me opinione recedere oportere, etiam, ut eſt illa falſiſſima, ſi utcumque defendi potuiſſet. Alterum, niſi ſi dicere vellem cum Gaſſendo vacuum eſſe rem mediam inter ſubſtantiam & nihil; per ſe tamen permanentem & conſtantem, quod quantum ſit abſurdum nemo ignorare poteſt, exigebat, ut rem Deo coaevam ponerem, in qua nihil illi inſit juris, quod ego in primis impium, atque tale, quo tota naturalis Theologia ſubvertatur, cenſeo. Itaque primum veri eſſe ſimilius arbitratus ſum, idque tanto liberius ſum complexus, quanto cum graviſſimorum Philoſophorum conſenſu.

Tum vero, quum in rem ipſam acrius inquirerem, non intelligebam, quo tandem ex fonte haec in nobis vacui ipſius realis notio informari poſſet. Ratum enim mihi ac certum eſt, ea, quae in nos nullo modo agunt, ideſt nec *immediate*, nec *mediate*, omnino a nobis ignorari. Nam qua ea via & ratione perquiramus, quando

(a) *Vide Petavium Dog. Theolog. T. 1. lib. 3. cap. 9. §. 10.*

quando nullas eorum ingenitas a natura notiones habemus? Quum autem vacuum iſtud, ſi quidem ullum eſt, nec patiatur quidquam, nec agat, nullamque habeat cum reliqua rerum univerſitate connexionem, ſuſpicabar, quidquid ſuper ea re in Scholis conſtitueretur, divinationi eſſe perſimile. At enim, locum corporum eſſe aliquem neceſſe eſt. Nempe craſſiorum corporum locum inter nos aerem habemus. Habeat aer & ſuum locum, qui ſit ſubtilior aether. Poteſt hic & alium ſubtiliorem habere: quis enim quouſque materiae tenuitas portendi poſſit, novit? Quaeretur, an ullum his fluidis multiplicandis faciemus finem? Equidem facimus, ſed ita ut poſtremus & reliquis & ſibi ſit locus: alioquin eodem argumento & loci locum, ac ſpatii ſpatium quaerere poſſimus. Quidquid ejus ſit, quidvis potius dixerim, quam ut ſubſtantia una, ſimplex, immenſa, nihil tamen agens nec patiens, res omnino otioſa invehatur, cujus nullam notionem, niſi divinando tantum, habere poſſimus. Sed argumenta primum Epicureorum perpendamus.

LXXVII. Nec gravitatem, nec ſoliditatem corporum abſolute cognoſcimus, ſed ex relatione ad alia corpora.

Schol. Nempe gravia dicimus, quae vi aliqua ad commune centrum adiguntur: quo circa ſi vis ad centrum corpora propellens ceſſet, nihil *grave* habebimus. Ob eandem rationem, quum Carteſius partibus materiae vim, qua a centro recederent, tribuerit, omnia corpora fecit levia. Corpora igitur natura ſua *centripeta* dicuntur gravia, centrifuga appellari poſſunt levia. Itaque vis *centripeta* eſt vis gravitatis (*a*), ut vis centrifuga eſt vis levitatis. Eodem modo de ſoliditate ratiocinabimur. Nempe eam extenſionem dicemus ſolidam, quae aut tactui noſtro reſiſtit (*b*), aut quam alteri extenſioni reſiſtere videmus. Eſt nempe ſoliditas vis

(a) *Newtonus lib.* 1. *Princip. Schol. defin.* 5.
(b) *Graveſandius Phil. Newt. lib.* 1. *cap.* 3. §. 16.

vis reſiſtendi, ex qua impenetrabilitas naſcitur. (def. 62.). Sed quamquam impenetrabilitas ex ſoliditate naſcitur, ex impenetrabilitate tamen ſoliditatem noſcimus, quod attente recolendum.

LXXVIII. Fluidorum elaſticorum particulae ab omni parte aequaliter premuntur.

Schol. Propoſitio eſt a Mariotto, Niewentitio, Graveſandio, Muſſchembroeckio, aliiſque demonſtrata. Repreſentent ſibi tyrones partem aliquam fluidi veluti A, circa quam globum fluidi imaginentur, a cujus peripheria infinitae ad A lineae fluidae duci intelligantur: ab omnibus his lineis undequaque A premi aſſerimus. Sed & A undequaque partes fluidi circum ſe poſitas reprimit: nam actioni reactio aequalis reſpondet, ut jam dudum eſt a Phycis demonſtratum. Huic aequali preſſioni undequaque tribuit Graveſandius quietem fluidorum. Eadem eſſe poteſt cauſa cur aqua compreſſa non denſetur. Ex hac vero fluidorum proprietate valde probabile argumentum deſumi poteſt, *nullum eſſe in rebus inane*. Etenim ſi fluido inane ullum admixtum eſt, vix intelligi poteſt, qui fiat, ut quaelibet fluidi particula undequaque prematur, utque fluidorum conſiſtat aequilibrium. Nam reſpondere corpora premere alia corpora ſine contactu, id quidem eſt deſipere: quod enim premitur tangatur a premente oportet. Quod ſi quandoque obſervetur corpus in aliud paullo diſtantius agere, id fit procul dubio intercedente materia alia ſubtiliore, & ſenſibus impervia. Sunt qui putant Newtonum in eam opinionem iviſse ut putaret etiam ſine ulla intermedia materia poſſe corpus in corpus etiam diſtantiſſimum agere, in eamque inductum ſuo mundano ſyſtemate. Quod ego verum non puto. Nam gravitationes magnorum corporum Newtonianae, quae attractiones quoque, non ex cauſa, ſed ex phaenomeno, vocari conſueverunt, impulſiones potius dicendae ſunt vis ea corpora pervadentis, ac corpora ad corpora agentis, ut rerum ſeries ac ordines conſerventur. Scilicet vires iſtas centripetas eſse immediate a Deo cenſuit Newtonus. Itaque

que ſpectari poſsunt velut effectus potentiae divinae voluntate ſua corpora ad communia quaedam centra impellentis, non vero velut actiones corporum, quae in medio vacuo ſine ulla ſubſtantia conſtent, quod nec Newtonus dicit, nec ſi dicat, ratio patitur ut ei magis, quam naturae rei aſſentiamur.

LXXIX. Ex motu corporum, ex Aſtrorum aequabili & perenni circulatione, ex jactu luminis fixarum, ex magnis Cometarum caudis (a) nulla ſolida argumenta pro vacui exiſtentia deſumi poſſunt.

D. Ex his phaenomenis ſolida pro exiſtentia vacui argumenta deſumerentur, ſi eſſe omnino non poſſent, niſi vacuum eſſet. Ita enim Epicurei & Newtoniani argumentantur. Niſi eſt vacuum, in quod corpus eat, quum omnis materia ſit aeque ſolida, corpus nihilo commoveri poteſt magis, *quam ſi dura ſilex, aut ſtet marpeſia cautes*.... Deinde motus Aſtrorum in pleno fieret continuo tardior, ob medii reſiſtentiam. Accedit eodem, lumen fixarum in tanta diſtantia non fore ad nos permeaturum, continenter a medio ſolido retuſum. Tum vero, tam ingentes Cometarum caudae, qui hac illac moveri poſſent? At haec phaenomena omnia explicari etiam in ſpatio pleno quidem, ſed fluidiſſimo & mobiliſſimo, Philoſophorum ſaniores agnoſcunt: nulla ergo inde ſolida pro vacuo argumenta deſumi poſſunt.

Schol. Sane quum in medio fluido, elaſtico, & mobiliſſimo pars quaelibet undequaque prematur (ex prop. 78., ſi aut fluidi pars aliqua, aut durum fluido merſum reſiſtentiam verſus quamcumque directionem ſuperaverit, tum pars fluidi anterior cedet etiam anterius; & poſte-

(a) *Habent haec argumenta Lockius lib. 2. cap. 13. §. 23. Graveſandius in Philoſophia Newt., Muſſchembrockius in Elementis §. 47. & in Specimine Gallico cap. v. Voltaerius in Phil. Newt. Eorum partem protulerant Lucretius, Gaſſendus, & Newtonus.*

poſterius, aut circumjacens fluidum ſequetur. Quumque partes hujus fluidi aptiſſime ſibi, aut duris corporibus, cohaereant, variiſque figuris aptare ſe poſſint, poteſt motus continuari quacumque, ſine ullo vacuo. Nunquam hoc eſſe ἀδύνατον demonſtraverunt Epicuri Sectatores. Nam quod Raphſon (*a*) reponit, ita ſi ſit infinitos vortices in ſingulis motibus excitandos eſſe, haud illa meliora ſunt. Quippe quum rerum natura per minima agat, ac ſenſibus noſtris impervia, fateor me ignorare, quot in ſingulis motibus laterales circumpulſiones contingant: ſed contingere oculis intueor, dum dura corpora per fluidá craſſiora duco: tactu quoque perſentiſco, dum me aut per aquam, aut per aerem moveo. Nec dubito id ita etiam ſe habere in ſubtilioribus fluidis. Sed Lucretius hanc reſponſionem occupaſſe videtur loco prorſus elegantiſſimo (*b*). Quaerit enim, principium motus qui fiat ſine vacuo? Repoſuit ei Hobbius, principium in natura motus nullum fieri ſine motu altero antecedente: nec enim vero à quiete ad motum quidquam ſine motu altero tranſit. Id vero quod nos principium motus dicimus non ita *abſolute* eſt, ſed *relative*: quod nimirum in eo corpore motum fieri incipit a cauſa quae in motu eſt, quod corpus antea quieſcebat. Quod vero ad lumen fixarum pertinet, id paulo ineptius argumentum eſt, in quo adornando non mirum eſt Volterium, Poetam meliorem, quam Philoſophum, laboraſse. Nam & immenſum fixarum lumen vix puncti inſtar nobis cernitur, quod probat per vacuum non meare; & in Newtonianorum ipſorum ſyſtemate eadem, aut vix minor eſt difficultas: quippe negare nequeunt illud vacuum, per quod lumen fixarum tranſit, non ſolum lumine quaqueverſum ſeſe agitante, ſed etiam plurimis Planetarum atmoſphaeris, non modo in vortice Solari, ſed in

(a) *In diſſert. de ſpatio reali.*
(b) *Lib.* 1. *v.* 371.

in aliarum quoque fixarum ſyſtematibus repleri. Muſschembrockius, magnus ille vacui aſſertor, inter rationes, quas profert, ut explicet, cur pendulum in vacuo Boyleano non poſſit perenniter & aequabiliter ſuas oſcillationes continuare, una eſt haec, quod *ignis & lux penetrent per omnia, & reſiſtant omnibus corporibus, quae moventur* (*a*). Motum vero Aſtrorum continua Dei actione conſervatrice indigere, ipſe Newtonus fatetur. Quid quod ne vacuum quidem illud impedire poteſt, quin Aſtrorum motus tardior in dies fiat, ſi nulla actione Dei conſervetur? Nam certe effluvia Aſtrorum, quae ex tot ſaeculis ſpatium replent, paullatim denſari oportet, & qualemcumque motibus illis reſiſtentiam afferre. Quod quum non obſervetur, manifeſto apparet, Cauſam motus Aſtrorum perpetuo illum conſervare, aut producere. Caeterum ſi Aſtra in vacuo moveantur, itaut nullam patiantur reſiſtentiam, qua ratione ex calculis Newtonianis deduci potuit, Telluris motum poſt 25. millia tandem annorum plane ceſſaturum? Qua ratione concludi, ordinem mundi ſubinde *manu reſtauratrice* indigere?

LXXX. Cur corpora ſint gravia, incertum adhuc eſt.

Schol. Fatentur id Philoſophi omnes ingenue. *Cauſa gravitationis ignoratur ab omnibus mortalibus*, inquit, Muſſchembroekius (*b*). Sane ipſae Philoſophorum diſcordiae id ſolidiſſime demonſtrant: Ariſtotelei principium ut gravitatis, ita levitatis corporibus intrinſecum poſuerunt. His accedere nunc Newtoniani videntur, niſi quod omnia corpora *gravia* faciunt. Omnia corpora eſſe *levia* cenſuit Carteſius, ideſt omnia vi quadam praedita eſſe, qua conentur recedere a centro motus: gravia vero fieri putavit preſſione eorum, quae validius a centro vorticis recedunt. *Preſſione aeris* corpora eſſe

(a) *In Elementis Phyſicis* §. 386. *Edit. Anni* 1741.
(b) *In Elem. Phyſ. Mathem.* §. 172.

eſſe gravia placuit Regio. Gravitatem naſci a *Spiritibus ex corpore manantibus* opinatus eſt Keplerus. Id provenire a *mutua corporum attractione* ſenſit Gaſſendus: Corpora gravitare, *quia extra propria loca* exiſtunt, tradidit Caſatus. Corpora evadere gravia per *actionem divinam iis ſuperincumbentem* verius ſuſpicatur Muſſchembroekius Nempe, dum animo mihi obverſatur ingens illa maſſa fluida, quam ſub rerum initium Deus creavit, & ex qua mundum conformavit; ſimulque ſpiritus ille Jehovae, qui incumbebat *aquis*, ideſt fluido, ſi recte accipio, videre mihi videor totum illud fluidum divina vi, & vi ζωοτικη, ut Chriſoſtomus eleganter habet, undequaque premi. Coniecturae!

O curas hominum! O quantum eſt in rebus inane.

LXXXI. Ex majori vel minori gravitate corporum nullum argumentum pro vacuo ſtatuendo deſumi poteſt.

D. Cur corpora ſint gravia ignoratur (prop. 80.); ergo ignoratur cur quaedam graviora ſint, alia minus gravia. Major ergo aut minor gravitas corporum vacuo interſperſo tribui nequit.

Schol. Sed opponunt, gravitatem eſſe *proportionalem* quantitati materiae: corpora ergo graviora plus habent materiae, quam minus gravia, dum moles ſunt aequales, ideſt corpora minus gravia plus habent vacui interſperſi. Cui argumento Scholaſticus reſponderet, *peti principia*. Sane qui aſſerit gravitatem eſſe *proportionalem* quantitati materiae, is aſſerit corpora graviora habere plus materiae, minus corpora leviora, ideſt id tanquam certum aſſerit, de quo contenditur acerrime. Negamus igitur propoſitionem illam. Sed inquiunt, experimentis ea patet. Reſpondemus experimentis hoc patere, principium gravitationis non eodem modo in omnia corpora agere, non vero gravitatem eſſe proportionalem quantitati materiae. Quae autem cauſa ſit cur principium gravitationis non eodem modo agat in omnia corpora, id incertum adhuc eſt & obſcurum. Quis enim intellexerit (ut ponamus a vi inſita gravitatem naſci, quando in mechanicis cauſis parum ineſt probabilitatis) qua lege voluerit

luerit Deus, hanc vim in corpora agere? An ſcilicet aeque in omnia corporum genera, an diverſa pro diverſa eorum natura: id enim expediendum eſt, priuſquam quidquam inde pro vacuo conficere liceat. Quid, quod in vacuo Boyleano, *quicquid eſt corporeum aequalis magnitudinis, ex quocunque genere fuerit corporum, eandem gravitatem habere*, non tantum aeque velociter deſcendere, rotundis verbis ipſe Muſſcheinbroekius fatetur? (*a*). Quod ſi verum eſt, gravitas non eſt proportionalis quantati materiae ſed varie agit in corpora, pro ut ea varie cum aliis mixta ac copulata ſunt. Ad haec, cur ſub aequatore corpora eadem minus gravitant? quia ſcilicet ibi major eſt vis centrifuga; conſequenter minor centripeta. Quis nunc doceat, vim hanc centrifugam motu Telluris non majorem communicari ſubtiliori materiae, veluti aeri, aetheri, aliis fortaſſis ignotis, quam craſſiori? Cur tandem corpus minus gravitat in majori a Telluris diſtantia? Nam ſi quidquid corporeum eſt, grave eſt, ſemper aeque corporeum, aeque grave erit. Minor ibi, inquiunt, eſt vis centripeta. Nempe minor gravitas: ideſt minus ibi gravitat. Non eſt id ludere verbis? Apparet hinc principium gravitationis nec ſemper, neque ubique eodem operari modo.

LXXXII. Corporum *denſatio* & rarefactio commodiſſime & clariſſime explicantur, illa quidem per inſenſibilis, & fluidiſſimae materiae *expulſionem*, haec per ejuſdem intromiſſionem. Ex. g. Videmus aquam ſalibus rarefieri, & in glaciem gliſcere, iiſdem extractis ope caloris, denſari. Nec alio modo hanc aquae denſationum, & rarefactionem Newtoniani explicant (*b*). Quae quum ſint, ex corporum denſatione & rarefactione nullum pro vacuo aſſerendo argumentum deſumi poteſt. Miror igitur illi argumento tam confidenter Newtonum, acutiſſimum certe Philoſophorum, haeſiſſe (*c*).

LXXXIII. Reſiſtentiam, quam corpora mota in flui-

dis

(a) *Muſſchemb. in Elem* §. 163 *primae edit.*
(b) *Muſſch. ibid.* §. 803. *Graveſandius, aliique.*
(c) *Nevvt. in Principiis lib.* 3. §. 6. *coroll.* 3. & 4.

dis majorem aut minorem patiuntur minime vacuum eſſe probat. Reſiſtentia enim haec non naſcitur ex ſoliditate, ſed ex inertia. Eſt autem inertia non in omnibus corporum generibus aequalis: nam ſunt corpora alia aliis agitatiora: quae agitatiora ſunt, atque ejus naturae, ut facile aliorum motum excipiant, minus ego inertia appello: magis, quae minori vi motrice praedita ſunt, minuſque ſunt apta aliorum motibus excipiendis. Quae corpora per alia minus inertia moventur, minorem patiuntur reſiſtentiam, majorem quae per magis inertia. Quid ſi dicamus inertiam a viribus centripetis naſci, vires vero centripetas non eſſe in omnibus aequales? Ac in Carteſiano quidem ſyſtemate quum vires centrifugae non ſint aequales in omnibus corporum generibus, nullo negotio intelligitur, qui alia aliis ſint inertiora. Ut proinde facillime ii hoc argumento, quo recentiores triumphant, ſeſe extricent.

Schol. Atquae haec ſunt potiſſima Epicureorum & Newtonianorum argumenta, quibus vacuum aſſerere conantur, partim, ut apparet, vix probabilia, partim minus apta. Quamobrem miror Muſſchembroekii confidentiam, qui, argumentis illis productis, perorare audeat, *caecutire eos*, qui in tanta Europaearum litterarum luce vacuum iſtuc dari negant (*a*). Jam vero, ne recentiores iſti Philoſophi ſuperbiant, quum de vacuo diſputant, nullum novum argumentum protuliſſe, ſed Lucretiana adornaſſe, demonſtremus. Primum Lucretii argumentum, quo maxime nititur, depromitur ex motu. Nam ſi non eſſet vacuum, inquit (*b*),

.... Nulla ratione moveri
Res poſſent: namque officium quod corporis extat
Officere atque obſtare, id in omni tempore adeſſet
Omnibus: haud igitur quidquam procedere poſſet,
Principium quoniam cedendi nulla daret res.

Tom. I. L Pergit

(a) *Loco citato* §. 47.
(b) *Lib.* 1. *de Nat. rerum* V. 336.

Pergit vero Lucretius, atque argumenta ex corporum penetratione profert (a),

In ſaxis ac ſpeluncis permanat aquarum
Liquidus humor, & uberibus fient omnia guttis:
Diſſupat in corpus cibus omne animantum:
Creſcunt arbuſta, & faetus in tempore fundunt,
Quod cibus in totas uſque ab radicibus imis
Per truncos ac per ramos diffunditur omneis.
Inter ſepta meant voces, & clauſa domorum
Transvolitant. Rigidum permanat frigus ad oſſa.
Quod niſi inania ſint, qua poſſent corpora quaeque
Tranſire, haud ulla fieri ratione videres.

(b) Accedit tum ad argumentum a varia gravitate depromtum.

Denique cur alias aliis praeſtare videmus
Pondere res rebus, nihilo majore figura?
Nam ſi tantundem eſt in lanae glomere, quantum
Corporis in plumbo eſt, tantundem pendere par eſt,
Corporis officium eſt quoniam premere omnia deorſum,
Contra autem natura manet ſine pondere inanis.

(c) Tandem argumentum a condenſatione producit

Nec tali ratione poteſt denſarier aer,
Nec, ſi jam poſſet, ſine inani poſſet, opinor,
Se ipſe in ſe trahere, & partes conducere in unum.
Quapropter, quamvis cauſſando multa moreris,
Eſſe in rebus inane tamen fateare neceſſe eſt.

Muſſchembroekius utitur praeterea in vacuo aſſerendo celeri diſſociatione duarum laminarum, quae plene ſibi cohaerebant, aut ſubita fractura corporis cylintrici, ad cujus, inquit, centrum antequam pertingat aer, qui profecto ſucceſſione ſua, ut caetera corpora, movetur, vacuum erit. Id ipſum vero argumentum Lucretius eleganter concinit lib. 1. v. 385.

Poſtre-

(a) *Ibid* V. 349.
(b) *Ibid.* V. 359.
(c) *Ibid.* V. 395.

Poſtremo duo de concurſu corpora lata &c.

In quo non video quid ineſſe ponderis poſſit, quum ut aer, ita ſeparatio laminarum, aut partium çylintri ſucceſſione moveantur. Praeterquamquod quum nondum conſtet, nullum eſſe aliud fluidum mundanum ſubtilius, ac mobilius, quinimmo graviſſimae conjecturae eſſe aliquod ſuadeant, ne hoc quidem Lucretiano argumento quidquam indubium conficitur.

LXXXIV. Extenſio ſubſtantia non eſt, ſed eſt aut modus, aut attributum ſubſtantiae.

D. Subſtantia intrinſece ab alia non pendet, ſed ita per ſe conſtat, ut ſit primum ſubjectum ejus, quod eſt, aut fit (Def. 21.) Quamobrem eſſe nequit ens compoſitum ex iis, quae realiter diſtinguntur ac ſeparabilia ſunt, ſed debet eſſe phyſicos ſimplex (prop. 23.). Jam vero quum dico, extenſionem, niſi extenſionem tantum imaginariam dicam, qualis eſt, quam animo concipiunt Geometrae, ſimul dico, *aliquod extenſum*, *rem extenſam*, cujus ſubjectum ſit aliquod neceſſe eſt, quando *nihili* extenſio non eſt. Quocirca extenſio intrinſece pendet a re, cujus eſt, atque idcirco aut modus eſt. aut attributum rei & ſubſtantiae alicujus.

Schol. Appoſite Carteſius (*a*). *Quum ex hoc ſolo*, inquit, *quod corpus ſit extenſum in longum, latum, & profundum, recte concludamus illud eſſe ſubſtantiam, quia omnino repugnat, ut NIHILI SIT ALIQUA EXTENSIO; idem etiam de ſpatio, quod vacuum ſupponitur concludendum eſt; quod nempe, quum in eo ſit extenſio, neceſſario etiam in ipſo ſit ſubſtantia.* Nec alio modo ratiocinatur Morus. *Neceſſe eſt*, inquit (*b*), *ut reale aliquod ſubjectum huic ſubſit extenſioni* (vacuae), *quum ſit attributum reale.* Nec diſſentit Clarkius, *ſpatium*, inquit, *ſubſtantia non eſt, neque ens aeternum & infinitum, ſed proprietas entis aeterni & infiniti* (*c*). Idipſum quoque ſcri-

(a) *Principiorum p.* 2. *Art.* 16.
(b) *Part.* 1. *Enchir. cap.* 8. §. 6.
(c) *Recueil &c.* 4. §. 2. & *Reſponſ.* 5. §. 10.

Digitized by Google

bit Newtonus (*a*). Praeclare ſuper ea re diſſerit Leibnitius in *examine* Principiorum Malebranchii, Recueil, de diverſes pieces pag. 221. tom. 2. *contendo*, inquit, *extenſionem nihil eſſe aliud, niſi ens abſtractum, ſi a re ipſa cujus eſt, ſegregetur. Ea igitur a ſubjecto aliquo pendet, atque ad ſubjectum iſtud refertur, non ſecus atque ad rem durantem duratio. Praeterea extenſio aliquid etiam anterius in eo ſubjecto ſupponit: ſupponit nimirum ejus ſubjecti qualitatem aliquam, proprietatem, naturamque quamcumque quae cum ſubjecto extenſo extendatur, dilatetur. Quocirca extenſio erit hujus qualitatis, aut naturae velut diffuſio quaedam, quomodo in lacte extenſio albedinis, in adamante duritiei extenſio, effuſiones ſunt lactis & adamantis. Ac dicere poſſumus, id eſſe extenſionem ad ſpatium, quod eſt duratio ad tempus. Nimirum duratio & extenſio attributa ſunt rerum quae durant, & extenſae ſunt: Tempus vero & ſpatium ideae abſtractae, quibus durationem, & extenſionem metiamur*. Quae cum ſint, neque nos ſpatium, in quo craſſiora corpora moveantur, negemus, quinimmo id nemo, niſi ſtultus, negaverit, tota controverſia huc redit, quaenam ſit hujus ſpatii ſubſtantia, ſimplex ne, una, immobilis, penetrabilis, an multiplex, mobiles omnes, activae, ſeu reſiſtentes? Si primum conſtiterit, vacuum in Natura erit: ſi alterum, nullum omnino, ſed quod vacuum dicimus, id ſubtiliſſimum erit fluidum ex infinitis pene monadibus activis ac reſiſtentibus compoſitum.

LXXXV. Subſtantia ſpatii nequit eſſe ſubſtantia a ſubſtantia *materiae* diſtincta, *una*, *immobilis*, & *indiviſibilis*.

D. Prima pars. Si ſpatium eſt ſubſtantia a ſubſtantia materiae diſtincta, erunt duae extenſiones *formales* ſpatii, & materiae, item diverſarum extenſionum ſubjecta diverſa, ac diverſae proinde ſubſtantiae (prop. 84.) Quum autem ſuſiſtantia materiae ſubſtantiam ſpatii omnimode penetret; erunt una eademque ſubſtantia (prop. 61).

(a) *In Sch. gen.*

61). Sunt autem haec contraria, quorum proinde unum tantum verum eſſe poteſt (prop. 54.), nec fieri poteſt, ut ſubſtantia ſpatii a ſubſtantia materiae non penetretur, nec ut penetrata ſit diſtincta; nullum igitur erit ſpatium hujuſmodi vacuum (*Schol.* prop. 84.).

D. Secunda pars, nempe quod ſubſtantia ſpatii nequit eſſe indiviſibilis & immobilis. Si ſubſtantia ſpatii penetretur a materia, ſeu ſi ſubjectum primum extenſionis vacuae penetretur a ſubjecto primo extenſionis corporeae, efficitur una cum materiae ſubſtantia: eſt autem materia diviſibilis & mobilis, uti patet; ergo & ſubſtantia ſpatii, atque ideo unum ſubjectum eſt ejus, quod ſpatium dicitur, & materiae. Materiae palmus palmum ſpatii penetret, aut illi proprietates ſuas communicat, aut non. Si primum duo illi palmi efficient palmum unum, *ſolidum*, *mobilem*, *diviſibilem*; *&* *penetrabilem*, *immobilem*, *indiviſibilem*. Quum vero id ſit idem conſtare ex contrariis; ſequitur, ſpatium penetrari cum materia non poſſe, adeoque aut nullum eſſe, aut eſſe ſolidum, ſeu materiam.

Schol. Demónſtratio nititur prop. 61., nec convelli poteſt, niſi illa negata. De illa autem quid Phliosophi cenſebunt, ignoro. Hoc ſcio, me longa atque improba meditatione intelligere non potuiſſe, duas ſubſtantias formaliter extenſas omnimode ſe compenetrare, & interim manere diſtinctas, eodem modo quo Lokius ipſe vacui hujus alias aſſertor intelligere non potuit, duas materiae partes penetrari, neque unam eandemque effici. Quum autem de ſpatio vacuo Epicureorum actum ſit, ſi propoſitio tio illa 61. vera eſt, Philoſophos oro, ut ea de re ſerius cogitent, & humanitus me admoneant, antequam noſtra hae qualiacumque damnent. Res enim eſt non levis, ut quidam fortaſſe putabunt.

LXXXVI. Subſtantia ſpatii vacui ſecundum Morum, Newtonum, & Clarkium eſt Deus.

Demonſtratur horum Philoſophorum verbis. Ea de re ſic diſputat Morus (a). *Neque enim reale dumtaxat*, *ſed*

(a) *In Ench. p. prima cap.* 8. §. 9.

ſed divinum quoddam videbitur hoc extenſum infinitum ac immobile, quod tam certo in rerum natura deprehenditur, poſtquam divina illa nomina vel titulos, qui examuſſim ipſi congruunt, examinaverimus, cujuſmodi ſunt quae ſequuntur, quaeque Metaphyſici PRIMO ENTI ſpeciatim attribuunt. Ut, Unum, Simplex, Immobile, AEternum, Completum, Independens, A ſe exiſtens, Per ſe ſubſiſtens, Incorruptibile, Neceſſarium, Immenſum, Increatum, Incircumſcriptum, Incomprehenſibile, Omnipraeſens, Incorporeum, Omnia permeans & complectens, Ens per eſſentiam, Ens actu, Purus actus. Non pauciores, quam 20. tituli ſunt, quibus inſigniri ſolet divinum Numen, qui infinito huic loco interno aptiſſime conveniunt. Haec ille. §. vero 15. ejuſdem capitis, ait *eſſe hanc rudem quandam ὑπογραφὴν, ſeu delineationem eſſentiae divinae, cui tantum operationes vitales addendae remaneant.* Audiamus nunc Newtonum (a). *Deus* inquit, *aeternus eſt & infinitus, omnipotens & omniſciens, ideſt durat ab aeterno in aeternum, & adeſt ab infinito in infinitum, omnia regit, omnia cognoſcit, quae fiunt, aut ſciri poſſunt. Non eſt aeternitas, vel infinitas, non eſt duratio vel ſpatium, ſed durat, & adeſt. Durat ſemper, & adeſt ubique, & exiſtendo ſemper & ubique, Durationem, & SPATIUM, aeternitatem, & infinitum conſtituit.* De Clarkio vero, non eſt quod dubitemus. Eſſet enim exſcribenda tota ejus tractatio *de exiſtentia, & attributis Dei*. Paſſim quoque idem repetit in Epiſtolis ad Leibnitium. Scio pleroſque fuiſſe, qui ea in re Newtoni defenſionem ſuſceperunt. Quam recte, illi viderint. Mihi perſuaſum eſt, hanc eſſe, quam expreſſimus, Newtoni ſententiam. Id quoque niſi torqueantur, ejus verba, procul dubio ſignificant. Nec poterat ei haec doctrina adeo abſurda videri, ut exſecraretur, cum Theologo peracutiſſimo Leonardo Leſſio Societatis Jeſu fuerit olim perſuaſum, ſpatium

(a) *Princ. Schol. gen. ſub finem.*

tium mundanum incorporeum non niſi ſola ratione a Deo diſtingui. Ejus verba ſunt ſequentia. *Quare quum Deus ſit immenſus, & in immmenſum diffuſus, etſi non ſunt ibi ulla intervalla creata aut corporea, aut corporalia, ſunt tamen increata, aut ſpiritualia (quibus tamen corporalia poſſunt coextendi), quae non niſi ratione ab immenſitate Dei diſtinguuntur. Ipſa enim immenſitas divinae Subſtantiae & ſibi & mundo ſufficiens eſt ſpatium, & intervallum capax omnis naturae creabilis tam corporalis, quam ſpiritualis* (a). Malebranchio tribuit idem Arnaldus, quemadmodum conſtat ex ejus Epiſtolis 8. & 9. ad Malebranchium. Sed & ejuſdem opinionis fuit Cudworthus, quod non diffitetur interpres ejus eruditiſſimus ad Syſtema intellectuale cap. 2. §. 8. Eidem acceſſit Andreas Ridigerus in Phyſ. divina lib. 1. cap. 8., vir quidem magnus in Philoſophia perturbator, ſed ejus generis, qui quandoque magna quaedam excogitant. Putat Laurentius Moſſhemius ad caput 5. Syſtematis Intellectualis Cudworthi ſect. 1. §. 25., veterum quoque aliquot Patrum eamdem fuiſſe mentem. Qua de re in Scholio propoſitionis 90. dicetur.

Refero & inter hos Patricium. Is Lib. 1. Pancoſmiae omni qua poteſt vi primus omnium Italorum, atquae adverſus omnes ſpacium iſtud immenſum adſtruere conatus eſt. Illud & eſſe, & infinitum eſſe exquiſitis undique argumentis demonſtrare aggreditur. Quod poſtquam effeciſſe ſibi viſus eſt, inquirit accurate prorſus & ſubtiliter in ejus naturam, quam talem ſtatuit, ut niſi cum Pantheiſtis faciat, haud tamen longe ab illis diſtat. Sed videamus primum quid eſſe ille ſpacium velit.

Eſt ergo ſpacium ſui natura mundo prius, primumque rerum omnium mundanarum, ante quod nihil fuit, & poſt quod omnia fuere. Spacium ergo hoc quod ante mundum fuit,

(a) *In lib. de Divinis perfect. cap. 2. quod eſt de Immenſitate divinae Eſſentiae.*

fuit, & poſt quod mundus eſt, & quod mundum & capit, & excedit, quidnam tandem eſt? Aptitudo ne ſimplex ad capienda tantum corpora eſt, & aliud nihil? Suſcipit quidem Spacium hoc corpora omnia, ſed non videtur aliud nihil eſſe, quam aptitudo. Sane, ſi quicquam rerum ſit, vel ſubſtantia eſt, vel accidens. Et ſi ſubſtantia eſt, vel incorporeum quid eſt, vel corpus. Si vero accidens, vel quantitas, vel qualitas, vel aliud quid tale. Profecto dicimus nos, ſpacium per ſe ipſum, quum mundum praecedat, quumque extra mundum ſit, nihil rerum eſſe mundanarum, praeter eam ejus partem, quae mundum capit, aut quod mundus ſuo corpore occupat. Verum alia res a mundo diverſa eſt. Mundus enim corpus eſt, ſpacium vero corpus minime eſt: nulla ergo categoriarum ſpacium complectitur, ante eas omnes eſt, extra eas omnes eſt. Quid ergo eſt? hypoſtaſis, diaſtema eſt, diaſteſis, ectaſis eſt, extenſio eſt, intervallum eſt, capedo, atque intercapedo. Ergo quantitas? Ergo accidens? Ergo accidens ante ſubſtantiam? Et ante corpus? Archytas uterque, & Senior Pythagorae auditor, & junior Platonis amicus, & qui eos ſecuti Scriptores categoriarum, hoc ſpacium non cognovere. Sed ſunto categoriae in mundanis bene poſitae: ſpacium de mundanis non eſt; aliud quam mundus eſt. Nulli mundanae rei accidit, ſive ea corpus ſit, ſive non corpus, ſive ſubſtantia, ſive accidens: omnia haec antecedit; omnia illi uti accedunt, ſic etiam accidunt; ita ut non ſolum quae in categoriis numerantur accidentia, verum etiam quae ibi eſt ſubſtantia, illi ſunt accidentia. Itaque aliter de eo philoſophandum, quam ex categoriis. Spacium ergo extenſio eſt hypoſtatica, per ſe ſubſtans, nulli inhaerens. Non eſt quantitas. Et ſi quantitas eſt, non eſt illa categoriarum, ſed ante eam, ejuſque fons & origo. Non ergo accidens dici poteſt; neque enim cuiquam accidit ſubſtantiae. Quid ergo ſubſtantia ne eſt? Si ſubſtantia eſt, id quod per ſe ſubſtat, ſpacium maxime omnium ſubſtantia eſt: ſubſtat enim per ſe, nulli innititur ut ſit; nullius egit, quo ſuſtineatur, ſed ipſum, ſubſtantiis ſuſtentationem praebet, eaſque ut ſint ſuſtentat.

ſuſtentat. Si ſubſtantia eſt, quod per ſe exiſtit, ſpacium omnium maxime ſubſtantia eſt; quia maxime omnium per ſe exiſtit. Si ſubſtantia eſt, quae aliis ſubſtat, ſpacium maxime omnium ſubſtantia eſt; omnibus enim ſubſtat aliis naturae rebus. Si ſubſtantia eſt, quae nulla aliarum rerum eget ad eſſe, ſpacium omnium maxime ſubſtantia eſt; nullo enim aliorum eget, ut ſit; reliqua omnia, ut ſint, egent ſpacio. Si ſubſtantia primum omnium entium eſt, ſpacium maxime omnium ſubſtantia eſt. Primum enim aliarum rerum omnium eſſe jam eſt probatum. Hiſce ergo rationibus omnibus patuit clariſſime, ſpacium maxime omnium ſubſtantiam eſſe, ſed non eſt categoriae ſubſtantia illa. Neque enim individua ſubſtantia eſt, quia non eſt ex materia, & forma compoſita. Neque eſt genus, neque enim de ſpeciebus, neque de ſingularibus praedicatur. Sed alia quaedam extra categoriam ſubſtantia eſt. Quid igitur, corpus ne eſt, an incorporea ſubſtantia? Neutrum, ſed medium utriuſque. Corpus non eſt, quia non eſt antitypos, aut reſiſtens, aut renitens, non viſui, non tactui, ſenſuum nulli objicitur, aut ſubjicitur. Incorporeum rurſus non eſt, quia trine dimetitur. Longitudinem, latitudinem profunditatemque, non unam, non duas, aut plures habet, ſed cunctas. Itaque corpus incorporeum eſt, & non corpus corporeum. Atque utrumque per ſe ſubſtans, per ſe exiſtens, in ſe exiſtens, adeo, ut etiam per ſe ſtet ſemper, atque in ſe ſtet: neque unquam, neque uſque moveatur, neque locum mutet, nec partibus, nec toto. Quod enim movetur, per hoc ſpacium movetur; hoc autem ſpacium ſupra ſe non movetur, neque aliud uſquam eſt ſupra quod moveri queat. Neque etiam, vel in ipſo, vel extra ipſum terminus ullus eſt unde moveatur, aut quo moveatur. Neque pars ejus ulla, hinc illuc migrat: per partem namque ſui ipſius migraret. Et duae ſpacii partes, altera eſſet in altera, & ſupra alteram, & locus illius quae diſcederet, ſpacio vacuus remaneret, atque ita ſpacium ſeipſo vacuum eſſet. Itaque nec toto, nec partibus movetur. Eſt ergo & immotum prorſus, & omnino immobile.

Quid

Quid eſt quod ajo? Stat toto ſpacium? Stat partibus? An partes habet? Totum ne dici poteſt? Partes quidem habet duas, at totum dici nequit. Pars altera ſpacii ea eſt, quae mundo plena eſt; alteraque mundo eſt vacua, extra mundum eſt. At totum ex his partibus conflatum, dici minime poteſt. Nam totum omne partibus conſtat, omnibus finitis, quibus & ipſum finitum eſſe neceſſarium eſt. At ſpacium, parte mundo plena, mundi finibus finitum, & aequale eſt. Parte autem mundo vacua, extra mundum poſita, finitum infinitumque, uti docuimus, eſt ſimul. Sed utra nam partium harum majores habet agendi, vel patiendi vires, infinita ne, an finita? Vel aequales habet utraſque, vel nullas? Rationabile videtur, infinitam partem majores habere, quoniam aequas habere finitum & infinitum, non eſt rationi conſonum. Multo minus, ſi finita, & minor pars, majores habere dicatur. Sed prius de infinita. Si ea vires habeat ullas, eas vel in ſeſe exercet, vel in partem finitam, vel in mundum ipſum, ejuſque partes. Si in ſe ſe eas exercet, alia ejus pars, iis viribus praedita, aget in aliam ejus partem, quae vel eaſdem vires habebit, vel majores, vel minores, vel etiam nullas? Si eaſdem quomodo ab aequis viribus patietur? Aut quo modo in aequas aget? Multo minus poſſibile videtur, ſi patiens pars majoribus ſit viribus. Haec enim potius aget in minores, quam ab his patiatur quicquam. Si vero minoribus ſit patiens pars praedita, poterit a majoribus forſitan pati aliquid. Sed quiſnam inaequalitatem hanc virium rei tribuit prorſus ſibi ſimili? Et alteram ab altera diſſimilem fecit? Non videtur a ſe ipſo, hanc partium diſſimilitudinem ſpacium illud acquiſiviſſe. Ergo ab alio. At a quoſnam? Quum nihil aliud ſit, quam ipſummet? Nihil ergo diſſimilitudinem virium ibi creavit. Quid igitur? nihil aget, nihil patietur? Ita prorſus.

Sed quaeret quiſpiam a Patricio, ſpacium hoc aeternum ne ſit, an creatum? Huic ille quaeſtioni paucis reſpondet ſub ejus libri initium. *Spacium*, inquit, a *PRIMO UNO ante entia alia omnia eſt PROFUSUM, & ve-*

& veluti SPIRITU ORIS EJUS EFFLATUM ATQUE DIFFLATUM IN INFINITUM. Quid aliud requiramus, ut intelligamus, ſpacium Patricio nihil fuiſſe aliud, niſi *effuſionem divinae eſſentiae*? Porro quum inter hos Philoſophos ſtatum certumque ſit, nihil eſſe in mundo otioſum, infinitum hoc ſpatium infinito lumine, quod *primaevum lumen* vocat, plenum eſſe contendit (*a*). Hoc autem lumen a Deo itidem manare docet. *Infinita*, inquit, *eodem in loco*, *Dei lux*, *infinipotens tota ſeſe effudit in actum*, *atque infinitum produxit lumen . . . . ſed origine quidem ſpirituale fuit hoc lumen & incorporeum penitus*. *At poſtquam a fonte ſuo egreſſum per ſpacii partes atque dimenſiones fundi caepit*, *corporale evaſit*, *trine ſcilicet dimenſum*. Quo magis ſeſe explicat, eo mihi propius Pantheiſtis accedere videtur. Paulo poſt hunc in modum ſcribit, lumen hoc eſſe *actum a luce quidem fonte ſuo prodiens*, *non tamen AB EO DISCEDENS: continue inde manans*, *ſed per ſe & in ſe exiſtens . . . . eſt ergo lumen primum primae lucis actus*, *ab illa defluens quidem*, *ſed non effluens*, *a ſe ſe non fluens*, *a ſe non diffluens*, *nec ſe circumfluens*, *neque in ſe refluens*, quid ergo niſi prima & aeterna ſubſtantia? Interim, ne quid deſit, ex hac primigenia luce, velut ex materia, Sol & caetera ſydera omnia ſunt conſtituta, ſi credimus Patricio. Fortaſſis non intelligebat vir doctus, quo proreperet: ſed quando id temporis non defuere in Italia, qui impietatem hanc oblique propagarent, id quod Andreae Ceſalpini, & Claudii Berigardi ſcriptiones demonſtrant (*b*), non id ſuſpicione vacat, eodem coeno revolutum Patricium.

Atque hoc in loco ſubit animum inquirere, quid cauſae fuerit, ut nullus pene extiterit, non idiotarum dicam

---

(a) *Pancoſmiae lib.* IV.

(b) *Vide Berigardum in* **Circulo Piſano** *part.* II. *circ.* 19.

dicam Philoſophorum, ſed nobiliſſimorum, qui a Philoſophia non eo fuerit perductus, quo ire tota vetat chriſtiana doctrina. Atque Graecos non memorabo, quorum Philoſophia tota profana eſt, atque, ſi recte accipio, purus putuſque Pantheiſmus, id quod agnoſcit ſaepe Berigardus. Noſtros ajo Italos, Gallos, Germanos, Anglos. Nullum eſſe dico magnorum iſtorum Philoſophorum, qui dum Philoſophiam e ratione natam aequo nimius provehunt non ad impia Pantheiſtarum dogmata vergant. Illuſtres primum Italiae noſtrae Peripateticos intelligo, qui quum eſſent nimis Ariſtoteler, jure ac merito a viris cordatis hujus provectae impietatis accuſantur. (*a*) In quibus id etiam magis mirum eſt, errorem agnoviſse, & e Philoſophia defendere voluiſſe, quaſi Ariſtotelei & Chriſtiani una eſſe poſſent. Caeſar Cremoninus in Epiſt. ad Lectorem, quam operi *de Caelo* praefixit, profitetur, *ſe Ariſtotelis principia ſecutum, mirum nemini eſſe debere, nonnulla ſcripſiſſe chriſtianae fidei ac veritati adverſa*. Zabarella, Pomponatius, Ceſalpinus, Berigardus fatentur idem ſaepe: nec intelligo, quum agnoſcerent, ſe non poſſe eſſe Chriſtianos, & Ariſtoteleos, voluiſſe tamen videri utroſque. Idem de Gallis affirmo, Magnano, Carteſio, Malebranchio: de Germanis Leibnitio & Wolfio, quorum doctrina de Univerſo, Subſtantia, Fato nemini eſt ignota. Idem de Anglis nobilioribus: de quorum pleriſque a me dictum eſt *in diſput. de Origine rerum corporearum*. Ejus rei quam aliam cauſam eſſe dicemus, praeterquam rationis brevitatem? Neceſſe eſt enim, ut qui terminos humanae rationis praetergrediuntur, in avia eant, eaque dicant ſaepe numero, quae cum tota pugnant ratione.

LXXXVII. Si ſubſtantia ſpatii vacui eſt Deus, Deus eſt ſubſtantia Spinozae.

D. Si ſubſtantia ſpatii penetrat ſubſtantiam mate-

(a) *Parckerus de Deo diſput. 1., Willemandy in Scepticiſmo debellato, Buddeus de Atheiſmo & ſuperſtit. cap.1.*

materiae, ſubſtantia ſpatii, & materiae una eſt prop. 85.) : quum autem quae eidem ſunt unum, inter ſe ſint unum (prop. 49.), ſi Deus eſt ſubſtantia ſpatii, Deus & ſubſtantia materiae ſunt eadem ſubſtantia, nempe Deus eſt ſubſtantia Spinozae (vide Schol. prop. 22.), & Stoicorum Deus, ſeu mundi τὸ πᾶν. (*a*)

Schol. Nolim ego Spinoziſmi inſimulare viros doctos, qui & imprudentes fortaſſis hoc ſyſtema complexi ſunt, dum crederent Materialiſmo ſe adverſari. Certe vidit hoc, ut erat perſpicaciſſimus, Newtonus: ſed ita occurrit, *in Deo contineri & moveri univerſa, ſed abſque mutua paſſione. Deus enim nihil patitur ex corporum motibus: illa nullam ſentiunt reſiſtentiam ex omnipraeſentia Dei.* At quum *formalem* extenſionem Deo dederis, ideſt extenſionem, quae procul dubio habet partes extra partes, & quidem reales ac veras, non tantum intelligibiles, aut relativas, agnoveriſque, hanc rem infinite extenſam immediate rerum vitam, motum, actiones producere, etiamſi in eam rem res aliae non reagant, quia *reactio* non eſt, niſi inter duo corpora; id tamen non prohibet, quin res illa ſit prima cunctorum ſubſtantia, & anima: nam ne inter mentem quidem noſtram & corpus reactio eſt, nec eſt ulla inter vim gravitatis & corpora ipſa gravitantia. Itaque ſatis eſt, ſi ex una tantum parte ſit *paſſio*, ex altera *actio*, ut una res alterius anima eſſe & dici poſſit. Quidquid autem ea de re ſit, certum mihi eſt, eos qui ſtatuunt, ſubſtantiam ſpatii, ideſt rem *formaliter extenſam*, eſſe Deum, ſtatuere quoque debere, Deum eſſe materiae ſubſtantiam, ideſt rem neceſſitate naturae ſuae materiam omnem pervadentem, animantem, modificantem. Nam quum ſubſtantia ſpatii ſit primum materiae fundamentum, materiam-

(a) *Videri poteſt Lipſius, qui ea de re ex inſtituto diſputat in Phyſiologia Stoicorum lib.* I. *diſſert.* VIII. *Nos ſupra ſaepe eadem memoravimus.*

teriamque permeet, itaut nequeat materia exiſtere ſine ſpatio hoc, profecto materiae primum fundamentum, ideſt ſubjectum & ſubſtantia, Deus eſt. Quid concludi apertius poſſit non video. Mirandum igitur eſt, Morum hoc ſyſtemate, quo Spinoziſmus mirifice confirmatur, conatum eſſe materialiſmum evertere.

LXXXVIII. Subſtantia ſpatii non eſt ipſa Dei ſubſtantia, ſeu ſubſtantia entis aeterni.

D. Si id eſt, una eſt univerſi ſubſtantia (prop. 87.): non eſt autem una univerſi ſubſtantia (prop. 24): non ergo ſubſtantia Dei, ſeu entis aeterni, eſt ſubſtantia ſpatii.

Schol. Si ergo propoſitio illa 61. vera eſt & ſolida, ut ego puto (fieri enim poteſt ut fallar), actum eſt de ſpatio illo, quod tantum hoc ſaeculo in Europa rumorem excitavit. Ejus enim ſpatii ſubſtantia nec ſubſtantia Dei eſſe poteſt (prop. 87.), nec ſubſtantia a materia diſtincta (85.)

Quocirca omnia illa attributa, quae Patricius, Morus, Newtonus, Clarkius, Raphſonus, aliique, potiſſimum Angli, ſpatio vacuo tribuerunt, ſunt attributa entis imaginarii, uti jam Hobbeſius (*a*), Leibnitius, Wolfius, & Carteſiani omnes obſervarunt. Spatium igitur, quod vacuum vocant, nihil eſt, niſi tenuiſſima & fluidiſſima quaedam extenſio corporea, quae a nobis nec tangi, nec ullo ſenſu percipi poteſt, qualis, ut ſupra obſervatum eſt, vel in ipſo vacuo Boyleano eſſe comperitur. Eſt igitur ex minutiſſimis partibus a ſe diſtinctis compoſita. Nam *una* illa *individua* & *immobilis* ſubſtantia *extenſa* in hoc univerſo nullibi reperitur, & tantum eſt Spinoziſtarum fabula, qua miror poſſe ullum Philoſophum, Chriſtianum potiſſimum, decipi. Sed qua ratione Philoſophi ad vacuum ſtatuendum

(a) *Tom.* 1. *operum Philoſophicorum in Phyſ. cap.* 26., *ubi ſpatium vocat* phantaſma abſtractione a caeteris materiae proprietatibus factum.

dum moti ſint, quamquam copioſius explicatum eſt a Carteſio (*a*), ex iis etiam, quae de natura materiae ſumus dicturi, clarius apparebit. Nempe magna erroris hujus cauſa ſunt *imperfectio ſenſuum*, *Phantaſia*, & *ſenſibus atque Phantaſiae fides praepropere praeſtita*.

LXXXIX. Spatii Epicurei partes ſunt realiter diſtinctae.

D. Dentur tres pedes cubici in hoc ſpatio delineati A. B. C., ii ſi realiter diſtincti non ſunt, realiter idem pes erunt quod quum ſit abſurdum, ſequitur realiter eſſe diſtinctos. Sed, inquit, Clarkius, ſunt eſsentia ſibi ſimillimi. At ſecundum hunc Philoſophum nihil prohibet duo individua eſse eſsentia ſibi ſimillima, & interim realiter diſtincta. Extenſio, inquiunt, trium illorum pedum non eſt eadem, licet eadem ſit eſsentia. Quaſi vero *extenſio*, & *eſſentia* extenſionis in re ſimplici non ſint idem.

LXXXX. Spatium Epicureorum intrinſecus diviſibile eſt, non tantum menſurabile.

D. Spatium hoc conſtat partibus realiter diſtinctis (Prop. 89.). Partes autem realiter diſtinctae ſeparabiles ſunt intrinſecus (def. 36.): ſpatium ergo Epicureorum intrinſecus diviſibile eſt.

Schol. Sed opponunt, eſſe immobile, & idcirco indiviſibile. Cur, inquam, immobile? Quia, inquiunt, totum moveri nequit, utpote infinitum. Eſto: Nec, inquiunt, per partes moveri poteſt. Qua id, inquam, ratione? Quia, inquiunt, indiviſibile. At id eſt, inquam, circulo inepto circumagi. Dividantur, inquiunt, ſpatii partes, quid inter eas intercedet? Nihil. Ergo, addunt, non dividuntur. Inepte. Quaſi ut A dividatur a B aliquid intercedat neceſſe ſit. Poſſunt enim duo extenſa eſſe diviſa, & immediate ſe tangere. Faciat Deus duos cubos, quorum latera ſint mathematice plana: eos jungat, ſeſe tan-

(a) *P. prima Princip. Art.* 10. & 12.

tangent *ἀμέσως*, & diſtincti erunt atque indiviſi. Diviſio autem illorum in hoc eſt poſita, ut nullae cubi A partes ſuperficiem cubi B ingediantur, aut ſi mavis, ut minima ſit inter A B attractio: nam hoc poſteriori modo minima corporum elementa uniri Newtoniani docent; ſeparari vero, cum, actione contraria vis illa cohaeſionis ſuperatur.

Coroll. 1. Spatium Epicureum eſt natura ſua mobile. Nam eſt natura ſua diviſibile (prop. 90.).

Coroll. 2. Spatium Epicureum debet eſſe ſolidum. Nam quum ſit mobile (Corall. 1.), ſi penetrabile eſt, minima vi in punctum mathematicum abibit. (*a*)

Coroll. 3. Spatium Epicureorum eſt corporeum. Eſt enim longe, late, profunde extenſum, & diviſibile, & mobile, & ſolidum (ex ſuperioribus); omnes ergo proprietates corporeas habet.

Schol. Atque haec ſunt argumenta, quibus validiſſime ſpatium iſtuc oppugnari mihi videtur. Nunc reſtat ut iis reſpondeam, qui Theologico argumento hanc doctrinam oppugnant. Deum eſſe immenſum, & omnipraeſentem, doctrina eſt non modo Naturalis, ſed Gentilis quoque, & Chriſtianae Thelogiae. Et ratio quidem naturalis, inquiunt, docet Deum non eſſe ita inextenſum, qualia ſunt puncta Geometrica; ita enim eſſet nihil. Quocirca qui Deum omnino inextenſum faciunt, eum e rerum natura auferunt. Extenſum autem ſi eſt, finitam habere extenſionem nequit: repugnat enim id Enti per ſe exiſtenti, neceſſario, immutabili. Ergo eadem ratio, inquiunt, quae docet, Deum

(a) Polignac. in Antilucretio Lib. 2. v. 474.
Materiem a ſpatio quis jam diſcernere poſſit?
Impenetrabilitas, inquit, quam corpora ſervant,
In vacuo non eſt. Imo eſt; eademque profecto.
Confundi partes vacui non poſſe fateris;
Nam ſi confundas, punctum redigentur in unum,
Eſtenſique nihil, ſpatii nihil inde futurum eſt:
Non poſſunt igitur ſeſe penetrare viciſſim.

Deum eſſe, eadem Deum eſſe immenſum docet.

Gentilium vero Theologia tota in eo eſt, ut demonſtret verum eſſe vetuſtiſſimum Arati illud (*a*).

. . . . . . μεσταὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαί,
Πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραί, μεστὴ δὲ θάλασσα,
Καί λιμένες . . . . . .

nempe . . . . *plena Jovis omnia quidem compita*, *&* *omnes hominum cœtus*, *&* *mare*, *&* *portus*. Prodidit enim Ariſtoteles, uſurpatum illud a Thalete Heraclito Timeo Locri, aliiſque (*b*). Pythagoras Deum definivit, *mentem per omnem rerum naturam diffuſam & intentam* (*c*) Tenuit idipſum Socrates, qui apud Xenophontem Deum πανταχοῦ παρεῖναι *ubique adeſſe atque per omnia* ire docet (*d*): Et Virgilius, quum cecinit, Deum ire per *omnes Cœli*, *Maris*, *Terrarumque tractus* (*e*): & Lucanus illo protrito.

Jupiter eſt quodcumque vides, quocumque moveris (*f*).

Hoc idem docuiſſe Stoicos, non eſt quod pluribus oſtendamus. Scitum enim eſt Senecae illud *Deum* eſſe *toti mundo* & *partibus ejus inſitum*, *&* *animam mundi* (*g*).

Quin autem ſententia illa antiquiſſima apud Chaldaeos fuerit, eruditi non dubitant. Nam a Deo primum ὑπερκοσμίον φῶς *ſupramundanum ignem* emanaſſe, eumque deinde ſuper univerſum diffuſiſſe, & centrum ipſum Telluris penetraſſe, Chaldaeorum fuit doctrina (*h*).

(a) *Phaen. verſ.* 2.
(b) *Lib.* 1. *de Anima cap.* 8.
(c) *Apud Ciceronem lib.* 1. *de Nat. Deorum*.
(d) *Xenoph. memorab. lib.* 1. *pag.* 711.
(e) *Georg.* 4.
(f) *Lib.* IX. *Pharſaliae*.
(g) *Legatur Lipſius in Phyſiol. Stoic.*
(h) *Legatur Stanleyus in hiſt. Ph. Or. part.* XIII. *ſect.* 2. *cap.* 2. *&* *Clericus notis ad Oracula*, *quae Zeroaſtris dicuntur*.

Hinc Jamblicus ex Aegyptiorum atque Chaldaeorum ſententia hunc in modum ſcripſit (a), *perſtat in ſeſe erectum & ſtabile lumen Divinum, & tamen omnia penetrat, percurrit omnia, a ſe ipſo autem nunquam excurrit. Permeat univerſum: cernitur omnibus locis, & omnibus partibus mundi*. Legatur & Huetius in Alnetanis.

Tandem Theologiae Chriſtianae dogma eſt, Deum eſſe immenſum, *praeſente potentia*, *non abſente natura*, ut loquitur Auguſtinus, qui praeterea in Ep. 57. veteris Pariſienſis editionis totus in hoc eſt, ut probet Deum *ſubſtantialiter eſſe* ubique quod negare haereticum putant Theologi, & in quo accuratius & prolixius explicando plurimum impendit Petavius (b). Itaque non modo noſtri, ſed Lutherani quoque magnis argumentis Calvinianos quoſdam, & Socinianos confutant, qui Deum Cœlo contineri docuerunt (c). Nec oportet ſcripturarum loca proferre, quibus Theologi dogma hoc ſtatuunt: ſunt enim apertiſſima.

Quid quod veteres aliquot Theologi ita locuti ſunt, ut videantur ſpatium a Dei immenſitate non diſtinxiſſe? Tatianus in Oratione ad Graecos Deum vocat τῦ παντὸς ἢν ὑπόςασιν, *univerſi ſubſtantiam*. Theophilus ad Autolycum lib. 2., *Deus*, inquit, *loco nequaquam circumſcribitur*, *ſed ipſe eſt* τόπος τῶν ὅλων, *locus cunctorum*. Arnobius lib. 1. vocat Deum, *fundamentum cunctorum*: mitto alia.

Quoniam ergo tanta conſenſione ſubſtantiae Divinae immenſitas ſtatuitur, fateamur oportet exiſtere ſubſtantiam quandam *aeternam*, *immenſam*, *ſimplicem*, *immobilem*, *in quo vivamus*, & *ſimus*, ut Paulus loquitur Act. XVII. verſ. 28.

Sed eos, qui argumentum iſtud tam ſpecioſe adornant, ne nimis res urgeant, quaeſo, & ex Chriſtianae Religionis

(a) *De Myſter. Aegytiorum ſegmento* 1. *cap.* 9.
(b) *De Deo lib.* 3. *cap.* 7. & 8.
(c) *Adſis Buddeum Theol. dogm. lib.* 2. *cap.* 1. *ad* §. 41. *pag.* 246.

Religionis myſterio ratiocinantes, id in Philoſophiam inducant, quod Religionem omnem, nedum Chriſtianam, evertat. Deum enim eſſe omnipraeſentem & immenſum tam certo habemus, quam Deum eſſe, eumque eſſe immutabilem. At cujuſmodi ſit haec omnipraeſentia, nec ratio explicat, nec ulla traditio docet, nec revelatio ipſa manifeſtat. Illud ratio & revelatio aeque errorem eſſe commonſtrant, Deum eſſe univerſi ſubſtantiam, aut mundi animam, *Deum habere formalem extenſionem*, quae tota ſit major, quam quaelibet ejus pars, in quo Gentiles plurimi errarunt.

Quod quum ſit, intelligere nunquam potui, quid Moro, Raphſono, Huetio, Petavio venerit in mentem dum infinita Gentilium Philoſophorum *farragine*, hanc Dei immenſitatem ſtatuere conati ſunt. Nam ſi verum eſt, quod Gentiles illi docent, regnat jam Spinoziſmus. Quis enim ignorat Chaldaeos, Aegyptios, Pythagoram, Eleatenſes, Stoicos, alioſque, qui tam praeclara de immenſitate Dei praeſantur, nihil aliud Dei vocabulo intelligere, niſi vim quandam activam & intelligentem, aeternae materiae ſeu corpori conjunctam, quocum magnum hoc univerſi animal efficit? nam verba ipſa Antiquorum, quae iſti laudant, aperte dicunt *Deum ire per omnes*.

Terraſque tractuſque Maris, Caelumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenuis naſcentem arceſſere vitam,

ut unis Virgilii verbis dicam. Quum ergo tam impia ſit haec Gentilis Theologiae doctrina, mirum eſt ullum extitiſſe Chriſtianae Religionis Theologum, qui nos hac in re Gentilibus paria docere, ſcribere potuerit. Quod ego de Huetio potiſsimum dictum volo; qui quum in Alnetanis demonſtrare conetur, omnia Religionis noſtrae myſteria Gentilibus non ignota fuiſſe, is eadem opera, ſed imprudens tamen, Chriſtianiſmum evertit. Nam ſi aut dogmata noſtra, aut myſteria & ritus, naturalis ratio Gentes docuit, quidnam non publice ſuſceptum noſtra continebit Religio? Quod tan-

tum abeſt ut ſit verum, ut potius Chriſtus & Apoſtoli omnia mala perpeſsi ſint, quod novam apud Gentiles religionem inducerent, novamque doctrinam, uti loquuntur Athenienſes apud Lucam (*a*) Ceterum quod Angli, magni certe ingenii viri, ſed paullo tetriores & Fanatiſmo addictiores, ideſt qui obſcuris, modo ſublimia ſint & magna, delectantur, atque rapiuntur, quod Angli, inquam, iſti ſpatium immenſum, ipſam Dei naturam eſſe ubique ſe exſerentem, in animum inducere potuerint, non valde miror: Abſurdiora enim ſyſtemata Fanatiſmus apud Anglos produxit. At id potuiſſe Italis noſtris placere, valde eſſet mirandum, niſi jamdudum *ire* aſſueti eſſemus, *non qua eundum*, *ſed qua itur*.

Venio ad Theologiam Chriſtianam. Primum Theologiae Chriſtianae caput eſt, Dei naturam hominibus comprehendi non poſſe. Hinc agnoſcunt Theologi noſtri nos ita de Deo loqui, ut qui ex parte *ſcimus*, *ex parte* prophetamus. Deum ergo eſſe immenſum Religio Chriſtiana docet: At ſimul docet Deum non eſſe *formaliter* extenſum, nec compenetrari cum materia & univerſo, ita ut unum cum eo efficiat, nec univerſi primam ſubſtantiam eſſe. Ex quo facile intelligimus, nos quidem modum immenſitatis Dei penitus ignorare, ſed non ignorare, univerſum eſſe a Deo diſtinctum, nec ad Dei ſubſtantiam quoque modo pertinere. Praeclare Auguſtinus, *quum*, inquit, *dicitur Deus ubique diffuſus*, *carnali reſiſtendum eſt cogitationi*, *& mens a corporis ſenſibus avocanda*, *ne quaſi ſpatioſa magnitudine opinemur Deum per cuncta diffundi*, *ſicut humus*, *aut aer*, *aut lux iſta diffunditur*: *omnis enim hujuſmodi magnitudo minor eſt in ſui parte*, *quam in toto*. Ex Theologia igitur Chriſtiana is tantum valide argumentari pro exiſtentia ſpatii vacui potuerit, cui fuerit perſuaſum, Moſem, Salomonem, Jeremiam, Paulum, Pantheiſtas fuiſſe, quod Spinoza primum, inde

To-

(a) *Actor*. XVII. *verſ*. 19.

Tolandus incredibili impudentia aſſerere non dubitarunt (*a*). Ego quod ad me attinet, ita philoſophari aſſuetus ſum, ut ex myſteriis fidei rerum hujus univerſi naturas explicare, ejus eſſe putem, qui nihil ratione, & ſenſibus comprehendi poſſe credit, quique ratione ſua breviſſima, quae credi oportet, perturbare velit. Philoſophiam enim admiratione incohatam, conjectura auctam, ratione longe lateque provectam cenſeo.

CAP. XI.

De primis Corporum ſubſtantiis.

LXXXXI. Corpora non ſunt unio modorum ſine ſubſtantia. Nam quum modi intrinſecus a ſubſtantia dependeant, exiſtere ſine ſubſtantia nequeunt.

LXXXXII. Corporum ſubſtantia non eſt una.

D. Subſtantia eſt ens ſimplex (prop. 23.): partibus ergo *realiter* diſtinctis non coaleſcit, nec adeo diviſibilis eſt. Sunt autem corpora omnia diviſibilia, adeoq; compoſita: ſubſtantia ergo corporum una non eſt. Conſulatur etiam(prop.24.).

Schol. Acoſta Lockii interpres (*b*) teſtificatur, fideique ſuae quaſi praedem dat Newtonum, de origine materiae ſic putaſſe Lockium. Nempe Deum diſtinctis ſpatii partibus vim dediſſe reſiſtendi, ideſt ſoliditatem & impenetrabilitatem; quo factum eſt, ut naſceretur materia. Ego vix putaverim hoc & Lockium cogitare potuiſſe, & Newtonum ſerio de Lockio teſtari. Nihil enim fingi poteſt ineptius, quam ſubſtantiam ſuapte natura immobilem & individuam addita vi reſiſtendi, evadere mobilem & diviſibilem. Quod abſurdum eſt etiam

(a) *Spinoza in Ep.* 21. *ad Hennicum Oldeburgium pag.* 449. *& Johan. Tolandus in Originib. Judaicis pag.* 155.

(b) *Nota* 2. *ad* §. 18. *capitis* x. *lib.* 4. *de Intellectu humano*.

majus, ſi ſpatium aeternum ſtatuatur. Fingi ergo nequit, niſi inſcitiſſime, unam eſſe eandemque corporum omnium ſubſtantiam.

LXXXXIII. Quoniam corpora non ſunt aeterna (ex prop. 19. 21. & 22.) ſequitur, ſubſtantias corpora componentes anteriores eſſe, ſaltem natura ſua, & origine corporibus ipſis, quae inde componuntur; ac propterea hujuſmodi ſubſtantias non poſſe eſſe *infinita* numero *prima extenſa* aliquota in ſingulis corporibus, quin ſingula corpora & ipſa infinite extenſa evadant. Enim vero ſi datae lineae A quantumvis exiguae addantur in directum infinitae aliae lineae aliquotae cujuſcumque magnitudinis, dum tamen ſint lineae, efficient lineam A infinitam. Si vero ſuperficiei B addantur in directum infinitae aliae ſuperficies etiam breviſſimae, dummodo ſint ſuperficies, ſuperficies B evadet infinita. Eodem modo ſi ſolido C, quantumlibet exiguo, addantur infinita alia ſolida aliquota quantumvis exigua, ſolidum C evadet undequaque immenſum. Non ſecus atque ſi unitati addantur infinitae unitates, fiet numerus infinitus.

Sch. Primae ergo corporum ſubſtantiae & ſimplices ſunt, & *relative* tantum infinitae numero. Ea fuit olim Pythagoreorum, & quorundam etiam Democriticorum doctrina; nuper Leibnitii, & Wolfii. Conſuli poteſt Wolfii Coſmologia. Sed ſunt interim, qui nobis opponunt demonſtrationes geometricas, quas Rohaldus (*a*), Keil (*b*), Graveſandius (*c*) magno numero protulerunt. Addunt progreſſiones infinitorum parvorum, quibus conſtat, & ſingula extenſa geometrica in infinitum dividi, & infinita infinite parva finitas conſtituere extenſiones. Non haec me latent: ſed puto non idem licere in extenſione reali ſuapte natura compoſita,

---

(a) *Phyſ. cap. 9. §. 1. & 5.*
(b) *Introduct. ad veram Phyſ. lect. 3.*
(c) *In Inſtit. Phil. Newt. lib. 1. cap. 4.*

poſita, & diviſibili, quae & exiſtere aliquando caepit, & ſui procul dubio primordia quaedam habet, quod in *abſtracta* & *ſimpliciſſima extenſione* uſurpatur. Scilicet demonſtrationes illae probant extenſionis imaginariae *menſurabilitatem* in infinitum, non autem *diviſibilitatem*. Quod ſi demonſtrationes iſtae evincerent *diviſibilitatem* partium realiter diſtinctarum, ſeu, ut alii loqui amant, *phyſicam*, non *mathematicam* & *methaphyſicam* diviſibilitatem ſeu menſurabilitatem; ſequeretur omnem extenſionem, etiam vacuam, eſſe phyſice diviſibilem, quod Philoſophi iſti nolunt, ſaltem ii, qui extenſionem vacuam eſſe ipſam Dei immenſitatem docent. Phyſica vero argumenta probant quidem partes cujuslibet corporis eſſe *relative* tantum infinitas, ideſt eorum numerum comprehendi a nobis non poſſe (def.65. Sch. §.3.), non vero abſolute (vide Schol. prop. 31.). Quo circa ridiculum eſt paradoxum, quod ex phyſica materiae diviſibilitate in infinitum deducit Graveſandius, *data nimirum materiae particula quantumvis exigua, & dato ſpatio quovis finito* (poterat etiam ſpatium hoc ſtatuere infinitum) *utcumque amplo* (ideſt etiam relative infinito) *poſſibile eſſe, ut materia talis arenulae per totum hoc ſpatium diffundatur, atque ipſum ita adimpleat, ut nullus ſit in eo porus, cujus diameter minimam datam ſuperet lineam*. Quod ſi Deus, qui Platoni *γεωμετρίζειν* dicitur, hac Geometria uſus eſt, dum mundum conderet, procul dubio facillime condidit, producto exiguo & ſenſibus minime obvio materiae granulo, eoque in immenſum diducto, itaut eſſet & materia & ſpatium. Miror illud Lockio (vide Sch. prop. antecedentis), quam hoc potius in mentem veniſſe, dum de origine materiae diſputaret. Scilicet ad hae portenta evadunt ii, qui ex uſu *abſtractarum perceptionum* de corporibus philoſophantur.

LXXXXIV. Si corpus quodlibet eſt phyſicos in infinitum diviſibile, corpus quodlibet eſt unio modorum ſine ſubſtantia.

D. Si ita eſt, in corpore nulla eſt pars ſimplex, uti

 patet

patet : ergo nulla ſubſtantia (prop. 23.) ; corpus ergo quodlibet, adeoque totum univerſum corporeum, eſt modorum unio ſine ſubſtantia. Quod quum eſſe nequeat (prop. 89.), corpus quodlibet non eſt phyſicꝰs in inſinitum diviſibile.

Schol. Eſt haec demonſtratio metaphyſica, quum quae ſuperius data eſt (prop. 92., phyſica ſit. Quod ſi quis objiciat, me non juſtam de natura ſubſtantiae notionem animo obſervantem habere, ei repono, me ſubſtantiam definiviſſe ex omnium Philoſophorum conſenſione. Nemo enim unquam vocaverit ſubſtantiam id, quod nec primum in ente concipitur, & quod a priore intrinſece pendet. Sed enim, eſt haec ſubſtantiae eſſentia *nominalis*, quam utrum *reali* congruat, ignoramus. Haud negaverim. Sed quouſque nulla alia eſſentia nominalis, quam reali magis congruere ſimilius vero ſit, proferatur, nemo nos reprehendet, ſi ex hac philoſophemur, non ut oracula divina fundentes, ſed ut homines. Scilicet tota ſapientia hominum eſſentiis nominalibus conſtat : quas, quum ſemel omnibus probatae ſunt, ſi evellere veſis, nihil interim ipſe certi proferens, rempublicam evertes litterariam, atque faediſſimam perturbationem induces. Sane nos ex hac veritate, quod corporum exiſtant aliquae ſubſtantiae oporteat, deducimus, non poſſe ea eſſe in infinitum diviſibilia, quod corporum alioquin ſubſtantiae in nihilum reciderent, videmurque ſolidis principiis & recte ratiocinari. E contrario vero Geometrae ex menſurabilitate infinita extenſionis imaginariae, quae ad eſſentias *notionales pertinet*, diviſibilitatem corporum in infinitum inferunt, atque omnes corporum ſubſtantias auferunt, rogatique de primo univerſitatis hujus *ſubjecto, principiis, ſubſtantia*, ne dicant nulla eſſe, eſſe ignota affirmant. Utrique vero ex eſſentiis rerum *nominalibus* ratiocinamur : ſed longo diſcrimine ; quod nos ex unius rei exiſtentia, ſubſtantiae nempe corporum, quae ſit aliquae neceſſe eſt, diviſibilitatem illam negamus, certaſque corporum ponimus ſubſtantias : ii ex *imaginaria*

men-

menſurabilitate linearum & angulorum in infinitum, corporum primas ſubſtantias negant. Longe itaque noſtra illorum ratiocinationi praeſtat, quod Gaſſendo, Hobbio, Leibnitio, & Wolfio viris bona parte in Geometricis rebus attritis, obſervatum eſt. Caeterum demonſtrationes Mathematicae hoc talo nituntur, quod punctum ſit, cujus nulla extenſio, linea ſine latitudine. Jam quum nec puncta, nec lineas in corporibus ſtatuere poſſimus, demonſtrationes illae, imaginariae extenſioni tantum, non etiam corporeae, aptari poſſunt (a).

LXXXXV. Omnes ſubſtantiae vi aliqua activa praeditae ſunt, quae ſit earum proprietas eſſentialis.

D. Subſtantiae ſe penetrare nequeunt (63. prop.); ergo ſemper earum una extra aliam exiſtat neceſſe eſt: hoc autem qui fieri poteſt, ſi nulla vi praeditae ſint, qua ſibi mutuo reſiſtant? Jam vero quum ſubſtantiae *eſſentialiter* ſint impenetrabiles, oportet *ut eſſentialiter* ſint activae. Praeterea omnis, quae in mundo eſt, *activitas* a ſubſtantiis ipſis primigeniis manare debet. Neque a vero abludit, quod Leibnitius obſervavit, nihil eſſe hunc, quem cernimus, mundum, niſi phaenomenorum congeries ex monadibus, ſeu activis incorporeiſque ſubſtantiis emanantium. Id quod quo diutius expenditur, eo ad ſimilitudinem veri magis accedere videtur. Id ſaltem verum eſt, nihil nos de mundo ſcire, niſi quod activuum eſt, ideſt quod quoquo modo in nos agit. Viderunt hoc Democritici, qui earum rerum quae ſunt, nihil nos aliud percipere docuerunt, niſi ſenſationes, & ſenſationum vires (b). Poteſt vis iſtec activa primigeniarum ſubſtantiarum vocari *forma* ſubſtantiarum iſtarum.

LXXXXVI.

(a) *Adiſis Hobbium de Principiis & ratiocinatione Geometrarum*.

(b) *Vide Cudworthum in ſyſt. intellect. cap.* 1.

LXXXXVI. Vis quaedam activa, quae corporum *forma ſubſtantialis* vocari poteſt, eſt una ex proprietatibus eſſentialibus corporum omnium,quod idem eſt,corporibus eſſentialis eſt vis quaedam activa.

D. Eſſentia corporum poſita eſt in unione ſimplicium ſubſtantiarum, uti ex ſuperioribus patet; ergo quemadmodum ſubſtantiis *eſſentialis* eſt vis quaedam, quae ſpectari poteſt ut earum forma (prop. 95.) & natura (def. 31.), ita & corporibus.

Schol. Vehementer pro hac vi ſubſtantiarum pugnavit Leibnitius in Actis Eruditorum Lipſiae. *Agere*, inquit, *eſt character ſubſtantiarum* (*a*). *Hanc agendi virtutem omni ſubſtantiae ineſſe ajo, ſemperque aliquam ex ea actionem naſci: adeoque nec ipſam ſubſtantiam corpoream ab agendo ceſſare unquam. Quod illi non ſatis percepiſſe videntur, qui eſſentiam ejus in ſola extenſione, vel etiam Impenetrabilitate collocaverunt, & corpus omnimode quieſcens concipere ſibi viſi ſunt* (*b*). *Quod id quod non agit, quod vi activa caret . . . . ſubſtantia eſſe nullo modo poſſit* (*c*). *Atque hinc judicari poteſt, debere in corporea ſubſtantia reperiri entelechiam primam, tanquam* πρῶτον δεκτικον *activitatis; vim ſcilicet motricem primitivam, quae praeter extenſiomm & molem ſuperaddita, ſemper quidem agit, ſed tamen varie ex corporum concurſibus per conatus impetuſve modificatur. Atque hoc ipſum ſubſtantiale principium eſt, quod in viventibus anima, in aliis forma ſubſtantialis appellatur* (*d*). An eſt haec *vis animalis* Speuſippi? (*e*) An *ſpiritus plaſticus* Newtoni? non videtur. Nam vires Leibnitianae ſunt ſingulis ſubſtantiis propriae, non omnibus una communis. Ob eandem rationem neque eſt Stoicorum Spiritus, de quo Manilius apud Lipſium (*f*), „ *Vivere*

(a) *In Actis Lipſienſibus An.* 1695. *pag.* 145.
(b) *Ibid. An.* 1694. *pag.* 112. *lib.* 1.
(c) *Ibid. An.* 1698. *pag.* 439.
(d) *Ibid. pag.* 434.
(e) *Apud Ciceron. lib.* 1. *de Nat. Deor.*
(f) *In Phyſiol. Stoic. diſſert.* 8.

..... Vivere mundum;
Et rationis agi motu: quum ſpiritus unus
Per cunctas habitet partes, atque irriget orbem,
Omnia pervolitans, corpuſque animale figuret.

LXXXXVII. Omnes vires activae univerſi,& principia activa ſunt habenda incorporea ideſt nec Solida,nec inertia.

D. Vires iſtae & principia ſunt propria ſubſtantiarum ſimplicium, nec conveniunt corporibus, niſi quia principia corporum ſunt ſimplices ſubſtantiae (prop.96.): ſunt porro ſaltem *primitivae* eſſentiales ſubſtantiis ſimplicibus (prop. 95.); haberi ergo pro corporeis nequeunt: ſcilicet ipſae ſubſtantiae ſimplices viribus illis *κσιως* praeditae, ſunt principia activa, & animae rerum univerſi. Cave autem, ne haec cum ſpiritibus miſceas: vocabulum enim animae ſic ego hic accipio, ut Scholae animas dicunt vegetativas.

Schol. De viribus Univerſi non una eſt Philoſophorum ſententia. Chaldaei putarunt mundum non tantum lumine ſupramundano totum penetrari, ſed anima quoque *fontana*, & univerſali agitari (*a*). *ψυχην* mundi memorat paſſim Plato in epiſtolis, & in Timeo, ubi idcirco mundum eſſe *μεγαν ζώον* magnum animal docet. Deum ipſum eſſe toti mundo, & partibus ejus inſitum, eoque vivere & ſpirare omnia, dixit Pythagoras, dixere Stoici, qui tenuerunt.

.... Deum ire per omnes
Terraſque, tractuſque Maris, Caelumque profundum
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenuis naſcentem arceſſere vitam (*b*),

qua etiam in opinione plurimi ſunt Perſae, Siamenſes, & Sinenſes hodierni. Tolandus, ejuſque diſcipulus Antonius Collinus Moſem, & Salomonem in eandem referunt claſſem, illud quidem quod ſcripſerit Spiritum Domini aquis, ſeu *τω* Chao, incubuiſſe, hunc quia ani-

(a) *Vide Stanlejum in Hiſt. Philoſophiae p.* 13. *ſect.* 2. *cap.* 2. *&* 7.

(b) *Virgilius Georg. lib.* 4. *verſ.* 221.

animas humanas poſt mortem redire ad Deum, eodem modo quo corpora in terram, docuerit. Sed vix merentur qui a ſanis Philoſophis refutentur. Illud certum eſt, ſpiritum hunc univerſalem, & Mundi animam placuiſſe Kabbaliſtis, de quibus conferri poteſt Johannes Franciſcus Buddeus in introductione ad Hiſtoriam Philoſophiae Haebreorum (*a*). Vehementer autem animam mundi, ſeu principium Archeon & Hylarchicon defenderunt Helmontius, & Chimici alii, tum Henricus Morus, Cudworthus, & quidam alii Angli: qua de re conſuli poteſt diſſertatio *de anima mundi* Adami Rechembergii Theologi Lipſienſis. Hanc mundanam animam in aetherem ſpiritoſum convertiſſe videtur Newtonus. Hujus doctrinae origo Naturae obſcuritati debetur. Nam quum eſſe aliquid in natura perciens & activum, dubitare nequeamus; neque vero quid iſtuc ſit nobis perſpicuum ſit; factum eſt ut ad mundanam hanc animam confugerimus, quae fortaſſis Philoſophorum, ut pleraque alia, phantaſma eſt. Videri poſſunt, quae docte adnotavit Moſhemius ad Cudworthi diſſertationem *de anima genitrice*.

LXXXXVIII. Primigeniae Univerſi ſubſtantiae non ſunt ſempiternae.

D. Quae ſunt ſempiterna ſunt entia neceſſaria exiſtentiae (def. 11.) ac proinde eſſentiae (prop. 15.); itaque ſunt totum id, quod eſſe poſſunt, ideſt intenſive ex extenſive infinita (prop. 16.): nunc primae rerum ſubſtantiae modificantur perpetuo, ac varie, ſuntque contingentium elementa, nec infinite perfectae; non ergo neceſſitate naturae exiſtunt, ideſt aeternae non ſunt.

Coroll. Quum hae ſubſtantiae primam Univerſi materiam efficiant: conficitur Univerſi materiam non eſſe aeternam.

Sch. Materiam Univerſi primam philoſophos veteres omnes

(a) *Pag.* 318. *&* *alibi*.

omnes poſuiſſe aeternam, eos etiam, qui mundi originem agnovere aliquam, quique Univerſo Deum praeeſſe cenſuerunt, ſaepe alias eſt a nobis adnotatum. Sed & in eadem opinione hodie eſſe, qui ſubtilius de mundo apud Indos, Sinenſes, Japonenſes philoſophantur, teſtantiſſimum faciunt qui earum nationum res noſtris literis deſcripſerunt (*a*). Itaque eorum omnium communis eſt hic error, qui non ſunt Chriſtiana philoſophia imbuti. Quod ſi qui eorum originem materiae dare aliquam voluerunt, in abſurdiorem etiam doctrinam delapſi ſunt, quippe qui eam a Deo emanare ſibi perſuaſere.

Hinc fortaſſis plerique noſtrorum Theologorum moti pronunciarunt, eſſe totam hanc rem extra mentis humanae ambitum, nec de rerum origine quidquam liquido, niſi revelatione ſciri poſſe (*b*). Videri poteſt quem admodum his de rebus differit Franciſcus Piccolomineus in opere docto *de Creatione*. Sed praevaluit eorum ſententia, qui humana ratione naturae ideis informata id intelligi poſſe docuerunt, in quibus viri in primis acuti, ac in rebus, de quibus agimus, attriti, S. Th., Alex. Alenſis, Joannes Scotus, Thomas Argentina, Henricus Gandavenſis, aliique Scholae plures. Itaque F. Suarez (*c*) duo haec ſibi demonſtranda ſuſcepit, non poſſibilem modo eſſe *creationem* ex nihilo, ſed praeterea eam *de facto eſſe*. Joannes Lockius materiae creationem hoc argumento agnoſcendam demonſtrat (*d*) *Quo tu*, inquit, *argumento conficis, te non eſſe aeternum? Me, inquis, ante viginti aut triginta annos nondum extitiſſe non dubito. Quid, inquam, hoc TU? neque enim id ad corpus referes, quippe*

(a) *Vide Moſhemii diſſert. an philoſophi creationem ex nihilo docuerint in ſyſt. Intell. tom.* 2. *pag.* 957.

(b) *Gregorius in* 2. *diſt.* 1. *q.* 1. *art.* 3. (c) *Metaph. diſp.* 20. *ſect.* 1. (d) *de Intell. hum. lib.* 4. *cap.* 10. §. 18.

pe qui materiam habes aeternam. Quamquam tu non hoc ipſum es, quod forma corporis demonſtrat; mens enim cujuſque eſt quiſque. Mens autem tua aeterna ne etiam eſt? ego quemquam ſic inſanire putem, ut id ſerio contendat? Quod ſi hominis mens aeterna non eſt, e nihilo profecto eſt creata. Ita fit, ut creationem ſpirituum tergiverſari nequeas. Quid vero? minor ne virtus ad ſpiritus e nihilo creandos, quam ad materiam exigitur? Nemo ſanus id putaverit. Quando ergo conſtat Mentes eſſe e nihilo creatas, quid cauſae eſſe dicemus, cur materiam, rem ignobiliorem, minuſque neceſſariam, velimus aeternam? Sed ignoratur quo tandem modo creari materia potuerit. Eſto. At id numquam efficiet, ut credamus aeternam, niſi nos etiam aeternos fateri velimus, quod ignoremus, qua ratione ſimus geniti.

Atque huc redit tota Lockii argumentatio. Demonſtrationem autem illam, qua & nos uſi ſumus, Eminentiſſimus Poliniacus paucis, ac, ut ſolet, eleganter protulit. (*a*)

Materies porro, ſeu maſſam intelligis omnem,
Seu varias ejus partes, conſiſtere numquam
Abſque modis potuit: non hunc aliumve requirens
Per ſe naturamque ſuam (quia quos ſemel olim
Per ſe naturamque ſuam tenuiſſet ab aevo
Numquam hos ex ulla poſſet deponere cauſa)
Aſt aliquem ſemper, nempe hunc aliumve, perinde eſt.
Ergo quos habuit primos, ſervatque tenaces,
Vel quos deponit ſemper, ſemperque reſumit;
Hos quum non habeat per ſeſe, habuiſſe neceſſe eſt
Ex alio. Et quoniam revera tempore nullo
Stare poteſt informis & omni caſſa figura
Materies, ſequitur per ſe conſiſtere nullam
Materiem, atque ab eo totum hoc ſumſiſſe quod habet,
A quo etiam hoc ſumſit talis vel talis ut eſſet.

Propte-

(a) *In Anti-Lucretio lib. 3. v. 1049.*

Propterea quidquid per ſe eſt variabile, non eſt
Aeternum : & pendere aliquo ex moderante neceſſe
ſe eſt :
Talis materies ; nequit ergo aeterna vocari :
At ſi materies non eſt aeterna, creari
Debuit e nihilo ; per ſeſe non fuit unquam,
Eſt tamen ; e nihilo ſemel ergo exiſtere cœpit.

Jam non materiam modo profanum philoſophorum genus, ſed totum quoque mundum eſſe aeternum contendit. Sunt autem aeternitatis mundi Patroni in duplici claſſe poſiti. Nam quidam ne pendere quidem ab ulla cauſa mundum putant, ac ita ſemper ex tota aeternitate ſe habuiſſe, quemadmodum hodie eſt. Fuere in ea ſententia veteres Graeci plures, quos paſſim memorat Laërtius, e Latinis in primis Plinius, & Manilius. His in Europa deinceps acceſſere, quos Pantheiſtas vocamus. Alii ab aeterno quidem mundum fuiſſe opinati ſunt, ſed habere illum effectricem cauſam. Haec cauſa neceſſitate naturae ſuae mundum produxit, adeoque ab aeterno. Ariſtotelici iſti vocari poſſunt. Nugas enim meras agunt ii, qui ab eo errore vindicare Ariſtotelem conantur, quum id ſubtiliſſimi Ariſtotelis interpretes agnoſcant, Alexander, & Averroes; fateanturque juniores Peripatetici, in primis Scotus (*a*). Quum junior Peripatetiſmus longe per Arabiam primum, mox etiam per Europam pervagatus fuiſſet, acutiores ferme omnes philoſophos, ideſt audaciores, ut ii ſolent eſſe, is error corripuit, praecipue in Italia. Nam Zabarella, Caeſalpinus, Cremoninus, Pomponatius, Brunus Nolanus, Vaninus ejus impietatis accuſantur. At poſtquam vulgatus eſſet Spinoziſmus, novos idem error nactus patronos, dici vix poteſt, quot

(a) *Vide & Piccolomineum de Creatione, Fabri in Phil. Scoti theoremate 56. Suarez Metaph. diſp. xx. Pererium de com. princip. lib. xv. Berigardum in Circ. Piſ. p. 2. circ. 9.*

quot foede infecerit, inficiatque etiamdum. Ego id hoc in loco non ago, ut vanam hanc opinionem refellam, in quarta parte ex inſtituto ea de re diſputaturus. Id tantum adnotabo, ac veluti in tranſitu; nihil magis omnia rationis decreta, quam ſectari philoſophi profitentur, evertere, quam utrumque iſtud, aut ſuapte natura ſemper mundum extitiſſe, *numquam genitum*, *numquam interiturum*, quemadmodum loquitur Plinius; aut ab aeterno atque naturae neceſſitate a Deo progenitum. Ac primum quidem, ubi nulla eſſent alia argumenta, manifeſte cum ordine mundano pugnat. Eſt in perſpicuis ſyſtemata mundana temperatione virium centripetarum, ac centrifugarum ſtare, ac ita ſtare, ut nequeant illae conſumi, aut quocumque modo turbari, quin ſtatim pereant. Jam ſic vires illae temperatae ſunt, ut ſine perpetuo conflictu eſſe nequeant: nam quae vires motrices non plene in eandem directionem conſpirant, eae perpetuo ſibi adverſentur, ac ſecum confligant eſt neceſſe. Nec vero ullus in Natura virium conflictus eſſe aut intelligi poteſt, ſine earum attritu quodam, quo paullatim illae conficiantur, ac conſumentur. Ita fit ut continenter vires iſtiuſmodi mundanae perire debeant. Si mundus ſuapte natura ac ab aeterno extitiſſet, jamdiu ſe illae mutuo conflictu perdidiſſent. Quumque negatum materiae vires ſibi ſuas reparare; in chaos haec ſyſtemata eſſent converſa. Nunc autem ea conſtanter, atque eàdem ſemper harmonia perſeverant; intelligimus ergo, non ſuapte natura eſſe ac ſtare, ſed vi ſupremi Numinis (*a*).

Jam alterum non minori abſurditate defendi poteſt, id quod ſaepe dictum eſt: eſt enim Deum neceſſario extra ſe agere, quod non modo totam Dei, ideſt Entis infinite perfecti, naturam radicitus evellit, ſed ipſi

(a) *Vide Newtonum in Schol. general. Princip. Derham Theologie Aſtronomique*, *Niewentit lib.* 3.

ipſi rerum mundanarum naturae & conſtitutioni adverſatur. Ac vero ponamus Deum eſſe potentiam neceſſariam; conſequetur, eum agere ſemper ſecundum totas ſuas vires: eſt enim hoc potentiarum neceſſariarum proprium, ut nequeant parte virium agere. Ita Elateres ſecundum totas ſuas vires agunt: item corpora decidentia decidunt ut queunt: ignis, aqua, potentiae attractrices, ſe totis ſemper agunt. Enim vero quum neceſſario agant, quid cauſae ſubeſſe dicere poſſumus, cur parte tantum virium agant? Ita fiet ut ſinguli potentiae divinae effectus ſint ut tota potentia: nihil enim exploratius eſſe poteſt, quam & potentias neceſſarias aſſe ut effectus totos, & totos effectus, ut potentiae neceſſariae. Jam eſt Dei potentia infinita; ſingula ergo ejus effecta ſunt ut potentia, ideſt infinita. Quod quum aperte ſit falſum; conſequitur, divinam potentiam non ſe tota operari in hoc univerſo; ac proinde neceſſariam non eſſe. Accedit, quod ex infinita potentia neceſſaria *tota ſemper in actu* nihil poſſit effici, niſi unum & infinitum: applicata enim operi tota & neceſſario unum efficit infinitum ac ſingulare. At hoc manifeſto falſum intelligitur, ex tanta entium aut ſimilium, aut diſſimilium copia ac varietate, quibus rerum Univerſitas conſtat (*a*).

Haec intelligimus aperte, ut ſi nihilominus aeternitatem mundi tueri velimus, ante omnia conſtituendum eſt, velle prudentes & videntes cum ratione pugnare, id quod ego inſanire eſſe ajo. Nec interea negaverim, plura eſſe circa originem mundi, quae minus nos intelligamus, illud in primis, quid ſit, quod Deus idem ſemper, non a tota potius aeternitate, quam heri aut nudius tertius mundum creaverit, qua praeſertim ex re Procli, atque Averrois ar-

(b) *Binis hiſce argumentis utitur poſt veteres accuratè laykes connexion de Religion naturelle &c. cap. 3.*

gumenta omnia, quibus illi mundi aeternitatem tuentur, profecta videntur (a). Sed quandoquidem non ſolum libere Deus Univerſum hoc poſuit, ſed ratione & conſilio, ut minus, quod dixi, tantae rei rationes comprehendamus, nihil eſt cauſae, cur id fieri non potuiſſe audaciſſime clamemus. Siquidem omnium primum is, qui de Deo ac rerum natura diſputare adgreditur, velut in anteceſſum conſtituere debet, ac ſaepe id repetere, non omnia ex mentis noſtrae modulo aeſtimanda, eſſeque infinita avia ac incomprehenſibilia.

Sed movet quoſdam veterum quarundam Nationum immane quantum celebrata antiquitas, Chaldaeorum, Aegyptiorum, Sinenſium. Atque hinc ego potiſſimum horum ingeniorum levitatem ac futilitatem agnoſco; quippe qui quum tot habeant originis Telluris noſtrae argumenta, ſeu ex interna ipſius Telluris conſtitutione ac ſtructura (b), ſeu ex iis, quae animantia, in primis homines ſpectant, qualia praecipue ſunt humana inventa ac artes (c); ii phantaſia magis rapi, quam ratione duci amant, ſerioque perridiculas ac vanas fabellas arripiunt; quarum ſimiles puderet viros graves in genealogiis ſuis adſciſci ad generis vetuſtatem demonſtrandam. Sed nolo ego ad provinciam aggredi, quam viri erudititiſſimi diu confecere. Nam Marshamus (d) & Witſius (e) Aegyptias & Chaldaicas fabuloſas illas antiquitates, Duhalt (f) Sinenſes puerilium mendaciorum ac fictionum plenas ita demonſtrarunt, ut garrire pueriliter cum aniculis ſit neceſſe eos, qui capi

(a) *Produxit, ac refellit argumenta illa omnia, ad centum ferme, Pererius lib. xv. de comm. Princip.*

(b) *Vide Burnet Theoria Telluris Sacra; VVoovard Geographia Telluris.* (c) *Jaquelotius de l' exiſtence de Dieu tom.* 1. (d) *In Canone &c.*

(e) *In Aeygiptiacis.* (f) *Deſcription de China &c. preface.*

capi illis poſſint. Non puduit Voltaerium ut opem fabellis afferret Chaldaicis declinationem etiam Eclypticae comminiſci, aut pevulgatum olim mendacium in ſcenam iterum ornatum producere? (*a*) Nullam enim eſſe hujuſmodi Eclypticae declinationem, niſi Aſtronomiae imperitus, ignorabit nemo (*b*). Itaque non id ille debuit Romanenſium fabularum in morem tantopere exornare, ut idiotis imponeret.

CAP. XII.

De Tempore, & Motu.

LXXXXIX. Duratio non eſt Ens diſtinctum a re durante.

D. Duratio eſt continuata Entis exiſtentia (def. 61.); ergo quemadmodum exiſtentia non eſt ens diſtinctum ab ipſo ente quod exiſtit, ita nec continuata exiſtentia, ſeu duratio.

Schol. Apposite Lucretius (*c*).

Tempus item per ſe non eſt, ſed rebus ab ipſis
Conſequitur ſenſus, tranſactum quid ſit in aevo,
Tum quae res inſtet, quid porro inde ſequatur.

Revera fingamus durationem eſſe ens diſtinctum a re durante, primum ſtatuendum eſſet ens quoddam aeternum a Deo diſtinctum, quod eſſet duratio entis aeterni, ſeu aeternitas. Quod ſi ſtatuatur aeternitas diſtincta a re aeterna, tanquam ens ab ente diſtinctum, rogo an hoc ens *aeternitas* duret in exiſtendo, nec ne? Dici ſecundum nequit, niſi ludere velimus. Si ergo primum dicatur, ejus duratio eſt ne ens ab ipſa aeternitate diſtinctum? Si eſt, ita quaeritando abibimus in infinitum. Si non eſt; ergo poteſt ens per ſeipſum

N 2 dura-

(a) *In Philoſophia Newtoniana.*
(b) *Vide Wolfium in Element. Aſtronomiae.*
(c) *Lib. 1. de Nat. rer. v. 460.*

durare, itaut nulla neceſſaria ſit duratio ab ipſo ente diſtincta.

Nec reſpondeat aliquis, id, quod de aeternitate concluditur, non rite concludi de aliis durationis ſpeciebus. Repono enim, ſi ſemel in ente quolibet compertum fuerit, durationem non eſſe ab ente ipſo diſtinctam, id affirmari poſſe de omni durationis ſpecie.

Secundum vero eſt, ſi duratio in entibus factis eſt a rebus durantibus diſtincta, jam fieri poteſt, ut exiſtat rerum duratio ſine rebus ipſis, aut res ipſae ſine duratione: quo quid abſurdius fingi poteſt? Demus autem exiſtere durationem, non res durantes, eamque eſſe, ut volunt, aeternam, ſeu Dei aeternitatem, rogo an ex animo affirment, me durare in exiſtendo per ipſam Dei aeternitatem? Non, inquiunt, ſed tua duratio per aeternitatem dignoſcitur. Praeclare. Conſentiunt ergo durationem abſolutam eſſe ipſam rerum continuatam exiſtentiam, relativam vero dignoſci ex exiſtentia & duratione aliarum rerum. Sed argumenta congero minime neceſſaria in re non dubia. Miror tantum, Wolfium in hoc capite a Leibnitio ſuo diſceſſiſſe: dogma enim eſt Leibnitii, tempus & ſpatium non eſſe entia realia a rebus ipſis durantibus & extenſis diſtincta.

C. In ſempiternitate nulla eſt ſucceſſio phyſica, eſt tamen ſucceſſio metaphyſica.

D. Succeſſio phyſica eſt quaedam ſtatuum entis mutatio (def. 62.); nequit igitur eſſe in ente aeterno, quod eſt immutabile (prop. 15.); ergo neque in ſempiternitate, quae eſt duratio entis ſempiterni (def. 68.), quaeque ab ente ipſo ſempiterno non eſt diſtincta (prop. 99.).

Jam vero ſucceſſio metaphyſica eſt ipſa continuata entis exiſtentia (def. 67.), quae eſt inſeparabilis a duratione (def. 66.): quum ergo aeternitas ſit duratio entis aeterni (def. 68.): ſequitur in aeternitate eſſe ſucceſſionem metaphyſicam.

Schol. Succeſſio haec metaphyſica nihil prohibet quominus aeternitas dicatur *tota ſimul, & perfecta poſſeſſio*

vitae

vitae interminabilis, ut loquitur Boetius (*a*) & *anni Dei dies unus*,& *hic dies non quotidie*, *ſed hodie* (*b*), ut Auguſtinus. Praeclare enim & vere haec dicuntur, nec ſucceſſionem metaphyſicam oppugnant. Nempe ſpectant primum Dei immutabilitatem, ob quam nulla eſſe in Deo ſtatuum ſucceſſio poteſt. Deinde ſpectant ejus ſcientiam, quae quum unica ſit intellectio, nec varietate & ſucceſſione idearum protendatur, infinita poſſibilia, eorumque durationem uno intuitu cernit (*c*). Negari tamen nequit, & majorem Scholaſticorum partem & Platonem (*d*), ac Platonicos ferme omnes (*e*), utramque in Deo durationis ſucceſſionem negaſſe videri. Itaque illud objiciunt nobis. Si in aeternitate ſucceſſio iſta ſtatuatur, neceſſario ſtatuendum eſſe ejus durationis principium aliquod. Quod argumentum invictum eſſe cenſuit Limborchius, ut idcirco monuerit, non eſſe nimis curioſe naturam aeternitatis perſcrutandam; quandoquidem mentis humanae captum omnem ſuperat (*f*).

Ego quidem iſtuc ingenue fateor: neque enim alius fortaſſe erit me minus confidentior, atque in judicando temperantior. At difficultas haec non eſt propria in eorum ſententia, qui ſucceſſionem illam admittunt: quum in eorum quoque ſit opinione, qui ſucceſſionem illam negant: utrique enim intelligere nequeunt ſeu potius imaginare, aliquid eſſe ſine exiſtentiae initio. Illud vero ineptum mihi videtur, data ſucceſſione illa, ſequi aetertatis principium eſſe aliquod: id enim vero qua ratione inde ſequatur, non video.

Si quis vero quaerat, unde ea in Scholaſticos manaverit

(a) *De Conſolat. Phil. lib.* v. *propoſ.* 6.
(b) *Lib.* XI. *Conſ. cap.* 14.
(c) *Vide Clericum in Ontol. cap.* 5. §. 5.
(d) *Plato in Timeo*
(e) *Conſule Petavium Dogm. Theol. tom.* 1. *lib.* 3. *cap.* 4.
(f) *Theol. Chriſt. cap.* 5. §. 3. *lib.* 2.

verit doctrina, in promptu eſt. Ariſtoteles lib. IV. Phyſicorum Tempus motu, aut cogitationis mutatione ſentiri ſcribit: alibi *menſuram motus & quietis* tempus vocat. Ubicumque nec motus eſt, nec ulla cogitationum ſucceſſio, ne tempus quidem ullum eſſe dicit. Hoc ſenſu, nullum tempus, nullam durationem, nullam ſucceſſionem in Deo Sectatores agnoverunt, ac jure quidem & merito; quum nullus ſit in Deo motus, nulla ſtatuum ſucceſſio. Sed hoc nihil prohibet quin dicamus, Deum perpetuo exiſtere, continuare in exiſtendo, atque hanc exiſtentiae continuationem, *ſucceſſionem metaphyſicam* vocemus. (*a*)

CI.

(a) *Quum hanc rem ad examen revocaſſem, eorum commotus procacitate, qui furentium militum in morem, publicam rem tum maxime perdunt, quum ſine arte magis juvare ſtudent, intellexi ego, quum veteres illos, tum hos recentes, qui omnem ab aeternitate ſucceſſionem reſecant, omnes ferme ita loquutos, ut* ſucceſſionem tantum ſtatuum, *ideſt* phyſicam *ab aeternitate diſterminaverint, non hanc alteram, quae in continuata duratione entis ejuſdem & immutabilis poſita eſt. Tota illa teſtium nubes, quos eam in rem dedit Petavius, nihil ferme aliud loquuntur. Nam Plato* aeternum, *ideſt*, quod ſemper eſt, eodem ſemper modo ſe habere *ſcribit*, *ſcilicet* procul eſſe ab omni viciſſitudine temporis, *quemadmodum interpretatur Proclus lib. 2. in Tim. Eſt autem Platonicis tempus, ut notum, in motu, ac motus ſucceſſione poſitum, ideſt in* ſucceſſione phyſica. *Itaque Plato ipſe in eo loco, quem longiorem produxit Petavius, idcirco negat aeternitati convenire poſſe*, fuit, erat, erit, *quia haec* ad generationem pertineant, quae in tempore procedit; *quia MOTUS SINT*, Κινήσεις γάρ ἐστιν. *Quod* autem ſemper eodem modo ſe habet immobiliter, neque vetuſtius, neque recentius eſſe unquam oportet; *qua re nihil ſcribi potuit verius. Sed ea non efficiunt ut cenſeamus, Platoni negatum,*

rem

CI. Motus accelerari poteſt in infinitum.

D. Problema eſt poſſibile, ſi demonſtretur, qua ratio-

 ne

---

rem aeternam perpetuo permanere, exiſtere, durare, quae ſucceſſio eſt metaphyſica. Nam niſi exiſtendo perſeverat, eadem tamen, ac immutabilis, ne exiſtit quidem. Non igitur hoc ulli in mentem venire potuit, ut dum conſtituit rem aeternam ſemper exiſtere, neget exiſtendo durare. Itaque merito Suarez reprehendit Capreolum, qui quum de ratione formali durationis ſucceſſionem eſſe poſuiſſet, *negat* ullam in Deo eſſe durationem (*in* 1. *diſt.* 9. *art.* 2.). Deus, *inquit Suarez* (*diſp.* 50. *ſect.* 3.) vere ac proprie dicitur ex aeternitate realiter duraſſe; ergo per durationem realem exiſiſtentem in ipſo Deo. *Sed illuc, unde divertimus, redeamus. Scribit Numenius Pythagoreus item Petavio laudatus* Ens aeternum idem eſſe, ac ſtabile, ſemper *IN EODEM STATU* perſeverans. *Idem quum dicunt caeteri Platonici, idem ſemper intelligunt, nullum eſſe in Deo* tempus: *quia tempus in mutatione, ideſt* ſucceſſione phyſica *poſitum eſt. Ac eodem modo intelligendi ſunt Patres, quum idipſum pronunciant.* Non habet tempus aeternitas, *inquit Tertullianus: ſcilicet tempus eſt menſura motus prioris, & poſterioris: Deus autem* caret aetate, quod non licet naſci. Deus ſi eſt vetus, non erit: ſi eſt novus, non fuit: novitas initium teſtificatur: vetuſtas finem comminatur. Deus autem tam alienus ab initio & fine eſt, quam a tempore, arbitro & metatore initii & finis (*lib.* 1. *c. Marc. cap.* 8.). *Vera haec. Sed negabit Tertullianus perſeverare Deum in exiſtendo? ſemper eſſe? durare immutabilem? Gregorius Nanzianzenus orat.* 38. Deus & erat ſemper, & eſt, & erit, vel, ut rectius loquar, ſemper eſt. *Cur ita?* quia erat, & erit *NOSTRI TEMPORIS*, Καὶ ῥεύσης φύσεως, & *FLUENTIS NATURAE* ſegmenta ſunt. *Deus vero ὁ δὲ ὢν ἀεὶ ideſt ita ſemper eſt, ut non ſit res fluxa, ac naturae viciſ-*

ſitu-

ne fieri poſſit (ex prop. *6.*) ; ergo motus accelerari poteſt in infinitum, ſi demonſtretur qua ratione id fieri poſſit. Fieri autem id poteſt ſi detur corpus in ſpatio

---

ſitudinibus ſubjecta. Auguſtin. in Pſalm. 101. aeternitas ipſa Dei ſubſtantia eſt, quae nihil habet mutabile. *Nempe idcirco tota ſimul. Nimirum* anni Dei ſimul ſtant, quia ſtant; nec euntes advenientibus excluduntur; quia non tranſeunt; iſti autem noſtri omnes erunt; nam omnes non erunt (*idem lib.* xi. *Conf. cap.* 13.). *Petrus Damiani* (*opuſc.* 36. *cap.* 8.) *negat in Deo eſſe cras, vel heri? Quid ita?* quia nihil ei defluit, nihil accedit, cui nihil eſt varium, nihil a ſe diverſum. *Nec* (*ut ne ſim taediosus*) *tandem aliud intelligit Boëtius, cujus aeternitatis definitio pervulgata eſt. AEternitas eſt tota ſimul, omneque excludit tempus:* quia nihil eſt in tempore conſtitutum, quod totum vitae ſuae ſpatium pariter poſſit amplecti..... quod igitur interminabilis vitae plenitudinem totam pariter comprehendit ac poſſidet, cui vel futuri quidquam abſit, nec praeteriti fluxerit, id aeternum eſſe jure perhibetur. *Quid quod ne Scholae quidem, ſi dilucidius mentem ſuam explicare voluiſſent, aliam a Deo ſucceſſionem excludunt praeterquam eam, quam nos phyſicam dicimus? Nam Deum durare, ejuſque durationem eſſe realem ac in ipſo Deo, unum ſi excipias Capreolum, conſentiunt omnes* (*Vide Suarez loco citato*). *Durationem autem* dicere de formali poſitivam permanentiam in exiſtendo *totidem dicunt verbis* (*Suarez ibid. num.* 9.); *eſt vero haec ſucceſſio metaphyſica. Ac non aliud videtur intellexiſſe Suarez eo in loco, quem deſcribam*. In quo, (*inquit n.* 10.) eſt notanda differentia inter rem ſucceſſivam, & permanentem. Nam res ſucceſſiva dicitur durare, aut perſeverare *PER ADDITIONEM REALEM*, quia ſemper aliquid novi in ea fit, eique additur: res vero permanens per ſe loquendo non dicitur durare, *QUIA EI ALIQUID ADDITUR*

ſpatio infinito, eique communicetur motus, qui aequabiliter in infinitum acceleretur, perſiſtentibus ſemper prioribus motionum gradibus:

CII. Motus quantumvis acceleratus fieri nequit in inſtante indiviſibili, etſi videri poſſit *inſtantaneus* ob incredibilem celeritatem.

D. Motus quantumvis acceleratus debet eſſe actio, qua mobile de loco in locum transferatur (def. 70.); adeoque mobile debet ſucceſſive exiſtere in pluribus locis: actio autem ſucceſſiva eſt continuata exiſtentia, & haec duratio (def. 66.); ergo quilibet motus quantumvis acceleratus durat, nec idcirco fit in inſtante indiviſibili.

Schol. Si quis igitur demonſtraverit cogitationes noſtras in inſtante temporis indiviſibili fieri, is procul dubio confecerit, cogitationes non eſſe motus; ex quo & illud deducet, cogitationes noſtras pendere a ſubſtantia incorporea. Sed quum Chriſtianus Wolfius demonſtrare conatus ſit, omnes noſtras perceptiones & cogitationes in tempore fieri, nullam in inſtante indiviſibili, & revera ſucceſſionem quandam quum in perceptionibus, tum etiam in cogitationibus & ratiociniis ipſi obſervemus, vix eſt ut hac via incorporalitatem animae oſtendere poſſimus; potiſſimum vero, quum motus velociſſimi videri

---

DITUR (*haec eſſet ſucceſſio phyſica*), ſed quia eadem eſſe PERSEVERAT, *quae eſt ſucceſſio Metaphyſica. Haec ego paullo prolixius diduxi, ut Patrum nomini conſulerem, quibus profecto imponitur, quorum ita narretur doctrina, quaſi Deum minime in exiſtendo durare dixiſſent. Nam nec id dixere unquam, nec ulli, ut dixi, in mentem venire potuit, ut idem & ſemper eſſe, & interim non durare diceret, ideſt doctrinam ſeipſam deſtruentem doceret. Aërem igitur verberat, quod dicitur*, Joannes Crellius, *qui cap.* 18. de Deo, *ſtudioſe, magis etiam quam oportebat, in eam, ut ille vocat,* ſubtilitatem *tot congerravit abſurda.*

videri poſſint *inſtantanei*. Patet hinc quid cenſendum ſit de motibus Angelorum inſtantaneis, quos induxeri Scholaſtici quidam.

CAP. XIII.

De rerum perfectione, bonitate, & veritate.

CIII. NUllius rei perfectio probe a nobis cognoſci & dimetiri abſolute poteſt.

D. Nam perfectio rei dicitur aut unitate & ſimplicitate, aut quod ea fini, aut ideae ſuae congruat (def. 71.): Itaque ut probe & *abſolute* perfectiones rei introſpiciamus, & dimetiamur, ejus eſſentia *adaequate* eſt noſcenda, attributorum unio & ſimplicitas perſpicienda, cum idea & fine ſuo comparanda: quod quoniam nulla in re efficere poſſumus, uti Philoſophi magna conſenſione & ingenue fatentur; ſequitur nullius rei perfectionem probe nos cognoſcere, & abſolute dimetiri poſſe.

Sch. Generatim ſcimus entia facta & Creatoris ideis, & fini reſpondere: tanta ſcilicet nobis ineſt Dei ſapientiae & potentiae perſuaſio. At comparationem rei cum idea, & fine ſuo, intelligere non poſſumus. Praeterea generatim ſcimus, quaecumque exiſtunt ſuam habere, ut inquiunt, *realitatem*, ſuamque perfectionem naturalem. Sed nec quanta haec ſit, nec qualis, adaequate & clare unquam cognoverimus. Metiri quidem poſſumus majorem aut minorem corporum extenſionem, vim: at abſolute haec metiri non poſſumus, nec ſemper major extenſio, motus, qualitatis intenſio, vis, perfectio a nobis dicitur atque habetur. Idem de mentibus judicium eſto. Hanc ignorantiam majorem efficiunt hominum variae perfectionum notiones, variaque vocabula. Nam ſaepe, quod uni perfectio eſt, eſt alteri imperfectio. Hinc lites de rerum perfectionibus, bonitate, & pulchritudine, immortales.

CIV. Ita

CIV. Ita comparati a natura ſumus, atque ita vivimus, ut eas perfectiones dicamus finitas, quibus majores percipimus, eas vero infinitas, quibus majores percipere non poſſumus. Hinc fit ut uni quaedam perfectio videatur infinita quod minori mentis capacitate ſit praeditus, alteri finita, ſi majoris ſit perſpicaciae & capacitatis.

CV. Minores perfectiones comparatas ad majores, imperfectiones dicere ſolemus, & rem minus perfectam cum perfectiori collatam, vocamus imperfectam.

CVI. Ex notione imperfectionis demonſtrari non poteſt, nos habere notionem perfectionis abſolute infinitae.

D. Carteſius, qui hoc adhibuit argumentum in meditatione tertia, ſic ratiocinatus eſt. Idea *negativi* eſt ex idea *poſitivi*; ergo idea imperfectionis, ex perfectionis idea. Quumque omnia, quae ad hoc univerſum pertinere arbitror, imperfecta agnoſcam; ſequitur me habere ideam perfectionis infinitae. Eſt autem haec natiocinatio manifeſto falſa: etenim quamquam minores perfectiones habeamus ut imperfectas majoribus comparatas (prop. 105.), tamen eas perfectiones habemus pro infinitis, quarum majores non intelligimus (prop. 104.): ergo quum mentes noſtrae ſint breves, tum nos infinitas perfectiones intelligere putamus, quum ultra cogitare non poſſumus. Id vero eſt minores perfectiones ex majoribus metiri, non vero ex infinita: ergo ex notione imperfectionis, non rite deducimus obverſari mentibus noſtris notionem perfectionis *abſolute* infinitae. (*a*).

Schol. Patet ergo nec ſolidam, nec rectam eſſe demoſtrationem exiſtentiae Dei, quam Carteſius in hac notione, quam nobis congenitam cenſuit, inaedificavit, uti

(a) S. Thomas contra Gentes lib. 1. cap. 11. *Dato etiam*, inquit, *quod per hoc nomen Deus intelligatur aliquid, quo majus cogitari non poteſt, non neceſſe erit, aliquid eſſe, quo majus cogitari non poteſt, in rerum natura. Scilicet poteſt id eſſe tantum in intellectu.*

uti perſpecte Huetius in Cenſura Philoſophiae Carteſianae, & Buddeus de Atheiſmo & ſuperſtitione (*a*), obſervarunt. Qua ex re illud etiam agnoſcimus, Carteſium, licet per ideas claras & diſtinctas philoſophari ſe voluiſſe paſſim profeſſus ſit, ita tamen per ideas ut plurimum confuſas philoſophatum eſſe, & de rebus ceteroquin graviſſimis, ut nemo magis. Nam ſi paullulum rem propius inſpexiſſet & accuratius, qui eum latere potuiſſet, fieri non poſſe, ut menti finitae notio obſevetur, cujus, ut inquit, *realitas objectiva* ſit obſolute infinita?

CVII. Perfectiones ſubſtantiarum contingentium naturae vi in nihilum redigi non poſſunt.

D. Subſtantiarum contingentium perfectiones adeoque *realitas*, finitae ſunt (ex prop. 16.): ergo ſi in nihilum naturae vi redigi poſſunt, ſubſtantiae ipſae in nihilum naturae vi redigi poſſent. Quum vero hoc fieri nequeat (prop. 31.); ſequitur nec perfectiones ſubſtantiarum contingentium in nihilum naturae vi abire poſſe.

Schol. Hinc ſequitur conſervationem Dei neceſſariam eſſe, quum ut ſubſtantiae, earumque perfectiones naturales conſerventur, tum ut harum ſubſtantiarum ſyſtemata, & motiones, quibus univerſum conficitur. Et ad ſubſtantiarum ipſarum conſervationem ſat eſt, Deum ſemel voluiſſe, ut exiſterent. Quocirca ſubſtantiarum annihilatio non fit ſola ceſſatione divinae voluntatis, qua vult ut exiſtant, ſed poſitiva voluntate & vi, qua velit, ne amplius exiſtant: at non ſic ſe habet in conſervatione ſyſtematum.

Corall. Modi, qui continuo pereunt, aut enaſcuntur, non ſunt habendi in numero perfectionum realium & naturalium ſubſtantiarum. Quumque motiones particulares aut novae ſint, aut omnino pereant; efficitur, ut, licet vires motrices haberi debeant pro perfectionibus *eſſentialibus* ſubſtantiarum, motiones tamen ipſae haberi

(a) *Cap. 5. §. 1. pag. 174. Edict. Gall.*

haberi nequeant. Adeoque quamquam verum eſt vim cogitandi eſſentialem eſſe mentibus, non ſunt tamen eſſentiales peculiares ipſae cogitationes.

CVIII. Infinite perfectum eſt infinite bonum abſolute.

D. Bonum abſolutum ſunt ipſae rei proprietates adeoque perfectiones naturales (def. 75.); ergo perfectum, & bonum abſolutum ſunt unum idemque, adeoque infinite perfectum eſt infinite bonum abſolute.

CVIIII. Ens abſolute & infinite bonum eſt in ſe beatiſſimum,

D. Beatitudo poſita eſt in perfecta & immutabili voluptate, uti Philoſophi magna conſenſione docent: voluptas vero ex boni poſſeſsione manat; perfecta atque immutabilis voluptas ex perfectiſsimi & immutabilis boni poſſeſsione. Quum ergo bonum abſolute infinitum ſit etiam immutabile (prop. 15.): ſequitur voluptatem Entis infinite & abſolute boni primum eſſe perfectam & infinitam; ſcilicet quemadmodum bonum abſolute infinitum augeri nequit, ita nequit ejus voluptas augeri: deinde eſſe immutabilem, ut ipſum bonum abſolutè infinitum immutabile eſt; ergo voluptas hujuſmodi Entis & perfecta undique eſt, & immutabilis: Ens igitur hujuſmodi eſt in ſe beatiſsimum.

CX. Ens quod eſt abſolute infinitum, eſt etiam ſummum bonum relativum.

D. Summum bonum relativum eſt id, quo ita bonum noſtrum conſervatur & perficitur, conſervari & perfici poteſt, ut a nullo melius (ex def. 75.): dato autem ſumme bono abſoluto, vel fingemus nos ab illo pendere, vel non. Si pendemus, vel per eſſentialem emanationem, vel per creationem ex nihilo, vel ullo alio modo. Si primum, a bono emanare non poteſt niſi bonum. Si alterum, aut tertium, quum ſumme bonum ſit perfecte beatum (prop. 108.) nulla eſſe in eo cauſa poteſt, cur aut iraſcatur nobis, quod nobis bonum non ſit, aut ullum nobis malum, quod nos non meliores, ſed deteriores efficiat, inferat: quae eadem ratio

locum

locum habet etiamſi ab Ente illo non pendemus. Quoniam igitur natura ſummi boni eſt, ut non poſſit alteri malum inferre, quod non ſit bonum, ſequitur ſumme bonum abſolute, eſſe etiam ſumme bonum relativum.

Schol. Conſentiunt hac in re veteres pariter & recentiores Philoſophi. Jamblicus de *myſteriis* Aegyptiorum (*a*) quum eorum retuliſſet opinionem, qui Deorum beneficos alios, alios malignos faciunt, *ſed tota*, addit, *errant via veritatis. Longe enim ſe habet res, & natura rerum. Quippe univerſa divinitas, numina Deorum omnia, & Dii omnes boni quum ſint, itidem bonorum Auctores ſunt: & ad unum bonum tanquam exemplar ſpectantes, unice & unius in ſpecie nonniſi circa bonum ambulant, verſantur, circumaguntur*. Atque eſt haec non Academiae tantum, ſed omnium veterum Philoſophorum vox (*b*); Quocirca Chryſippus apud Plutarchum (*c*) Euripidis illud ſummopere laudat,

Ε'ι Θεοι τι δρῶσιν ἀισχρὸν, ὀυκ εισιν Θεοί

Si Dei aliquid admittunt turpis; certe Dei non ſunt.

Quae quum ſint, de origine malorum diu vexata res eſt apud Philoſophos, uti Plutarchus (d), & Baelius (e) docebunt. Nos in quarta parte ea de re commodius diſſeremus.

CXI. Omne ens *naturaliter*, ſeu metaphyſicos, verum eſt.

D. Veritas naturalis eſt ipſa entis natura, aut eſſentia facta, eſſentiae archetypae intelligibili congruens (def. 74.): quum autem quaecumque ſunt facta, ſumma ſapientia (ex ſupr.) & potentia & li-

(a) *Sect.* 1. *cap.* 18. *conſul. & Proclus in Theol. Plat. lib.* 1. *cap.* 15. 17. 19.

(b) *Legatur Huetius in Alnetanis lib.* 2. *cap.* 2. §. 5.

(c) *De Stoicorum repugn.*

(d) *Lib. de Iſide & Oſid.*

(e) *In Dict. Art. Manicheus, Marcion, Epicurus, & paſſim, praecipue in cogitationibus variis occaſione Cometae &c.*

& libertate Entis aeterni facta ſint ; & ita ut hac perſiſtente voluntate, eſsentiae ſubſtantiarum eaedem ſerventur, earumque ſubſtantiarum eadem ſyſtemata & ſeries, ideſt ejuſdem Entis aeterni vi res conſerventur & adminiſtrentur, quod & per ſe patet, & loco ſuo prolixius oſtendimus ; ſequitur entia omnia facta eſsentiis ſuis archetypis reſpondere, adeoque vera eſse metaphyſicωs.

Schol. Veritatem hanc Metaphyſicam ii tantum negare poſsunt, qui ſummi alicujus Numinis cura Univerſum factum eſse & conſervari negant ; qualis Democritus, Epicurus, aliique. At quicumque negare non audent hanc providentiam, qua cuncta facta ſunt, & gubernantur, ii certe negare non poſsunt, res has adamuſſim mundo archetypo intelligibili reſpondere, niſi Deum ineptum, atque imbecillem ſtatuere velint. Opponunt autem, res omnes factas nedum mutabiles eſse, ſed continuae mutationi ſubjectas. Reſpondemus in mundo diſtinguendas eſse eſsentias ſimplicium ſubſtantiarum, quae prima ſunt mundi elementa, & eſsentias entium compoſitorum. Illae perſiſtunt eaedem, nec ulla naturae vi perire poſsunt, quanquam natura ſua non ſint immutabiles. Harum vero (talis eſt naturae lex, & ordo aeternus) aliae aliis ſuccedunt, qua ſucceſſione aliae pereunt, aliae enaſcuntur, atque ita ordo & pulchritudo mundi ſervatur. Scriptae autem omnes ſunt mutationes iſtae in mundo archetypo, ideſt ſcriptae eſsentiae iſtae mutabiles, uti eſsentiae ſubſtantiarum ſimplicium, quae eaedem perſeverant ; adeoque uti iſtae, ita illae mundo illi reſpondent. Quid, ajunt, ſi rerum omnium non ipſe ſummus Deus, ſed Dii minores cauſae ſunt fabricatrices, & conſervatrices, uti Plato opinatus eſt (*a*)? Reſpondeo clariſſima argumenta demonſtrare, univerſum hoc cura ſupremae & aeternae mentis factum eſſe, uti ex ſuperioribus patet. Caeterum quod ſpectat ad Platonem, quum opus minorum Deorum mundum

(a) *In Timeo*.

dum appellat, fatetur primum, Deos minores exemplaria efficiendi mundi a ſupremo Deo accepiſse, & in ea intuitos eſse : deinde ejuſdem Supremae Mentis imperio, legibus, ordine, mundum gubernare, quod perinde eſt, atque ſi a Deo ipſo factus eſset, & gubernaretur. Idem de Intelligentiis, quas orbibus animandis & regendis praefectas putavit Ariſtoteles, dicendum eſt (a).

CXI. Plurimorum entium exiſtentia certo a nobis ſcitur. Quis nempe dubitare poteſt an exiſtat ipſe, qui cogitat, an exiſtant corpora circum ſe poſita, an corporum vires quaedam motrices? Neque ſane unquam ad haec deliria Sceptici progreſſi ſunt, uti legendo Sextum Empiricum diſcimus. Scio interim Hibernos quoſdam in dialogis Dublini Editis, contendiſse, eſse nos valde dubios circa corporum exiſtentiam; atque idcirco ſtatuiſse, praeter mentes & ideas, nihil aliud exiſtere: quamobrem Idealiſtae vocantur. Putat Wolfius in *Pſycologia Rationali* e Malebranchii Schola hos prodiiſse. Enim vero negare non poſsumus Malebranchium putaſse, nec corporum exiſtentiam probari poſse, & nos in Deo, aut Dei idea & lumine omnia intueri, quaecumque cognoſcimus. Quos ego non Doctoris egere, quo ab errore tam deridiculo reducantur, ſed Cenſoris ab Judice dati, puto. Nec tam eos inſanire opinor, qui haec affirmant, quam qui ita affirmantes nimium ſtudioſe confutare adnituntur. Tantum enim abeſt, ut Idealiſtarum ſecta longius provehatur, ut contra *Materialiſtarum*, ſeu Hobeſianorum doctrinam longe lateque dilatari videamus.

CXII. Plurimas rerum relationes, aut inter ſeſe, aut cum nobis, maxime quae uſum vitae ſpectant, certo noſcimus. Ita cognoſcimus res alias eſſe aliis majores, aut minores; longiores, aut viciniores; utiliores, aut minus utiles; perfectiores, aut minus perfectas. Quam rem ne ipſi pernegarunt Sceptici, quam-

quam

(a) *Vide Voſſium in Theol. Gent. lib. 1.*

quam in plurimis aliis nos errare, & egregie hallucinari, quod non negamus, perpetuo objecerint. Ex quo conficitur, plures rerum proprietates relative a nobis plane cognoſci. Fatemur interea rerum proprietates abſolute metiri non poſſe; ut nec exacte perpendere, quantum aliae aliis praeſtent.

CXIII. Plurium modorum ſimplicium eſſentias certo cognoſcimus & intelligimus, exg. extenſionis, motus, ſoliditatis, figurae, & ſimilium. Quod ſi quis opponat controverti inter Philoſophos de natura ſimplicium horum modorum, reſpondemus controverſiam verſari non circa ipſas modorum illorum eſſentias, ſed aut circa cauſas, aut circa effecta, aut circa alia, quae cum modis iſtis ſunt conjuncta.

CXIV. Rerum, quarum exiſtentiam noſcimus (prop. 111.) proprietates aliquot & attributa certo noſcimus. Nam quis negaverit noſcere nos corpora eſſe extenſa, ſolida, mobilia, figurabilia: mentes cogitare, & plurima percipere: homines doloribus & voluptatibus ſubjectos eſſe, & alia pene infinita? Nec refert, quod harum proprietatum eſſentias & naturas non ſatis clare perſpiciamus: ſat eſt, ſi exiſtentiam certo ſciamus.

CXV. Scepticiſmus purus, ſeu qui docet nihil omnino poſſe comprehendi, nec hoc quidem ſciri, quod nihil ſciatur, aut ludicrum eſt, aut inſania.

D. Nam plurimarum rerum exiſtentia certo ſcitur (prop. 111.), & relationes plurimae, maxime quae uſum vitae noſtrae ſpectant (prop. 112.), & modorum ſimplicium aliquot eſſentiae (prop. 113.); & rerum, quae exiſtunt, proprietates quaedam (114.); ergo, quod ad res exiſtentes attinet, mens noſtra capax eſt earum rerum, non tantum exiſtentiam, ſed relationes, & proprietates, atque modos plurimos certo noſcendi. Utrumque igitur illud, & *Nihil poſſe comprehendi*, & *Nihil ſciri*, falſum eſt: quamobrem Scepticiſmus purus aut ludicrum eſt, aut inſania. Vide Villemandy.

DISSERTATIO.

Scepticiſmus confutatus.

SCepticiſmum refellere in hac diſputatione inſtituimus. Ac conſtat quidem, Scepticiſmum eſſe aut ludicrum, aut *inſaniam*. Sed quo plene proculcetur, Scepticorum argumenta ſunt convellenda. Nam apud veteres Sextus Empiricus in libris tribus *hypotipoſeων Pyrrhonicarum* Acatalepticorum cauſam multo egit apparatu; nec minori nuper Baelius, ut in multis litterarum ardorem reſtinxiſſe videantur. Particulatim Sextum Empiricum aliosque veteres refellit Petrus de Villemandy in opere docto, *Scepticiſmus debellatus*, Baelium vero prolixe Cruſatius. Nos paucis erimus contenti: res enim amamus, non verba: dedecet enim philoſophum multiloquium.

1. Ut autem quae Sceptici nobis objiciunt intelligere poſſimus, pauca de Scepticiſmi origine praefabimur. Scepticiſmus ſuos habet gradus: ſunt enim qui aliqua tantum in dubium revocant, alii qui plura, alii qui omnia. Hinc fit, ut Scepticiſmus vel moderatus ſit, vel effraenis. Moderatum Scepticiſmum Philoſophi ferme omnes profeſſi ſunt, atque etiannum profitentur. Hinc principium philoſophandi eſſe *DUBITATIONEM*, prudentiores omnes docuerunt. Laudat ea in re Huetius (*a*) Pherecidem Syrum, Anacarſim Scytham, Pythagoram Samium, Empedoclem Agrigentinum, Parmenidem, Zenonem Eleatem, Heraclitum, Anaxagoram, Democritum, Socratem, Platonem, Ariſtotelem, Ciceronem, Varronem, aliosque; quibus nunc acceſſere Carteſiani omnes, Johannes Lockius, aliique. Horum autem nemo unquam dubitavit, plurima a nobis certo cognoſci, licet omnes docuerint plurimis nos erroribus ſubagitari, plurima ignorare, pleraque etiam

(a) *La foibleſſe de l'entendement humain lib.* 1. *cap.* 14.

etiam ſcire nullo modo poſſe. Quae philoſophandi ratio prudens eſt & modeſtiſſima: ſunt enim ſtati mentis humanae termini, quos qui temerario praetergreditur, in avia eat neceſſe eſt.

2. Unus veterum rem hanc ad exceſſum provexit Pyrrho Eleus Ariſtoteli *συγχρονος*: quandoquidem lectis, ut ajunt, Democriti libris, variiſque auditis Philoſophis, in primis Anaxarcho, quum nihil certi ſibi reperire viſus eſſet, etiam *nihil comprehendi poſſe* ſtatuit. Ejus Sectatores variis ſunt vocabulis nominati (*a*), Epectici *ἀπό τȣ ἐπέχειν*, *conſiſtere*, quia judicium omnibus de rebus ſuſpendebant: Zetetici a *ζητειν quaerere*, quia perpetuo veritatis inquiſitioni animum intendebant: Aporetici, quaſi *dubitantes*: *Acataleptici*, quod nihil comprehendi poſſe docerent: tandem Pyrrhonici a Pyrrhone, de quo praeter Laërtium conſuli poteſt Baelius (*b*) & Albertus Fabricius (*c*). Animadvertit autem Laërtius ſect. 8., non eas a Pyrrhone veritates negatas, quae *intelligentia conſtarent*, (*ὅ τι γὰρ νοεῖται, δῆλον*) *quippe quae per ſe ſunt perſpicua*, ſed *quae ſenſibus perciperentur*, in quo dogma Platonicum paulo nimius provexit: Plato enim quae a ſenſibus deferuntur, non quidem *ſcientia*, ſed *opinione* percipi docuerat. Jam Pyrrhonicis quidam accenſent Huetium ob libellum, quem Gallice inſcripſit *la Foibleſſe de l'entendemnt humain*, de *Imbecillitate mentis humanae*, in quo docet nihil ſola ratione naturali certo comprehendi poſſe, ſed confugiendum eſſe ad Revelationem; & Hieronymum Hirnaim ob editum librum *De typho generis humani, ſive ſcientiarum humanarum inani ac ventoſo tumore, difficultate, labilitate, falſitate, jactantia, praeſumtione, incommodis*, quo omnis Philoſophiae fundamenta ſubvertit. Ad eandem claſſem quidam re-

 ferunt

(a) *Vide Gellium lib.* XI. *cap.* 5.
(b) *Dict. Art. Pyrrho.*
(c) *Bibliog. Graec. lib.* 3. *cap.* 33. §. 5.

ferunt Lockium, (*a*) tum ob alias rationes, tum potiſſimum ob eam, quod valde ſuſpicatus ſit, deficeret ne nobis unus aut plures ſenſus, quorum fiat defectu, ut nihil adaequate percipiamus. Sed qui ita cenſent non ſatis attente nec Huetium, nec Lockium legerunt. Nam Huetio id propoſitum, ut ſuperbientem rationem non extingueret, ſed fidei ancillari doceret; Lockio vero ut ne conſtitutos ſibi a natura terminos licentioſa proſiliret. Inter moderatos igitur Scepticos, quos inter omnes viri doctiores cenſentur, habendus eſt uterque. Alioquin in eumdem quoque cenſum conferre poſſimus, non omnes modo veteres Eccleſiae Chriſtianae Doctores, ſed Apoſtolos etiam & Prophetas, qui de brevitate humanae mentis ſaepe nos monent, quique non raro in philoſophorum confidentiam invehuntur.

3. Videamus nunc quibus argumentis Acataleptici iſti & Epectici cauſſam ſuam tueantur. Negant ullum eſſe veritatis *characterem*, *criterium*, notam (*b*); quo fit, inquiunt, ut a falſitate diſcerni veritas nequeat. Enim vero, inquiunt, ſi veritatis ullum eſt criterium, aut in *Auctoritate* eſt, aut in *Senſu*, aut in *Conſcientia*, aut in *Ratiocinio*. In Auctoritate non eſt. Eſt enim auctoritas vel *divina*, vel *humana*. Humana auctoritas aut ſpectatur in iis, quae omnes homines percipere poſſunt, qualia ſunt, quae *conſcientia*, *ſenſibus*, *ratiocinio* ſemper preſto ſunt; aut in iis, quae non omnes *ſenſibus ſuis*, aut conſcientia, aut ratiocinio aſſequi poſſunt. In iis, quae ad prius genus pertinent, non video; cur locum auctoritas potius, quam ratio habere debeat. Ridiculus enim eſſet, qui probare conaretur, ſe dolorem aut voluptatem ſentire, Solem lucere, & ſimilia, quia alii id affirmant: ſi enim is decipitur, cur alii ſibi ſimiles decipi non poſſint? Praeterquamquod cur credam Pythagorae aſſerenti *qua-*

dra-

(a) *Doria noſter in Met. propugn.*
(b) *Empiricus lib.* 1.

dratum hypotenuſae aequale eſſe duobus aliis, quae fiunt in duobus reliquis trianguli rectanguli lateribus, ſi ipſe rationes aut non videam, aut non intelligam? Non certe credam, quia is erat Pythagoras, niſi deridiculus eſſe velim. Credas, inquiunt, quia demonſtravit. Unde ſciam id demonſtratum? Quia, inquiunt, id omnes docent Philoſophi. Quis, inquam, mihi certum faciet Philoſophos iſtos non eſſe deceptos, nec me decipere voluiſſe? Utrumque enim potuerunt: nam homines ſunt, & erroribus obnoxii, & affectibus. Sed *omnes neminem fallunt*. Quaſi vero non omnes fuerint Philoſophi, qui materiam aeternam eſſe docuerint, aut non omnes, qui quondam terram ſtare, nunc vero moveri, tradiderint. Sed ipſos rogo Philoſophos, an confidenter affirment, ſe & mente breviſſimos eſſe; & nihilominus haec certo cognoſcere? (*a*) Negabunt, ſi ingenui eſſe velint: Nam qui mente brevis eſt, in omnibus decipi poteſt: & qui in omnibus poteſt decipi, de omnibus dubitet oportet.

4. In iis vero quae ad ſecundum ſpectant genus, auctoritas vel ab uno, vel a paucis, vel a multis, vel ab omnibus accipietur. Unus auctor, qui factum aliquod narrat, quantumvis doctus, & probus, certitudinem non facit (*b*): potuit enim decipi a ſenſibus, a

(a) *Quaſi nihil percipi & comprehendi poſſit, niſi a mente infinita. Negent eadem ratione, quidquam a nobis moveri poſſe, quia vi finita praediti. Merae ſunt haec nugae.*

(b) *Quum ea de re agitur, quae ut a multis, ita ab uno clare & diſtincte poteſt ſenſibus comprehendi, cujuſmodi ſunt aut naturae phaenomena, aut hominum facta; nec quidquam ſit, cur de ejus fide dubitemus; unius etiam hominis auctoritas eam faciet certitudinem, qua qui non eſt contentus, non is quidem dubitat, ſed dubitare potius amat. Nam qui ego credam eum dubitare, qui nullas habet dubitandi*

phantaſia, conjectura, a populo, ab aliis etiam prudentibus, etiamſi decipere noluiſſe credatur. Hinc vix reperias accuratiſsimum hiſtoricum, qui aliquid non ſit mentitus, aut ſaltem qui non alicubi deceptus ſit. Idem de paucis dictum eſto, etiamſi perſpicaces, & integri fuiſſe narrentur. Nam quidam ſunt affectus, maxime *ſuperſtitio*, qui virtutis ſpecie vel integerrimos decipiunt. Quod ſi fabula aliqua paucis perſuaderi poteſt, poteſt & pluribus (*a*). Nam exg. oracula Gentilium fuiſſe Sacerdotum impoſturas, eſt a Vandalio, & Fontanellio (*b*) demonſtratum. At, ſi pauciſſimos e Gentiliſmo excipias, impoſtura haec omnibus ferme nationibus perſuaſa erat, ut oſtendit Cicero ſub initium libri primi de divinatione. Muhammedaniſmum faedam eſſe fabulam & impoſturam, quis ignorat? At nunc ita res comparata eſt, ut ſi Chriſtianiſmus Muhammedaniſmo confe- ratur,

---

bitandi rationes? Neque vero idem ſunt dubitare, *ac* dubitare velle: *illud rationis eſt, nec ſine motivis eſſe poteſt: hoc libidinis, ac emotae magis, quam feriae mentis. Ad rem. Unius iſtius hominis auctoritas, ubi nullae ſint rationes dubitandi, aequalis, aut pene aequalis auctoritati noſtri ipſius eſt, ſi ei facto interfuiſſemus: itaque de illo eum in modum dubitare non minus inſanum eſt, quam ipſos nobis fidem omnem derogare, etiam ubi nullas derogandi rationes habemus.*

(a) *Non idem eſt teſti oculato fidem praeſtare, ac aurito. Potuit huic imponi, non illi. Auritorum fides oculatorum teſtium auctoritati nititur. De hac diſſerimus. Oculatis, viris rei de qua agitur gnaris, ſpectatae virtutis, derogare fidem, id inſanum dicimus: derogare autem non in acroamaticis dogmatibus, ſed in factis. Ratiocinentur ergo Sceptici conſtantius, ac meminerint turpe eſſe a quaeſtionis ſtatu dilabi.*

(b) *Antonius Vandalius in diſſert. de Oraculis Gentilium, Fontanelle ne l' hiſtoire des l' Oracles.*

ratur, minima ille prae hoc erit pars (*a*). Jam ad *conſenſum omnium* quod ſpectat, ad quem tanquam ad veritatis aram confugiunt Dogmatici, primum an eſt res ulla, in qua conſenſum iſtum licet reperire? Omni enim in re quot capita, tot ſententiae. Deinde vel conſenſum iſtum ſpectabimus in *factis*, vel in rebus *theoreticis*. In primo rerum genere, quum facto alicui multi quidem, non omnes homines intereſſe potuerint; ſi factum illud manavit ad alios, non horum, ſed priorum tantum habenda ratio: nam hi, qui non interfuerunt, auctoritatem nullam faciunt. Res ergo redit, aut ad paucos, aut paullo plures, qui certe omnes decipi potuerunt (*b*). Hinc exg. Si Licurgus, Solon, Numa perſuadere potuerunt Religionem Spartanis, Athenienſibus, Romanis ſui temporis, viris nempe ſimplicioribus, vix dubitandum, quin impoſtura potuerit ad omnes poſteros manare, & tanquam certe haberi (*c*) Atque hac ratione fabula poteſt

(a) *Baelius in dict. Crit. art. Machomet. vide ut id refellamus App. lib.* 2.

(b) *Vide ſuper eo ſophiſmate adnotata ſuperius.*

(c) *Non hic agitur potuerint ne Solon & Licurgus Athenienſibus, & Spartanis* falſa dogmata *perſuadere: illud diſceptatur, potuerint ne perſuadere velut praeſentia facta, quae nunquam effeciſſent? Id ego fieri poſſe, etiam* [illegible] *ſtupidos, nego: nam & oculos habent ſtupidi ac man*[illegible] *& quiſque mortalium ita a natura comparatus eſt, ut oculis magis ſuis in rebus praeſentibus, quam alienis verbis velint credere. Pythagoras ut perſuaderet auditoribus ſuis, ſe redivivum ex altera vita rediiſſe, neceſſe fuit, ut diu in ſubterranea crypta lateret, evaderetque inde mortuis concolor. Sed ne hoc quidem efficere potuit, ne impoſtura detegeretur. Quum nulla Muhammedes miracula egiſſet, ne ulla quidem ſuis perſuadere potuit, ut aſtute intellexerit, ſibi negendum eſſe, miraculis armatum veniſſe ad novam ſuperſtitionem prolatandam. Quod ſi hoc effici potuiſſet, quod iſti ajunt,*

univerſo orbi perſuaderi, qualis belli Trojani fabella ſecundum Dionem Chriſoſtomum, Hornium, Vicum, alioſque (*a*). Quod ad ea, quae ſecundi ſunt generis, Cottae illud reponam, *placet*, inquit, *tantas res judicio multitudinis judicare?* Sane *argumentum peſſimi eſt populi conſenſus*, quod Seneca pronunciat graviſsime. Nam ſi judicio multitudinis ſtabitur, Gentilium Religio vera erit, quippe & pluribus, & per longius tempus probata. Etenim, ut obſervatum Baelio (*b*), ſi Telluris gentes in 30. partes dividantur, quinque reperientur Chriſtianiſmum profiteri, ſex Muhammedaniſmum, 19. Gentiliſmum. Praeterea Aſtronomi, qui putant terram moveri cauſa exciderent; ſi populus Judex ſederet. Praeterquamquod, quae ſententia theoretica eſt, quae omnium hominum conſenſu probetur? Ne de exiſtentia quidem Dei id obtinet, ut prolixe oſtendit Baelius (*c*). Quo factum eſt, ut Parkerus hoc argumento uti noluerit, tanquam valde incerto (*d*). Nullum eſt igitur veritatis in

---

mortalium fuiſſe neminem ego ſcio, qui commodius potuerit, quam hic, de quo diximus, Muhammedus: quippe cui eam in rem, & aetas, & commilitonum paratiſſimum obſequium, & barbari ac inculti ſuorum mores, & contractae jamdiu fallendi artes, & promti ad fabulas vulgandas adminiſtri, obſecundaſſent. Sed intelligebat profecto & curioſitate adactum in plures, qua falſas artes poſſent reſcire, & difficile futurum, ut ii ipſi, quibus fideret, diu tantum arcanum reticere poſſent. Nec auctoritatem ſuam his periculis labefactatum iri aſtutus homo volebat.

(a) *Vide Append. lib.* 2.

(b) *Loco citato. Vide ut hunc calculum perpenderimus in App. lib.* 2.

(c) *Quam hoc confidenter pronuncietur, quamque ſit falſum, in parte* 4. *demonſtrabitur accuratiſſime*.

(d) *Sed iſtud argumentum, quod elevare profanum genus ſtudet, dictu difficile eſt, quot viri doctiſſimi invictum exi-*

in auctoritate humana praeſidium. Quod eo etiam argumento confirmatur, quod haec auctoritas provenit a *ſcientia* & *probitate*, quarum prior certos nos faciat, res auctori compertas, poſterior, auctorem data opera nos decipere noluiſſe. Quum autem, inquiunt, ut paulo poſt oſtendemus, ſcientia hominum principiis innitatur fallacibus, ſenſibus nempe, phantaſiae, memoriae, ratiocinio; ea perfecto certa non eſt. Deinde quum φιλαυτία, amor Padriae, Sectae, Religionis, Metus, Odium, Spes, aliique affectus mentem depravent, nihil quoque a probitate ſperandum (*a*).

5. Acce-

---

exiſtimaverint. Utuntur eo ex veteribus Plato ſaepe, Ariſtoteles, Tullius, Seneca, Plutarchus: utuntur veteres Chriſtianae Religionis Apologiſtae, viri in primis perſpicaces, ac eruditi. Ejus vim pluribus adſeruit Cudworthus cap. IV. *Syſt. Intell.: adſeruit Ellias Benoeſt Parochus Delphtenſis in praefatione libri docti adverſus Tolandum. Ea de re nos in quarta parte ex inſtituto diſſeremus, unaque opera oſtendemus, & nullam hucuſque gentem adeo effaeratam repertam eſſe, quae non aliquam animo ſupremi cujuſdam Numinis notionem haberet informatam, nec tantam conſenſionem niſi ex communi totius humani generis cauſa provenire potuiſſe.*

(a) *Autoritatem omnem a ſcientia & probitate Auctoris vim ſuam accipere, id eſt in perſpicuis. Sed ſunt quaedam, quae omnes homines, etiam barbari & idiotae ſcire certo poſſint, ſi oculati eorum ſint teſtes. Hujuſmodi ſunt Nuturae & hominum facta, quae ita ſenſus noſtros commovent, ut neceſſe ſit omnibus eſſe mutilatos, qui percipere nequeant. In his igitur rebus teſtes oculatos repudiare nequimus, ea tantum exceptione, quod ſcire nequiverint. Narrat quis, ſe Solis deliquium obſervaſſe, ac ita narrat, ut ſatis demonſtret, ſe inde magnopere fuiſſe commotum, Teſtem oculatum defectu ſcientiae repudiabimus? eſt id non de vero diſceptare, ſed furere. Aurora borealis anni* 1737, *phae-*

5. Accedamus, inquiunt, ad auctoritatem divinam. Ea conſtare debet Dei verbis. Sed loquutus ne hominibus Deus ſit, id primum eſt, quod valde dubium eſt.

Nam

---

phaenomenon apud Italos rarum, totius ad ſe Italiae oculos convertit. Ne tot quidem teſtes certos ejus rei poſteros efficient? videant Sceptici ne dum nimis rationales eſſe ſatagunt, ab omni deſciſcant ratione. Me quoque poenitet res ſcurriles ſerio pertractare.

Jam ſunt quaedam aut Naturae aut hominum facta, quae etiam ubi quis in animum induxerit occultare, aut pernegare, id ne a ſe quidem obtinere poteſt, tantum abeſt, ut alios queat in ſententiam ſuam pertrahere. Ut ecce, eſt quiſquam, niſi qui velit ludere, qui auroram illam Borealem occultare, aut negare poſſit? Nam ego non ignoro, plures eſſe impudentes, ac perditae famae homines, qui aut conceptas fabulas obtrudere credulis velint, aut vera facta in dubium adducere; ſed nego, repertos hucuſque eſſe homines, qui id efficere geſtierint cum tanta impudentia, ut res aut manifeſto falſas aliis probare, aut manifeſto veras in dubium revocare voluerint. Nam in his renititur natura. Itaque mendaces niſi colore aliquo ac ſimilitudine veri mentiuntur fere nunquam. Qui hiſtoricus mentitus eſſet Ab Agrippina occiſum Neronem? Cajum Caeſarem in bello adverſus Gallos interfectum? Enimvero quum Muhammedes vulgaſſet, Lunae partem decidiſſe ſibi in manicas, eamque Lunae reſtituiſſe, pulcherrimi aſtri deformitatem miſeratus, ita retulit, ut nullum ejus rei teſtem adduceret; verebatur enim apertum mendacium. Simile huic eſt, quod Franciſcus Mezraeus in hiſtoria Gallorum narrat, ſe ſcriptum reperiiſſe, Monachum, quum ſub auroram contemplaretur Coelum, Lunam vidiſſe magna velocitate in Terram haud inde procul deſcendiſſe, ſtatimque ad ſuas ſedes remeaſſe: ſed hiſtoricus unum illum Monachum teſtem habebat, qui ut non mentiri voluerit, fieri potuit, ut excitatus paulo ante a ſomno, oſcitans, ac oculos, ut fieri

ſolet,

Nam quum ſint variae per Orbem Religiones, Hebraei, Chriſtiani, Gentiles, Muhammedani, qui contraria dogmata docent, omnes tamen Revelationem Dei praeſeferunt; quod argumento eſt nullam eſſe revelationem. Quis enim ſibi perſuadeat Deum contraria revelaſſe? Sed ſunt, inquiunt, impoſturae, quae Gentiles, & Muhammedani proferunt. Nempe Judicibus Ebraeis, aut Chriſtianis. At Judicibus Gentilibus (*a*) Impoſtores ſunt Ebraei & Chriſtiani. Si ſtandum plurium auctoritate, cauſſa cecidimus (*b*).

6. Accedit, pergunt, eodem, nulla eſſe argumenta ſolida, quibus potuerit natio aliqua eſſe certa de Revelatione. Proferuntur miracula. Sed nondum conſtitit inter doctos quodnam ſit verum miraculum, uti ex concertationibus Lokii, Clerici, Leibnitii, Clarkii, Wolfii patet. Spinoza *miraculi* vocabulum eſſe relativum animadvertit, eoque vult ſignificari *opus, cujus nos non tam facile cauſam & rationem pervidemus* (*c*). Sane licet

---

ſolet, perfricans, Lunam moveri viderit, ac vir non malus ſibi perſuaſerit. Ejuſdem generis eſt, quod ſcribit Strabo, Luſitanos eos, qui imam oram Maris Atlantici incolebant, Solem videre ſolitos veſpere Oceano mergi, audireque exuſtarum undarum Solem excipientium fremitum, qui viatores etiam Graeciae quoſdam ſefellerunt. Decepta enim oculis gens ſimplex potuit primum illud ſibi perſuadere, cui deinceps, ut fit, aquarum ebullientium rumor additus. Conſtat ergo eſſe quaedam, in quibus teſtium oculatorum nec ſcientiam deſiderare poſſumus, nec fidem. Quae autem ſunt talia ſi quis rejiciat ſine ulla alia ratione, niſi quod ita allubet, cum eo omnis diſputatio intercluſa eſſe debet, veluti cum animante ratione deſtituto.

(a) *Vide Tacitum lib. 5. hiſt. Celſum apud Origenem, Porphirium apud Euſebium, Julianum apud Cyrillum &c.*

(b) *Vide Appendicem lib. 2. quo in loco haec ſophiſmata plene refelluntur.*

(c) *In Tractatu Theologico. Pol. cap. 16. & 2.*

cet nos ſciamus mortuos ad vitam revocare, fluvios ſiſtere, aut Solem, vires noſtras ſuperare; at ignoramus an ſuperet vires omnium agentium naturalium. Si formica cogitaret, fortaſſis videns ingentem aliquam machinam moveri, nec per quos moveatur obſervans, crederet nullius facti Entis vi motum illum fieri. Jam vero quid, quod omnes nationes miracula ſua jactant? Praecipue vero de Apollonio mirabilia narrat Philoſtratus, itaut Graeculus quidam illum Chriſto aſſimilaverit. Aut omnia igitur vera ſunt miracula, aut omnia falſa. (*a*) Tandem quis certos nos facit haec facta eſſe miracula? (*b*) Tempore enim noſtro nulla cernimus. Vetuſtis autem temporibus homines erant & ſimpliciores, & facile creduli (*c*): iis igitur facile imponi potuit.

7. Proferuntur etiam Prophetiae. Sed primum has etiam omnes proferunt Religiones: ſuos enim habuit vates Gentiliſmus, habuit Muhammedaniſmus. Quod vero ad Hebraeos pertinet, & Fauſtus Manichaeus olim, nunc vero Sociniani, crediderunt, Prophetias, quae in Ebraeorum libris reperiuntur, eſſe allegorias, quod placuit Epiſcopio, & Arminio, forte etiam & Grotio. Qui Ebraeorum Prophetae eſſe dicuntur, erant Oratores Sacri (*d*), qui quod ipſi deſiderabant aut metuebant,

(a) *Ineptiſſimum hoc ſophiſma* a dicto ſecundum quid & dictum ſimpliciter. *Neque enim idcirco quod quiſquam mentitur, conficias omnes eſſe mendaces. Aliquin conficiam ego omnes eſſe inſanos, quod Sceptici inſaniant. Ad haec, minime mihi perſuaſerim eſſe potuiſſe fabulas, niſi veritates praeceſſiſſent; nec falſa miracula vulgari potuiſſe niſi ad verorum ſimilitudinem. Ita enim natura comparatum eſt, ut ſemper fictiones praecedat veritas. Vide Aug. in libris contra Acc.*

(b) *Vide ſupra adnotata pag. 217. lit. a.*

(c) *Non ita tamen, ut rerum publice geſtarum teſtes eſſe non potuerint. Vide notata ſup.*

(d) *Baelius in dict. Art. Ariſtoteles.*

tuebant, tanquam revelatum a Deo praedicabant. Fieri autem potuit ut partim conjectura rerum praeſentium, partim caſu, vera praedixérint. Sed fortaſſe ſi omnia, quae praedixerunt, deſcripta eſſent, videremus non minus horum, quam Apollinis, aut Dianae, oracula plurima non vera fuiſſe. Deinde, pergunt, quum ſciamus plurima eſſe futura, quae perſpicaciſsimi homines praevident, ignoremuſque quanta ſit capacitas atque mentis acies Daemonum, quos eſſe credimus, non poſſumus certo affirmare Prophetias iſtas Dei opus eſſe. Tertio potuerunt Prophetiae iſtae longo poſt facta ipſa tempore, ſcribi, cujuſmodi pleraeqne ſunt in Gentilium libris. Revera libros Divinos Ebraeorum non eſſe genuinos putant Hobbius in Leviatane, Spinoza in tractatu Theologopolitico, Simonius in Hiſtoria Crit. Vet. Teſt. Quarto Philoſophi quidam opinati ſunt, mentes humanas tetra bili agitatas futura quaedam praedicere poſſe. Revera quot prophetiae per Germaniam, Galliam, Angliam tempore Lutheri prodierunt ex hoc tetro corporis temperamento. (*a*)?

8. Sed demus, inquiunt, revelationem factam eſſe; quibus eam argumentis nunc cognoſci poſſe affirmabimus, *traditione* ne, an *Scriptura?* Prima admodum eſt fallax: nam temporis decurſu vel veris hiſtoriis fabulae ita adnectuntur, ut nullo modo diſcerni & diſtingui poſſint. Hinc videmus mundi origines tam miſere faedatas atque interpolatas, & varie quidem apud varias nationes (*b*). Eam ob rem magna Chriſtianorum pars, ut Lutherani, & Calviniani, traditiones iſtas omnino reſpuunt, & magnis, ut opinatur, argumentis oppugnant.(*c*) Scriptura vero vix eſt, inquiunt perpetuo

---

(a) *Sunt argumenta Spinozae in Tract. Theol. pol. pag.* 18. 19.

(b) *Legantur Diodori lib.* v. *priores*, *&* *Coſmogonia Hiſt. Univ. Angl.*

(c) *Quamquam haec omnia argumenta*, *quum in reſpon-*

tuo profani, ut aliquid certi ſtatui poſſit. Primum enim non conſtat Scripturas Ebraeas, quae Sacrae habentur, genuinas eſſe, ne inter Ebraeos quidem ipſos & Chri-

ſtianos

ſponſionibus, quae mox ſequentur, tum in ſecundo Appendicis libro articulatim refellimus; puto tamen fore pretium operae, id ſaltem hoc in loco occupare, quod adverſus traditiones commemorant. Nam ego ſic ſemper cenſui, eos, qui a nobis diſceſſere, Luteranos, & Calvinianos, ex quorum lacunis ſunt haec contra traditiones depromta, quum in ceteris omnibus dogmatibus, in quibus ſeditionem fecere, tum praeſertim in hoc, de quo agitur, nec ratione ulla, nec rationis colore pervicaciam ſuam defendere poſſe. Atque ero in hac adnotatione paulo longior: ſed longitudo utilitate penſabitur. Rem autem totam repetemus ab origine ſua, ut ipſa rerum narratione quivis intelligat, non poſſe Chriſtianis traditionibus fidem derogari, quin tota vetuſtas non ſacra modo, ſed profana quoque obrogetur. Ac principio, Apoſtolos per plures annos Chriſtianam doctrinam praedicaſſe tantum, non etiam ſcripſiſſe, id & conſenſione veteris hiſtoriae conſtat, nec ii negant, quibuſcum rem nunc habemus. In primis autem adnotat illud ſaepe Euſebius in primis hiſtoriae ſuae libris. Deinde conſtat, veteres Chriſtianos de divinorum librorum genuitate & doctrina ex Apoſtolica predicatione, ideſt orali traditione, judicaſſe. Quo enim alio argumento reſciviſſent Matthaei, Joannis, Pauli &c. vulgatos ſemel libros & eorum eſſe, quorum praeſeferebant nomina, & veram Chriſti doctrinam continere? Quod qui negat, dicat is, quo alio criterio uti veteres Chriſtiani potuerint, quo tot fabulis & impietate ſaburratos Gnoſticorum libros a libris Apoſtolicis diſcernerent? Nam vetus ille Eccleſia Apoſtolica ſibi conſcia erat Apoſtolorum doctrinae, quam ex eorum ore ſaepe acceperat, ut non facile fuerit adulterinos ei libros, ac ſpuriam doctrinam obtrudere. Tandem conſtat, ne id quidem refragantibus Proteſtantium doctioribus, non omnia Apoſtolos, quae praedicaverant, ſcripſiſſe, ſed contentos fuiſſe ſumma

tantum

ſtianos. Nullus nempe liber eſt, qui variis auctoribus, & diverſorum quidem temporum, non tribuatur. De Aucto-

tantum capita doctrinae Chriſtianae, ac quaeſtiones quaſdam peculiares, quas cum Judaeis, Ethnicis, Gnoſticis habebant, literis mandare. Agnovit id Arminianus homo Joannes Clericus. Is enim in hiſtoria Eccl. *duorum priorum ſaeculorum, an.* 57. §. 4. *ſcribit*, Apoſtolos viva voce Eccleſias docuiſſe, addita hiſtoria vitae Jeſu Chriſti, nec voluiſſe ſcriptis ſuis ſyſtema aliquod Theologiae Chriſtianae tradere, ſed datis occaſionibus, aut novis quaeſtionibus reſpondere, aut errores naſcentes & vitia caſtigare: cetera ſupponebant Eccleſiis, ad quas epiſtolas dabant, ex praedicatione ſua nota. *Sed quis id ignorare poſſit, qui vel primis labiis Apoſtolorum, & Patrum Apoſtolicorum ſcripta deguſtavit? Quae quum ſint, dum doctrina Chriſtiana quaeritur, non Apoſtolica tantum ſcripta conſulenda ſunt, ſed veteris quoque Eccleſiae monumenta, ut ſi vetus illa Eccleſia Apoſtolis coaeva, aut vicina quidquam tanquam ex Apoſtolis acceptum doceat, id ad doctrinam Chriſtianam referendum ſit. Atque hoc adeo Patribus tertii & quarti Eccleſiae Seculi erat perſuaſum, ut iſtam veteris Eccleſiae traditionem Chriſtianorum ſaepe REGULAM appellent, eaque de re diſſerant copioſe, in primis Ireneus* adverſus haereſes, *Tertullianus* de praeſcriptionibus, Euſebius in hiſtoria Eccl. *Vincentius Lirinenſis in Commonitorio, aliique. Neque vero nunc attinet eorum hoc in loco diſputationes exſcribere. Pauca tantum memorabo, ne haec ex voto magis, quam re dicere videamur. Tertullianum nunc omitto, cujus integer de* Praeſcriptionibus *liber eſſet exſcribendus, ſi verba proferre vellemus. S. Vincentius Lirinenſis in Commonitorio tria ſectanda eſſe homini Chriſtiano ſcribit*, univerſitatem, antiquitatem, conſenſionem. Sequemur autem univerſitatem, *inquit*, hoc modo, ſi hanc unam fidem veram eſſe fateamur, quam tota per orbem terrarum con-

Auctoribus ipſis librorum novi teſtamenti vel a primis Eccleſiae temporibus magna extitit controverſia, uti Sixtus

---

confitetur Eccleſia. Antiquitatem vero ita, ſi ab his nullatenus ſenſibus recedamus, quos Sanctos majores ac Patres noſtros celebraſſe, manifeſtum eſt. Conſenſionem quoque itidem, ſi in ipſa vetuſtate omnium, vel certe pene omnium Sacerdotum pariter ac magiſtrorum definitiones ſententiaſque ſectemur. *Cur ita? quia ſcilicet didicerat a majoribus ſuis traditionem eſſe fidei Chriſtianae primam regulam. Ignatius Martyr Apoſtolorum diſcipulus Chriſtianos hortatus fuerat*, ut Apoſtolorum TRADITIONIBUS tenaciter adhaererent, quas ad certiorem poſteritatis notitiam teſtimonio ſuo confirmatas ſcriptis mandare neceſſarium duxit (*Euſeb. lib. 3. hiſt. Eccl. cap. 36.*). *Serapion Evangelium Petri repudiaverat, quia in pleriſque non conſentiret cum* traditionibus Apoſtolorum (*idem lib. 6. cap. 12.*). *Idem Euſebius quum de Clemente Alexandrino aliiſque vetuſtis Patribus diſſeruiſſet, addiderat*, atque iſti veram ſacroſanctae doctrinae traditionem, QUAM SUCCESSIONIS SERIE AB IPSIS SANCTIS APOSTOLIS Petro, Jocobo, Joanne, & Paulo, deducta, VELUT FILIUS A PATRE acceperant . . . . aſſidue conſervantes, ad noſtram aetatem uſque, divina favente clementia, vitam propagarunt, quo antiqua illa & Apoſtolica doctrinae praedictae ſemina in animis noſtris inferrent. *Atque haec eadem vox fuerat Apologiſtarum omnium Chriſtianae Religionis vetuſtiſſimorum. Sed eodem quoque modo deinceps loquuti ſunt quarti ſaeculi Patres Epiph. hæreſ. 60. Baſilius lib. de Sp. S. cap. 2., Chriſoſt. in ep. ad Theſſalonicenſes. Rufinus in hiſt. Eccl. lib. 2. cap. 9. de Gregorio Nazianzeno & Baſilio M. loquens*, per annos, *inquit*, ut ajunt, tredecim, omnibus Graecorum ſaecularium libris remotis, ſolis ſcripturae divinae voluminibus operam dabant, eorumque intelligentiam, non ex propria praeſumtione

xtus Senenſis docebit. Quod ſi certum eſſet & indubium, libros iſtos genuinos eſſe, non intelligimus, cùr

Tom. I. P Chri-

---

tione, ſed ex majorum ſciptis & auctoritate loquebantur, quos & ipſos ex APOSTOLICA SUCCESSIONE intelligendi REGULAM ſuſcepiſſe conſtabat. *Quid igitur hoc eſt dementiae, quum Eccleſia ab Apoſtolis edocta, aut eis vicina*, traditionem *habeat* fidei ſuſcipiendae, & intelligendae regulam, *nos noviſſimos mortalium poſitos a majoribus terminos convellere?*

Jam vero praeclare hoc ipſum confimant viri in antiquitatibus Eccleſiaſticis verſatiſſimi, ſubacti judicii ac perſpicaciae. Olden libro primo Analyſis fidei *Tertulliani argumentum hunc ferme in modum coagmentat. Conſtat Apoſtolos prius praedicaſſe, quam ſcripſiſſe evangelium. Quùm vero ſcripſiſſent, miſerunt libros ſuos per univerſas Eccleſias, in quibus praedicaverant. Eccleſiae autem iſtae crediderunt libros miſſos eſſe Apoſtolicos non alio inductae argumento, niſi quod viderent eorum librorum doctrinam cum ea conſentire, quam ab ore ipſo Apoſtolorum acceperant. Ergo ab ipſo Apoſtolorum tempore norma Scripturae Evangelicae, qua illa ſtatueretur & interpretaretur, fuit traditio. Sed & audiamus quemadmodum hoc ipſum argumentum adornat Ricchardus Simonius* praef. in hiſt. Crit. Vet. Teſt. Novum, *inquit*, teſtamentum quod attinet, doctrina Evangelii apud innumeras Eccleſias fundata & planctata fuit, antequam ullum extiterit ſcriptum. Exinde vero Ireneus, Tertullianus, & primi alii Patres in ſuis adverſus haereticos diſputationibus non tam ad verbum Dei ſacris litteris comprehenſum, quam ad idem verbum non ſcriptum ſed traditum, & in Apoſtolicis Eccleſiis conſervatum, confugerunt. Quoties vero Epiſcopi in Concilia & Synodos convenerunt, ſinguli quid in ſua quique Eccleſia credebatur renunciabant, ita ut haec tradita primis Eccleſiis fides norma deinceps fuerit ad ſcriptùrae obſcura interpretanda .....

Chri-

Chriſtiani Theologi tanto apparatu & ſtudio rem certam, argumentis non neceſſariis dubiam efficere conentur. Quid

---

Ejuſmodi traditiones ab initio Chriſtianiſmi independenter ab ipſa ſcriptura fundatae compendium merito dixeris Religionis Chriſtianae. Juxta illud ambiguas ſcripturas interpretari nos decet, ſicut ipſi Proteſtantes, & inter alios Illiricus, & Pleſſaeus fatentur. *Haec Simonius. Quum autem ſcribat Proteſtantium quoque ſaniores idipſum fateri, iis, quos illa citat, exempli loco alios addemus, quo vulgus, Proteſtantium tandem pudeat hac in re ad Patrum ſuorum exemplum clamare*. Lydium lapidem traditionem veterum Patrum *vocat Joannes Erneſtus Grabe praefat. operibus Bulli praefixa. Sed Bullus ipſe in Apologia contra Thomam Tullium, quae extat in ejus operibus editis Londini anno 1703, velut ex inſtituto hanc cauſam agit. Producit decretum Synodi Anglicanae anni 1571. ſub Regina Elizabeta, quo cautum eſt*, ne Doctores quidquam docerent pro concione, quod a populo religioſe teneri *& credi vellent, niſi quod conſentaneum eſſet doctrinae veteris* ac novi teſtamenti, eique, quam ex illa doctrina catholici Patres, ac veteres Epiſcopi collegerunt. *Ipſe vero Bullus ſic cenſet*; hanc eſſe optimam, immo unicam rationem infeliciſſimas, quae Eccleſiam Chriſti hodiernam infinitas pene in partes ſciderunt, controverſias finiendi, ſi poſt ſacras ſcripturas, primaevam ac puriorem antiquitatem, unice colamus ac revereamur: *Tandem, ne ſimus taedioſi, Gerardus Joannes Voſſius in epiſt. ad Forbeſium praefixa ejus inſtructionibus hiſtorico Theologicis hoc ſuper eadem re interſerverat judicium*. Quantopere, *inquit*, repugnat perſpicacitati ſcripturae (*ſcilicet ad hominem adverſus ſuos argumentatur*), ſi ita exaratae credantur, ut ab Apoſtolorum exceſſu, ne in praecipuis quidem fidei capitibus ipſi eas Eccleſiarum doctiſſimi ceperint Antiſtites? Quantum item bonitati Dei & amori erga nos, ſi per tot ſecula ad Scripturarum intelligentiam defuiſſe ſtatuamus Spiritum Dei

Quid quod Ricchardus Simonius magno critices & eruditionis uſu demonſtrare conatur; libros veteris teſtamenti compendiola eſſe majorum voluminum pluries facta, refecta, interpolata? (a) Deinde demus eſſe genuinos: quis probabit eſſe integros? Nam plura iis addita non negant Chriſtiani. Praeterea Scripturae alicujus intellectus pendet a linguae, qua ſcripta eſt, notitia, a notitia morum populi, Scriptoris temperamento, ſtudiis, opinionibus, aliiſque adminiculis. At conſtat nunc veteris Hebraicae linguae genium ignorari, ingenue id fatentibus Clerico, Cappello, Simonio, aliiſque: conſtat mores & conſuetudines Hebraeorum magna ex parte intercidiſſe: cónſtat latere Scriptorum indoles, & ſtudia. Hinc fit ut diverſae Hebraeorum atque Chriſtianorum Sectae, diverſa dogmata ex Scriptura confirment: nec minus Scripturis contendant Hebraei, Meſſiam nondum veniſſe, quam Chriſtiani veniſſe: nec minus Sociniani negantes Trinitatem, Divinitatem Chriſti, peccatum originale, immortalitatem animorum, quam ceteri Chriſtiani haec affirmantes. Atque haec ſunt, quae circa auctoritatem quum humanam, tum divinam novelli Sceptici opponunt; a quibus producendis profecto abſtinuiſſem, niſi ſciſſem ea magna pompa a Baelio paſſim,

 & ab

Dei viris licet pietate & ſanctimonia praecellentibus, Eccleſiaeque ſemper commendatiſſimis, atque eo melioribus, quo Apoſtolicis propriores erant temporibus? *Quibus ex locis patet, eos inter Proteſtantes, in quibus Lutheri ac Calvini furor rationem de loco non de turbavit, ignorare non potuiſſe, in primis fontibus Chriſtianae philoſophiae collocandam eſſe oralem Apoſtolorum traditionem. Sed videor modum exceſſiſſe, ac in Teologorum invaſiſſe Provinciam. Mihi ut ignoſcant oro ii, quorum ego ſagra penetralia audentiſſimus adii, ac animadvertant, me non lubenter, ſed a Scepticis provocatum Theologum egiſſe. Egone illam .... Quae me ....*

(a) *In Hiſtoria Crit. Vet. Teſt. & in reſponſionibus ad Dupinum.*

& ab Argentio (*a*), Collino, aliiſquàe profanis Deiſtis, praeſertim Anglis, prolata fuiſſe, qui ut *rationem* promoverent, *fidem* elevare magna impietate conati ſunt.

9. Poſtquam nihil eſſe in auctoritate quum humana, tum Divina, pro veritate diſcernenda, praeſidii (inquiunt) ſuperius demonſtratum eſt, videamus an *ſenſus*, *conſcientia*, *ratiocinium* certiores nos facere poſſint. Contra ſenſus dicere, ſupervacaneum fuerit, quando veteres omnes Platonici, & recentiores Carteſiani, in primis Malebranchius (*b*) omnem ſenſuum auctoritatem elevaverunt. Ut cetera mittam, oculi ſunt veluti lentes quaedam opticae. Quum autem ſciamus lentibus opticis res plerumque majores, plerumque etiam minores videri, quis certum putabit, oculorum ope veram externarum rerum magnitudinem, & veras diſtantias percipi poſſe? Age vero, fingamus Deum omnibus hominibus repente oculorum tunicas corneas in Microſcopiorum quam optimorum naturam convertere, res omnibus milleplae, quam nunc videntur, videbuntur. Quantae igitur tunc erunt, an quantae nunc videntur, an vero quantae tunc? Ne, quaeſo, ex praejudicio judicato.

10. Praeterea ſenſus rerum, quae extra nos ſunt, externas tantum modificationes, non vero interiora principia & ſubſtantias referre poſſunt: de eſſentiis igitur atque cauſis rerum corporearum certi nihil a ſenſibus ſperare poſſumus. Ad haec, quantilla eſt ſenuum provincia? Nam oculi, qui omnium ſunt acutiſſimi, confuſe non quidem multum prae univerſi infinita extenſione, diſtincte vero vix aliquot milliaria ſpectant. Quanta igitur objectorum copia ſenſus noſtros latet, ſeu quod paullo diſtantiora ſunt, ſeu quod nimis exigua? Mitto, ut dixi, vulgaria exempla errorum ſenſuum circa objectorum diſtantias, magnitudines, figuras, motum, colores, ſonos, & alia, quae certe innumera ſunt & paſ-

(a) D' *Argens la Philoſophie du bon-ſens*.
(b) *Lib.* 1. *de inquir. ver.*

& paſſim Philoſophis obſervata. Adeout mirandum ſit, repertum eſſe qui praedicare potuerit, *ſenſus nunquam fallitur, ac proinde omnis ſenſio, omniſque phantaſiae, ſeu apparentiae perceptio, vera eſt* (*a*). Qui ego nullâ de re certi eſſe poſſumus, poſtquam deceptores ſenſus continenter nos interturbant?

11. Jam conſcientia & ratiocinatio, ubi auctoritas, & ſenſus incerti ſunt, nihil ſcientiam noſtram juvare poſſunt. Nam *conſcientia & ratiocinatio* innituntur ideis ſenſuum & auctoritatis; de quibus quoniam dubitandum, quis pro certis conſcientiam atque ratiocinationem habebit? Id verius eſt ad errores noſtros plurimum conferre. Nam conſcientia, phantaſia, memoria ſenſuum ideas mirum in modum depravant atque corrumpunt. Ratiocinatio errores ceteroquin apertos conconfirmat. Quod ſi quis objiciat *claram & internam conſcientiam, claram & evidentem ratiocinationem Criterium eſſe veri*, illam quidem vel ob ideas innatas, vel ob internum lumen Malebranchianum; hanc vero, quod ſi in iis, quae clare & diſtincte percipimus, fallimur, error in Deum naturae auctorem refunditur; ſi ſi quis, inquam, haec objiciat, ridebimus, inquiunt. Nam. idae innatae, & lumen Malebranchianum, & Poiretanum fabulae ſunt aniles, Philoſophis jam detectae. Claritas vero & evidentia perceptionum eſſe nequit argumentum *certi*; quippe ſolet naſci a brevitate, mentis, quae in paucis ideis acquieſcit, aut a pigritia quaerendi, aut a conſuetudine populi, cum quo ab infantia educati ſumus, aut ab imperfectione ſenſuum, aut a reverentia, qua majores proſequimur, aut ab aliis cauſis. Sane graviſſimi Philoſophi hac apparente claritate decepti foediſſimos docuerunt errores. Clare & diſtincte cognoſcere ſibi videbatur Ariſtoteles mundum eſſe aeternum, Epicurus eſſe inane, Carteſius inane repugnare, Malebranchius ſe omnia in Deo videre, Lokius omnia

(a) *Epicurus apud Gaſſend. part.* 1. *Syntagm. Phil. Et de origine & varietate Logicae cap.* VII.

ſenſibus & meditatione percipere, & qui non? Quorum quae ſunt vera? Deus, inquit Cotta, viderit. Lubricum igitur eſt Criterium iſtud claritatis & diſtinctionis pro certitudine, non minus quam fatuus ille Spiritus Novatorum privatus, pro interpretanda Scriptura Sacra. Nimirum ut quilibet ſpiritum hunc, ita claritatem illam aliis ex cauſis pati poteſt. (a)

12. Quum igitur, concludunt, nullum ſit certitudinis criterium, quis negaverit omnium Philoſophorum prudentiſſimos eſſe Scepticos? Sed confirmemus, inquiunt, haec exemplis pauculis. Rerum omnium tria ſunt

(a) *Illud non video, quid ſimilis habeat fanaticus Novatorum Spiritus cum claritate ac perſpicuitate. Eſt ille ad errores etiam apertos tuendos excogitatus, minime conſtans, nemini certus, ac pro ingeniorum, temperamentorum, dicam etiam, vitiorum diverſitate varius ac diverſus, ut Proteſtantium quoque doctiores & ſaniores ad iram commoverit. Claritas vero & perſpicuitas per ſe ipſa lucet, ubique eadem ac conſtans, ubicumque eſt.* Totum eſſe ſua parte majus, *non perſpicuum modo eſt omnibus, ſed & conſtanter, & eodem apud omnes modo perſpicuum. Nec vero uſu venire in Natura ſolet, ut quod invariatum, idemque ſemper ac conſtantiſſime clarum eſt, non id ſit, quod eſſe intelligitur: eſt enim obſcurarum percettionum illud proprium, ut in dies mutentur, nec eaedem ſint in omnibus ac ſemper. Itaque Sceptici, quum in ceteris ferme omnibus, tum in hoc potiſſimum loco garriunt potius, quam diſputant. Nam effutire continuo ac philoſophi confidentia quidquid in buccam venerit, nec illud prius verſare, atque ad rationis examen revocare, id ego ludere par impar eſſe ajo, quod quum omnes, tum eos potiſſimum pudere debet, qui profitentur ex incorrupta ratione philoſophari. Quid autem iſtuc eſt, rationem dum emendare, purgare, augere velis, non opprimere ſolum, ſed ſtirpitus convellere? Profiteantur potius Sceptici, ſe*

ſunt ſuprema genera: nam aut aeternae ſunt, aut factae, aut poſſibiles. Videamus quantum ex unoquoque genere nunc certo ſciatur. Primum naturam ipſius aeternitatis intelligi ab hominibus non poſſe, nemo refragatur. (a) Eſſe aliquid aeternum non certe negant; ſed quale ſit omnes ignorant. Praeterea unum ne ſit, ut Chriſtiani docent, an infinita, ut Epicurei & Gentiles ferme omnes? Nam quamquam fortaſſe corpora externa vi coaluiſſe demus ut demonſtratum, at nondum demonſtratum eſt corporum principia, ſeu atomos, aeterna

ciſe in id armare rationem, ut homines lateres crudos efficiant, non philoſophos. Quid enim ſumus aliud, poſtquam ea quoque nobis demſeris, quae clare ac perſpicue intelligimus?

(a) *Sed & in hac re philoſophorum ego iſtorum ſerium judicium deſidero. Quid hoc eſt*, naturam aeternitatis ignorari? *Tam enim clarum eſt*, aliquid eſſe a tota aeternitate, *quam manifeſtum*, eſſe aliquid. *Quod quum ſit; eſt etiam perſpicuum, eſſe* aeternam aliquam durationem, *ideſt, aeternitatem. Quaerunt, cujus ea ſit naturae? naturam* durationis *quaerunt, an* rei durantis? *perſpicuum eſt durationem eſſe continuatam exiſtentiam, quam ii ignorare nequeunt, niſi & ſe exiſtere ignorent. Entis aeterni naturam minime adaequate noſci, id nec ignoramus, nec inficiamur. Sed id ad Scepticorum cauſam quid faciat non videmus. Nam nec, quod mei naturam adaequate non cognoſco, id efficiam, ut ignorem me exiſtere, me cogitare, me viribus, ac facultatibus meis libere uti, me genitum eſſe, ac interiturum, & trecenta alia. Itaque ſcire poſſum, eſſe quidquam aeternum ac independens, idque eſſe neceſſitate ſuae naturae, ac propterea totum quod eſſe poteſt, ideſt undequaque abſolutum & perfectum, unum praeterea, in eoque eſſe Univerſi rationem ſufficientem, immenſum & ſimplex, intelligentiſſimum & omniſcium, liberrimum ac ſui juris, ac plera alia, quae partim ſuperius perſpicue ſunt demonſtrata, partim loco ſuo explicabuntur, licet ſint infinita, quae ad hujus Entis naturam ſpectant, quae*

me

non eſſe. Deinde Ens aeternum quidam immenſum faciunt, alii negant; omnes fatentur intelligi non poſſe mentem aeternam *immenſam* & *ſimplicem*. De Scientia mentis aeternae nihil certum: alii negant eam futura libera pervidere, alii affirmant, utrique ſe ignorare fatentur, qua ratione mens aeterna poſſibilia, corpora potiſſimum in ſe intelligere potuerit. Libertatem ejus oppugnavit Spinoza, & ita ut qui eam tuentur, affirment, a mente humana intelligi non poſſe, qua ratione libertas, & immutabilitas Dei inter ſe conciliari poſſint (*a*), & qua ratione mundus non ab aeterno, ſed heri aut nudius tertius factus ſit. Nec mirum eſt tantam hominum ignorantiam circa res aeternas regnare, ut Auguſtinus ſcribat, *Deum ſciri melius, dum ignoratur*, idque repetant Theologi ferme omnes apud Petavium: aeternae enim ſunt, in aeternitate latent.

13. Videamus, an facta paullo ſint clariora. Primum, univerſum factum ne ſit, an aeternum, ratio ſola non aſſequitur; hinc Philoſophi ea de re in partes diverſas ſciſſi ſunt (*b*). Revera ſi dicas factum caſu, quot abſurda? Si dicas factum Fato, alia erunt, quae non intelliges: ſi conſilio, tum quis intelliget mundum factum conſilio aeterno, quum duratio a principio exiſtentiae mundi ad conſilium aeternum ſit infinita, ideſt talis ut a conſilio aeterno numquam deveniri poſſit ad initium mundi? Praeterea univerſum hoc eſſe immenſum

me ignorare profiteor. Perridiculum vero id eſt & philoſophi gravitate indignum, omnia ſe fateri ignorare, quod non omnia aeque clare & adaequate intelligantur, quaſi nihil oculis videamus, quod non omnia videmus.

(a) *Vide Cienfuegos in Theolog. Enigmatica.*

(b) *Rationem humanam naturalibus informatam ideis, per ſe ſolam minime eſſe aptam iis omnibus enodandis, quae ſuper mundi origine ac natura quaeri poſſunt; nemo eſt graviorum philoſophorum, qui non ultro fateatur. Sed in hoc quaſi magnarum rerum oceano ſunt quaedam, quae, ſi attenti*

ſunt non inſcite Philoſophi pronunciare videntur. Quantilla autem hujus immenſi pars ſcitur? Pauca de toto ſyſtemate Planetario, paulo plura de Tellure. Natura Mercurii, Veneris, Lunae, Martis, Jovis, Saturni, horumque minorum planetarum, penitus ignoratur. Ignoratur habitati ne ſint (*a*) an vacui. Praeterea qua ratione ſic diſpoſiti ſint & moveantur, quis unquam aſſequutus eſt? Rationes enim quas Keplerus (*b*) & Newtonus protulerunt, quae omnium ſunt probatiſſimae, ultra probabilitatem non aſſurgunt, certae non ſunt, ipſis Newtonianis fatentibus. Praeterea exiſtat ne ſpatium vacuum, in quo omnia moveantur, adhuc diſputatur. Quodnam ſit principium gravitationis corporum nondum conſtitit. Qualia ſint ipſa corporum principia, & finita ne an infinita ſint,

---

attenti eſſe velimus, pervidemus aperte, hoc in primis, nec neceſſitate naturae ſuae exiſtere mundum, nec admodum eſſe antiquum, id quod eſt a nobis ſuperius demonſtratum. Sed aeterno, inquiunt, conſilio factus ne eſt mundus? aeterno proculdubio. Qui, inquiunt, fieri potuit, ut aeternitas infinita praecurrerit? duratio enim infinita finiri nequit; nec ſi terminos habet, infinita eſt. Quid hinc concludunt Sceptici? Nam & iſtoc argumento mundi quoque aeternitatem oppugno; ejus enim hoc temporis punctum *finis eſt retroacti; ergo non infinita praeceſſit; aut ſi praeceſſit infinita, hoc punctum non venit, in quo, qui diſſerimus, exiſtimus; itaque ne nos quidem exſiſtimus. Ancipiti ergo illo argumento, hoc tantum unum probatur, rem tantam rationis noſtrae modulo dimetiri non poſſe: occupatur ea animus, ac opprimitur. Interim licet hoc cum pleriſque aliis ignorare, ſcire vero illud, per ſe ac ab aeterno mundum eſſe non potuiſſe, nec ſi poſſet, ſine cura ac vi Potentiſſimae mentis eſſe potuiſſe.*

(a) *Putant habitatos eſſe Hugenius, Fontanellius, aliique.*

(b) *Vide de Keplero Gaſſendum, Phyſ. ſect. II. lib. III. cap. VI. voluit enim a Sole per radios immateriales ſpecies exire, quibus Planteae traherentur ad Solem. Quae ſimillima ſunt attractioni Newtonianae.*

Digitized by Google

ſint, nondum ſcitur. Habeant corpora principia quaedam plaſtica, quibus animentur, potiſſimum Plantae, incertum. Natura animarum brutorum, & hominum adhuc latet. (*a*) Spirituum natura ignoratur. Ignoratur natura ipſius perceptionis. Quae quum ſint, quis non videat Metaphyſicam, Phyſicam, Medicinam, Ethicam, Theologiam non habere adhuc certa & ſtabilia principia? ideſt nihil neque aeternarum, neque factarum rerum *certo* ſciri? (*b*) Certo dixi: nam plurima obſcure, confuſe, probabiliter ſcire nobis videmur. Quum autem ignoremus aeterna & facta, videſis an poſſibilia ignoren-

(a) *Si hoc* latere *vocant, quod eſt non* adaequate *rem cognoſcere, non eſt ut ad ravim uſque hanc nobis ignorantiam exprobrent; quippe quam & ipſi ſub hujus* diſſertationis *initium profeſſi ſumus. Neque enim tantum rationi humanae adrogamus, ut intimas quoque ſubſtantiarum eſſentias & naturas adaequate nos ſcire opinemur. Interim id non efficit, quin ea attributa humanae mentis, ut plurimarum aliarum rerum, ſciamus, quae ſcire noſtra intereſt, qualia in primis ſunt, ejus* incorporalitas, immortalitas, libertas. *Quas res quoniam ego copioſe in ſecunda horum Elementorum parte ediſſero, nolo hic quidquam praevertere.*

(b) *Quin potius, quum perſpicuum ſit, nos Dei, Univerſi, noſtri ea ſcire, quae noſtra interſunt maxime, ac ſine quorum cognitione vitam degere nequeamus, (vide* Wollaſton *& Villemandy in operibus ſuperius laudatis) quis non ſupremum noſtri Auctorem perpetuo commendet, ac veneretur gratus, quod nec ſcitu neceſſaria occultaverit, & ſuperflua in obſcuro poſuerit? Nam inter curas humanas nihil eſſe nec jucundius, nec amabilius poteſt, quam occulti veri inquiſitio, ac ſpes: excitat enim curioſitas alacritatem; haec hominis ingenium dum Naturae ſecretis intendit, & praeſentia mala levat plurimum, & ſpe dulciſſima lactat, & efficit illud, quod ad beatitudinem aeternam contendentibus magnopere eſt neceſſarium, ut minus a praeſentis vitae illecebris capiamur.*

rentur. Sed Geometricae res, inquiunt, & Arithmeticae certae ſunt. Poſſemus plurima adverſus hanc certitudinem ex Thoma Hobbeſio (*a*) producere. Nam principium illud Metaphyſicorum, *quae ſunt eadem uni tertio, ſunt eadem inter ſe*, fides Trinitatis falſum reddit (*b*); ergo falſum quoque eſt & hoc Geometricum, *quae eidem ſunt aequalia, aequalia ſunt inter ſe*, cui tota innititur Geometria. Sed contenti ſumus Geometris certitudinem hanc non invidere, licet & infinita ſint in ipſa Geometria, quae ignorantur. Illud reſpondemus, hanc ſcientiam, quando cetera ignorantur, nullius eſſe emolumenti. Vera enim ſcientia eſt, ſcire quae univerſi cauſae; quid ſimus, quid victuri gignamur, qui noſtri finis, quae nos rerum ſeries agat; & ſimilia, quae adhuc in Democriti puteo merſa latent.

14. Jam ſi hominum facta attingamus, tum vero vel ipſum probabilitatis lumen repente evaneſcet. Primum, quantum antiquæ Aegyptiorum, Chaldaeorum, Ebraeorum, Graecorum, tum & Sinenſium Chronologiae variant? 2. Antiquiſſimae rerum hiſtoriae Moſis, Sanchoniatonis, Beroſi, Manethonis non magis inter ſe conveniunt, quam horologia. De nationum ferme omnium originibus incerta omnia: merae, quae proferuntur, conjecturae. 4. Veteres nationum res, Imperiorum augmenta, aut viciſſitudines fabulis continuis refertae ſunt, ut ſapienter Aegyptii & hinc Romani tempus ſtatuerint αδηλον, μυθικον, ισορικον. 5. Vel paullo recentiora variis hiſtoricorum ſtudiis penitus ignoramus, Graecorum in primis confidentia & levitate:

15. Poſt quae ſic perorant verbis Lactantii (*c*). *In multas*, inquiunt, *ſectas Philoſophia diviſa eſt, & omnes varia ſentiunt. In qua ponimus veritatem? in omni-*

(a) *Lib. de Principiis & Ratiocinatione Geometrarum, tom. 2. operum ejus Philoſophicorum*.

(b) *Baelius in dict. art. Pyrrho*.

(c) *Lib. 3. Inſtit. cap. 4.*

omnibus certè non poteſt. Deſignemus quamlibet : nempe in ceteris omnibus ſapientia non erit. Tranſeamus ad ſingulas : eodem modo, quicquid uni dabimus, ceteris auferemus. Unaquæque enim ſecta alias evertit, ut ſe ſuaque confirmet, nec ulli alteri ſapere concedit, ne ſe deſipere fateatur : ſed ſicut alias tollit, ſic ipſa tollitur ab omnibus. Quum igitur omnia incerta ſint; aut omnibus credendum eſt, aut nemini. Si nemini, ſapientes ergo non ſunt : quia ſinguli ab omnibus negantur eſſe ſapientes. Pereunt igitur univerſi hoc modo. Ita ſeipſam Philoſophia conſumit & conficit. Rcvera, addunt, inter tot optimos libros, quibus Reſp. literaria abundat, an ullus eſt ulla de re, qui meras controverſias non crepet? An ulla de humanis aut divinis rebus ſententia, cui altera non ſit oppoſita? Si ſunt, in medium proferantur, & manus dabimus. Quid plura? lis definita eſt, ſi hoc fiet. Quae quum ſint, Ciceronis illo concludunt, *quam bellum eſt velle confiteri potius neſcire quod neſcias, quam iſta effutientem nauſeare, atque ipſum ſibi diſplicere (a)?*

16. Numquid aliud? occiderunt. Genus hominum in nihilo ſciendo occupatum, lingua procax, arte verſipelle. Sed tam longae declamationi reſpondeamus, ac ita, ut praecipuos totius machinae nervos incidentes, quilibet intelligere per ſe ipſe poſſit, ne reliquum quidem corpus ſtare poſſe. Longiorem qui amat operam, Villemandy, longiſſimam, Cruſatium conſulat: habebit in illo plura docta & erudita, in hoc vero etiam minutiſſima, ſi eo uſque patientiam continuare poſſit, ut integrum voret. Ac omnium primum ingenue fateamur, ſcientiam noſtram *certis* quidem quam pauciſſimis, *probabilibus* paullo pluribus, *dubiis* permultis conſtare, atque ea ipſa quæ aut certo, aut probabiliter ſcimus, ſi comparentur cum iis, quae omnino ignoramus, eſſe, quale unum ad infinita. Fatea-

(a) *De nat. Deor. lib.* 2.

Fateamur quoque ignorantiam noſtram minimum eſſe malorum, ſi cum erroribus infinitis, quibus hominum vita perturbatur, conferre velimus. At in tanta aut ignorantia, aut errorum copia ſunt tamen quaedam, quae certo cognoſcimus, quaeque vitae & *pietati* ſufficiunt, quod ſatis eſt, ut Acatalepſia radicibus evellatur. Sed ne orationem pervertam, ſequar Scepticorum objectiones.

17. Nullum eſſe veritatis Criterium primum cauſantur. Atque hoc primum eſt, in quo boni iſti Philoſophi hallucinantur. Nam ut ab auctoritate humana exordiar, *conſenſus hominum vox naturae eſt* (*a*). Ergo ſi omnes homines aut de facto aliquo teſtificentur, aut aliquid clare & diſtincte percipiant, id pro certo tenendum. Sed omnes, inquiunt, homines & *mente ſunt breves*, & affectibus obnoxii. Fatemur. At ad veritates iſtas, de quibus agimus, percipiendas, mens infinita non exigitur: ſunt enim captui noſtro accommodatae, quales plures veritates, quae hiſtoriam ſpectant, quae exiſtentiam rerum, quae relationes, & ſimiles (*b*). Præterea quamquam homines affectibus ſunt obnoxii, tamen quum diverſi atque permulti in eadem conſentiunt, tantum abeſt ut affectus hunc conſenſum ſuſpectum efficere valeat, ut potius ſecuriores nos faciat. Qui enim homines diverſorum affectuum in idem conſenſiſſent, niſi veritate adacti? Quando ergo Sceptici conſenſum omnium hominum elevare ſtudent, ſolida proferant argumenta oportet: uam levibus conjecturis, & ſuſpicionibus a ſtatis certiſque ſententiis dimoveri puerorum fuerit, non virorum. Nulla in re, inquiunt, hic conſenſus habetur. Impudenter hoc dictum. Quaſi vero *Deum eſſe*, *Mundum originem habuiſſe*, *Non poſſe idem ſimul eſſe & non eſſe*, & ſexcenta alia non ſint omnium conſenſione firmata

(a) *De Natura Deor. lib.* 1.
(b) *Vide adnotata ſuperius.*

mata (*a*). Diſcordant, inquiunt, quidam. Quaſi nos ſolliciti ſimus de inſanientium, aut ſtupidorum conſenſu, non autem hominum recta & ſana ratione utentium. Alioquin Sceptici & ſerio etiam dubitent, dormiant, nec ne perpetuo, quod quidam id credere videri voluerunt. Quamquam intelligo, imperite Scepticos facere, qui duo haec miſcent, *dubitare*, & *velle dubitare*, quae immane quantum diſtant: illud enim eſt ſerio differentium, hoc ludentium, aut aliorum patientia abutentium.

18. Videamus an meliora proferant de auctoritate divina. Ajunt ignorari loquutus ne ſit Deus. Res id facti eſt: Res vero factae auctoritate humana probantur. Ea autem auctoritas humana certa eſt, quae proficiſcitur a pluribus hiſtoricis coetaneis, & ocularibus; uti egregie Joſephus (*b*), cui docti omnes aſſentiuntur. Quum autem veteres omnes magna conſenſione doceant, ſibi Deum loquutum eſſe, quidni id certum habebitur? Ergo, inquiunt, conficietur, Deum alloquutum Gentiles. Non id ſequitur, ſed hoc tantum, aliquam ad Nationes Gentiles a primis nationum fundatoribus divinam revelationem demandatam. Sed Revelationi divinae, ſeu vetuſtae illi Adamiticae, & Noeticae, ſeu recentiori alteri, infinitas fabulas Gentiles addiderunt, itaut vix diſcerni queat. Si res eſſet hujus loci, infinitas proferremus opiniones, quae inter nationes omnes communes reperiuntur, quaeque ſine revelatione Dei cognitae numquam ab hominibus eſſent (*c*). Sed abunde id agimus lib. I. Elementorum Theologiae Chriſtianae.

19. Jam

(a) *Vide Villemandy, & VVollaſton ebauche, &c.*

(b) *Lib.* I. *contra App. Gramm. conſulatur etiam Huetius in definitionibus Demonſtr. Evangel.*

(c) *Vide Burnetium in Archaeolog. Philoſoph. Bochartum in Phalegio, Huetium in demonſt. Evangelica, & Grotium in notis ad librum primum de veritate Relig. Chriſt.*

19. Jam vero non ita nos ſine ullo ratiocinio veterum traditioni credidimus. Examinavimus accuratiſſime, qua ratione vetus illa aut Synagoga, aut Eccleſia certa eſſe potuit de revelatione. Non negamus miracula magnum habuiſſe pondus, maxime quum eſſent talia, in quibus hominum impoſtura locum habere non potuit, qualia ſunt, quae Ebraeorum Prophetae, & Chriſtus, atque Apoſtoli fecerunt. Potuerunt, inquiunt, eſſe opera Doemonum. Bonorum rogo, an malorum? Si bonorum, quum ii nihil agant, niſi ex Dei imperio, quippe qui ſunt boni, perinde eſt, ſeu a Deo, ſeu ab iis Deo jubente ſint facta. Malorum qui eſſe potuerint; quum ederentur contra horum Doemonum doctrinam, atque ut eorum regnum diſſiparetur? Itaque vera miracula diſcernimus & ex veritate doctrinae & ex principiis naturae ipſius lumine notis. Ex vera porro doctrina, veriſque miraculis revelationem detegimus. Certi, inquiunt, non ſumus haec miracula facta eſſe. Qui non? quum tota antiquitas id teſtetur? Nunquam enim efficiant Sceptici, ut non pro certis habeamus quaecumque antiquitas magna conſenſione, & ut teſtis oculatus, ad nos demandavit. (*a*) Ut ab hac perſuaſione diſcedamus ſolida argumenta proferenda ſunt, non leves ſuſpiciones & generales. Majores noſtri quum Gentiliſmum confutarent, argumenta evidentiſſima protulerunt, miracula ediderunt. His ponderibus publica perſuaſio evertitur, non ridiculis Scepticorum argumentis.

20. Idipſum veteres probabunt prophetiis. Scitum enim eſt vim propheticam ſolius Dei eſſe (*a*): nam quis credat eam tribui poſſe aut vaporibus ſubterraneis, (*b*) aut tetrae bili, uti Gentilium quidam opinati ſunt? niſi

(a) *Vide Plutarch. de defect. oracul. & Fontanell. in hiſt. oraculorum.*

(b) *Vide ut hæc demonſtrant Dicton, & Hutvillius.*

(c) *Vide Huet. ſub initium demonſtr. Evang.*

niſi lapide ſilice ſtultior ſit. Poſſe vero mentes creatas futura quaedam conjicere, non negamus, At ea praedicere, quae poſt plurima ſaecula ventura ſunt, quae nullam cum rebus praeſentibus, aut cauſis neceſſariis, connexionem habent, quae ab hominum libertate tantum pendent, idque conſtanter, & confidenter, itaut praedicta exacte impleantur, id vero eſt, quod eſt ſolius Dei. Hujuſmodi ſunt Scripturae noſtrae divinae. An divinae non erunt? Genuini, inquiunt, libri iſti non ſunt. Qui non ſint, quum tota antiquitas genuinos habuerit? Neque enim aliud argumentum eſt genuinitatis librorum (*a*). Diffident, inquiunt, antiqui. Reſpondeo non diffidere in hoc, quod a Prophetis ſcripti libri illi ſint, quod ante rerum eventum pluribus ſaeculis? Nec id inficiantur Hobbes ipſe in Leviathan, & Spinoza in tractatu Theologopolitico, qui circa Eſdrae tempora lucubratos veteres libros putant. At hoc ſatis eſt, ut argumentum a Prophetis deſumtum vim ſuam totam retineat: quippe major prophetiarum illarum pars Chriſtum ſpectabat & Eccleſiam, res ſcilicet Eſdra ſeculis pluribus recentiores.

21. Contendunt intelligi Scripturas non poſſe. Quibus tandem in rebus? Nam quae ſunt credenda, quaeque ſunt Moralis capita, eſſe in Scriptura cum traditione conjuncta apertiſſima omnium Chriſtianorum conſenſus demonſtrat (*b*). Quis enim Chriſtianorum negavit unquam *fundamentalia*, ut vocant, Chriſtianiſmi dogmata? Nempe pauci quidam, qui ſtatim exterminati ſunt. At an quod ille nivem eſſe albam negavit, toti hominum ſenſui praejudicium ullum fecit, qui nivem albam habent? Neque enim

(a) *Vide Clericum in Art. Critic. & Huet. ſub initium demonſtr. Evang.*

(b) *Legatur Auguſt. de Doctrina Chriſt. lib.* II. *cap.* 19. *ubi*, *inhis*, quae aperte, *inquit*, in Scriptura poſita ſunt, invenientur illa omnia, quae continent fidem moreſque vivendi, ſpem ſcilicet, atque caritatem.

enim conſenſus deficit eſſe communis, quod unus aut alter, vel refractarius, vel ſtupidus refragetur, ut diximus. Praeterea circa Chriſtianum Moralem an ulla eſt inter ſanos Chriſtianos diſſenſio? obſcuritates igitur, quae in divinis libris ſunt, nihil omnino certitudini Religionis officiunt.

22. Accedamus ad rationem *ſenſuum*, *conſcientiae*, *& demonſtrationis*. Vocabulum *ſenſus* valde eſt ambiguum: aut enim organa ipſa ſenſoria, veluti oculi, aures; aut motiones in his organis ab objectis externis factae; aut harum motionum perceptiones, *ſenſus* appellantur. Quum autem praedicant Sceptici *ſenſibus* nos decipi, rogatos volumus, ut quanam cum notione vocabulum ſenſus accipiant, nobis explicetur. Si priori, ut par eſt credere, non alio modo decipere nos poſſunt ſenſus, niſi quia objectorum externorum imagines augeant, aut minuant. Decipere ergo nos non poſſunt circa exiſtentiam eorum objectorum, a quibus commoventur: quum enim ſint organa neceſſaria, movere ſe nequeunt, aut imagines in ſe rerum externarum imprimere. Neque etiam circa rerum eſſentias decipient: quandoquidem has non ſenſu, ſed ratiocinio perveſtigandas docemus. Decipient fortaſſe circa rerum magnitudines, diſtantias, qualitates ſenſibiles, quod ultro fatemur. Atque hinc eſt, ut haec relative tantum a nobis ſciri, non abſolute doceamus. Interim hujuſmodi ſcientia ſatis eſt ad vitam: parum enim refert abſolute ne, an relative quantitatem cibi exg., aut potus noſcam, dum noſco eam alendo corpori ſatis eſſe: nam & corpus relative quoque quantum ſit agnoſco. Hoc enim ratiocinium meum efformo. *Magnitudines* & *diſtantiae* relativae debent eſſe in ratione magnitudinum & diſtantiarum abſolutarum: ergo ſi relativa magnitudo relativae ſatis eſt, abſoluta ſatis erit abſolutae. Quo certiſſimo ratiocinio tuto vitam, & ſocietatem noſtram regimus, parumque refert abſolutas ne, an relativas magnitudines noſcamus. Eodem modo de ceteris corporeis proprietatibus diſputabimus.

23. Quum ergo conſtet, neque in omnibus ab auctoritate nos falli poſſe, & ſenſibus plura certo perſpicere; nullius ponderis ſunt ea, quae Acataleptici contra *conſcientiam*, & *ratiocinationem* opponunt. Quod ſpectat ad *claritatem*, & *evidentiam* perceptionum, quam pro Criterio veritatis produxerunt olim Epicurei atque Stoici, nunc verò Carteſiani, ita cenſemus, tum demum perſpicuitatem, & evidentiam *notam* eſſe veritatis, quum omnium hominum ſana ratione & judicio utentium, conſenſus acceſſerit. Itaque etiamſi ſciamus quaedam aliquibus demonſtrata videri, tamen ſi alii & docti, & judicio acri pollentes adverſentur, ea nondum certa habemus. Atqui haec ſatis eſſe poſſent ad Scepticorum impudentiam reprimendam. Sed videamus quid porro clamitent.

24. Opponunt ignorantiam noſtram circa res aeternas. Dividimus quaeſtionem. Exiſtentiam Entis aeterni, & praecipuarum ejus proprietatum, tales rationes demonſtrant, ut nullus adhuc, niſi emotae mentis, negaverit eſſe aliquod ens aeternum, cogitans, potentiſſimum, optimum. Athei ipſi, quum non poſſent id negare, eo tandem dementiae evaſerunt, ut id cum Univerſo confunderent: Quod eſſe falſum & ineptum ex ſuperioribus patet. Atomos & principia materiae non eſſe aeterna, eo quam manifeſte demonſtratur, quod variae mutationi ſubſunt, quod naturae Entis aeterni repugnat (*a*). Nec negotium faceſſit, quod intellige-re

(a) *Adeatur, ſi licet, Baelius in Dict. Art. Epicurus, & Cudworthus in ſyſtemate intellectuali. Interim advertatur rationem, qua nititur Baelius, non ſatis eſſe ſolidam. Sic enim ratiocinatur. Si ſtatuantur materiae elementa aeterna, fore, ut nullo pacto Dei imperio ea ſubſint: aeternum nempe in aeternum jus nullum habet. Probat id Limborchius in Theologia Chriſtiana lib.* II. *cap.* XX. *§.6.* Quia, *inquit*, ſi materia illa fuiſſet increata & Deo coaeterna,

re nequeamus horum elementorum creationem : id enim auferre non poteſt ſcientiam, quam eorum originis habemus. Lege Lactantium lib. 2. cap. 8. pag. 220. edit. Walchii. Praeterea quod ratio naturalis nec naturam,

---

na, Deus ex ſe jus in illam non habuiſſet eam pro arbitrio mutandi, tanquam in rem ex eſſe ſuam, ſed omne Dei jus in illam fuiſſet tantum primi occupantis. *Ratio, inquam, non ſatis ſolida. Etenim ſi ſtatuatur materia iſtaec aeterna, ſed iners, non video quid prohibere poſſit, ne Dei imperio ſubjecta ſit. Nec magis ſolide ratiocinatur Lockius (lib.* IV. *de Intell. hum. cap.* X §. 18.) *ut probet, non admodum difficilem eſſe intellectu materiae originem. Nam, inquit, licet ſciam materiam corporis mei longe ortum meum praeceſſiſſe, at vis cogitandi non certe praeceſſit, niſi inep-ire velimus. Quum ergo intelligam Principium cogitandi, quod in me eſt, originem habuiſſe, quid prohibet, ut & materiam ortum habuiſſe intelligam? Qui enim intelligit Spiritum potuiſſe creari, is intelliget etiam potuiſſe & materiam. Non ſatis recta & ſolida ratiocinatio. Nam qui ſtatuit materiam aeternam, is ſtatuit etiam vires motricem, & cogitantem materiae coaevas, atque materiam undequaque permeantes, quorum commixtione varia efficiantur Univerſi entia, quemadmodum Spinoza putat. Quae idcirco obſervavi ut intelligatur, celeberrimos illos Anglos, doctos ceteroquin & acutos, dormitare aliquando. Quanto validius Lactantius lib.* II. *cap.* 8. Quicquid enim eſt, *inquit*: ſolido & contrectabili corpore, accipit externam vim, quod accipit vim, diſſolubile eſt: quod diſſolvitur, interit: quod interit, ortum ſit neceſſe eſt: quod ortum eſt, habuit fontem, unde oriretur; ideſt factorem aliquem ſentientem, providum, peritumque faciendi. *Et paullo poſt.* Materia vero ſemper fuiſſe non poteſt, quia mutationem non caperet ſi fuiſſet. Quod enim ſemper fuit, non deſinit: & unde abfuit principium

nec omnes Entis hujus proprietates cernat, id fatemur: ſed id Scepticorum cauſae nihil omnino facit. Nam quum mentes humanae finitae ſint, rem infinitam ſi comprehendere nequeant, mirum non eſt. Interim plurima de natura Dei, quae rationem naturalem fugiunt, certiſſima revelatione didicimus. Sed plurima etiam inter Theologos Chriſtianos diſputantur? Nempe ea, quae aut revelata non ſunt, aut non aperte revelata. Caeterum harum rerum rationes Scepticis, ideſt profanis, reddendas non putamus: apti enim auditores non ſunt.

25. Perſequamur quae reſtant. Ex iis, quae facta ſunt maximam partem ignorari objiciunt. Annuimus. Pleraque eſſe in omnibus Scientiis hinc inde controverſa. Non refragamur. Veterum rerum hiſtoriam aut ignorari, aut fabulis adumbratam eſſe ſi paucula excipias. Quis negavit? Philoſophos acerrime Philoſophis reluctari, omnia partium diſſidiis plena eſſe. Fatemur.

Quid concludent? omnia ignorari? nihil certo comprehendi? non ſequitur. Demonſtrare enim debent Sceptici non *maximam partem*, non *pleraque*, non *plurima*, ſed *omnia* ignorari, controverti, diſputari, ſi rite concludere velint. Nobis enim ad Acatalepricos confutandos ſatis eſt, ſi rem unam certo ſciamus. Faciant, & demittemus auriculas.

---

abeſſe hinc etiam finem neceſſe eſt. Quin etiam facilius eſt, ut id, quod habuit initium, fine careat, quam ut habeat finem, quod initio caruit. Materia ergo ſi facta non eſt, nec fieri ex ea quicquam poteſt. Si fieri ex ea non poteſt, nec materia quidem erit: materia enim eſt, ex qua fit aliquid. Omne autem, quod fit, quia recipit Opificis manum, deſtruitur, & aliud eſſe incipit. Ergo quoniam finem habuit materia (*intelligit Lactantius priorem, & aeternam, ut putabant Graeci, materiae formam*) tum quum factus eſt ex ea Mundus, & initium quoque habuit. Nam quod deſtruitur aedificatum eſt: quod ſolvitur, alligatum; quod finitur, incaeptum.

APPENDIX
AD PRIOREM
METAPHYSICAE PARTEM

Qua quaedam paullo obſcuriora clarius explicantur, & argumenta Scepticorum fuſius diluuntur.

ΧΡΟΝΟΣ ΕΥΜΑΡΗΣ ΘΕΟΣ
Sophocles in Electra.

Digitized by Google

EMINENTISSIMO DOMINO

JOSEPHO SPINELLI

S. R. E. C.

ARCHIEPISCOPO NEAPOLITANO.

QUUM in publicam lucem elementa Metaphyſicae generalis ederem, haud quaquam augurabat animus, fore me ut homines quidam, qui mihi famaeque meae conſultum iri aegro ferunt animo, argumento ab invidia ducto impeterent, meque & apud EMINENTIAM TUAM, *& apud populum laeſae adverſus Deum pietatis, graviſſimorumque in patriam religionem errorum inſimularent. Eram enim mihi egregie conſcius, me, conſutatis Spinoziſtarum, Hobbeſianorum, Scepticorum, aliorumque impiorum, partim moſtroſis & abſurdis, partim etiam ineptis opinionibus, & pietatem erga Deum magnopere foviſſe, & Religioni, hominumque ſocietati, quae Religione continetur, quoad in me erat, conſuluiſſe. Sed (quae ſunt hominum judicia!) fefellit me animus. Quoſdam enim mihi, immerito licet, infeſtos (quorum nominibus parco) in me concitatos ſentio, qui me indignum clamitant, qui auras vitales vivam. Nullus eſt Neapolis locus, quo eorum voces non ſubrepſerint, aut quo reus non traducar, majore hominum parte, uti fieri ſolet, in immenſum incertos rumores augente. Et*

belle hercle atque ex animi ſententia res eis cecidiſſet, niſi ſumma in primis EMINENTIAE TUAE, *tum & doctiſſimi viri optimique Sacerdotis Julii Tornii, aliorumque tuae hujus Neapolitanae Eccleſiae miniſtrorum, doctrina, caritas, atque humanitas eorum conatui reſtitiſſet, meque turbatum certe recreaſſet. Sic enim habeto*, EMINENTISSIME DOMINE, *me etſi alias perſaepe, at nunquam tamen manifeſtius tui, tuorumque ſapientiam, prudentiam, atque minime fucatam caritatem cognoviſſe, quam quum in tanta rerum mearum calamitate praeſentiſſimam tui tuorumque opem expertus ſum. Sed quanquam haec tua in me clementia, tuumque, atque Eccleſiae tuae graviſſimum judicium me apud viros bonos omni criminis ſuſpicione liberet abſolvatque; at concitatos ſemel rumores, & in vulgus ſparſos, vix cohiberi poſſe puto, niſi eos, qui nomini officiunt meo, ad ſilentium adigam. Oro te igitur atque obteſtor ut ſcriptionem hanc meam, quocumque ea nomine appelletur, aequo accipias animo. Ita enim ſpem facies, ut gravioris argumenti, quae nunc meditor, opera, in primis Chriſtianae Theologiae elementa, celeberrimo nomine tuo ornem. Eam autem ut ſcriberem tria me commoverunt maxime. Primum, quod quum non noſtri tantum, ſed totius hominum Societatis interſit plurimum, ne cujus famae publice injuria inferatur, quippe quod nemo ſibi ſoli naſcitur; ut offuſas nomini meo tenebras, quoad poſſum, diſpergam, publico naturae, & gentium jure compellor. Eſt enim haec non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimns, legimus: verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti: non iſtituti, ſed imbuti ſumus; ut ſi vita, aut fama noſtra in aliquas*

inſidias

inſidias inimicorum incidiſſet, honeſta ejus tuendae ratio juſta eſſet & neceſſaria. Alterum, quo moveor, eſt, quod ea eſſe Sacerdotum vitae ratio debet, ut non crimine tantum, ſed vel criminis ſuſpicione vacet. Accedit tertium, EMINENTIAE nimirum TUAE juſſa, quibus ut loca quaedam accuratius explicem, & argumentis quibuſdam Scepticorum prolixius *reſpondeam, mihi imperas, quaeque exſequi mihi jus faſque eſt. Cur autem hanc lucubratiunculam nomini tuo ſcribam, ea eſt ratio, nimirum ut qua humanitate primum me excepiſti adverſus eos, qui nomen meum velut parum pium EMINENTIAE TUAE detulerunt, eadem animi mei ſynceritatem atque integritatem pernoſcas, penitiuſque inſpicias. Adeſto ergo animo, EMINENTISSIME DOMINE, atque perſpice, utra vera ſint, quae iſti in me praedicant, an quae ipſe prudentia tua intelligis judicaſque. Dabam Neapoli IV. Nonas Januarias anno* 1744.

EMIMENTISSIMO NOMINI TUO.

Addictiſſimus
Antonius Genuenſis.

LIBER PRIMUS.

In quo clarius explicatur, quaenam ſit vera philoſophandi libertas, veruſque librorum damnatae memoriae uſus.

EUSEBIUS, ET PANTASCOPUS.

P. EUſebium intueor, an Euſebii manes?
E. Quin Euſebium intuearis?
P. Atqui ego te aut apud Inferos verſari, aut quavis potius, quam Neapoli, certus eram.

E. Quae te inferiae agitant, Pantaſcope? Sanus ne es?

P. Sanus ne ſim rogas? tandem aliquando elementa illa metaphyſicae edidiſti!

E. Id tu dicis, quaſi monſtrum ediderim, ita ut expiari me ſit neceſſe.

P. Et quale monſtrum. Africa tetrius nullum fert.

E. Niſi ſtatim eloquaris quid rei iſthuc ſit, ſcito, mihi abs rebus meis tantum ocii non eſſe, ut tecum garriam, Pantaſcope.

P. Hui, tam cito iraſceris? at efficiam ego verbis meis mox ut palleas, totuſque exanimeris. Metaphyſica illa tua bene non audit.

E. Ludis? quibus tandem? nempe iis, qui mihi ut bene eſt, dolent. His autem quid facerem? nihil eis ſatis tectum & munitum eſt.

P. Quid ſi bene non audiat aliis?

E. Niſi judices ſint integri, docti nempe, & adfectu vacui, nihil moror. Sic enim habeto, Pantaſcope, me qualibet in re eorum tantum judicia revereri, qui quum doctrina & eruditione pollent, tum vero vel maxime ab omni adfectu ſunt liberi, praediti autem humanitate, atque caritate. Cum his enim errare malo, quam cum aliis ſapere.

P. An

P. An ullos habes tales, qui lucubratiunculae illi tuae ſuffragantur?

E. Habeo equidem, Pantaſcope, & plurimos, & tales, quos quum audieris, obmuteſcas oportebit.

P. Quinam iſti quaeſo?

E. Quantus vir, Deus immortalis, Neapolitanae hujus Eccleſiae ANTISTES?

P. Maximum & doctrina, & rerum agendarum providentia, & morum integritate, & Chriſtiana potiſſimum caritate, praedicari audio.

E. Noviſtin ex facie?

P. Non dum.

E. Si noveris, tum te nihil omnino de illo audiviſſe fateberis. Minora enim omnia fert fama. Quantus ergo judex? deinde qualis & ſolida eruditione, & morum gravitate atque integritate, qui inviċtiſſimo Regi noſtro eſt a Sacris, Regiorum Studiorum Praefectus, Theſſalonicenſis Epiſcopus CAELESTINUS GALIANUS? quantus JULIUS TORNUS divinarum humanarumque rerum peritiſſimus, literis & pietate celeberrimus? Quantus & acumine mentis & capacitate, & ratiocinii facilitate, & non in Theologicis modo rebus, ſed in intima ipſa Philoſophia maxima cum gloria exercitatus BERNARDUS CANGIANUS Neapolitanae Eccleſiae Canonicus, atque Theologus? qualis quantuſque Regiae noſtrae Academiae ornamentum atque decus, quem honoris gratia nomino, JOSEPHUS ORLANDUS? mitto alios, ne longior ſim. Quales iſti tibi quantique judices videntur, Pantaſcope?

P. Omnium certe maximi atque optimi.

E. Omnes iſti uno ore fatentur, nihil eſſe in libro meo criminis, tantum ſi ambigua quaedam & obſcura paullo *prolixius* explicavero. Ais nunc me expiatione indigere.

P. Ajo hercle vero. Ita enim calleo libellum illum tuum non ſanum eſſe, ut non magis calleat aprugnum callum.

E. Age

E. Age ſane igitur, quando tot te, ac tantorum virorum auctoritas nihil commovet, dic, obſecro, quaenam ſunt iſthaec, quae non ſana eſſe praedicas?

P. Qui omnia nunc reminiſcat? ſcito generatim in tria capita conferri poſſe. Nam primum, quae tua eſt impudentia, qui Brittanicam philoſophandi libertatem in Italia aut exoptes, aut deſideres? Deinde an pius eſt tot damnatae memoriae librorum uſus, & farrago? tandem an non Scepticorum argumenta ornas provehiſque vehementer, nec omnia diluis, nec pari elegantia, & orationis contentione? haec non ſana eſſe, non ſanus juret Oreſtes.

E. Grates ſuperis. Scimus tandem quae ſint haec errorum monſtra. Sed illud rogaverim, Pantaſcope, legiſtin tu librum, an ex aliis narrari haec audiviſti?

P. Partim quidem legi, partim vero ex amicis meis, viris nec indoctis, & bonis, audivi.

E. Patieris ne ſi oſtendam, te iſtoſque amicos tuos cantherino ritu adſtantes ſomniare?

P. Dum quidem brevis ſis futurus, aures patientes commodabo.

E. Pro rerum numero & varietate etiam breviſſimus. Et primum quidem te non latere opinor, verbo huic, *libertas philoſophandi*, tres eſſe diverſas notiones ſubjectas. Nempe aut de *libertate naturae*, aut de libertate *a religione publice ſuſcepta & auctoritate divina*, aut de libertate *ab auctoritate humana* intelligi poteſt. Libertatem naturae voco eam animi noſtri facultatem, qua pro ut libitum fuerit, agere aliquid, aut non agere, eligere, aut averſari poſſumus, cujus regula eſt *recta ratio*, incitamentum vero voluptas, aut dolor, & voluptatis cupido, aut doloris metus. Hanc, Pantaſcope, libertatem oppugnant ii, qui Fato omnia regi trahique docent. Libertatem a publice ſuſcepta religione, & divina auctoritate eam appello, qua fit, ut ex rationis lumine philoſophantes, impune licet & ſuſceptae religionis dogmata examini ſubjicere, & doctrinam

nam revelatam expendere, & a publice receptis ſententiis, ſi nobis minus rectae videantur, nullo poenae metu deſciſcere. Libertatem ab auctoritate humana eam dico, qua ex recta ratione philoſophantes licet a ſecta quaqumque diſcedere, & Eclecticorum in morem philoſophari. Tenes, Pantaſcope, quotuplex ſit philoſophandi libertas?

P. Niſi lapide ſilice ſtultior ſim.

E. Age ſis nunc cedo, quaenam iſthaec eſt philoſophandi libertas, quam ego in Anglis commendo, deſidero vero in Italia?

P. Primam non opinor.

E. Opinor narras? non recte accipis: certa res eſt: nam qui eam libertatem Italis ineſſe negat, is negat & Britannis, niſi ſi tu putes Britannos aliud hominum genus, aliaque natura praeditos, quam ſunt Itali. Praeterea eam libertatem Metaphyſicae meae *propoſitione LXXV.* adſerui. Tandem quum libertatis hujus intime ſim conſcius, qui, quae ratio & voluntas ſuaſerit, ago, putemque nihil a me humani, quod inſit in ceteris Italis propularibus meis, alienum eſſe; qui me praedicant hanc libertatem in Italia deſiderare, ii inſanire me ſolemnia etiam praedicent neceſſe eſt.

P De ſecundo igitur libertatis genere intelligunt fortaſſis qui te accuſant.

E. Egregie prorſus! qui id mihi imputari queat, quum mentem meam luce clarius meridiana in epiſtola ad lectorem explicuerim? videſis, Pantaſcope, ne id ſit non judicare, ſed calumniari. Sed quoniam & haec libertas duas habet partes, alteram, qua capita religionis publice ſuſceptae impune ad incudem revocare nefas non habetur: alteram qua licet impune ab illis deſciſcere, ſi minus recta videantur, dic obſecro, qua de parte me accuſant?

P. Fortaſſis de utraque.

E. Atqui, ſi id ita eſt, ut narras, me iſti non errare, ſed pueriliter ineptire volunt. Nam qui primam partem aut in Anglis admirer, aut in Italis deſiderem?

neque

neque enim puto me tam eſſe rerum noſtrarum imperitum, qui ignorem continenter, qua privatim, qua publice, qua voce, qua ſcriptionibus in Scholis, in concionibus hinc inde dogmata noſtrae religionis agitari & adverſus eos, qui aut toti Chriſtianae Religioni, aut nomini Romano adverſantur, defendi? Hanc libertatem, hunc morem, tantum abeſt, ut Eccleſia noſtra damnet, ut approbet potius, & commendet. Sic enim per ludicra ad veras cum Atheis, atque Haereticis pugnas ingenia exerceri intelligit. Neque eam ob rem ſibi & doctrinae ſuae metuit: ſecura eſt enim VERITATE, quae dum teritur longe lateque ſplendidior evadit. Per ſummum igitur nefas hanc nobis calumniam imponunt quicumque ab Eccleſia Romana deſciverunt. Muhammedaniſmi hoc proprium eſt, Pantaſcope, ſeveris legibus cavere, ne ſuſceptam religionem ulli liceat examini ſubjicere, ne ſi id fiat, vaferrimi impoſtoris ineptiae detegantur. At religionis noſtrae quum auctor ſit Deus, id eſt SUMMA RATIO, is voluit *obſequium noſtrum eſſe rationabile*, id eſt *cogitando adſentiri*, quae eſt fides, quemadmodum Auguſtinus loquitur. Voluit nos, non uti inertia pecora trahi, ſed intelligere *& probare ſpiritus, utrum a Deo ſint, & ſcripturas ſcrutari, & pſeudoprophetarum fraudes inveſtigare*, quae eſt vera illa libertas, in quam Chriſtus Servator noſter, ideſt Dei *ratio & ſapientia*, quae tenebras hominum omnium diſpulit, adſeruit. An haec unquam Eccleſia catholica divini ſpiritus interpres prohibuit? nubem teſtium proferre poſſem, (*a*) niſi id ſupervacaneum eſſet, & tu brevitati ut ſtuderem ſuperius monuiſſes.

P. Alteram ergo exigis partem.

E. Hem!

(a) *Nimirum eos omnes qui in ipſa Ecleſia Catholica praecipua Religionis capita Academicum in morem agitarunt, quorum multi etiam Sanctitatis fama ſunt illuſtres. Unus inſtar omnium ſit Sanctus Thomas Aquinas: tantum ejus* Summa *inſpiciatur.*

E. Hem! Egon iſtuc optarem? qui enim iſthanc libertatem, non dicam in Italia, ſed ubilibet gentium exigit, is rempublicam, & genus hominum funditus everſum iri cupit. Is praeterea religionem Chriſtianam ex orbe exterminari optat: quumque nulla ſit alia vero religio, is una opera Atheiſmum regnare vult. Etenim ſi ea detur libertas, jam adoleſcentes novarum rerum percupidi & ſingularium opinionum amantes, jam ſcioli, qui per fas nefas litterati videri volunt, jam facinoroſi homines & perditiſſimi, quibus exleges vivere volupe eſt: jam factioſi, qui omnia diſſidiis agitari cupiunt, & id genus omne ſceleſtorum, infinita novare, vetera inſtituta, legeſque publice & ſanctiſſime traditas ſubvertere, omnia in partes trahere molientur. Ita primum religionem, mox etiam rempublicam peſſumdabunt. Hanc ego, qui nihil a me non humani modo, ſed etiam Chriſtiani alienum eſſe puto, ut in Italia libertatem cupiam? hanc ut ullibi admiret? quam ne in Republica ſua quidem Plato toleravit? (*a*) niſi ſi inſaniam. Avertat Deus omen. Nam ſi Societatis tranquillitatem litterae perturbaturae ſunt, infelices litterae, & omni barbarie deteriores. Praeſtat enim, Pantaſcope, pecudem eſſe, quam hujusmodi philoſophum, qui religionem atque hominum ſocietatem funditus everſum iri quaerat. Non eſt enim hoc ſapere, ſed deſipere: nempe non poteſt nec religio à ſapientia ſeparari, nec ſapientia a religione ſecerni: quia idem Deus eſt, qui & intelligi debet, quod ſapientiae, & honorari quod eſt religionis, inquit, perelegantiſſime Lactantius. Sed (quamquam invita in hoc loco verſatur oratio) temperari mihi, nequeo quin dicam, mirari me valde, eos, quibus mei docendi rationes probe ſunt perſpectae, id de me, non dicam dicere, ſed cogitare potuiſſe. Qui enim in ſcriptionibus meis continuo declamo, mentem noſtram ſuapte

(a) *Cavit Plato, ne in ſua Repub. adoleſcentes in Patriam religionem inquirerent.*

ſuapte natura eſſe brevem; eſſe imbecillem; infinitis errorum cauſſis quaſi obſideri; falli nos ab effraeni ſciendi cupidine; falli a noſtri ipſorum amore, adfectibuſque plurimis, qui inde naſcuntur; cavendum a temeritate judicandi; neminem tuto ſoli prudentiae ſuae fidere; ſed conſulendum omni in re communem litteratorum ſenſum; timendum nobis a ſubdolis quibuſdam judiciis, quae nobis plerumque vel invitis inceſſunt; pauca eſſe naturali rationi pervia; ſapientiam a Deo petendam; de Deo vero rebuſque divinis ex rebus atque notionibus noſtris non eſſe judicandum; in religione noſtra id verum, quod ubique, quod ſemper, quod ab omnibus creditum eſt; in eamque ingredientes, oportere intellectum Dei rationi, & verbo ſubmittere; recolendam egregiam illam & pene divinam Platonis legem, fas non eſſe adoleſcentes & juvenes in patriam religionem inquirere, ſed has curas publicis religionis miniſtris relinquendas; qui haec, inquam, continenter declamo, ut eam in Italia philoſophandi libertatem optem, eam ut ullibi admirer? Si id ita ſe habet, non ſolum vivus videnſque, ſed prudens etiam ſcienſque inſanio.

P. Ne te crucia, obſecro, Euſebi. Scio te virum ab infantia in Chriſtiana pietate innutritum tetrificis his imaginibus horrere. Sed fortaſis levitate quadam juvenili id ſcripſeris.

E. Me juvenilis levitatis ut omnino vacuum praedicem, impudentiae fuerit, Pantoſcope. Sed hoc tamen in loco confidenter me hujus vitii abſolvo. Nec dubito quin aeque me abſolvant accuſatores ipſi mei, ſi ingenui eſſe velint: illi quae ſcripſi, ego quae cogitavi dum recolamus.

P. Quam ergo libertatem exoptas in Italis, atque fruſtra, ut dicis, deſideras?

E. Nempe eam, Pantaſcope, quam tute ipſe intelligis: eam quae ab auctoritate humana eſt: eam, quam perelegantiſſimis Horatii verbis deſcribere ſolemus,

Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter:

Nul-

Nullius addictus jurare in verba magiſtri,
Quo me cumque rapit tempeſtas deferor hoſpes.
Eam quam in omnibus exigit Lactantius, ut quiſque ſuopte judicio ſuiſque ſenſibus nitatur ad inquirendam atque perpendendam veritatem, quam alienis credens erroribus decipiatur, tamquam ipſe rationis expers: eam, qua non veremur à ſuſcepta ſemel ſecta deſciſcere, ſi minus recta videatur: eam, quam veri amator Plato, veluti à Deo incitatus, inquit Clemens Alexandrinus, his verbis praedicat, *ego*, ait, *ſum ejuſmodi*, *ut nulli alii credam niſi rationi*, *quae mihi conſideranti optima viſa fuerit* (*a*): eam, qua confidenter vel graviſsimorum philoſophorum errores detegere conamur & confutare: eam, qua fit ut tumida illa & reſonantia nomina Pythagorae, Democriti, Platonis, Ariſtotelis, Gaſſendi, Carteſii, Lockii, Newtoni, Leibnitii, Wolfii, & innumera alia nihil ponderis ſententiis addere credantur, ut philoſophis imponant, ut etiam ſine ratione valeat auctoritas: eam tandem quam Potamonici, ſeu Eclectici tuentur, ut ſingulis in rebus non unius philoſophi etiam doctiſſimi opinionem, ſed aut experimenta, aut rationem, aut auctoritatem, quae falli nequeat, exquiramus. Tenes nunc qualem libertatem philoſophandi amem? qualem commendem? qualem in ſcholis pleriſque, & juventute Italiae exigam?

P. Flumine quaſi verborum obruis me, Euſebi. Ego te in hac familiari diſputatione paullo pacatiorem amarem. Nollem te intumeſcere, atque cothurno delitigare,

E. Difficile eſt, Pantaſcope, orationis impetum continere, dum natura ipſa innocens ad ſui defenſionem nititur: neque enim aliud eſt majus certiuſque inſontis animi argumentum atque indicium. Quippe qui aliquid ſibi conſciunt, culpa pallent, atque obſtupeſcunt, ut nullum verbum proloqui poſſint: nullam

(a) *Clemens Alex. lib.* I. *Strom.*

cauſſam, ineptam ſaltem, falſam, iniquam excogitare audent.

P. Perſuaſiſti itaque mihi hanc te libertatem cupere, prorſus, ut a me ſuſpicionem omnem de te amoveris. Quid autem ſi id non aeque, nec recte cupias?

E. Quonam id dicis modo?

P. Nempe, quando tumidum os depoſuiſti, non video hanc libertatem aut umquam Italis defuiſſe, aut nunc deeſſe.

E. Quaeſtionem moves ancipitem. Quaeri enim poſſe videtur, defuerit ne hujuſmodi Italis libertas ſuperiori tempore ad initium uſque praeſentis Seculi? deinde deſit ne etiamdum? quod ſpectat ad primum, haud dubium id quidem eſt. Qui hiſtoriam Italiae litterariam legerit, is pernoſcet profecto, ex eo tempore, quo Arabico-Peripatetica Philaſophia Europam invaſit, ex genio Ariſtotelis pleroſque omnes Italos philoſophatos eſſe. Quum autem nihil ignoraſſe, nihil erraſſe philoſophus ille Stagirae videretur, is illis erat & dux & ratio. Quaſi nempe Deus, ut graviſſimus philoſophus jocatur, quum ceteros homines ex molliori argilla finxiſſet, & duabus manibus ac duobus pedibus inſtruxiſſet, Ariſtoteli curam commiſerit, ratione illos ut ornaret. Itaque Ariſtotelis opinionem aperte oppugnare, capitale erat: tantum interpretari fas. An ignota loquor? quid adtinet convicta rebus verbis probare? vel unius Launoi de varia Ariſtotelis fortuna libellum legere ſatis ſuperque erit, Non igitur inſcite Georgius Hornius libro hiſtoriae philoſophicae ſexto ſcripſit, *Italos Ariſtotelem ſuperſtitioſe coluiſſe, hodieque colere*. Non ignoro decimo quinto, & 16. ſeculo plures Italos, in primis Marſilium Ficinum, Franciſcum Patritium, Bernardinum Teleſium, alioſque caepiſſe Ariſtotelis jugum excutere: ſed primum an publicarum Scholarum, Theologorum maxime, qui ex hujus philoſophi genio res Sacras docebant, vultum immutarunt? deinde non nos in philoſophandi libertatem vindicarunt, ſed prae Ariſtotele, Platonem ut adoraremus, exemplo ſuo adigere conati

ſunt:

ſunt: quum incertum ſit, uter auctoritate ſua bonae philoſophiae & Chriſtianae religioni nocuerit. Certe quod ad poſtremum ſpectat, utrumque veteres recentioreſq; Theologi accuſant: ita ut Nazianzenus non minus facundiae Platonis praeſtigias, quam Ariſtotelis pravum artificium, tamquam Aegyptia quaedam flagella in Eccleſiam invaſiſſe, graviſſime queratur (*a*).

P. Eſto, quod narras, Euſebi. Sed an etiam nunc haec libertas in Italia deſideratur?

E. Si publicas Italiae Scholas ſpecto, non hercle, ſaltem in praecipuis. Sed ſi privata quaedam clauſtra luſtrare placet, quotuſquiſque eclecticam hanc philoſophandi rationem ſectari invenietur? Nondum enim ex magna Italiae parte Arabum barbaries diſterminata eſt: vivit quinimmo vigetque vel in tanta Europae luce. Nimirum plures adhuc ſunt qui, ut Philoſophus ille Luciani ſexquipedalem impexamque barbam, ita iſti philoſophiae ineptias & dehoneſtamenta perdite amant, quos ſi deponere juſſeris, illacrimantur. Neque is ego ſum tantum, qui haec obſervo: Antonius Muratorius, vir litteris & judicio tota Europa celebratus, hoc idem ſervile in Italis ingenium arguit, quamquam alias acumen atque nativam Italorum ſolertiam paſſim praedicat. Sic enim habeto, Pantaſcope, nullam eſſe in Europa nationem; quae quum in aliis, tum potiſſimum in litteris Italos ſuperare aut aequare poſſet, ſi ſerio tandem germanae philoſophandi rationi animum intenderemus. Ex paucis Italorum libris demonſtrari id poſſet, ſi eſſet opus. Confidenter dico, pauca eſſe apud alias nationes in litteris, quae hodie commendantur, & approbantur maxime, quorum prima ſemina non ſuppetierint Itali. At jacet nunc illa Italorum genero-

(a) *Referti ſunt hujuſmodi accuſationibus libri Clementis Alexandrini, Lactantii, Auguſtini de Civitate Dei, aliorumque veterum Chriſtianiſmi Theologorum. Legatur & S. Epiphanius haereſ. LXXVI.*

ſa indoles, & tamquam iners deſpicitur. Nihil apud nos, niſi externum ſit, ſuſpicitur. Ruimus jamdudum in vile ſervitium. Pauci qui id agnoſcunt, ingemunt morbo longe lateque graſſanti, & contenti apud ſe ſapere, ſententiam tenent, linguam cohibent.

P. Bene habet, Euſebi. Priorem accuſationem ita diluiſti, ut nemo poſthac friguttiat. Sed quid ad illa? quod libros publice damnatos laudes, & in iis egregie gloriari videris? aut enim groriolae haec tumorem, aut certe animum non ſanum oſtendunt.

E. Me fortaſſis gloria aliqua litterarum, & ſapientiae vehementiſſimo deſiderio tangi, haud negaverim, Pantaſcope. Nam quis non? ingenitum id eſt, mortaliumque animis a natura inſculptum gloriae, excellentiae, imperii, ſapientiae, & beatitudinis deſiderium. Hoc ne modum excedat efficere quidem poſſumus, evellere non poſſumus. Quinimmo qui ab animo humano deſiderium hoc extirpatum volunt, ii etiam homines truncos facere, & crudos lateres volunt. Itaque facile amor laudis ſubrepere vel mihi invito ea in opella potuit. Interim me Deus adjuvet, ita nihil ea de re, dum ſcripſi, excogitavi. Qui me norunt, ii me alienum eſſe a puerili iſthac jactantia ſciunt. Quocirca quum libros laudo, aut id facio ut alios ad bonorum lectionem adhorter, aut ut eorum, quae dico, teſtes habeam paratos.

P. An pium eſt lectores ad damnatorum librorum lectionem adhortari?

E. Librorum damnatorum, Pantaſcope, non una eſt claſſis, neque unum omnium meritum. Quidam ſunt, qui religionis potiſſima capita aut evertere, aut in dubium revocare nituntur: alii qui mores depravare & rempuplicam perturbare poſſunt: alii medii, qui licet aliquando in his errant, at nunquam tamen ex inſtiſtituto iis de rebus agunt, & qui, quum nullos habeamus in eo genere meliores, lectu ſunt aut neceſſarii, aut utiles. Primi atque ſecundi generis libros nunquam adoleſcentibus commendaverim: quinimo ne viris quidem, niſi graviſſimis. Poſtremos, ſi per Eccleſiam liceat,

ceat, cur non commendavero? itaque non vereor juvenes ad lectiones Carteſii, Malembranchii, Regii, Nicolii, Grotii, Puſendorfii, Cudworthi, Newtoni, Parcerkeri, Lockii *de intellectu humano*, aliorumque, dum per Eccleſiam, ut dixi, liceat, adhortari. Moneo tamen diligenter quae ſunt in his libris, à quibus cavere oporteat. An non idem egerunt veteres Chriſtiani? Nam non idcirco Origenis, Tertulliani, Arnobii, Lactantii, Euſebii libros utendos putaverunt, quod aliqua eſſent in illis errata: imo Origenis Hieronymus, Tertulliani Cyprianus, lectione impenſe ſunt delectati, quamquam non raro illi a Chriſtianae Religionis dogmatibus diſcedant.

P. Non te purgas, Euſebi: laterem lavas. Non videtur ſatis pium hujuſmodi libros legere, & minus etiam laudare.

E. Legere igitur numini eos licet? ne iis quidem qui adverſus eorum errores ſcripturi ſunt? ne ſi per Eccleſiam quidem fiat venia? ſi id verum eſt, quid in Chriſtianorum perſtant bibliothecis? qui eos legendi Romana Eccleſia facit poteſtatem? quid Theologi noſtri eos refellunt, quorum, niſi legant, ſententias ignorent oportet? perridiculi enim ſunt, qui eos confutant libros, quos ne inſpexerunt quidem. Bene autem habet, quod hanc cauſſam acute & erudite peroravit olim vir humanarum divinarumque rerum peritiſſimus Clemens Alexandrinus ſub initium libri primi ſtromatων.

P. Sed quid adtinebat eos commendare?

E. Rogo te, Pantaſcope, an eos commendo in iis, in quibus errant? an uſpiam eorum errores probo?

P. Nemo id dixerit: quinimmo omni, quo potes, conatu, eorum errores confutas. Sed probas tamen eorum quaedam aut acute inventa, aut egregie obſervata, aut feliciter demonſtata, aut accurate induſtrioſeque collecta.

E. Beaſti me. Quid ergo, quaeſo te, mali eſt, ſi id faciam? an ullum crimen eſt, naturae dotes in inimicis noſtris laudare? nam ſi non licet Anglum voca-

re doctum, nec Anglam pulchram dicere licebit. Id vero eſt Dei dona hominibus invidere. Ego, Pantaſcope, ſic ſum a natura comparatus, ut vitia, errorem, ignorantiam vel in noſtris averſer; virtutem vero, & eruditionem vel in hoſtibus laudabilem putem. Ita quoque veteres Eccleſiae Patres, & recentiorum Theologorum doctiſſimi me docent. Illi enim non dubitarunt Gentilium farragine libros ſuos ornare, & quae philoſophis ratio patefacerat, aut vetus traditio oſtenderat, tamquam a furibus repetere, ut Clemens Alexandrinus in primo Stomatων loquitur. Pleni ſunt philoſophorum ſententiis Juſtini, Tertulliani, Clementis Alexandrini, Gregorii Nyſſeni, Hieronymi, Auguſtini libri, virorum nempe doctiſſimorum, & magna ex parte Sanctiſſimorum. Id ipſum aetate noſtra egerunt Dupinus, Simonius, Lamy, Mabillonius, Boſſuetius, Calmetus, aliique, dum Eraſmum, Grotium, Buxtorfios, Cappellos, Voſſios, Bochartum, Clericum, alioſque, & Hebraeos potiſſimum, paſſim laudant, atque commendant. His addi poſſunt Neapolitani plurimi litteris clari, Auliſius, Vicus, Nicolaus Cyrillus, Mazochius, Joſephus Cyrillus, Johannes Capaſſus, Milanta, aliique. Quid? Scholaſtici omnes, ipſeque Thomas Aquinas, vir non litteris modo, ſed ſanctitate etiam illuſtris, nonne Ariſtotelem (*a*), Averroem, Avicennam alioſque viros aperte impios laudant, & ita ut nihil ferme aliud eorum ſingulae paginae crepent? Miror mihi crimini verti poſſe, quod in aliis non improbatur.

P. Videris nimium admirari auctores, quos citas.

E. Non ita tamen ut Ariſtotelem Scholaſtici. Sed quis id Eclectico philoſopho objicere poſſit? quis mihi, qui animadverterit, me Spinozae toto opere, Hobbii paſſim, non raro Baelii, Mori, Lockii, Clarkii, Newtoni aliorumque ſententias confutare, ad-

dereque

(a) *Vide Walchium de Atheiſmo Ariſtotelis in Parergis.*

dereque eos *dormitare* plerumque, *ineptire*, non ſibi *conſtare*, non ſolide *ratiocinari*, in quibus humanitatis leges (*a*) mihi plerumque exceſſiſſe videor? Jam vero quod aut doctos, aut eruditos appello, quod *egregie*, *perſpecte*, *accurate quaedam obſervaſſe aut demonſtraſſe* ſcribo, an id ullum eſt crimen? memini ego Clementem Alexandrinum paſſim haec uſurpare, *divinitus Plato*, *bene ac divine Heraclitus*, & quae ſunt his ſimilia. S. Aug. nobiliſſimum philoſophum vocat Porphirium, quum tamen nemo fuerit Chriſtianae Religioni infeſtior. Quid? homines idcirco ſunt bardi, & trunci habendi, quod aut nativitatis, aut educationis, aut ignorantiae, aut etiam malitiae cauſſa à vera religione ſunt extorres? nulluſne igitur erit aut egregius Pictor, Sculptor, Nauta, Architectus; aut Geometra, Philoſophus, Medicus, Philologus apud eos qui in Italia non ſunt nati? Videant ne haec dum praedicant, nos externis nationibus deridiculos faciant. Sed age, Pantaſcope, dic, ſcis qualem Eccleſia noſtra habuerit Originem?

P. Nempe plurimorum in religione Chriſtiana errorum auctorem (*b*).

E. Eum tamen Hieronymus non veretur doctiſſimum appellare. Praeterea Tertullianum quantis laudibus ornat Vincentius Lirinenſis in Commonitorio (*c*)? Viros doctos, & eruditos appellat Auguſtinus Fauſtum, & Pelagium. Et ut vetuſtos mittam, idem facit Boſſuetius cum Melanctone, Mabillonius cum Epiſcopio, & Grotio, quos *impenſe doctos* vocat, aliique cum aliis.

 P. Sed

(a) *Vir dignitate & literis Neapoli clariſſimus amice ea de re auctorem monuit, quod* inurbanum *id eſſet.*

(b) *Damnati ſunt Origeniani in V. Synodo Oecumenica.*

(c) *Sed*, inquit, *& Tertulliani quoque eadem ratio eſt. Nam ſicut ille* (Origenes) *apud Graecos, ita hic apud Latinos noſtrorum omnium facilè Princeps judicandus. Quid enim hoc viro doctius? quid in divinis atque humanis rebus exercitatius?* (*commonit. cap.* XVII. *vide & capite* XVI. *judicium de Origene.*

P. Sed utcunque haec aexſtimentur, quid adtinebat argumenta quaedam impiorum propriis illorum verbis, & nativo colore in vulgus efferre? Satius enim eſt haec errorum monſtra ſilentio ſepelire, atque ex hominum memoria obliterare.

E. Recte id tu quidem, Pantaſcope, ſi nulli hodie eſſent, qui ea defenderent aut vulgarent. At quando hujuſmodi errorum Patroni vel in ipſo Chriſtianiſmo (infandum!) non deſunt, deeſſe oppugnatores, turpe eſt. Oppugnare autem impios nemo rite inſtituit; qui, quae, illi pro re ſua proferunt, non ſatis diluerit: jam vero qui integra adverſariorum argumenta diluiſſe dici poteſt, qui aut ea dolo malo diſſimulat, aut non integra exhibet, aut narrando elevat? manifeſto enim veram cauſſam produnt, aut ei diffidere videntur, qui ita adverſarios impugnant. Nos autem talem habemus cum impiis cauſſam, quam nec prodere fas eſt, & cui diffidere, niſi inertes ſimus & ignavi, non poſſumus.

P. Poteſt aliquis his argumentis abuti.

E. An ulla culpa erit Scriptoris? eja ergo, ſi ita eſt, utantur Prophaetarum, Apoſtolorum, Sanctorum libri. Nullus enim eorum eſt, quo non ſit aliquis abuſus haereticorum, dum errores ſuos confirmaret. Quis in animum induxiſſet ſuum, Spinozam, & Tolandum eo inſaniae evadere potuiſſe, ut Pantheiſmum auctoritate Prophaetarum & Apoſtolorum vellent probare? evaſerunt tamen. Quis ſibi perſuaſiſſet Hobbium Dei corporalitatem, Cowardum animi mortalitatem ex Scripturis Sacris, & veterum Chriſtianorum libris demonſtrare conaturos fuiſſe? conati ſunt. Abutebantur olim Donatiſtae Cypriani Sanctiſſimi & doctiſſimi viri libris: alii Origenis: alii Tertulliani: alii aliorum: aetate prope noſtra Auguſtini, Janſeniſtae. Quid ergo? an Moſes, Salomo, Daniel, Paulus, Cyprianus, Auguſtinus, quod aliquid ſcripſerunt, accuſandi? In Salomonis praeterea Eccleſiaſte, in Syrachidis ſapientia, quaedam etiam atheorum argumenta proferuntur. Integras Celſi adverſus Chriſtianiſmum argutationes exibuit Origenes; Ju-

liani

liani Cyrillus; Porphyrii aliorumque Euſebius; Fauſti non modo argumenta, ſed vel verba, tum & Pelagii, Juliani, Maximini, aliorumque, Auguſtinus. Facit idem cum haereticis ferme omnibus Bellarminus, ut ne quid dicam de aliis innumeris. Abutuntur his nunc plurimi. Quid? an auctoribus crimini vertendum? quid, quod mortales paſſim ipſius Dei O. M. operibus obutuntur? ſic ergo habeto, Pantaſcope, nihil eſſe quo perditi viri abuti nequeant, & bonos etiam malis recte uti. Sed miſſa haec faciamus, videamuſque quid porro mihi objiciunt: nam priores illas accuſationes ſatis, ut arbitror, habes explicatas; atque moderatione magna confutatas. Quod ſi quis eſt, qui dictum in ſe inclementius exiſtimavit eſſe, quod certe non recolo, ſic exiſtimet, reſponſum, non dictum eſſe, quia laeſit prior.

P. Mihi paullo feſſus dicendo videris, Euſebi: Quare ut haec in craſtinum diem differantur, auctor fuerim.

E. Differantur.

Finis Libri Primi.

LIBER SECUNDUS

In quo ſcepticiſmi accuſatio diluitur, ſcepticorumque argumentis reſpondetur prolixius.

E. QUid te ſubtriſtiorem aſpicio, Pantaſcope? noluerim te hoc potiſſimum die, quo mea cauſſa peroranda eſt, non ſatis ex animo eſſe.

P. Vereor ut poſſis ſceptici notam purgare, Euſebi. Itaque quod tibi metuam, palleo.

E. Hem! nunc iſthaec tibi inceſſit religio? gratias habeo. Sed nae egregii iſti ſunt dialectici, qui me accuſant! Qui enim ſcepticiſmum eſſe, aut ludicrum, aut inſaniam, ita probavi, ut theoremata ipſa Geometrarum non probentur evidentius, ſcepticus audio? cur non etiam Spinoziſtam vocant, quod Spinoziſmum confutaverim? non enim inanis eſt timor: quippe vetus eſt mos, eorum litteratos viros errorum inſimulare, quos vehementius oppugnaverint. Quis crederet de Roberto Bellarmino viro doctiſſimo, & vitae integerrimo, ſcribere ullum potuiſſe, *atheus eſt?* ſcripſit id tamen Scaliger, vir certe doctus, ſed paullo impudentis oris. Bene autem habet, quod apertae calumniae ipſae ſeſe confutant. Ceterum quando ita placet, propius, obſecro, preſſiuſque rem agamus. Primum rogo, negant me ſcepticiſmi genera quaedam ſtatuiſſe?

P. Non hercle. Nam & *moderatum*, & *effraenem* ſcepticiſmum diſpeſcuiſti.

E. Quem igitur me ſcepticum eſſe ajunt, moderatum ne, an effraenem?

P. Fortaſſis utrumque.

E. Tenes ne quid reſpondeas? nam qui me effraenem facit ſcepticum, is qui faciat moderatum? ſed an eſt ullus tam impudens, ineptuſve, qui eum mihi errorem tribuere queat, quem toto opere vehementiſſime evertere conor? vix eſt ut mihi perſuadeam, id de me ulli in mentem venire potuiſſe, cui, aut ego, aut liber meus non penitus eſt ignotus. Apage,

P. non

P. non id efficies, ut hoc de adverſariis meis opiner.

P. Fieri poteſt ut animum tuum non plane noris: difficile eſt enim illud, *noſce te ipſum*, id eſt animo ipſo animum videre.

E. Certe ſi haec, quae tu narras, vera ſunt, ut Soſia ille Plautinus exclamem, oportet, *Dii immortales obſecro veſtram fidem, ubi ego perii? ubi immutatus ſum? ubi ego formam perdidi? vivo fit, quod numquam quiſquam mortuo faciet mihi!*

P. Atque id de *amico* audivi.

E. O Pantaſcope, bene illo proverbio Graecorum praecipitur, *quam quiſque norit artem in hac ſe exerceat*.

P. Quid ſi te moderatum ſcepticum habent?

P. Habet & hic ſcepticiſmus gradus ſuos. Sunt qui nihil ratione naturali certo ſciri poſſe contendunt: itaque ad ſolam revelationem, tamquam in tutum portum, confugiendum docent. Iſti & auctoritatem quoque humanam penitus excutiunt. Hujuſmodi, praeter alios, fuere Petrus Daniel Huetius in libello *de imbecillitate intellectus humani*, & Hieronymus Hirnhaim in libro, quem inſcripſit, *de typho generis humani*. Alii vero pauca lumine naturali, pauca auctoritate humana ſciri volunt; revelatione vero ea tantum, quae fidem, ſpem, & mores noſtros ſpectant. Quidam paullo plura ratione naturae, auctoritate humana, & divina revelatione certa eſſe pronuntiant: Sed addunt infinita pene eſſe, quae ratio, & ſenſus non attingunt; infinita in hiſtoria, aut ignota; aut incerta, infinita in ipſis libris Sacris, atque in Theologia, quae intelligi, aut definiri ingenio, & judicio noſtro nequeunt ſine temeritate, & quorum intellectum a Dei ſpiritu orare debeamus. Atque in his poſtremis nomen profiteor meum. Sciant ergo qui ſcepticus ego ſim. Nempe non tantum effraenam ſcepticiſmum inſaniam eſſe cenſeo; ſed vel ipſius moderati primum ſecundumque gradum nec ſanum puto, nec rectum. Quod quibus rationibus oſtendam, audi. Primum, qui nihil ſenſibus, nihil ratione, & conje-

ctura,

ctura, nihil auctoritate humana certo comprehendi poſſe docent, ii revelationem quoque omnem ſubvertunt. Scilicet, ſi ſibi conſentanei eſſe volunt, conficient, nec Prophetas & Apoſtolos olim certos eſſe potuiſſe Deum ſibi loqui, nec nos hodie eſſe, ſi illi non fuerunt. Nam illi nec ratione, nec ſenſu, nec auctoritate ulla humana niti poterant; Quid ergo? an Deum ſibi loqui, revelatione divina diſcebant? revelationem vero auctoritate divina? & divinam auctoritatem revelatione? non puto ullum eſſe, qui ſic ineptiat. Qui igitur primum hunc ſcepticiſmi gradum tuentur, ii profecto effraenes ſunt ſceptici, ſi recte concludo. Deinde alter ſcepticiſmi gradus, licet nullo modo damnari poſſit ut impius, minus tamen verus eſt. Nam ſi ſenſibus, ratione, conjectura, auctoritate humana, atque revelatione, pauca ſciri poſſe iſti non refragantur; facile eſt demonſtrare, non ea tantum ſciri poſſe, quae vitam & religionem adtinent, quod contendit Lockius, ſed plurima quoque alia, aut utilia, aut curioſa. Nam, ut mittam quae lumen naturae ſpectant, ſi tam pauca in libris ſacris clara ſunt & certa, reliqua vero innumera denſis tenebris involuta, videbitur fruſtra Deum curaſſe, ut illa ſeriberentur. Nam ſi illorum verba tam obſcura ſunt, ut intelligi nullo modo poſſint, ea divinae voluntatis ſigna haberi non poſſunt: quandoquidem Deus tam bonus eſt, ut dum nobis loquitur haud dubium vult à nobis intelligi: quod ſi intelligi non vult, nulla eſt cauſſa cur loquatur. Haec autem non impediunt, quin in his libris quaedam reperiantur, quae aut nunc non ſatis intelliguntur, ob rerum vetuſtatem; aut captum ſuperent humanum, quaeque credere ſatius eſt, quam inveſtigare.

P. Fortaſſis & hic, quem tu profiteris, ſcepticiſmus, cenſoris eget, & judicis.

E. Non video cur ab homine, qui nihil a ſe humani alienum putat, ſcepticiſmus hic improbari poſſit: niſi ſi quis nihil ſe ignorare opinetur, ſatiuſque habeat

beat quidvis effutiendo nauſeare, quam ingenue profiteri ſe neſcire, quod neſcit (*a*). Praeterquam quod nemini crimini verti poteſt aut plurium rerum ignoratio, aut mentis brevitas, aut etiam error intellectus, modo omnis abſit dolus malus, & pervivacia: niſi etiam in iis peccare nos quis velit, quae nullo modo in animi noſtri poteſtate poſita ſunt. Sed longiori diſputationi hic ſe occaſionem praebere video, a qua, ne ſim moleſtus, temperandum mihi eſt.

P. An tu, quum me in ſummam expectationem adduxeris, deſeris? perge itaque obſecro: voluptas enim mihi eſt te, his potiſſimum de rebus, diſſerentem audire.

E. Intellectum noſtrum vim eſſe, atque facultatem neceſſariam, ſcitum eſt, dictatumque in philoſophorum ſcholis. Quamquam id non recte Carteſiani accipere videntur, qui actiones animi noſtri non ad intellectum, ſed ad voluntatem referendas eſſe opinantur. Eſt enim & intellectus (quidquid ille ſit, quod haud dubium ignoramus) αυτοκινητος, ut Platonis vocabulo utar, activa ſcilicet, & ſeſe perciens facultas. Quin immo quum voluntates ſint mentis determinationes quaedam, quae a perceptionibus pendent, qui intellectui omnem negant actionem, perceptioneſque, aut ideas noſtras a Deo, aut ab extrinſeca alia cauſſa derivant, ii omnem animo actionem denegant, eumque proinde eſſe ullum in nobis, ſi ſibi conſentire volunt, inficiantur; quod rationi aeque, atque revelationi adverſatur. Quamobrem intellectus eam ob rationem neceſſaria facultas eſt, non quod perceptiones & cogitationes, actiones qualeſcumque (nam & harum naturam ignoramus) non ſint; ſed quod

---

(a) *Aureum hoc Ariſtotelis lib. 2. de Coelo & mundo*. Enunciare de omnibus & praetermittere nihil, ſignum videri poteſt magnae ſtultitiae.

quod non ipſe ſe ad aſſenſum aut diſſenſum agat, ſed rationum agatur momentis atque ponderibus. Perceptionum nempe aut evidentia & certitudo, aut probabilitas intellectum huc illuc impellunt: adverſus haec pondera niti non poteſt. Sed ut haec plenius intelligatur, paullo prolixius deducam. Sunt omnino animi ſtatus, quod ad rerum cognitionem attinet, quatuor, *ignorantia*, *dubium*, *probabilitas*, *ſeu opinio*, *& certitudo*; quae & ipſa duplex eſt: nam aut cum evidentia eſt conjuncta, aut ea deſtituitur. Ea ignoramus, quorum nec ſenſibus ullas, nec ratiocinio & conjectura, nec auctoritate, nec ulla alia via notiones aut habere poſſumus, aut habemus. Dubitamus autem iis de rebus, quarum quidem notiones aliquas habemus, ſed eae tales ſunt, ut earum ope nec adfirmare aliquid certi, nec negare valemus, id eſt quum aut neutra ex parte momenta, quae animum impellant, adſunt, aut ex utraque aequalia. Opinamur vero: ſi ex alterutra tantum parte rationes adſint, non certae tamen, neque evidentes, ut animum plene impellant: aut ex utraque, ſed alterutra graviores. Certi autem ſumus, quum nullae de judiciis noſtris ſuſpicandi rationes animo obvervantur; ſeu quia certa auctoritate impellimur; ſeu quia perſpicua perceptione, & ratiocinatione occupamur; & illa quidem certitudo fides, haec autem ſcientia appellatur. Eſt praeterea certitudo aut cum veritate ipſa conſentiens, aut non. Nam quaedam fortaſſis judicia videri nobis poſſunt certa, quamquam falſa, idcirco quod ob mentis brevitatem de iis dubitare neſciamus. Hinc fit ut quaedam uni ſint certa, alteri incerta. Tenes, Pantaſcope, quot ſint animi ſtatus, quod ad cognitionem ſpectat?

P. Teneo, Sed quorſum haec pertinent?

E. Nempe ut intelligamus, quod quemadmodum intellectus in ſtatu certitudinis nullam habet internam libertatem ut a certo & evidente diſſentire poſſit; ita

nullam

nullam habet in dubio, ut in alterutram partem ſe inclinet: aut in opinione ut minori potius, quam majori cedat momento. Eſt quidem animus noſter liber in eo ut poſſit inveſtigare rationes, quibus a certitudine, dubio, vel opinione dimoveatur: at ut non ſit certus, dubius, vel opinans, dum eſt, id vero eſt, quod efficere nullo modo poteſt. Idipſum de ignoratione dictum volo. Poſſumus equidem ut ſciamus inquirere: at ſi diligente inquiſitione nihil repererimus, tum ignorantia noſtra crimini verti non poteſt. Quae quum ſint, non videor reprehendendus, quod quae ignoro, aut de quibus dubito aut opinor, dicam me ignorare, aut de iis dubitare, vel opinari, niſi ſi aliquis velit ea me ſcire, quae neſcio, quaeque nullo modo ab hominibus ſciri poſſunt. An ullum eſt crimen hujuſmodi ingenuitas, ſi maxime ex ea nulla in republica mala proveniant? Ego, Pantaſcope, his de rebus Lactantii illud libentiſſime uſurpo: *Ubi*, inquit, *Sapientia? ut neque omnia te ſcire putes, quod eſt Dei; neque omnia neſcire, quod eſt pecudis: Eſt enim ſcientia noſtra cum ignoratione conjuncta & temperata*.

P. Non probo haec adoleſcentibus inculcari: tardiores enim in philoſophando evadunt.

E. Non probas? ii demum tibi probe, perſpecteque tirones erudire videntur, qui ſub initium magna ſapientiae confidentia imbuunt, inflantque? qui montes Perſicos pollicentur? qui verba verborumque involucra pro ſincera ſcientia venditant atque incautis propinanda praebent? qui captum humanum ultra quam par eſt provehunt, atque arrogantes, temerarios, & omnium contemtores diſcipulos dimittunt? o Pantaſcope, memineris capacitatem mentis noſtrae ad earum rerum numerum, quae ſunt, comparatam, eſſe veluti unum ad infinitum: Memineris ſcientiam noſtram cum Dei ſapientia collatam veram eſſe ignorantiam: memineris graviſſimi illius philoſophorum moniti, multos ad ſapientiam perventuros, niſi ad eam ſe perveniſſe

niſſe putarent. Quod ad me attinet, malo auditores meos imbecillitatis ſuae & ignorantiae conſcios efficere, quam inani ſpe, & ſapientiae opinione inſtatos deludere.

P. Poſſet hic tuus ſcepticiſmus religioni eſſe perniciofus.

E. Si quidem ignorantiam aut dubitationem circa religionis dogmata affectarem, praedicaremve. At quum nihil mihi aeque ſit perſpectum certumque, quam religionis Chriſtianae dogmata; & ignoratio mea ea ſpectet, quae religionem non ſpectant; non video, cur religioni ſcepticiſmus iſte nocere poſſit. Interim id ſcito, Pantaſcope, me, ſicubi agnoſco, hanc philoſophandi rationem alicui nocere poſſe, non dubitare, aut tacere, aut diſſimulare.

P. Quidquid ejus ſit, non dum tamen eviciſti, librum tuum inſontem eſſe. Promovet enim aut effraenem ſceptiſſimum, aut eum quo religio omnis everti poſſit.

E. Vide ne me non jure arguas, Pantaſcope. Nam an ullibi ſcepticorum argumenta probavi?

P. Non quidem probaſti. Sed quum nimia vehementia & contentione protuleris, non aequali tamen vi, nec omnia particulatim confutaſti.

E. Dei hominumque fidem obteſtor, Pantaſcope, me ſcepticorum argumenta languidius etiam produxiſſe, quam ab illis proferri ſoleant: quod ii intelligent clariſſime, qui vel ſolum Baelium conſulent. Quod autem non pari vi confutavi, is mihi opponere poteſt, qui ſciat validius alios conſutaſſe. Quod porro non omnes confutavi particulatim, duae potiſſimum fuerunt caoſſae: Prior, quod quaedam illorum objectionum locis ſuis aut confutare ſunt, aut certe ſunt confutandae. Altera, quod convulſis ſcepticorum fundamentis, cetera minoris momenti facile atque ipſa ſponte ſua concidunt. Sed quando profuſior confutatio exigitur, ſine, obſecro, me *prolixe* haec retractare atque refellere; pernoſces quam nullius momenti ſunt, quae praetermiſi.

P. Tu

P. Tu vero perge.

E. Primum rogo, quum ſceptici conarentur oſtendere nullum eſſe veritatis criterium, oſtendi ne eſſe aliquod & in auctoritate humana, & in divina. & in ſenſibus, & in ratiocinio.

P. Oſtendiſti id certe. Sed argumenta ſcepticorum quae auctoritatem quum humanam, tum vero praecipue divinam evertunt, aut leviter, aut nullo modo attigiſti.

R. Ego putabam, Pantaſcope, me totum argumentum §. quarti, quo auctoritas oppugnatur humana, 16. tandem §. confutaſſe. Eo enim in loco oſtendo, conſenſum omnium gentium naturae vocem quandam eſſe, adeoque certam hujuſmodi rerum, quae ab auctoritate humana pendent, notam.

P. Sed exempla ſcepticorum non diluiſti.

E. Quando ita placet, demonſtremus, nihil eſſe in his exemplis, quod ſcepticorum cauſſae faveat. Fabula, inquiunt, aliqua perſuaderi poteſt paucis: ergo & pluribus; ergo omnibus. Non ſequitur, potiſſimum per diuturnum tempus: nam & plures acutius, quam pauci, vident: & commenta hominum delet dies, veritatem vero confirmat. Proferunt oracula: ea meras fuiſſe impoſturas, omnibus interim perſuaſas, putant. Eam in rem Wandalio & Fontanellio auctoribus utuntur. Nullius momenti argumentum. Primum fatemur plures factas in oraculis fraudes: negamus autem eas perſpicacioribus occultas fuiſſe. Philoſophi omnes & viri paullo aſtutiores jam olim eas ſubodorati ſunt, quod ipſe VVandalius plurima veterum eruditione demonſtrat. Scitum vulgatumque Demoſthenis illud, Apollo φιλιππίζειν. Sed & Daemones ſe oraculis immiſcuiſſe, non Gentilium modo philoſophorum auctoritate, potiſſimum Plutarchi, cujus liber *de oraculorum defectu* attente legendus eſt, ſed & ipſorum, quae feruntur, oraculorum natura, & auctoritate Scripturarum Divinarum, omniumque ferme veterum Eccleſiae Patrum, hominum nempe nec facile credulo-

rum, & doctiſſimorum conſenſione demonſtratur. Teraphim certe ſtatuas fuiſſe unde occulta vi reſponſa ederentur, diſerte traditur Ezechieli & Zachariae (*a*). Quam rem docte perſecuti ſunt Leo Allatius (*b*, Edmundus Dickinſonus (*c*) Georgius Moebius (*d*) Stephanus Morinus, (*e*) qui conſulendi ſunt, ut VVandalii, Fontanellii, & Bekeri ſyſtema nullo certo ſtare tale intelligatur. Ergo ſeu oracula habeantur impoſturae, & quum detectae fuerint Peripateticis, Stoicis, Cynicis, Epicureis (*f*), nullum inde argumentum pro re ſua deſument Sceptici; Seu daemonum fuerint ludibria, & falſum eſt fabulam univerſo hominum generi perſuaſam. Neutro modo ex hoc loco argumentari ſceptici poſſunt. Proferunt porro Muhammedaniſmum. Non recte neque ſapienter. Primum praecipua capita Muhammedaniſmi communia ei ſunt cum omnibus religionibus, veluti, Deum eſſe, ab eo mundum factum, ab eodem conſervari, nobis loqui per Prophetas, eſſe alteram vitam beatam vel miſeram (*g*) & quae ſunt ejus generis, ut ex Muhammedis Koran patet. Deinde impoſtura haec vi atque armis divulgata eſt, vi atque armis continetur. Doctrina enim eſt Muhammedanae religionis potiſſima, reli-

(a) *Cap. X. v. 2. legatur Spencerus in diſſert. de Vrim & Thummim cap. 3. ſect. 7., & Ludovicus de Dieu ad Geneſ. XXX. v. 19.*

(b) *In Syntagmate de Engaſtrimytho.*

(c) *In Delphis phaenicizantibus cap. 19.*

(d) *De oraculorum ethnicorum origine, propagatione & duratione.*

(e) *In diſſert. de oraculis & cur deſierunt.*

(f) *Lege Coelium Rhodiginum antiquarum lectionum lib. 2. cap. 12.*

(g) *Huetius in Alnet. lib. 11. cap. 24. pag. 238 Relandus de Rel. Mah. Salmon in deſcript. Perſidis aliique.*

religionem armorum vi refractario, ut inquiunt, hominum generi inculcandam; ſummuſque ille dolorum opifex Mahumetes, nulla circumitione, ſed diſerte dicere auſus eſt, ſe, quandoquidem Moſes, & Chriſtus nihil doctrina, & miraculis egiſſent, ferro atque igne miſſum a Deo (*a*). Quid igitur mirum ſi a pluribus complectatur? Tum plures eſſe in ipſo Muhammedaniſmo puto, qui etſi impoſturae hujuſmodi ſint conſcii, tamen aut metu poenae, aut aliis cauſſis a publice ſuſcepta religione deſciſcere non audent (*b*). Praeterea Muhammedaniſmum ipſo eſſe Chriſtianiſmo vulgariorem, putidum eſt mendacium, in quo Baelii ingenuitatem deſiderem. Quis enim ignorat exiguam Europae partem obtinere, paullo vero grandiorem Africae, nec tam magnam Aſiae? Sic enim puto, Panraſcope, nullo modo Muhammedanos cum Chriſtianis qui ubique gentium magno numero exiſtunt, conferri poſſe (*c*). Quod autem de Solone, Licurgo, Numa addunt, religionem nempe commentos eſſe, vix confutatione dignum eſt. Nam ex veteri patet hiſtoria, patet ex poetis, Heſiodo potiſſimum & Homero, qui Lycurgo, Solone, Numa ſeniores ſunt, religionem jam olim extitiſſe, quum iſti leges darent. Quod ſi qui narrent, nationum fundatores religionem quoque commentos, ita intelligendum eſt, aut paucis aliquot & feris religionem naturalem explicaſſe,

(a) *Paſſim in Alkorano. Legatur & Pridaux in vita Muhammedis.*

(b) *Salmon de Imperio Turcico tom. 6. & Ricaut.*

(c) *De immenſo Chriſtianorum numero, qui ſub Muhammedanis vivunt, praecipue in Syria, Chaldaea, Armenia, Georgia, ut ne quid dicam de Graecia, VVallachia, Moravia &c. legatur Salmon de Imperio Turcico. His adde eos, qui per Perſidem, Indiam, & Sinas, tum vero & per Africam, AEgypum potiſſimum, & Aethiopiam, tandem & per Americam ſunt ſparſi.*

aut ab antiquioribus & cultioribus nationibus ad barbaros derivaſſe. Ita quum auctor Tirannomachiae apud Clementem Alexandrinum in primo Stromaτων, ait de Chirone Centauro ſapiente, quod is primus

Ad juſtum duxit mortalia ſecula, monſtrans
Jusjurandum, & ſacra Deum, coeliqne figuram.

ita intelligitur ut aut rudibus quibuſdam primus religionem dederit, aut quod eam morum feritate depravatam repurgare conatus fuerit. Quamquam id fabuloſum habeo, quandoquidem Chironis alumnus Achilles non admodum religioſus fabulae dicitur, qui neget ſibi jura nata, nihil non arroget armis. Eodem modo quum Juſtinus ſcribit de Lycurgi legibus, *haec quoniam primo, ſolutis antea moribus, dura videbat eſſe, auctorem earum Apollinem Delphicum FINGIT ..... ut conſueſcendi taedium METUS RELIGIONIS vincat* (a): his haud dubium religionem publice obtinuiſſe indicat: publice nempe religionis *METU* leges firmabat, quod ſciebat fulcrum eſſe ſocietatis religionem. Quocirca perridiculi ſunt Athei, ut id per tranſennam dicam, qui hoc argumento omnem religionem ut commentum humanum traducunt. Quis commento vim legibus dare ſe poſſe opinetur? Qui commentum idem in mentem veniſſe omnibus, qui ubique terrarum fuere, legislatoribus? Non pudet haec effutire?

Jam hiſtoria belli Trojani tanta veterum conſenſione narratur, ut etiam ſi credamus ornatiorem paulo illam a Poetis productam, fabuliſque incruſtatam: at ſummae eſſe impudentiae cenſeo, eam penitus negare. Nec illam Dio Chriſoſtomus negat: tantum vult amice rem omnem tranſactam. Itaque quotuſquiſque eſt, qui conjecturis Hornii, & Vici e veterum ſententia ſit promotus? nam ego ſane Vici eruditionem atque acumen miror quidem, ejuſque nomen honoris ſemper gratia, ut diſcipulum agere par eſt & aequum, nomino:

(a) *Lib.* 3.

no: ſed in conjecturis illis ſuis probabilitatem plerumque & pondus fruſtra requiro.

Sed ad rem. Gentilium quoque multitudinem producunt ſceptici. Inepte. Fatemur gentiles omnes in falſa verſari religione: ſed nihil hinc pro re ſua inferent ſceptici. Nimirum eſt haec res non ad hiſtoriam pertinens, ut poſſimus ad multitudinem provocare, ſed ad contemplationem ſane: quumque cognitio verae religionis captum naturae ſuperet, ita ut ex Dei revelatione ſit haurienda, quid mirum eſt gentiles qui revelationem aut non dum audiverunt, aut certe errore ſubagitati reſpuerunt, in falſa degere? Sat autem eſt, ſi in eo, quod naturalis religionis eſt, Deum eſſe, & quidem unum, rerum omnium opificem, & gubernatorem, animos eſſe immortales, manere nos poſt hanc vitam praemia aut poenas, Deum colendum, ei ſupplicandum, homines amandos ut fratres, tuendam ſocietatem, leges obſervandas, & ſimilibus, Ethnicos omnes conſentientes habeamus. (*a*) Nam quod contendit Baelius, nationes integras eſſe brutas & feras, ſine Deo, ſine legibus, id quale ſit alias commodius. Id impraeſentia certum habeto, Pantaſcope, horum plurima mercatorum eſſe fabellas, quod genus hominum, ut ſcis, leviſſimum eſt & ad quidvis mentiendum paratum, ut rerum novitate aut inſolentia itinerariis ſuis admirationem & pretium concilient (*b*).

Tandem exemplum Aſtronomorum quam ſit inane, quis non videt? Primum ea res talis non eſt, in qua aut vulgi, aut Aſtronomiae imperitorum ſententia ſit roganda, niſi quis tantas res judicio imperitorum judicari velit. Pudere enim debet *Phyſicum*, *ideſt ſpeculatorem venatoremque naturae*, *ab animis conſuetudine imbutis petere teſtimonium veritatis*, inquit Cotta (*c*).

 Dein-

(a) *Adiſis Huet. in Alnet. Petav. tom.* I. *de Deo, Calmet in Diſſert. de Ethnicorum Sorte &c.*

(b) *Vide Buddeum de Atheiſmo pag.* 173. *edit. Gall.*

(c) *Apud Cicer. de nat. Deor. lib.* I.

Deinde nec Aſtronomi iſti recentiſſimi Telluris motum, ut certum demonſtratumque habent, ſi paucos excipias, quibus alii aeque docti refragantur: tantum ut probabilem *hypotheſim* ſtatuunt. Nam ingenue fatemur ordinem atque motus aſtrorum non dum mortalibus certo innotuiſſe. Atque haec erant potiſſima illa ſcepticorum argumenta, quibus humanam auctoritatem impetebant, *inepta*, ut vides, & infirma, quibus vix pueros commoveris, tantum abeſt ut ea viris perſuaſeris.

P. Macte virtute Euſebi. Ego enim ipſe & inepta illa, & puerilia cenſebam. Sed vereor tamen ut infirma tibi videantur, quae contra auctoritatem divinam protulerunt; & ut aequa facilitate confutare poſſis.

E. Me, Pantaſcope, quum ad illa confutanda comparo, taedet in rem ſuperfluam confutatione uti non neceſſaria. Sic enim habeto, eſſe illa magis etiam inepta, quam ſuperiora. Quid enim? Ajunt ignorari loquutus ne ſit Deus: Deinde quaenam ſint Dei verba: demum qui ea intelligi & interpretari poſſint (*a*). At quibus haec tandem concinunt? nam primum neceſſitatem revelationis clara naturae argumenta demonſtrant. Quum enim conſtet mentem humanam ſuapte vi, atque ingenio veram, & perfectam, quam Deo debet, religionem invenire non poſſe, ut vel eorum patet exemplo, qui nulla Dei revelatione ſibi religionem confecerunt: & Deus homines, uti patrem agere aequum eſt, amet velitque beatos; ſi viam iis verae beatitudinis nanciſcendae occuluiſſet, in eo munere, quo univerſum regit, & quo bene eſſe vult hominibus, nec ſatis ſapienter, nec animo paterno ſe geſſiſſet:

(a) *Tria haec in dubium revocare conati ſunt Spinoza in tract. Theologico Politico, & Hobbius in Leviathane.; quos veluti anteſignanos* Spiritus fortes *ſeu Deiſtae venerantur.*

ſet : quod de Deo cogitare neſcio an ſit impium : certe abſurdum eſt (*a*). Deinde revelationem hanc reapſe factam clarius eſt, quam ut demonſtratione egeat. Nam primum conſenſu omnium gentium, non Judaeorum modo, & Chriſtianorum, conficitur, Deum eſſe homines alloquutum, eoſque in vera ſapientia erudiviſſe, quod prolixe demonſtrat in Stromatibus Clemens Alexandrinus. Praeterea quaedam inter homines verſantur rerum notitiae, quae, niſi a Deo, nulla alia via comparari poterant, quales ut exempli loco producam, modus creationis univerſi, & primorum hominum; horum crimen, quo factum ſit, ut ex horto voluptatis ejicerentur, ſupremi cujuſdam temporis, quo mundus igneſcat & innovetur, hominesque redivivi reſurgant, & trecenta alia, quae magna conſenſione AEgyptiis, Chaldaeis, Ebraeis, Graecis, aliiſque tradita reperiuntur, uti demonſtrant ex vetuſtis Clemens Alexandrinus in Stromatibus, Euſebius in praeparatione Evangelica, aliique; ex recentioribus Grotius in libro de veritate religionis Chriſtianae primo, Huetius Alnetanarum ſecundo, Pfannerus in ſyſtemate Theologiae gentilis, aliiſque. Accedunt eodem libri quidam, qui ſemper divini Judaeis & Chriſtianis ſunt habiti, quique divinitatis characteres omnes habent, vim ſcilicet prophaeticam, edita miracula, veritatem & ſanctitatem doctrinae. Nam qui potuerint mortales aut futura tam conſtanter & confidenter praedicere; aut miracula ſuapte vi efficere, quae haud dubium naturae humanae vires ſuperant; aut cetera corrupti, & infinitis depravati erroribus, doctrinam moralem tam omni-

 bus

(a) *Qui haec legunt oratos volo, ut demonſtrationem hanc attente perpendant. Aut enim haec eſt omnibus numeris abſoluta demonſtratio, ſaltem talis, qua perfectiorem in hoc rerum genere inique quis exegerit; aut nihil unquam demonſtratum eſt : Nam ex ipſa Dei natura liquido profluit.*

bus numeris abſolutam, tam rectam, tam ſanctam edere? compertum enim habemus philoſophorum maximos & doctiſſimos, Socratem, Platonem, Ariſtotelem, Zenonem, Ciceronem, Epictetum, Senecam, alioſque, qui Philoſophiae moralis cotyphaei habentur, in hac ſapientiae humanae parte veluti infantes deſipuiſſe, & puerilcs errores docuiſſe (*a*). Quod argumentum tale tantumque eſt, ut ne miraculis quidem atque prophetiis egeamus, ut horum librorum divinitatem demonſtremus. Quid vero ſi ea addantur? nam profecto & miracula illa facta reapſe fuiſſe, & iis librorum illorum divinitatem probari, non video qui poſſit inficiari, qui librorum illorum ſanctitatem, ſinceritatemque recoluerit, tum & Judeorum omnium, Gentilium, & Chriſtianorum conſenſionem obſervaverit (*b*). Quid enim? Scriptores illos cetera ſanctos, ſinceros, probos, mentitos dicamus? Sine ullis miraculis univerſum hominum genus, viros potiſſimum omni litterarum genere ornatos, acutos, perſpicaces, minime credulos, quales Chriſti tempore omnium cultiſſimo fuerunt, novae, & minime ſenſui indulgenti doctrinae nomen dediſſe? At id miraculorum fuerit miraculum, uti perſpecte B. Auguſtinus ratiocinatur (*c*). Miraculis porro illis vera doctrina confirmatur: ergo aut à Deo, aut certe ab hominibus Dei vi ſunt facta. Divina eſt igitur doctrina illa hujuſmodi miraculis probata. Nec horum miraculorum vim Gentilium miracula elevare ullo modo poſſunt. Primum enim vel ipſi Gentiles miracula illa rident tamquam aut ficta, aut ipſius naturae vi facta. *Sanguinem pluiſſe*, inquit ſecundo de Divinatione libro Mar-

(a) *Legatur l'Hiſtoire de la Philoſophie pagenne cap.* 34. *& ſequentibus*.

(b) *Adeatur Grotius de verit. Rel. lib.* 1. §. 16. *& lib.* 2. §. 4. *&* 5.

(c) *Adeatur & Chryſoſtomus hom.* 34. *in Math. & Damaſc. lib.* 4. *cap.* 4.

Marcus Tullio Cicero, *Senatui nunciatum eſt? Atratum fluvium fluxiſſe ſanguine: Deorum ſudaſſe ſimulacra. Num cenſes his nunciis Thalem, aut Anaxagoram, aut quemquam phyſicum crediturum fuiſſe? nec enim ſanguis, nec ſudor, niſi e corpore, eſt. Sed & decoloratio quaedam ex aliqua contagione terrena maxime poteſt ſanguinis ſimilis eſſe, & humor allapſus extrinſecus, ut in tectoriis videmus Auſtro ſudorem imitari. Atque haec in bello plura, & majora videntur* TIMENTIBUS; *eadem non tam animadvertuntur in pace. Accedit illud etiam, quod in* METU, *&* PERICULO *quum creduntur facilius, tum* FINGUNTUR *impunius. Nos autem ita leves atque inconſiderati ſumus, ut ſi mures corroſerint aliquid, monſtrum putemus? an vero illa nos terrent, ſi quando aliqua portentoſa aut ex pecude, aut ex homine nata dicuntur? quorum omnium, ne ſim longior, una ratio eſt; quidquid enim oritur qualecumque eſt, cauſſam habeat a natura neceſſe eſt, ut etiam ſi praeter conſuetudinem extiterit, praeter naturam tamen non poſſit exiſtere. Cauſam igitur inveſtigato in re nova, atque admirabili, ſi poteris: ſi nullam reperies, illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuiſſe ſine cauſſa*. Habes, Pantaſcope, graviſſimum de miraculis Gentilium viri doctiſſimi judicium. Deinde etiamſi quaedam Gentilium miracula facta non dubitemus, tamen facile eſt oſtendere a Deomonibus facta: quippe quae falſam religionem comprobant (*a*). Tandem quod addunt de Apollonio, nihilo ſolidius eſt: eum enim manifeſto impoſtorem fuiſſe evicit Euſebius (*b*). Quod vel ex Philoſtrati Romanenſi potius, quam ſevera hiſtoria, probatur. Quis enim in animum induxerit, virum ineptiſſimum innatam artium & diſciplinarum ſcientiam habuiſſe, volucrum linguas caluiſſe, & trecenta alia, quibus Philoſtratus libros de ejus vita

(a) *Legantur priores libri Auguſt. de Civit. Dei.*

(b) *Vide Fleurium tom.* I. *hiſt. Eccleſiaſt. & Hornium in hiſt. Phil. lib.* V. *cap.* V. *pag.* 273.

ſubburravit? Scitum eſt eo tempore Gentiles rerum ſuarum deſperatione actos, omnia moviſſe, ut everſae patriae religioni vim, & auctoritatem reſtituerent, imprimis Plotinum, Jamblicum, Porphyrium (*a*). At rerum eventus eorum facile detexit fraudes, atque inania commenta tempus delevit. Opponunt nulla nunc apud Chriſtianos miracula videri. Mendacium eſt apertum, quod confutatione non eget. Qui Eccleſie perlegerit hoſtoriam, is nunquam miracula in Chriſtianiſmo defuiſſe facile intelliget. Illud non inficiamur, religione jam firmata, rariora eſſe: ſed ſunt tamen. Quod addunt, antiquos homines paullo fuiſſe ſimpliciores, & minus credulos, id fortaſſis ad Pyrrhae ſecula referre poſſis. At qui aut Judaeos tempore Moſis cum callidiſſimis AEgyptiis verſatos, aut Gentiles Chriſti tempore, quo nullum fuit umquam cultius, ſimplices, & credulos fuiſſe affirmat, is aut corde, aut pudore vacuus ſit oportet.

Venio ad vim propheticam, quam fruſtra elevare ſceptici conantur. Proferunt Prophetias Gentilium. Quaſi vero eas Democritici, Peripatetici, Cynici, Stoici, & Cicero ipſe in libris de divinatione, ceu meras impoſturas non exploſerint. Praeterea qui apud Ethnicos Prophetae vocabantur, aut Sacerdotes erant in decipiendo popello occupati (*b*); aut de circo Aſtrologi, uti Clemens Alexandrinus in ſecundo ſtromate demonſtravit. Audiendus eſt Ennius loco aureo apud Tullium de divinatione primo;

Non habeo denique nauci Marſum Augurem,
Non Aruſpices vicanos, non de circo Aſtrologos,
Non Iſiacos conjectores, non interpretes ſomnium.
Non enim ſunt ii aut SCIENTIA *aut* ARTE *Divini,*
Sed ſuperſtitioſi vates, impudenteſque Arioli,

Aut

(a) *Lege Hornium ibidem.*
(b) *V. Horn. lib.* 2. *cap.* 7. *Hiſtoriae Phil.*

Digitized by Google

Aut inertes, aut inſani, aut quibus egeſtas imperat;
Qui ſibi ſemitam non ſapiunt, alteri monſtrant viam.

Papae! Qualis, quantuſque locus, Pantaſcope! Jam oracula ipſa Gentium rident Philoſophi. *Sed jam ad te venio, o Sancte Apollo* (inquit Cicero lepidiſſime (*a*). *Tuis enim oraculis Chryſippus totum volumen implevit. partim falſis, ut ego opinor, partim caſu veris, ut fit in omni oratione ſaepiſſime: partim flexiloquis & obſcuris, ut interpres egeat interprete, & ſors ipſa referenda ſit ad ſortes: partim ambiguis, & quae ad Dialecticum referenda ſint*. Idem, inquiunt, dici poteſt de omnibus, quae prophetiae eſſe dicuntur. Non ſequitur. Nam prophetiae, de quibus nunc agimus, extant ſeculis ante eventum plurimis deſcriptae, verbis claris, & perſpicuis. (*b*) Quod ſi quae in iis obſcuritas eſt, non ea ex verbis, ſed ex temporum & rerum ignoratione naſcitur, (*c*). Sunt allegoriae, inquiunt, longe detortae. Bene habet, quod impudentiam hanc olim in Fauſto Auguſtinus, in aliis alii, nunc vero in Socinianis, praeter alios, caſtigavit Huetius, edito etiam veterum & novorum librorum parallelismo. Ceterum Epiſcopium, Arminium, Grotium Fauſto ipſo Socino (*d*) longe doctiores, Prophetias pernegaſſe, is dicet, qui eorum libros ne inſpexit quidem. Hoc tantum efficere conati ſunt, pleraſque prophetias, quae ad Chriſtum ab aliqui-

(a) *Lib. 2. de Divinat.*

(b) *Talibus nempe, quae manifeſte oſtendunt futuras res ſpectare, quaeque ex animo futuri praeſcio provenire aperte cernuntur.*

(c) *Aut etiam ex eo, quod quaedam Prophetae per imagines moribus vetuſtis adaptatas praedixerunt.*

(d) *Socinum quam eruditionis Theologo neceſſariae ad Scripturarum interpretationem imperitus acceſſerit, vide apud Pareketum de Deo diſp. 2. pag. 104. & 105.*

aliquibus referuntur, aliis veteribus perſonis, Salomoni, Zorobabeli, Cyro, aptari poſſe, quod non eſt prophetias negare, ſed diverſo ab aliis modo interpretari. Sane quis effutierit vaticinia Iſaiae, & Danielis, quum quae Chriſtum, tum quae alias res ſpectant, allegorias eſſe longe diſtortas? Niſi fortaſſis qui nec libros illos umquam inſpexit, nec veterem umquam hiſtoriam didicit, cuique proinde omnia ſint nova & ignorabilia. Vetat me ſermobis hujuſmodi brevitas longiorem eſſe: qui ſunt paullo delicatuli, magnorumque voluminum lectionem horrent, at legant ſaltem hiſtoriam Judaeorum viri doctiſſimi Pridai, qua ſimul & veterum Aſiae Africaeque Gentium hiſtoriam, & Prophetiarum ferme omnium curſum non diſcent modo, ſed cernent. Id in praeſentia dico, Porphyrium virum non ineptum nec indoctum, & in Chriſtianos odio (philoſopho licet indigno) agitatum, quum inſtituiſſet prophetias omnes evellere, reperiiſſetque tantam eſſe inter Danielis praedictiones, quae Monarchias ſpectant, & facta ipſa, conſenſionem, qualis vix reperitur inter accuratam hiſtoriam, & res, quas geſtas narrat, hoc eodem argumento, quo libri illius divinitatem agnoſcere debebat, uſum eſſe, ut diceret, Danielis librum hiſtoriam eſſe poſt facta ſcriptam, non prophetiam, quae futura aperiat. Quo demonſtratur magnum Philoſophum & Criticum rei evidentia convictum, ut ne cauſſam injuſtam deſereret, argumento maluiſſe uti ineptiſſimo. Tantum igitur abeſt, ut prophetiae allegoriae ſint longe detortae, ut potius viris non ineptis nihil fuerit reliquum, quod reponerent, quam frigide, hiſtorias eſſe poſt facta ſcriptas. (*a*) Sed pudet me in re evidente argumentatione uti non neceſſaria; perſpicuitas enim & certitudo argumentatione elevatur.

Quod vero ſuſpicentur, ne non daemonum perſpica-

cia

(a) *Vide Hieronymum in Ezechielem, & Pridaum in Hiſtoria Judaeorum &c. lib. XII. prope finem.*

cia editae ſint prophetiae, omnium eſt ineptiſſimum. Primum nulla eſſe poteſt creatarum mentium vis tanta, quae futura hominum libera multis ante ſeculis praevideat. Quocirca ſalſe eos ridet Cicero, qui artem divinandi aliquam comparari poſſe docent. Quemadmodum enim totus naturalium rerum ordo uni Dei ſcientiae & voluntati debet originem, ita Deo tantum praeſciri poteſt. Quippe haec tanta univerſi machina ex tot minutis catenulis compacta eſt, progrediturque, ut vix externum rerum apparatum creatae mentes admirari poſſint, tantum abeſt ut aut intimiorem ſtructuram, aut, qui olim futurus eſt, curſum perſpicere valeant. Hinc Ethnici ipſi magna conſenſione docuerunt *faturi temporis exitum caliginoſa nocte premere Deum* (a). Deinde quum prophetiae iſtae a viris Sanctis ederentur, integramque atque omnium Sanctiſſimam doctrinam continerent, & qua daemonum regnum & poteſtas evertitur, eas a doemonibus editas qui dicit, is plane repugnantia dicit. Quid enim? an Daemones ipſi regnum ſuum data opera evertere volebant? Sed homines, inquiunt, aut phantaſtici, aut atra bili laborantes vaticinia edere poſſunt. Mirum eſt, Pantaecpe, id efficere morbum & corporis intemperiem, quod ſana mens non valeat. Quid? non pudet ſceptios, viros, ut videri volunt, acutos, Epicureorum has & Peripateticorum nugas pro cauſſa ſua in medium adferre? ego ſane quotieſquumque cum hujuſmodi hominibus diſputare me comparo, non poſſum mecum ipſe philoſophos iſtos ut leves nugatores non ridere. Mira enim eorum indoles eſt. Proferas ſolidiſſima argumenta, graviſſimorum hominum auctoritatem; caput ſcalpunt, hiant, tergiverſantur, vultu rident invito. At dum ipſi leviſ-

(a) *Legatur Huetius ſub initium Demonſtrationis Evangelicae, & Johannes Sminth in Diſſert. de vi prophetica, quam Clericus commentario philologico in prophetas praemiſit.*

leviſſimas & pueriles ſuſpiciones reponunt, ſuperbamque illam affectant rerum omnium ignorationem, nullis etiam prolatis pronunciatorum ſuorum argumentis, ſolidiſſime ratiocinari videri volunt, plauſumque belle expectant. Oh lepidiſſima capita!

Replicant. Prophetarum libri non ſunt genuini: interpolati ſunt, aut trunci. Quibus haec tandem rationibus probant ſceptici? ſuſpicionibus nempe ſuis? ne flocci quidem facimus: nam quum nullum ſit aliud argumentum genuinitatis & integritatis libri alicujus, quam firmatus aequalium, & qui proxime ſequuti ſunt, conſenſus, idque graviſſimum ſit; eoque divinorum librorum genuinitas & integritas probetur, (*a*) velle contra moliri nihil interim ipſe ſolidi proferens, deſipere eſt, non ratiocinari. Nos igitur hac in re non putamus Scepticos ſine faſtidio audiri poſſe. Niſi ſi quis adeo ſit impudens, ut credere velit cum Arduino, libros Platonis, Ariſtotelis, Virgilii, aliorumque veterum, a Monachis in Moniſteriis heri, aut nudius tertius cuſos. Scilicet!

Pergunt autem Sceptici, atque nos rogant, quibus nunc argumentis revelationem diſcernere valeamus, ſcriptiſne libris, an traditione? Utroque, Pantaſcope. Nam primum ſi omnes Ebrei, aut Chriſtiani a Prophetarum uſque atque Apoſtolorum tempore magna conſenſione nec ullibi interrupta ſucceſſione doctrinam aliquam tanquam revelatam ad nos demandaverint, eaque & rectae rationi, & libris divinitus inſpiratis conformis ſit, Dei praeterea ſanctitatem, & bonitatem deceat, nulla ratio eſt, cur eam ut divinam non habeamus. Tractu, inquiunt, temporis vel verae hiſtoriae depravantur. Reſpondemus nunquam temporis diuturnitate veras hiſtorias & doctrinas ita depravari, ut nullo modo ab acutis & doctis hominibus perſpici queant. Sed demus id tantiſper: nihil inde adverſus Chriſtianas tra-

(a) *Legatur Demonſtratio Evangelica Huetii.*

traditiones inferri poteſt : nam hae & literis à ſua originae mandatae ſunt, & moribus Canonibuſque confirmate. Ex hac conſtante ſucceſſione, & morum ad doctrinas quaſdam, quae ut divinae habentur, diuturna conformatione, graviſſimum Grotius pro veritate argumentum jure deſumit (*a*). Sed ego traditionum oppugnatores valde mirari ſoleo. Nam iſti ſi quid a Zoroaſtre, vel Pythagora dictum, etiam non magna veterum conſenſione, repererint, ſi quid ab alio Philoſophorum, quod unus Laertius narret, haud ambigunt id dictum, factumve affirmare; ſi a Prophetis, Chriſto, Apoſtolis dictum, factumve accipiunt, reſpuunt. Quis non videt affectibus ſubagitari? Atqui hoc Sceptico homine indignum eſt, qui incorruptum profitetur judicium.

Deinde Scriptionibus, quae canonicae a nobis dicuntur, probari revelationem aſſerimus: nam eae, ut demonſtratum eſt, & genuinar ſunt, & integrae, & divinae. Nec nobis opponant Simonii ſingularem opinionem: nam praeterquam quod ea graviſſime confutata eſt a Dupino, Spanhemio, Clerico, Huetio, doctiſque omnibus, & ita ut poenitere eum potuerit temeritatis ſuae; quis in animum induxerit ſuum Ebraeos, qui a Deo didicerant, ut ne jota unum, unumve apicem Prophetarum libris adderent, quique in exſcribendis libris publicis ſi litera eſſet vitiata ex integro rem excipiebant (*b*), qui tandem hanc conſuetudinem hodieque magno cum rigore ſervant, quis inquam arbitretur paſſuros fuiſſe libros Prophetarum publico uſui deſtinatos, in compendiola redigi, Deique voces obliterari? narrent iſta pueris, Pantaſcope. Quid quod Simonii opinio Scepticorum cauſſae nihil facit? Contendit enim ille, compendiola iſta & a Prophetis facta, quos ſemper in Rep. Ebraea fuiſſe, libris publicis ſcribendis, exſcribendiſve addictos, auctoritate Joſephi (*c*) demonſtrare conatur. Ex

Ric-

(a) *De Verit. Relig. Chriſt. lib.* 1. §. 14.
(b) *Legatur Buxtorfii Maſora*.
(c) *In libris contra Appionem*.

Ricchardi ergo ſententia non ſequitur, non habere nos libros Divinos. Quum enim Spiritus Prophetarum ſit unus idemque Dei Spiritus, & qui compendia librorum illorum dederunt Prophetae fuerunt ſecundum Simonium; perinde eſt ſeu ab illis majoribus, ſeu a minoribus iſtis, libros deſcriptos habeamus.

Jam vero clamare, ſcripturas eſſe obſcuras, id eſt potius quidvis mordicus arripere, quam ſano judicio cauſſae ſuae patrocinari. Nam quae fidem continent, ſpem, mores, is negabit non intelligi, qui eas nunquam, ne e limine quidem, ſalutavit; quique ſit iis artibus omnibus vacuus, quae ad ſcripturarum ſacrarum interpretationem ſunt neceſſariae. Sed rogaverim Scepticos, cuinam ſcripturas dicunt obſcuras, privatis ne, an Eccleſiae, cui tamquam ſacrum depoſitum creditae ſunt? ſi privatis, mirum non eſt: nullus enim liber eſt, qui aeque omnibus ſit clarus, & perſpicuus. Eccleſiae non dicent. Ei enim non verbum tantum Dei, ſed & Dei ſpiritus, quo Dei verba interpretantur, datus eſt. Itaque quicumque Eccleſiae vocem audire non gravantur, clariſſimas etiam reperient Scripturas Divinas. Quod addunt linguae genium intercidiſſe, conſuetudines antiquitate ſepultas, id nihil juvat. Nam fatemur eam ob rem quaedam eſſe in ſcripturis, quae nullo modo ſciri queant: at id non efficit, ut nihil ſit in illis clari, & aperti. Quid enim? an quod paucorum verborum vim non ſatis teneamus, de tota Ebraea lingua actum erit? An quod radicem, aut pronunciationem vocabuli *jehovah*, ut id exempli loco proferam, ignoremus (*a*), idcirco ignorabimus etiam, in ſcriptura divina Mentem aeter-

(a) *Legi poſſunt diſſertationes virorum eruditiſſimorum Druſii, Amamae, Cappelli, Buxtorfii, Altingii, Fulleri, Gatakeri, Leuſdenii, ſub titulo, Decas exercitationum Philologicarum de vera pronuntiatione Nominis Jehovah.*

aeternam, ſapientiſſimam, potentiſſimam, hujus mundi auctorem & gubernatorem praedicari? Actum ergo erit pauca ob haec de lingua Hebraica? An Bochartus, Simonius, Buxtorfii, Cappelli, Clericus, Ludovicus Dei, Imperator, Lingfootus & trecenti alii, qui in hujus linguae ſtudio aetatem omnem conſumſerunt, hanc Scepticorum confidentiam & temeritatem laturi eſſent ita, ut paterentur ſibi perſuaderi, ſe nihil omnino in Ebraicarum rerum ſcientia profeciſſe? Quod ſi Chriſtianorum quidam, pauci illi tamen & ignobiles, in rebus ab univerſo Chriſtianiſmo traditis deſciſcunt, nihil mirum: ubique enim Gentium ſunt, qui cum ratione inſaniunt. Nam exempli cauſſa, quod Sceptici nihil ſciri, nihil comprehendi poſſe doceant, an idcirco tota litteraria Reſpublica peſſum ibit? Atque hoc potiſſimum de Socinianis dictum volo, qui quum religionem revelatam ex captu humano expendere per ſummum nefas ſint auſi, diſterminarunt ab ea quaecumque non ſatis evidenter intelligebant, ne ſi admitterent, quaedam cogerentur credere, quam ſcire. Quae temeritas ferri haud quaquam poteſt. Quis enim ferret, brevem, imbecillem, ſenſuum praejudiciis depravatam rationem humanam, Dei ipſius rationi aeternae praeferri? (*a*) Quandoquidem ipſa humana ratio dictat, Deum nec falli, nec fallere, atque oportere, hominem, qui non ſit penitus ſibi ignotus, in iis rebus, quae a Deo ſunt dictata, RATIONEM Dei ſuam facere rationem. Si enim id agimus in infantia cum doctoribus noſtris, quamquam & falli ipſi, & fallere nos poſſunt; quanto aequius eſt, ut id cum Deo efficiamus, cujus & ſcientiam, & bonitatem non penitus ignoramus? Sane quid attinuiſſet

(a) *Exemplis Mathematicis demonſtrat vir doctiſſimus Joſephus Orlandus (in ſectionibus Conicis quas edit ad Tacqueti calcem,) quam minime toleranda ſit hae Socinianorum impudentia.*

nuiſſet religionem a Deo e Coelo demitti, ſi ratio humana ſuapte natura eam invenire & intelligere potuiſſet? Placet itaque Socinianis e ſublimi quadam ſpecula, unde univerſum hominum genus exaudire poſſit, Perſianum illud inclamare,

O Curvos in terris animos, & Coeleſtium inanes!

Sed videor mihi, Pantaſcope, Scepticorum particulatim, & nervoſe argumenta, quae auctoritatem ſpectabant, diluiſſe, niſi tu quid aliud. Nam quae circa ignorationem rerum aeternarum illi opponunt, altera Metaphyſicae parte, ſi vita vireſque ſuppetent, quum de Deo diſputavero, explicabo. Cetera nullius ſunt pretii. Quae quum ſint, ſi qui ſunt praeterea, qui me poſthac Scepticum facere pergunt, pergant dum libuerit. Nam ego, quod ad me attinet, etſi in tanta litteratorum turba mea fama in obſcuro ſit, nobilitate, & magnitudine eorum, qui nomini officiunt meo, me conſolabor. Interea Dei hominumque omnium,

Clam, poſtulo, obſecro, oro, ploro, atque imploro fidem.

ut adſint, atque cognoſcant, me in Romana Eccleſia natum, in ea vivere, ejus mea omnia judicio ſubmittere, ei, quoad aures vitales vivam, adhaerere. Certum id mihi jamdudum, atque immoto animo ſtatutum.

P. Nae ego incautus, qui cum viro acuto, & oratoriae artis non ignaro, congredi ſum auſus. Sed euge, Euſebi, effeciſti oratione tua, ut Pantaſcopus non vereatur Scepticus eſſe Euſebianus.

FINIS.

Eſt profecto res ſtabilis & firma, conſcientia bona in malis, quae injuſte accidunt, omnibus: quae niſi quis patientia vincat, indicium de ſe malae ſuſpicionis praebet.

Innocentius Papa I. Epiſt. XXVIII. *quae eſt ad Sanctum Johan. Chryſoſtomum.*

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

		Errata	Corrige
Pag. 51	v. 4.	naturam.	natura.
86.	v. 28.	propenſioem	propenſiorem
91.	v. 1.	ipſamet :	ipſaſmet.
105.	v. 30.	crearae :	creatae
122.	v. 10.	legantur :	legatur.
152.	v. 8.	minimi ;	minime
155.	v. 5.	claſticorum :	elaſticorum
200.	v. 18.	vel :	nec

Google

Digitized by Google

